

T.C.
ÇAĞ İNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI
VE
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI
DOĞRULTUSUNDA TERÖRLE MÜCADELE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

H. MEHMET GÜDÜL

ADANA

2007

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI
VE
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI
DOĞRULTUSUNDA TERÖRLE MÜCADELE

H. MEHMET GÜDÜL

DANIŞMAN: Prof. Dr. Yücel ERTEKİN

Adana

2007

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

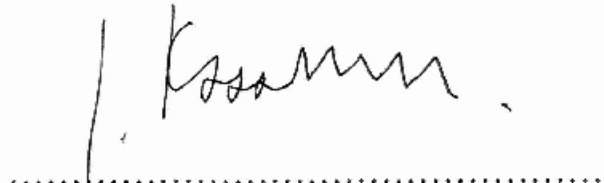
“Anayasa Mahkemesi Kararları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Doğrultusunda Terörle Mücadele” başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından oy birliği ile Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yücel ERTEKİN
(Danışman)

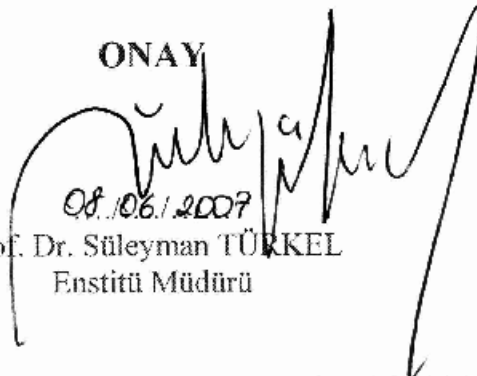
Üye: Yrd. Doç. Dr. Emel ERSAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Selman KARAKUL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

ONAY

08.10.2007

Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL
Enstitü Müdürü

Not : Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

Hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı çağdaş demokrasilerin en önemli özelliklerindedir. Oysa dünyada giderek artan terör eylemleri bir tehdit oluşturmaktadır.

Terörizm; masum insanlara ve devlete saldırarak yasadışı siyasal amaçlar elde etmeyi hedeflemektedir. Demokrasileri tehdit eden ve istikrarsızlığa sürükleyen terör hareketleri çoğu zaman etnik, dini veya ideolojik temele bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Terörizmle savaşılan devlet organları ve görevlileri; insan haklarına saygılı davranmakla yükümlüdürler. Teröristler ise herhangi bir hukuksal sınır tanımamaktadır. Demokratik bir toplumun beklentileri karşısında, güvenlik ile özgürlük arasında dengeyi sağlamak her zaman kolay olmamaktadır. Terörizm, tüm dünyayı derinden etkileyen küresel bir tehlike haline gelmiştir ve artık hiçbir ulus terör tehdidinin dışında değildir.

Demokrasi, insan haklarından ve özgürlüklerden yararlanılarak yıkılmaz. Hakkın ve özgürlüğün kötüye kullanılmasına engel olmak ise devletin görevidir.

Teröre muhatap olan devletin, huzur ve güven ortamını sağlaması için güvenlik önlemleri alması, terör suçları için yasal düzenlemeler yapması, terör suçlularını yargılaması ve gerektiğinde cezalandırması kaçınılmazdır. Terörizmle mücadelenin sadece güvenlik ve adli yönüyle yetinilmemeli sorunun sosyal ve ekonomik boyutu ve nedenleri üzerinde de durulmalıdır.

Bu çalışmanın amacı, terörizmle mücadeleye insan hakları boyutunda katkıda bulunmaktır. Özellikle Anayasa Mahkemesi Kararları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları çerçevesinde ‘terörizm’ olgusunun incelenmesinin özgün bir yönü olduğuna inanılmaktadır. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci Bölümde terör tanımlanmış ve küresel bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. İkinci Bölümde Anayasa Mahkemesi’nin Yasaların ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin Anayasa’ya uygunluğunun denetimi yaparken terörle mücadele alanında ortaya koyduğu hukuksal yaklaşım ele alınmıştır. Üçüncü

Bölümde de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin terörle mücadelede Sözleşmeci Devlet'in hukuksal düzenlemesinin ve uygulamasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygunluğunun denetimini yaparken, belirlediği İnsan Hakları standartları incelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında akademik yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Yücel Ertekin'e minnet ve şükran duygularımı belirtir, Tez'in yazımında benimle birlikte çalışan sevgili eşim Kadriye GÜDÜL'e sonsuz teşekkür ederim.

H. Mehmet GÜDÜL

ÖZET

Terör hareketleri dünya barış ve güvenliği için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Çağdaş demokrasinin terörizmle mücadelede güvenlik ve özgürlük arasındaki hassas dengeyi sağlaması gerekmektedir.

Çağdaş demokrasilerin en temel özellikleri hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıdır. Terörizmle mücadelenin başarıya ulaşabilmesi bu mücadelenin hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı esaslarına göre yürütülmesine bağlıdır.

Anayasa Mahkemesi Yasaların ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin Anayasa'ya uygunluğunu denetlerken ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlali iddialarını değerlendirirken terörle mücadelenin hukuksal ilkelerini göstermekte ve teröre karşı savaşın hukuksal sınırlarını belirlemektedir.

Bu çalışmanın özgünlüğü, Anayasa Mahkemesi'nin Kararları ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları doğrultusunda terörle mücadelede hukukun üstünlüğünün ve insan haklarına saygının egemen kılınmasına katkı sağlanmasını hedeflemesinden kaynaklanmaktadır.

SUMMARY

Terrorism constitutes great threat to global peace and security. Contemporary democracy, while fighting against terrorism, should strike the sensitive balance between security and freedom.

The basic feature of contemporary democracies is to respect to rule of law and human rights. Success of fight against terrorism is up to conducting the mentioned fight on basis of rule of law and human rights.

While, the Constitutional Court, on one hand, supervising the constitutionality of laws and decrees to the Constitution; the European Court of Human Rights, on the other hand, considering the claims on breach of European Convention of Human Rights, both indicate the legal principles of fight against terrorism and define the legal limits of war against terrorism.

The unique character of this study has been sourced from targeting the contribution to the aim of ensuring superiority of concepts of rule of law and respect to human rights through the process of fight against terrorism in the light of judgments of Constitutional Court and European Court of Human Rights.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ-----	I
ÖZET-----	III
SUMMARY-----	IV
KISALTMALAR-----	XIV
GİRİŞ-----	1

Birinci Bölüm

TERÖR

1.Kavram ve Tanım-----	3
2.Türkiye’de Terör-----	4
2.1.Ermeni Terörü-----	4
2.2.İdeolojik Terör-----	4
2.3.Etnik-Bölücü Terör-----	5
2.4.Radikal Dinci Terör-----	5
2.5.Küresel Terör-----	6
3.Dünyada Terör-----	6
4.NATO ve Terörizmle Mücadele-----	8

5.Küresel Bir Tehdit Olarak Terörizm-----	9
---	---

İkinci Bölüm

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI DOĞRULTUSUNDA TERÖRLE MÜCADELE

A-ANAYASA MAHKEMESİ VE ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ-----	12
---	----

1.Anayasa Yargısının Gelişimi-----	12
2.Ülkemizde Anayasa Mahkemesi-----	13
3.Anayasa'nın ve Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü-----	14

B-TERÖRLE MÜCADELE KANUNU VE ANAYASA YARGISI-----	15
---	----

1.3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun Gerekçesi-----	15
2.3713 sayılı Kanuna Göre Terörün Tanımı-----	16
3.Terör Suçlusu-----	19
4.3713 sayılı Yasanın 'Terör' Tanımının İptali İsteminin Gerekçesi-----	19
5.Anayasal İlkeler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu-----	20
5.1.Hukuk Devleti İlkesi -----	21
5.2.Kuvvetler Ayrılığı İlkesi -----	23
5.3.Anayasal Eşitlik İlkesi-----	26

5.4.Kanunilik İlkesi-----	35
5.5.Doğal/Yasal Yargıç İlkesi -----	41
5.6.Mahkemelerde Duruşmanın Aleniliği İlkesi-----	42
5.7.Hükmen Sabit Oluncaya Kadar Kişinin Suçlu Sayılmaması İlkesi----- (Suçsuzluk Karinesi İlkesi)	43
5.8.Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi-----	46
6.Anayasal Haklar-----	48
6.1.Kişinin Yaşama, Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı-----	48
6.2.İddia - Savunma Hakkı-----	50
7.Anayasal Yükümlülükler -----	52
7.1.Sınırlamaların Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Uygun ve Ölçülü Olması, Temel Hak ve Hürriyetlerin Özüne Dokunulmaması Yükümlülüğü-----	52
7.2.Yayıncının Yayına Devam Etmesini ve Haber Verme Görevini Engellememe Yükümlülüğü-----	53
C-OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM BİÇİMLERİ VE ANAYASAYARGISI -----	54
1.Olağanüstü Yönetim Usulleri -----	55
2.Olağanüstü Yönetimin Unsurları -----	59
3.Olağanüstü Yönetimlerde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması-----	61

3.1.Olağanüstü Yönetim Usulünde Hak ve Özgürlükleri Sınırlandırmanın Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülüklerle Aykırı Olmaması-----	63
3.2.Olağanüstü Yönetimde Hak ve Özgürlüklerin Durumun Gerektirdiği Ölçüde Sınırlandırılması-----	64
3.3.Olağanüstü Yönetimde Dokunulamayan Hak ve Özgürlükler-----	65
4.Olağanüstü Halin Kanun Hükmünde Kararnameleri-----	66
4.1.Olağanüstü Hal KHK'lerinin Konusu-----	66
4.2.Olağanüstü Hal KHK'lerinin Uygulanacağı Yer ve Zaman-----	68
4.3.Olağanüstü Hal KHK'lerinin Denetimi -----	70
4.3.1.425 sayılı KHK ile 285 sayılı KHK'nin 7. Maddesi-----	71
4.3.2.430 sayılı KHK'nin 3. Maddesinin (a) Bendi-----	73
4.3.3.Olağanüstü Hal ve 424 ; 425 ve 430 sayılı KHK'ler-----	74
5.Sıkıyönetim ve Anayasa Yargısı-----	77
5.1.Sıkıyönetim Kanunu-----	78
5.2.Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi -----	87
5.3.Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'ne İtiraz Başvurusu-----	87
D-DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ VE ANAYASA YARGISI-----	89
E-GEÇİCİ KÖY KORUCULUĞU VE ANAYASA YARGISI-----	92

F-SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARI-----	95
1.Devletin Üniter Yapısı ve Siyasi Partiler-----	95
1.1. Türkiye İşçi Partisi(TİP)-----	96
1.2.Türkiye Birleşik Komünist Partisi(TBKP)-----	96
1.3.Sosyalist Parti(SP)-----	97
1.4.Halkın Emek Partisi(HEP)-----	98
1.5.Özgürlük ve Demokrasi Partisi(ÖZDEP)-----	100
1.6.Sosyalist Türkiye Partisi(STP)-----	101
1.7.Demokrasi Partisi(DEP)-----	105
1.8.Emek Partisi(EMEP)-----	109
1.9.Demokratik Kitle Partisi(DKP)-----	110
1.10.Halkın Demokrasi Partisi(HADEP)-----	110
2.Devletin Laik Niteliği ve Siyasi Partiler-----	116
2.1.Milli Nizam Partisi(MNP)-----	117
2.2.Huzur Partisi(HP)-----	118
2.3.Refah Partisi(RP)-----	118
2.4.Fazilet Partisi(FP)-----	120

3.Ulusal Egemenliğin Bir Sosyal Sınıfa Bırakılamayacağı Esası ve Siyasi Partiler-----	121
4.Siyasi Parti Kapatma Davalarında Yeni Gelişmeler-----	123

Üçüncü Bölüm

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI VE TERÖRLE MÜCADELE

A-AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE UYGUNLUK DENETİMİ-----	125
1.İnsan Hakları Kavramı-----	125
2.İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması-----	126
3.Avrupa Konseyi-----	127
4.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-----	128
5.Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İşleyişi-----	129
6.İnsan Hakları ve Türkiye-----	131
B-AVRUPA İNSAN HAKLARI YARGISI VE TERÖRLE MÜCADELE-----	133
1.Yaşama Hakkı(AİHS Madde 2)-----	134
1.1.Güvenlik Güçlerinin Operasyonları ve Yaşama Hakkı-----	135
1.2.Gözaltında Adam Öldürme-----	143

1.3.Gözaltında Kaybetmeler -----	146
1.4.Faili Meçhul Adam Öldürme-----	147
2.İşkence; İnsanlıkdışı ve Onur Kırıcı Muamelenin Yasak Olması (AİHS Madde 3)-----	148
2.1.Gözaltında İşkence ve Kötü Muamele-----	152
2.2.Cezaevinde Kötü Muamele -----	155
2.3.Yeterli ve Etkili Soruşturma-----	157
2.4.Sığınmacının Sınırdışı Edilmesi ve Suçlu İadesi-----	158
2.5.Adil Yargılama ve Ölüm Cezasına Mahkumiyet-----	159
3.Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı(AİHS Madde 5)-----	160
3.1.Gözaltına Almada Kayıt Tutma-----	162
3.2.Gözaltına Almada “Makul Kuşku” ve “Hukuka Uygunluk”-----	163
3.3.Uzun Süreli Gözaltına Alma-----	163
3.4.Gözaltına Alınmada Mahkemeye Başvuru Hakkı-----	165
3.5.Uzun Süreli Tutuklama-----	166
4.Adil Yargılanma Hakkı(AİHS Madde 6)-----	168
4.1.Mahkemenin Bağımsız ve Tarafsız Olması-----	169

4.1.1.Devlet Güvenlik Mahkemesi-----	169
4.1.2.Sıkıyönetim Mahkemesi -----	171
4.2.Yargılama Süresinin ‘Makul’ Olması-----	172
4.3.Duruşmasız Yargılama-----	175
4.4.Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama-----	175
4.5.Sanık Haklarının Korunması-----	177
4.6.Suç ve Cezanın Yasallığı İlkesi-----	179
5.Özel ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı(AİHS Madde 8)-----	181
6. Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü(AİHS Madde 9)-----	184
7. İfade Özgürlüğü(AİHS Madde 10)-----	186
8.Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü(AİHS Madde 11)-----	194
9.Serbest Seçim Hakkı(AİHS’ne Ek 1. Protokol Madde 3)-----	201
10.Temel Hak ve Özgürlükleri Kötüye Kullanma Yasağı (AİHS Madde 17)-----	204
11.Etkili Başvuru Hakkı(AİHS Madde 13)-----	206
12.Bireysel Başvuru Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi Yasağı (AİHS Madde 34)-----	210
13.İç Hukuk Yollarının Etkinliği(AİHS Madde 35/1)-----	212

14.Ayrımcılık Yasağı(AİHS Madde 14)-----	215
15.AİHS’ne Göre Devletin Olağanüstü Durumlarda Temel Hak ve Özgürlükleri ‘Sınırlama’ Hakkı-----	218
16.AİHS’nde Devletlerin Olağanüstü Hallerde Yükümlülük Azaltma veya Aykırı Önlem Alma Hakkı(AİHS Madde 15)-----	219
C-TERÖR MAĞDURLARININ ZARARLARININ KARŞILANMASI VE AVRUPA İNSAN HAKLARI YARGISI -----	223
1.İnsanlık dışı Muamele-----	223
1.1.Mala ve Mülke Zarar Verme-----	223
1.2.Kaybedilen Kişilerin Yakınlarına Karşı İnsanlık dışı Muamele-----	224
2.Özel Yaşam - Aile Yaşamı ve Konuta Saygı Hakkı-----	226
3.Mülkiyet Hakkı -----	227
4.Adil Yargılanma Hakkı-----	229
5.Terör ve Terörle Mücadeleden Kaynaklanan Zararların Karşılanması-----	230
6.Terör Mağdurunun İstihdamı Yükümlülüğü-----	232
7.Terör Mağdurları ve Terörle Mücadele Kanunu-----	233
ÖNERİLER VE SONUÇ-----	234
KAYNAKLAR-----	238

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHK: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
- AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- AYM: Anayasa Mahkemesi
- BM: Birleşmiş Milletler
- CMUK: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
- DEP: Demokrasi Partisi
- DGM: Devlet Güvenlik Mahkemesi
- HEP: Halkın Emek Partisi
- KHK: Kanun Hükmünde Kararname
- OHAL: Olağanüstü Hal
- ÖZDEP: Özgürlük ve Demokrasi Partisi
- PKK: Kürdistan İşçi Partisi
- STP: Sosyalist Türkiye Partisi
- SP: Sosyalist Parti
- TBKP: Türkiye Birleşik Komünist Partisi
- TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TCK: Türk Ceza Kanunu
- TKP: Türkiye Komünist Partisi
- TMK: Terörle Mücadele Kanunu
- TRT Kurumu: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
- YAŞ: Yüksek Askeri Şura

GİRİŞ

Global bir tehlike haline gelen terörizm, tarihin en eski zamanlarından beri toplumları ve ülkeleri tehdit etmektedir. Oysa,devletin en temel görevlerinden biri, ülke sınırları içerisinde yurttaşların güvenliğini sağlamaktır.

Ulusal güvenliğin ve Kamu düzeninin sağlanmasında terörün önlenmesi için, Terörist Gruplarla Mücadele amacıyla kanuni düzenlemeye ve terörizm tehdidine karşı etkili tedbirlerin alınmasına gereksinim vardır.

Anayasa'nın 2. maddesinde; Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında insan haklarına saygılı bir devlet olması da sayılmaktadır. Anayasa'nın 4. maddesine göre ise, devletin insan haklarına saygılı olma niteliği değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Terör suçları ve cezalarını, kolluğun yetkilerini, soruşturma ve kovuşturma usulleri ile ceza infaz sistemini, terör eylemleri ya da terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören gerçek ve tüzel kişilerin bu zararlarının karşılanmasını düzenleyen yasalar Anayasa Mahkemesi'nin yargısal denetimine tabi olup, bu yasalar Anayasa çerçevesinde hukuka ve demokratik hak ve özgürlüklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

7.5.2004 gün ve 5170 sayılı Kanun ile Anayasanın 90/son fıkrasına eklenen 2. cümlesiyle "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır" hükmüne yer verilerek insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin tarafı olduğumuz milletlerarası sözleşmelerin hükümleri yasaların üzerinde kabul edilmiştir.

Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına eklenen bu tümce, yalnız AİHS'ni değil, Türkiye'nin taraf olduğu ve bir yasa ile onaylanan temel hak ve özgürlüklere ilişkin tüm uluslararası sözleşmeleri kapsamaktadır.

AİHS'nin öngördüğü denetim sistemi, insan haklarına saygı yükümlülüğünü ulus devletlerin içişleri olmaktan çıkarmakta, Sözleşmeciler devletlerin aleyhlerine iddia olunan insan hakları ihlallerinin uluslararası hukuk alanına taşınmasına imkan vermektedir. AİHS'nin ihlali iddiasının incelenmesi bağlamında terörle mücadele amaçlı yasal düzenlemeler ile alınan tedbirler ve yapılan uygulamalar AİHM'nin yargısal değerlendirmesine konu olmaktadır. AİHM'nin yargısal denetimi ikincil olmakla birlikte kararları, Sözleşmeciler devlet için bağlayıcı niteliktedir.

Terör eylemleri hangi amaca hizmet ederse etsin insanlığa karşı işlenmiş suçtur. Bununla birlikte, terörle mücadele maksadıyla da olsa insan hakları ihlalleri mazur görülmez. Terörle mücadelede başarı, bu mücadelenin hukukun meşru sınırları içerisinde, etkili ve kararlı bir biçimde sürdürülmesine bağlıdır.

Terörle mücadelenin, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü anlayışına bağlı olarak sürdürülmesi için standartların belirlenmesinde ve gözetilmesinde Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları yol gösterici olmaktadır.

Anayasa Mahkemesi Kararları ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının incelenmesi, terörle mücadelenin hukuksal ilke ve sınırlarının saptanması ve insan hakları boyutunda terörle mücadelenin başarıya ulaşmasına katkı sağlanması hedefi bu çalışmanın özgün yönünü oluşturmaktadır.

Terörle mücadele sadece güvenlik güçlerinin ve adli makamların uğraşısı olarak algılanamaz. Terörizmin hedefi olan hür demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün korunması, tüm toplum kesimlerinin teröre karşı duyarlı ve sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmesini ve terörle mücadelede görev alanlara destek olmasını gerektirmektedir.

İnsan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü anlayışına bağlılık terörle mücadelenin etkinliğini önleyen yaklaşımlar olarak değerlendirilmemelidir. Bilakis teröre karşı toplumsal desteğin sağlanması ve başarıya ulaşılabilmesi terörle mücadelenin insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü anlayışına bağlı kalınarak yürütülmesiyle olanaklıdır.

Birinci Bölüm

TERÖR

1.Kavram ve Tanım

Terör kelimesi Latince'den gelmektedir. Kökünü Latince 'terrere' sözcüğünden alır. Terör Fransızca 'terreur' kelimesinden, terörizm de yine Fransızca 'terrorisme' kelimesinden dilimize geçmiştir. Terör sözcüğü, 'büyük korku' ya da 'korkudan titreme' anlamını taşır. Terör kavramının Türkçedeki karşılığı 'dehşet' tir.¹

'Terörizm' terimi ilk defa Fransa'da, 1793-1794 yılları arasındaki Fransız İhtilali'ne muhalif olan veya öyle olduğu sanılanlara karşı yapılan baskı rejimini destekleyenler için kullanılmıştır. Bu baskı rejimi sırasında 300.000 şüpheli tutuklanmış ve 17.000 kişi öldürülmüştür. Böylece terörizm aslında bir siyasi araç olarak ortaya çıkmıştır.²

Terörizm, örgütlü bir grubun ya da tarafın istediği sonucu, sistemli şiddet kullanımı suretiyle sağlamak için başvurduğu yöntem yada kuramdır.³ Bir hükümetin bir konudaki politikasını değiştirmeye zorlamak için yasadışı şiddet kullanılmasıdır. Bu tür şiddet eylemlerini gerçekleştiren kişi ise terörist olarak adlandırılır.

Terör, insanları kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı halkın korkutulup sindirilmesi olan şiddet eylemlerine verilen addır. Şiddet eylemi ya da tehdidine karşı doğan duygusal tepkiye ve bunların (şiddet ve ona karşı olan tepkinin) toplumsal etkilerine terör süreci denmektedir.⁴

---

¹ Vahit Baltacı, **Terör Suçları ve Yargılaması**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007 s. 16

² Andrew Mango, **Turkey And The War On Terror** (Türkiye'nin Terörle Savaşı- Çeviren: Orhan Azizoğlu, İstanbul :Doğan Kitap, 2005 s. 11

³ Encyclopedia of the Social Sciences, Cilt. 14' den aktaran: Pulat Y. Tacar, **Terör ve Demokrasi**, Ankara: Bilgi Yayınları 1999 s. 44

⁴ Doğu Ergil, **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980 s. 1

Terörizm, birden çok ülke insanını ve devleti hedef aldığında uluslararası terörizm olarak nitelendirilir.

2.Türkiye’de Terör

Türkiye siyasal terör ile hem yurt içinde hem de yurtdışında yoğun olarak 1970’li yıllarda tanıştı. Türkiye son 30-35 yıl içerisinde beş ayrı terör dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bunlar Ermeni terörü, ideolojik terör, radikal dinci terör, etnik-bölücü terör ve küresel terör dalgalarıdır.⁵

2.1. Ermeni Terörü

Sözde soykırım iddiaları ile yurt dışındaki bazı Ermenileri kullanmak suretiyle 27 Ocak 1973 tarihinde Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar’ı ve Yardımcısı Bahadır Demir’i şehit ederek cinayetlerine başlayan Ermeni terörü 1973-1994 arasında dış temsilciliklerimizde görevli 33 diplomatımızı şehit etmiş, 34 diğer ülke vatandaşı da terör eylemleri sonucu ölmüştür. 200 den fazla eylemde ölü sayısı 80’i aşmaktadır. Yaralı kişi sayısı ise 500’e yaklaşmıştır. ASALA, JCAG, ARA ve NAR başlıca Ermeni terör örgütleridir. 1980’ lerin ortasında Ermeni terörü etkisini yitirmiştir.⁶

2.2.İdeolojik Terör

İhtilalci solun her türlü versiyonu ile devleti ve milleti korumak adına onlara karşı çıkan ve çoğu milliyetçilik ve mukaddesatçılık sloganı ile hareket eden gruplar 20 yılı aşkın bir süre birbirleriyle çatışmış olup, bu nedenle 5.000’i aşkın insanımız yaşamını kaybetmiştir. Bu terör dalgası 12 Eylül 1980 harekatıyla durdurulmuştur.⁷

---

⁵ Gökhan Aydın, “ Dünyada ve Türkiye’de Terör ”, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı EGM Yayın Katalog No: 373 APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 231, Ankara: Nisan- Mayıs- Haziran 2004 ss. 5-7

⁶ Sedat Laçiner, Dünyada ve Türkiye’de Terör içinde, “70’li Yıllar ve Ermeni Terörizmi ”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara: 2002, ss. 71-87

⁷ Gökhan Aydın, “ Dünyada ve Türkiye’de Terör ”, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı EGM Yayın Katalog No: 373 APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 231, Ankara: Nisan- Mayıs- Haziran 2004 ss. 5-7

2.3. Etnik-Bölücü Terör

Türkiye 1980 sonrasında dış destekli ırkçı ve bölücü terörle tanıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü silah zoruyla bozmayı hedefleyen bölücü örgütlerin en kanlısı 15 Ağustos 1984 yılında Erzurum ve Şemdinli'de yaptığı eylemlerle adını duyuran 'PKK' terör örgütüdür. Ülkemizi bölerek Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerimizde Marksist-Leninist ilkelere dayalı bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan 'PKK' terör örgütü söylemlerinde daima Kürt milliyetçiliğini kullanmaktadır.⁸

Şehir ve köy baskınları, yol kesme, bomba atma, adam kaçırmaya, ekonomik ve turistik hedeflere sabotaj, intihar saldırıları ve güvenlik güçleriyle silahlı çatışmalar sonucunda; binlerce sivil vatandaş, asker, polis, köy korucusu ve kamu görevlilerinin öldürülmesi ve yaralanması gibi terör eylemleri gerçekleştiren, gelir sağlamak için tehdit gücünden yararlanarak vergilendirme ve aidat adı altında para toplayan, cezalandırma, gasp, soygun, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapan, "PKK" terör örgütü uluslararası kamuoyunda yeni bir örgüt olduğu görüntüsü yaratmak maksadı ile Nisan 2002 döneminde KADEK ve Kasım 2003 döneminde ise KONGRA-GEL olarak adını değiştirmiştir.

Halk ayaklanmasını başlattığı iddiasıyla 22 yıldır çoluk çocuk demeden katliamlar yapan 'PKK' terör örgütü 35.000'i aşkın insanımızın yaşamını kaybetmesine sebep olmuştur. Irak'ın kuzeyindeki otorite boşluğundan ve bir kısım batılı devletler ile sınır komşumuz olan bazı devletlerin sağladığı destekten yararlanan 'PKK' terör örgütü halen varlığını ve kanlı eylemlerini sürdürmektedir.

2.4. Radikal Dinci Terör

Türkiye'yi hedef alan bir başka terör dalgası ise, 1980'lerde ortaya çıkan dış destekli radikal dinci terördür. Türkiye Cumhuriyeti'nin hür demokratik ve laik anayasal düzenini yıkmayı ve yerine İslam Devleti kurmayı amaçlayan dinsel nitelikli terör grupları 'Muammer

---

⁸ Necati Alkan, **Gençlik ve Terörizm**, TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayını No: 9, EGM No:323, Ankara: 2002
⁹ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003 s. 92

Aksoy, Bahriye Üçok , Çetin Emeç, Uğur Mumcu ve Ahmet Taner Kışlalı' başta olmak üzere bir çok vatandaşımızı katletmişlerdir.⁹

Soğuk savaş Döneminin anti komünist stratejisinin taktiksel faaliyetleri içinde güçlenen, kutsal din duygularını sömürerek askeri kanadına taraftar toplayan, 'PKK' terör örgütünü kendilerinin varlığı için 'Allah'ın lütfu' olarak değerlendiren, vahşice cinayetlerini Devletin üstüne atmaya çalışan ülkemizdeki radikal dinci terör gruplarının başında 'Hizbullah, İBDA-C, İCCB, Hizb-üt Tahrir ve Tevhit-Selam' örgütleri gelmektedir.¹⁰

2.5.Küresel Terör

11 Eylül saldırıları en evrensel ve en tehlikeli olan dinci terörü bütün boyutuyla tüm dünyaya taşıdı. Ülkemiz'de küresel terör kapsamında radikal dinci örgütlerin saldırılarına hedef olmuştur. İstanbul'da 15 Kasım 2003 günü meydana gelen iki bombalı saldırıdan; Neve Şalom Sinagogu'na yönelik olanında 13 kişi ölmüş, 186 kişi de yaralanmıştır; Beth İsrail Sinagogu'na yönelik olanın da ise 13 kişi ölmüş ve 117 kişi de yaralanmıştır.

İstanbul'da 20 Kasım 2003 günü meydana gelen iki bombalı saldırıdan HSBC Bankası Genel Müdürlüğü'ne yönelik olanında 14 kişi ölmüş, 192 kişi yaralanmış; İngiltere Başkonsolosluğu'na yönelik saldırıda ise İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosu Roger Short ile aralarında 2 Polis Memuru'nun da yer aldığı 18 kişi ölmüş ve 258 kişi de yaralanmıştır.¹¹

3.Dünyada Terör

Terörizm yeni bir olgu değildir. Tarihteki ilk terörist gruplar, MÖ 73-66 yılları arasında yaşamış 'Sicarii'lere kadar uzanmaktadır. Romalılara karşı şavaşı veren Sicariiler, düşmanlarını işlek yerlerde öldürdükten sonra kalabalığa karışıp kayboluyorlardı. Manastırları ve Kudüs'ün su kanallarını yıkıp, buğday ambarlarını yakmışlardı. Tefeci senetlerini ve

---

¹⁰ Şahin Kurt, **Terör Suçları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1998, s.406

¹¹ Gökhan Aydın, " Dünyada ve Türkiye'de Terör ", Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı EGM Yayın Katalog No: 373 APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 231, Ankara: Nisan- Mayıs- Haziran 2004, ss. 5-7

arşivlerini ortadan kaldırmışlardı. Terörizmin kurucusunun ise Selçuklu döneminde terörü ‘sistemli bir araç’ haline getiren Batini tarikatının kurucusu Hasan Sabbah (1049-1134) olduğu kabul edilmektedir.¹²

Fransız devrimi ile başlayan modern terörizm süreci 20. yüzyıla uzanan toplumsal hareketler, ayaklanmalar ve ihtilaller ortamında büyüme ve olgunlaşma evresine geçmiştir. Terörizm 20. yüzyılda da bağımsızlık savaşları, ihtilaller ve toplu savaşların yaşandığı döneme özgü koşullar içerisinde yaygınlaşıp gelişmiştir.¹³ 1960’dan itibaren bütün dünyada, birçok bombalama, öldürme, rehin alma, uçak kaçırma ve sabotaj eylemleri gerçekleştirilmiştir.

20. yüzyılda ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra süper devletlerin ortaya çıkışı ve taraflar arasında nükleer bir dengenin tesisi terörizmin giderek yaygınlaşması ve 1970’li yıllardan bu yana da bütün milletleri ilgilendiren en önemli problem olması sonucunu doğurmuştur. Çünkü bu dönemde, bazı devletler kendi dış politikalarını gerçekleştirmek için nükleer bir savaşa kadar tırmanabilecek olan sıcak savaş yerine, şiddet yoluyla sürdürülen, psikolojik olarak tanımlayabileceğimiz terörizmi tercih etmişlerdir.¹⁴

11 Eylül 2001 günü New York ve Pentagon’a yönelik olarak yapılan uçaklı intihar saldırısı ve bu saldırıda 3000 den fazla kişinin hayatını kaybetmesi sonucunda terörizm tüm insanlığı ilgilendiren bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.

NATO 12 Eylül 2001’de almış olduğu bir kararla 11 Eylül 2001 günlü ABD’ye yönelik terör saldırılarını kınamış ve ilk kez NATO Andlaşması’nın 5. maddesini uygulamaya koymuştur. 7 Ekim 2001’de ABD ve İngiltere tarafından Afganistan’a yönelik ‘kalıcı özgürlük operasyonu’ adı altında bir askeri hareket başlatılmıştır. NATO’nun da desteğiyle 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan El Kaide terör örgütüne destek veren Taliban yönetimi devrilmiştir.

---

¹² Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003 , s..41

¹³ M. Şükrü Alpaslan, *Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik* ,İstanbul: Teknik Yayınlar ss. 25-32

¹⁴ Bozkurt Zakir Avşar, *Kitle İletişim Araçları ve Terör* , İstanbul: Kamer Yayınları 1992 s. 9

4.NATO ve Terörizmle Mücadele

NATO Andlaşması'nın 5. maddesine göre:

Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'dan içlerinden birine veya daha fazlasına yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Şartı'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.¹⁵

NATO'nun terörizmle mücadelesi soğuk savaş sonrası değişen uluslararası koşulların ve ortaya çıkan yeni tehditlerin ve risklerin ürünüdür. 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizm sorunu 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu tehdidin küresel boyuta ulaşması nedeniyle çeşitli uluslararası kurumlar terörizmle mücadelede ön plana çıkmaya başlamışlardır. Bu kurumlardan biri de NATO'dur.

NATO müttefikleri 3 Ekim 2001 tarihinde terörizmle mücadelede:

- a-İstihbarat paylaşımı ve terörizm tehditlerine karşı işbirliği,
- b-İttifak üyelerinin terörizm tehditlerine karşı mücadele kabiliyetlerini geliştirmelerine yardımcı olmak ,
- c-Üyelerin topraklarında güvenliği artırmak için gerekli önlemleri almak,
- d-NATO'nun güvenlik sorumluluğunda olan alanlarda gereken teçhizatı sağlamak,
- e-Hava taşımacılığında güvenliği sağlamak,
- f-NATO topraklarındaki askeri üslerde üyelerin gereken faydayı sağlamalarına izin vermek konularında anlaşmaya varmışlardır.¹⁶

¹⁵ NATO Andlaşmasından aktaran: Sezgin Kaya, **Avrupa Birliği'nde Uluslararası Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği**, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2002, YÖK Dökümantasyon Merkezi 11298, ss. 114-115

¹⁶ Col Alexander Gerry, War Against Terrorism: Radical Departure For NATO , ROA National Security Report, Kasım 2001, ss. 28- 29 dan Aktaran: Didem Yaman, " Nato'nun Yeni Görevi: Terörizmle Mücadele ve Bu Eksende Atılan Adımlar ", Ankara : Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No 7 ss. 45-46 Usak Yayınları, 2006

NATO, 11 Eylül saldırılarıyla ilgili soruşturma raporunun açıklanmasından sonra (4 Ekim 2001) NATO Andlaşması'nın 5. maddesi çerçevesinde, öncelikle beş adet erken uyarı uçağının(AWACS) ABD'de konuşlandırılmasını amaçlayan 'Kartal Yardımı Operasyonu', Akdeniz'deki denizcilik faaliyetlerinin kontrol edilmesini ve terörist bir saldırının tespitini ve önlenmesini amaçlayan 'Aktif Çaba Operasyonu'nu uygulamaya koymuştur. Bu operasyonların yanı sıra ABD'nin Afganistan'daki terörist hedeflere karşı başlatmış olduğu 'Sürekli Barış' operasyonu da bir çok NATO müttefikince desteklenmektedir.¹⁷

5.Küresel Bir Tehdit Olarak Terörizm

Küresel terörde eylemler sonuç elde etmek için bir araç değil, yok etmeye ve intikam almaya yönelik bir amaç haline almıştır. Terör insanlara ve insanlığa, topluma ve toplumsal düzene, bir saldırdır. Terör, medeniyetin dayandığı değerlere bir tecavüzdür. Terör demokrasinin ve demokratik süreçlerin reddidir. Terör sosyal hayatın akışına bir tehdittir.¹⁸

İnsanların en temel ihtiyaçlarının başında kendilerini güvenlik içinde hissetmeleri gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde yöntem ve hedeflerini değiştiren terörizm, günümüzde sadece bölgesel bir tehdit olarak algılanmaktan çıkmış ve uluslararası bir boyut kazanarak bütün dünyayı etkileyen global bir tehlike haline gelmiştir.

11 Eylül 2001 günü ABD'de kaçırılan dört yolcu uçağından ikisi ile Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri, uçaklardan diğer birisi ile de Pentagon vurulmuştur. Dördüncü uçak ise Pensilvanya'da düşürülmüştür. Bu saldırılar El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplam ölü sayısı 3000'den fazladır.

Küresel terör saldırıları 11 Eylül 2001 tarihinden sonra da devam etmiştir. Bu bağlamda;

-6 Ekim 2002'de Fransa'ya ait bir petrol tankerine Yemen açıklarında saldırı düzenlenmesi,

---

¹⁷ NATO's Contribution to the Fight Against ...'den Aktaran: Didem Yaman, "Nato'nun Yeni Görevi: Terörizmle Mücadele' ve Bu Eksende Atılan Adımlar", Ankara : Uluslar arası Hukuk ve Politika Cilt 2, No 7 s. 46 Usak Yayınları, 2006

¹⁸ Bekir Çınar, **Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör**, Ankara: Sam Yayınları, 1997 s. 192.

-8 Ekim 2002'de Kuveyt'in doğusunda Faylaka adasında tatbikat yapan Amerikan askerlerine saldırı düzenlenmesi,

-12 Ekim 2002'de Endonezya'nın Bali adasında 188 kişinin ölümü ve 300 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bombalı saldırılar gerçekleştirilmesi,

-29 Kasım 2002'de Kenya'da bir İsrail yolcu uçağına isabet etmeyen füze saldırısı gerçekleştirilmesi, Kenya'nın Mombasa kentinde 14 kişinin ölümüyle sonuçlanan İsrail vatandaşlarını hedef alan bombalı saldırılar gerçekleştirilmesi,

-13 Mayıs 2003'de Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da çoğu Amerikalı 29 kişinin ölümüne ve 50 kişinin yaralanmasına yol açan bomba yüklü araçların infilak ettirilmesi,

-15 Kasım 2003 ve 20 Kasım 2003 günlerinde İstanbul'da Neve Şalom Sinagogu, Beth İsrail Sinagogu, İngiliz Başkonsolosluğu, HSBC Bankası Genel Merkezine bomba yüklü araçlarla saldırılar düzenlenmesi,

-11 Mart 2004'de İspanya'nın başkenti Madrid'de 173 kişinin ölümü ile sonuçlanan banliyö trenlerine bombalı saldırılar düzenlenmesi,

-9 Ekim 2004'de Mısır'ın Sina yarımadasında tatil beldelerinde İsraili turistleri hedef alan 26 kişinin öldüğü, 160 kişinin yaralandığı ve 39 kişinin kaybolduğu açıklanan bombalı saldırıların düzenlenmesi,

-7 Temmuz 2005'de İngiltere'nin başkenti Londra'da 38 kişinin ölümü ve 700 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan metro ile otobüslere yönelik bombalı saldırılar düzenlenmesi,

-23 Temmuz 2005'de Mısır'ın Şarm El-Şeyh beldesinde 88 kişinin öldüğü ve 200 kişinin yaralandığı bombalı saldırıların düzenlenmesi,

-9 Kasım 2005'de Ürdün'ün başkenti Amman'da 57 kişinin öldüğü, 115 kişinin yaralandığı lüks otellere yönelik intihar saldırılarında bulunması eylemleri gerçekleştirilmiştir. Bu eylemlerin tamamına yakını El Kaide terör örgütü ve ya bu örgüt ile bağlantılı radikal dinci terör örgütleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

İnsanlık ve demokrasi küresel bir biçimde terörün tehdidi altındadır. Bu tehdide karşı küresel mücadelede ulusların işbirliği yapmaları zorunludur. Terörle mücadelede sadece güç kullanımı başarı için yeterli değildir. Terörün nedenleri ve teröre karşı alınacak önlemler konusunda sosyo-ekonomik boyut göz ardı edilmemelidir.

Dünya barış ve güvenliğinin sağlanmasında ve korunmasında, terörün gerçek ilacının insan hakları, bu hakları güvence altına alan hukukun üstünlüğü, katılımcı demokrasi, böyle bir demokrasiyi sağlayan önkoşul olarak laiklik, adil bir gelir dağılımı, böyle bir dağılımı hedefleyen sosyal devlet gibi hedefler olduğu açıktır.¹⁹

---

¹⁹ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi: 2003 s. 100

İkinci Bölüm

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI DOĞRULTUSUNDA TERÖRLE MÜCADELE

A-ANAYASA MAHKEMESİ VE ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ

1.Anayasa Yargısının Gelişimi

Yönetenlerin keyfi uygulamalarını önleme düşüncesi ve uğraşısı 18. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, Fransız devrimiyle yayılmış ve güçlenmiştir. Devletin yönetim biçimini, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini belirleyen ilke ve esasları, yazılı belgelere dayandırma amacını güden ve öğretide Anayasacılık hareketleri olarak adlandırılan çabalar 19. yüzyıldan itibaren semeresini vermiş, birkaç istisna dışında ülkeler yazılı anayasalara sahip olmuşlardır.²⁰

Anayasalarda öngörülen çift meclis sistemi, kanun tasarı ve tekliflerinin anayasaya uygunluk bakımından yasama meclisi komisyonlarında incelenmesi, devlet başkanlarının tekrar görüşülmek üzere iade veya veto gibi yetkileri anayasaya aykırı yasaların çıkarılmasını önlemek açısından siyasal nitelikli denetim yöntemlerini oluşturmaktadır. Bu yöntemlerin kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması ve kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasında yeterli olmadığı görülmüştür.²¹

Meclis üyelerinin parti disiplini mülahazaları ile tarafsız çalışma olanaklarını büsbütün yitirmeleri siyasal denetim yöntemlerini etkisizleştirmiştir. Bu nedenle Anayasaya aykırı yasaların çıkarılmasının önlenmesinde siyasal denetim yerini giderek etkisi kesin olan

²⁰ Mahmut C. Cuhruk, Türk Anayasa Mahkemesi - Anayasa Mahkemesinin 25. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu 9-10 Haziran- "Avrupa Anayasa Mahkemeleri , Tarihçe, Kuruluş ve Görevleri" Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No : 11 1987 s. 5

²¹ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku** Ankara: Yetkin Yayınları 2005 s. 368

yargısal denetime bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, insan hak ve hürriyetlerinin önemle korunması gerektiği bilinciyle kanunların anayasaya uygunluğunun yargı denetimi yoluyla sağlanması ağır basan bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Bazı devletler bu yetkiyi bütün mahkemelere tanıdığı halde bazıları sadece yüksek yargı organına tanımışlardır. Bugün Türkiye, Almanya, İtalya, Avusturya, İspanya ve Portekiz’de kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli anayasa mahkemeleri bulunmaktadır.²²

2.Ülkemizde Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi, hukukun üstünlüğünü sağlayan, hukuk devleti güvencesini oluşturan bir yüksek yargı organıdır. Anayasa Mahkemesi’nin görevleri ‘anayasaya uygunluk denetimi’, ‘Yüce Divan’ ve ‘Siyasal Partilerin denetimi ve kapatılması’ şeklinde üç başlık altında toplanabilir.²³

Ülkemizde ilk defa 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası’nda da korunmuştur. Anayasa yargısı ile anayasakoyucu parlamentonun yasama faaliyetinin anayasa hükümlerine uygulununun denetlenmesini ve bu suretle temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamıştır. Anayasa Mahkemesi’nin, siyasal kurumların ve özellikle Parlamentonun yetkilerini kötüye kullanması durumunda bir denge oluşturacağı ve bunu engelleyeceği düşünülmüştür.²⁴

Anayasa Mahkemesi, kuruluş esaslarını belirleyen Anayasa ve 2949 sayılı Kuruluş Yasası hükümlerine göre 11 asil ve 4 yedek üyeden oluşmaktadır. Mahkemenin üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinden inceler, Mahkemenin müzakereleri gizlidir, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırarak onlardan dilediği hususlarda izahat vermelerini isteyebilir.

---

²² Mahmut C. Cuhruk, Türk Anayasa Mahkemesi - Anayasa Mahkemesinin 25. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu 9-10 Haziran “Avrupa Anayasa Mahkemeleri / Tarihçe, Kuruluş ve Görevleri ” Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları no : 11 1987 ss. 6-7

²³ A. Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2006 s. 284

²⁴ “Anayasa Mahkemesi ” /[http://www.anayasa.gov.tr/](http://www.anayasa.gov.tr/general/icerikler.asp?contID=246&menuID=43&curID=45/) general/icerikler.asp?contID=246 & menuID=43&curID=45/ 11.05.2007- 21:10

Anayasaya uygunluk denetiminin yollarını, yetkililer tarafından açılan doğrudan iptal davaları ile, görülmekte olan bir davada, taraflardan birisinin başvurusu üzerine veya re'sen mahkemelerce Anayasa Mahkemesi'ne intikal ettirilen itiraz davaları oluşturmaktadır.²⁵

Anayasa'ya uygunluk denetimi şekil ve esas bakımından yapılmaktadır. Anayasanın, Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadıklarının araştırılması şekli denetimi oluşturmaktadır. Esas bakımından denetim ise Anayasaya uygunluk denetimine tabi tutulan kuralın içeriğinde, ölçü norm olan Anayasanın kural yada kurallarıyla çelişen bir yön olup olmadığının araştırılmasıdır.

3.Anayasa'nın ve Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü

Anayasa, devletin yapısını, örgütlenişini, işleyiş kurallarını, çıkarılacak yasaların uymak zorunda olduğu temel ilkeleri ve vatandaşların hak ve özgürlüklerini düzenleyen, yasaların üstünde ve onlara dayanak oluşturan esas kanundur.²⁶

Anayasa'nın 11. maddesine göre, Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Yasaların Anayasaya ve Hukuka uygunluğunun denetimi Anayasa yargısının görevini oluşturmaktadır. Anayasal denetim fert için olduğu kadar, iktidarları da Anayasaya aykırı davranmak ithamından koruyan demokratik bir güvencedir. Asıl olan Anayasaya aykırı yasa yapılmamasıdır. Anayasa Mahkemesinin yasama tasarruflarına yönelik denetimi, hukukun üstünlüğü ilkesinin gerçekleşmesinde önemli bir ölçüdür.²⁷

Anayasa'nın 153. maddesine göre, Anayasa Mahkemesi'nce verilecek iptal kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarıyla gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcı niteliktedir. Anayasa Mahkemesi'nin işin esasını inceleyerek verdiği red kararı, iptal veya

---

²⁵ Mümtaz Soysal, **Anayasaya Giriş**, Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:240, Sevinç Matbaası- 1968 ss. 169-170

²⁶ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1986 s. 8

²⁷ Teoman Evren, **Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu (Türk Hukuk Kurumu Armağanı) içinde: " Hukuk Devleti Savaşçısı –Yargının Denetimi "**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, ss. 74 -75

itiraz davasına konu olan normun Anayasaya uygunluğunu ifade eder. Karar iptale ilişkin ise bu kararın Resmi Gazete’de yayımlandığı gün dava konusu olan norm ya da bu normun belirli madde ve hükümleri yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal kararının yürürlüğe gireceği tarihi bir yılı aşmamak üzere erteleyebilir. Gerekçeleri yazılmadan iptal kararları açıklanamaz. Anayasa Mahkemesi kararları kesindir ve iptal kararları geriye yürümez.

B-TERÖRLE MÜCADELE KANUNU VE ANAYASA YARGISI

Anayasa Mahkemesi’ne göre; terörizm halk kitlelerine ve masum insanlara saldırarak onları, korkutma, yıldırma ve sindirme yoluyla yasadışı siyasal amaçlar elde etmektir. Terör örgütleri değişik görünüm ve yöntemlerle faaliyette bulunmaktadır. Terör suçları hangi amaçla işlenirse işlensin insanlığa karşı işlenmiş suçtur. Kişilerin mal ve can güvenliğini sağlamak ve korumak devletin en önde gelen görevidir. Yürürlükteki ceza kurallarının amacı gerçekleştirmeye yetmeyeceği anlaşılırsa yasa koyucu yeni kurallar koyabilir. Teröre ilişkin yeni bir suç türü oluşturmak ve yaptırımlar getirmek Anayasa’ya uygun olmak koşuluyla yasa koyucunun takdir hakkının kapsamı içindedir. Ancak, yasal düzenlemenin demokratik düzen içinde ve hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda yapılması zorunludur.²⁸

1-3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun Gerekçesi

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun çıkarılışı ile ilgili olarak Hükümet gerekçesinde :

‘Terörizm, tarihin en eski zamanlarından beri toplumları ve ülkeleri tehdit etmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda terörizm gün geçtikçe yaygınlaşmıştır. Uygulama alanı olarak seçilen bazı küçük ülkelerde başarıya ulaşmış, uygulayıcı olan bazı ülkeleri cesaretlendirmiş, böylece terör alanı gittikçe genişlemiştir. Bazı terörist

---

²⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.43-44

devletlerce gösterilen destek, zamanla terörizmin boyutlarının büyümesine ve uluslararası nitelik kazanmasına neden olmuştur.

Halkın iradesi ve bu iradeye dayalı olarak kurulmuş meşru yönetimleri hedef alarak yıkmayı amaçlayan ve hiçbir sınır tanımadan her türlü insani değerlerden uzak başvurulmuş şiddet olayları şeklinde cereyan eden terörizm illetinin son yıllarda özellikle demokratik hür dünya ülkelerinde yarattığı tahribat her geçen gün artmaktadır. Bu da terörizme karşı her dönemde etkili, akılcı ve kararlı mücadele programı ve araçlarının ön planda ve hazır bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır.

Ülkeler, yönetimler demokrasinin kurallarına göre terörü değerlendirmekte buna karşılık terörizm hiçbir kural tanımaksızın faaliyet göstermektedir. İnsanlık dışı, kural dışı, hukuk dışı eylem, ideoloji ile şartlanmıştır. Kanuni ve ideolojik açıdan mahkum edilmesi gereken terörün, ayrıca pratik olarak mahkum edilmesi, barış içinde bir arada kendi anayasal sınırları doğrultusunda yaşayarak Dünya insanlarının terörün yaratacağı acıyı çekmemeleri için zaruridir. Bazı batı ülkeleri ve diğer ülkelerde uygulanan 'Kamu Düzeninin Sağlanması, Terörist Gruplarla Mücadele, Şiddet Suçlarının Önlenmesi' kanunlarında görüldüğü gibi ülkemizde de Anayasa çerçevesinde hukuka ve demokratik hak ve özgürlüklere uygun olarak kanuni düzenlemeye ve uzun vadeli terörizm tehdidine karşı tedbirlere ihtiyaç bulunduğu zaruretini ortaya çıkarmıştır.' Denilmektedir.²⁹

2-3713 sayılı Kanuna Göre Terörün Tanımı

Terör kavramı, çok genel bir yaklaşımla, uzun süreli korku ve dehşet durumunu ifade etmede kullanılır. Terörizm kavramı ise örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı bir yöntem olarak benimseyen bir anlayıştır.³⁰

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun birinci maddesi ile terörün tanımı yapılmıştır. Bu tanım terörden çok ulusal terörizme yöneliktir.

²⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss. 24-27

³⁰ İbrahim Çiçek, **5532 Sayılı Kanunla Değişik Açıklamalı Terörle Mücadele Kanunu** –İstanbul:Kazancı Hukuk Yayınevi 2006 s. 21

3713 sayılı TMK'nın 1. maddesine göre: 'Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir.

Bu Kanunda yazılı olan örgüt, iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle meydana gelmiş sayılır.

Örgüt terimi, Türk Ceza Kanunu ile ceza hükümlerini içeren özel kanunlarda geçen teşekkül, cemiyet, silahlı cemiyet, çete veya silahlı çeteyi de kapsar.' biçiminde tanımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne göre; 3713 sayılı Yasa'nın 1. maddesi, terörün ve terör örgütünün tanımını vermektedir. Maddenin ilk fıkrası, bir eylemin terör tanımına girmesini üç temel koşula bağlamaktadır:³¹

a)İlk koşul, eyleme 'baskı', 'cebir ve şiddet', 'korkutma', 'yıldırma', 'sindirme' ya da 'tehdit' yöntemlerinden biriyle girişilmiş olunmasıdır.

Birbirine yakın olan bu kavramlardan 'cebir ve şiddet' birlikte, diğerleri bağımsız olarak maddede yer almışlardır. Bunlardan herhangi birinin varlığı, diğer koşullarında gerçekleşmesiyle 'terör' den sözedebilmek için yeterlidir.

b)İkinci koşul, eylemin amacıdır. Maddede belirlenen amacı beş başlık altında inceleme olanağı vardır:

---

³¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss. 29-32

aa) Anayasa'da belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek;

bb) Devletin Ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek;

cc) Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek;

dd) Temel hak ve hürriyetleri yok etmek;

ee) Devletin iç ve dış güvenliğini ve kamu düzenini ve genel sağlığı bozmaktır.

c)Üçüncü koşul, eylemin bir örgüte mensup kişi ya da kişilerce işlenmiş olmasıdır. Aynı nitelikteki eylemlerin bir terör örgütüne bağlı olmaksızın işlenmesi durumunda eylem terör tanımı dışında kalacaktır. Ancak 2. maddenin son fıkrasına göre, 'Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusu sayılır'. 1. maddenin ikinci fıkrasında, iki ya da daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle örgütün meydana gelmiş sayılacağı kurala bağlanmaktadır.

İncelenen kuralın son fıkrası, 'Örgüt terimi, Türk Ceza Kanunu ile ceza hükümlerini içeren özel kanunlarda geçen teşekküllerde geçen cemiyet silahlı cemiyet, çete veya silahlı çeteyi de kapsar.' biçimindedir.

Terörle Mücadele Yasası'nda örgüt kavramı, terörün tanımı dışında da kimi sonuçlar doğurmaktadır.

İkinci maddeye göre örgüt mensubu, bu amaçla suç işlesin işlemesin örgüt suçlusudur.

3713 sayılı Yasanın 1. maddesindeki terör tanımına bağlı olarak 7. maddesinde bu tür örgütlerin kurulması, etkinliklerinin düzenlenmesi, yönetilmesi, mensubu olunması, propagandasının yapılması ve örgüt mensuplarına yardım edilmesi suç sayılmaktadır.

3. Terör Suçlusu

3713 sayılı Kanunu'nun 2. maddesinde "1. maddede belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da bu amaçlar doğrultusunda diğerleriyle beraber veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur.

Terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusu sayılır ve örgüt mensupları gibi cezalandırılırlar". Hükmüne yer verilerek terör suçlusunun tanımı yapılmıştır.

Terörden söz edebilmek için, aynı siyasi amaca yönelik olarak ve bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş, cebir ve şiddet içeren bir dizi suçun varlığı aranmıştır.

4. 3713 sayılı TMK'nın 'Terör' Tanımının İptali İsteminin Gerekçesi

3713 sayılı TMK'nın 1. maddesinin öngördüğü terör tanımının iptali başvurusunda; *'Hukuk devletinin varlığı ve korunması yönünden terörle mücadele kadar, bu mücadelenin hukuki yollarla yapılması, demokratik hukuk kurallarının dışına çıkılmaması da önemlidir. Her sanık suçlu değildir. Her terör sanığı da suçlu değildir. Aksine, her sanığın cezalandırılmasını sağlayacak düzenlemeler getirmek bir başka teröre yani devlet terörüne veya adli teröre yol açar. 'Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesi 'Suçta Kanunilik' ilkesinin yer aldığı Anayasa kuralına aykırıdır.*

3713 sayılı Yasa'nın 1. maddesinde yer alan 'Terör' tanımı niteliği belirgin olmayan, yasalarda unsurları belirtilmiş, suç olarak tanımı yapılmamış her türden eylemin terör suçu olarak kabul edilmesini zorunlu kılacak niteliktedir.

27 Ocak 1977 tarihli 'Tedhişçiliğin Tenkili Hususundaki Avrupa Sözleşmesi' uluslararası alanda 'Terör, şiddet kullanılmak suretiyle işlenen eylemdir.' hükmüne yer vererek ortak bir terör tanımı getirmiştir. 3713 sayılı Kanun'un 1. maddesinde ise, 'korkutma', 'baskı', 'yıldırma', 'sindirme' gibi sözcükler kullanılarak 'cebir/şiddet'

kavramı da genişletilmiş; bu açıdan da sınırları, unsurları, kapsamı, yasal tanımı belli olmayan bir ‘terör suçu’ kavramı yaratılmıştır.

Terör tanımında sayılan amaçlar, terörün yöneldiği varlık ve değerlerde son derece belirsiz ve uygulamada duraksamalara, hatta keyfî yorum ve uygulamalara neden olabilecek niteliktedir. Her ne kadar 1. maddede terörün tanımı verilmekte ise de, bu madde yasanın 7. maddesi ile birlikte nazara alındığında soyut bir ‘terör tanımı’ olarak kalmamakta, bir suç tanımı, yani ‘terör örgütü kurma suçu’ haline gelmektedir. Bu açıklamalar ışığında ortaya çıkan suç Anayasanın 38. maddesindeki ‘kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz.’ Şeklinde ifade edilen kurala ‘suçun kanuniliği’ bir başka deyişle ‘kanunsuz suç ve ceza olmaz’ ilkesine aykırıdır.

Bir Anayasa kuralı olan kanunilik ilkesinin esası, anlamı, yasanın ne gibi eylemleri suç sayıp yasaklamış olduğunun hiçbir kuşkuya yer vermeyecek biçimde belirtilmesi ve buna göre cezanın da önceden yasa ile saptanmış olmasıdır. Kişinin yasak eylemleri ve bunların cezalarını önceden bilmesi temel hak ve özgürlüklerin de güvencesini oluşturur.

Suçun tüm unsurlarının belirtilmemiş, kullanılan sözcük ve terimlerin kaypak, yasal/hukuksal çerçeve ve anlamı belirsiz, yorum yoluyla ve takdirle suç yaratılmasına sebep olabilecek nitelikte olması ‘suçun kanuniliği’ ilkesine ve Anayasanın 38. maddesine aykırıdır. Bu nedenle 1. maddenin iptali gerekir’ şeklinde açıklamalara yer verilmiştir.³²

5. Anayasal İlkeler ve 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu

Ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin sağlanması, terörün önlenmesi ve terör suçları ile etkili mücadele için özel yasal düzenlemelere gereksinim vardır. Terörist Gruplarla Mücadele Kanunları, Anayasa çerçevesinde hukuka ve demokratik hak ve özgürlüklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

³² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss. 1-2

5.1. Hukuk Devleti İlkesi

Hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, vatandaşlarının hukuk güvenliğini gerçekleştiren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, yargı denetimine açık, yasaların üstünde Anayasa'nın ve yasakoyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri bulunduğu bilincinde olan devlettir.³³

Hukuk devletinde, yasakoyucunun yasama çalışmalarında kendisini her zaman Anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekir.³⁴

Ceza Hukuku alanında da eşitlik ve ceza adaletini sağlamak hukuk devletinin önde gelen görevlerindendir³⁵

TMK'nın 5. maddesinde öngörülen cezaların yarı oranında artırılmasının Anayasa'nın 2. maddesindeki 'Hukuk Devleti' ilkesiyle çatıştığı iddiasıyla ilgili olarak TMK'nın 1. ve 2. maddelerinin Anayasa'nın 38. maddesine aykırı olmadığı sonucuna bağlı olarak cezaların ağırlaştırılmasını, gerektiğinde üst sınırın geçilmesini, hukukumuzda uygulanagelen bir durum olarak tespit eden Anayasa Mahkemesi 'terör amacı' taşıyan suçlarda tayin olunacak cezanın yarı oranında artırılmasının hukuk devleti ilkesine aykırı bir yönü bulunmadığına karar vermiştir³⁶

Bir suçun terör amaçlı işlenmesi suçun tehlikelilik niteliğini ve özelliğini yoğunlaştırmaktadır. Bu itibarla TMK'nın 5. maddesiyle öngörülen nispi terör suçlarının cezalarının artırılması hükmü terörle mücadele amacıyla uyumlu ve hukuk devleti ilkesine ters düşmemektedir.

---

³³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2000/24- Karar 2004/ 82 sayılı ve 17/ 06/ 2004 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 41-2005 Ankara s. 174

³⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 56

³⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1998/4-Karar 1999/23 sayılı ve 07/06/1999 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 36- 1 Cilt 1992 Ankara ss.50-66

³⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 36

3713 Sayılı yasanın 15. maddesinin 1. fıkrasında, terörle mücadelede görev alanlara tutuksuz yargılanma güvencesi getirilmiştir. Hukuk devleti anlayışıyla bakıldığında, bu hüküm hukuk dışı eylemlerin devlet tarafından hoşgörü ile karşılandığı izlenimini yaratmaya elverişlidir. Ağır bir suçlama karşısında olan ve bu konuda aleyhinde kuvvetli belirtiler bulunan bir görevlinin eyleminin boyutu ne olursa olsun tutuklanmayacağına bilinmesi ve tutuklanamaması adalete, devlete olan güveni sarsar ve yargılama hükümlülükle de sonuçlansa haksızlık yapıldığı duygusunu silemez. Bu itibarla hukuk devleti kavramıyla bağdaşmayan 3713 Sayılı yasanın 15. maddesinin 1. fıkrasının Anayasa'nın 2. maddesine aykırılık oluşturması nedeniyle iptali gerekir.³⁷

3713 Sayılı yasanın 15. maddesinin 3. fıkrasında terörle mücadelede görev alan personelin, bu görevlerinin yerine getirilmesinden doğduğu ileri sürülen suçlardan; adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs dışında, taksirli suçlarla diğer suçlar hakkında Memurin Muhakematı Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağı öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesine göre, görevlilerin terörle mücadele kapsamında işledikleri suçlar, kolluk mensuplarının adli görev sırasında işlemiş oldukları suçlar grubuna girdiğinden, CMUK'nın 154. maddesine göre adli nitelikte olan suçları işleyen görevlilerin 'terörle mücadele' nedeniyle memurların yargılanması ile ilgili yasa kapsamına alınarak, müşteki ve sanıklar yönünden eşit olmayan bir uygulamanın doğmasına neden olunacağından, görevlilerin terörle mücadele kapsamında soruşturma konusu eylemin gerçekleştiği yönündeki savunmasına dayanılarak kişisel bir savla memurların yargılanmasına ilişkin Yasa'nın öngördüğü işleme bağlı tutulmalarının, kişinin kendisine bağlı savla yargısal süreci yönlendirmesi sonucunu doğuracağından 3713 Sayılı yasanın 15. maddesinin 3. fıkrası Anayasanın 2. maddesindeki 'hukuk devleti' ilkesine aykırıdır ve iptali gerekir.³⁸

Tutuklama, ceza olmayıp bir koruma önleimidir. Terörle mücadele alanında bir durumun mutlak tutuklama veya tutuklanmama nedeni yapılması tutuklamanın bir soruşturma tedbiri olması niteliğiyle bağdaşmaz ve yargı yetkisinin kullanılmasına müdahale teşkil eder. Bu nedenle terörle mücadelede görev alan bir zanlının görev suçuyla ilgili tutuklanamayacağına dair bir yasal düzenleme Anayasaya ve hukuka uygun düşmemektedir.

---

³⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s..56

³⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss 58-59

3713 Sayılı yasanın 17. maddesiyle Terörle Mücadele Yasası Kapsamına giren suçlardan mahkum olanlar için şartla salıverilme koşulları özel olarak düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesine göre şartla salıverme yönünden de kimi suçlar için ayrı kurallar konulması, toplumun huzuru ve suçların önlenmesi açısından, terör suçlarını işleyenlerin cezalarının daha uzunca bir bölümünü çektikten sonra şartla salıverilmelerinin yararlı olacağı kanısına dayanmaktadır. Bu itibarla düzenleme Anayasa'nın 2.maddesindeki hukuk devleti ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır.³⁹

Ceza infazının amacı suçluyu uslandırmak, eğitmek ve topluma yeniden kazandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda suçun niteliği ve suçlunun kişilik özellikleri gözetilerek terör suçundan hükümlülere farklı infaz rejimlerinin uygulanması doğaldır.

5.2. Kuvvetler Ayrılığı İlkesi

Devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargının kurumsal ve işlevsel ayrılığı esasına dayanan 'Kuvvetler Ayrılığı' ilkesi hükümet edenlerin devlet yetkisini kötüye kullanmasını önler, bireyin özgürlüğünü ve adaleti teminat altına alır.⁴⁰

3713 Sayılı Yasanın 12. maddesinin ilk tümcesi soruşturmaya katılan zabıta amir ve memurlarının ancak zorunluluk durumunda dinlenebileceklerini öngörmektedir. İptal isteminde bu düzenlemelerle ilgili olarak yasama organının yargı organına bir yön çizdiği ve söz konusu kişilerin dinlenmeleri yoluna gidilmemesini telkin ettiği belirtilmiştir. Vicdani delil sisteminin uygulandığı ceza yargılamasında kimin dinlenip, kimin dinlenemeyeceğine yargıcın takdir edip karar vermesi gerekirken, düzenlemenin yargı organına ait yetkiye müdahale niteliği taşıdığı ve bu durumun kuvvetler ayrılığı ilkesini zedelediği savunulmuştur.⁴¹

Anayasa Mahkemesi yaptığı değerlendirmede; maddenin ilk tümcesinin soruşturmaya katılan zabıta amir ve memurlarının ancak zorunluluk durumunda tanık olarak dinlenebileceklerini öngördüğünü, maddenin 2. tümcesinde 'dinlenmelerine karar verilmesi

³⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.63-65

⁴⁰ Selçuk Özçelik, **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, 2.Cilt,İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:541 ss.125-126.

⁴¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.50-51

halinde' denildiğine göre bu kimselerin dinlenmeleri mahkemenin bu konuda karar vermesine bağlıdır. Mahkeme, bu kişilerin tanık olarak dinlenmelerini zaruri görüyorsa karar verecektir ve bunları dinleyecektir. Yasa koyucu bu kuralla nesnel bir düzenleme yapmış, hangi durumlarda zabıta amir ve memurlarının tanık olarak dinlenebileceğini belirlemiştir. Bu kuralı uygulayarak sonuca erişecek olan bağımsız mahkemelerdir. Bu bağlamda, kuvvetler ayrılığı ilkesinin zedelenmesi söz konusu değildir.⁴²

Terörle mücadelenin etkili ve kararlı bir biçimde sürdürülmesinde, bu mücadelede görev alanların kimliklerinin gizliliğinin sağlanması özel bir önem taşımaktadır. TMK'nın 12. maddesinde getirilen düzenleme görevlilerin tanık sıfatıyla dinlenmemesini değil ancak, zorunlu görülen durumlarda mahkemece dinlenmelerini öngörmektedir. Bu nedenle kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı, yargı yetkisinin mahkemeler dışında bir başka merci tarafından kullanılmasına ilişkin bir düzenleme içermemektedir.

3713 Sayılı yasanın 15. maddesinin 1. fıkrasında, terörle mücadelede görev alanların bu görevleri nedeniyle işledikleri suçlardan dolayı tutuksuz olarak yargılanacakları öngörülmüştür. Bu durumda sanıkların kararın kesinleşmesine kadar tutuklanmaları söz konusu olmayacaktır.

İptal isteminde tutuklamama zorunluluğunun 'kuvvetler ayrılığı' ilkesine aykırı olduğu ve bu durumun yargının görevine müdahale niteliği taşıdığı belirtilmiştir. Söz konusu olan kişilerin herhangi bir istihbarat ve kolluk görevlisi değil, yasaları çiğnemiş, dolayısıyla suç işlemiş istihbarat ve kolluk görevlisi olduğu belirtilmiştir. Böyle bir korumanın işkence ve eziyet yapanlara cesaret vereceği, hukuka aykırı yöntem ve işlemlere prim tanıyacağı vurgulanmıştır. Devleti korumak ve terörü önlemek amacıyla da olsa, hukuka aykırı yöntemlerin kabul edilemeyeceği, bu tür olanakların demokratik hukuk devleti özellikleri ile bağdaştırılamayacağı ileri sürülmüştür.⁴³

Anayasanın 19. maddesinin 2. fıkrasına göre 'Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek

---

⁴² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 51

⁴³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.54-55

maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim tarafından tutuklanabilir...'⁴⁴

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun(1412 sayılı ve 5237 sayılı yasa ile mülga) 104. maddesi de Anayasa'nın anlatımına uygun olarak 'tutuklanabilir.' sözcüğünü belirlemiştir. 'Zorunlu tutuklama'yı öngören hükümler Anayasa Mahkemesi'nce, hakim bu konudaki takdir hakkını engellediği gerekçesiyle iptal edilmiştir. 1631 sayılı Yasa'nın 31. maddesi hakkında Anayasa Mahkemesinin 26.06.1963 gün 197-166 E. K.sayılı kararı, 2 sayılı Yasa'nın 5. ve 1918 sayılı Yasa'nın 53. maddesi hakkında Anayasa Mahkemesi'nin 17.12.1964 gün ve 1963/121-1964/74 E.K. sayılı kararı, 378 sayılı Yasa'nın 66. maddesi hakkında Anayasa Mahkemesi'nin 2.12.1963 gün ve 136-285 E.K. sayılı kararı bu doğrultudadır.⁴⁵ 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu yerine ikame edilen 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100. maddesi de yasal nedeninin bulunması halinde tutuklamanın takdiri bir önlem olarak uygulanabileceğini öngörmektedir.

Tutuklama, kişi özgürlüğü açısından ciddi sakıncalar yaratan ayrık bir önlem olarak uygulanacak bir kurumdur. Tutuklama veya tutukluluğun sürmesi kararı ancak zorunluluk olan durumlarda verilmelidir. Zira tutuklamanın verdiği acıyı tümüyle karşılayabilecek ve giderebilecek bir tazminat türü düşünülemez.⁴⁶

Terörle mücadelede görev alan personelin suç konusu eylemleri gerçekleştirdikleri sırada görevli oldukları yolundaki iddialarına dayanarak yargılamalarının tutuksuz yapılacağına ilişkin kurala bağlı tutmak, yargıcın takdirine giren bir hususu zanlının istencine bırakmaktır. Buradaki 'iddia' sözcüğü 'savunma' anlamında olup doğrudan görevlinin kendisinden gelen 'görevde sayma, kendi kendini görevli kılma', gerçekten görevli olma dışına da çıkabilen salt kişisel bir görünümdür. Yasa'da 'iddia edilen biçimindeki öbür anlatımlar', eylemin niteliği hakkında olup kişiye ilişkin değildir. Kişinin kendisine bağlı savla yargısal işlemleri yönlendirmesi düşünülemez. Tersine durum yargıya Anayasa'nın öngörmediği biçimde müdahaleye yol açar.⁴⁷

---

⁴⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 55

⁴⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 55

⁴⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 55

⁴⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 55

Tutuklama konusunda yargıcın takdir hakkını kaldıran ve bu konuda ayrık hükümler getiren dava konusu fıkra tutuklama ve kanuni hakim güvencesiyle ilgili Anayasal ilkelerin yanı sıra Kuvvetler ayrılığı ilkesine değinen Anayasa'nın başlangıç bölümüne ve yargı yetkisinin, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağına dair Anayasal hükme aykırıdır.⁴⁸

Tutuklama soruşturma önlemidir. Bu nedenle kişi özgürlüğünün sınırlandırılması gerekip gerekmediğinin takdiri, her olayın özelliğine ve suçlunun kişiliğine, makul şüpheyi oluşturan delillerin varlığına göre yargı organlarına aittir. Takdir yetkisini kaldıran düzenlemeler anayasaya uygun değildir.

5.3. Anayasal Eşitlik İlkesi

Anayasa Mahkemesi'ne göre, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesi, 'aynı hukuksal durumda olan kişilerin aynı kurala bağlı tutulacağını öngörmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bir çok kararında vurgulandığı gibi, yasa önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı olacağı anlamına gelmez. Yasaların uygulanmasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrılığı gözetilmesi ve bu nedenlerle eşitsizliğe yol açılması Anayasa katında geçerli görülemez. Bu mutlak yasak, birbiriyle aynı durumda olanlara ayrı kuralların uygulanmasını ve ayrıcalıklı kişi ve toplulukların yaratılmasını engellemektedir. Kimi yurttaşların haklı bir nedene dayanarak değişik kurallara bağlı tutulmaları eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz. Durum ve konumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları değişik uygulamaları gerekli kılabilir. Özelliklere, ayrılıklara dayandığı için haklı olan nedenler, ayrı düzenlemeyi aykırı değil, geçerli kılar. Aynı durumda olanlar için ayrı düzenleme aykırılık oluşturur. Anayasa'nın amaçladığı eşitlik, eylemli değil hukuksal eşitliktir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar ayrı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'nın öngördüğü eşitlik çiğnenmiş olmaz. Başka bir anlatımla, kişisel nitelikleri ve durumları özdeş olanlar arasında, yasalara konulan kurallarla değişik uygulamalar yapılamaz. Durumlardaki değişikliğin doğurduğu

---

⁴⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 55

zorunluluklar, kamu yararı ya da başka haklı nedenlere dayanılarak yasalarla farklı uygulamalar getirilmesi durumunda, Anayasa'nın eşitlik ilkesinin çiğnendiği sonucu çıkarılamaz.

Anayasa'nın 10. maddesi ile konulan eşitlik ilkesi her konuda uygulama alanı gören bir kuraldır. Aynı yönde ve aynı temel anlayışa göre yorumlansa bile uygulandığı alana göre eşitlik ilkesi değişik görünümeler ortaya koymaktadır.

Ceza hukukunda anayasal eşitlik ilkesi genel anlamda bir eşitliği ifade eder. Aynı tür suçlara benzer nitelikte ve ağırlıkta cezalar verilmesi eşitlik anlayışının gereğidir. Suçlar ve cezalar konusunda yapılan düzenlemeler suç türlerine devletçe verilen öneme göredir. Ancak, suç ve ceza arasındaki oranın adalete uygun ve cezalar arasındaki genel dengeye, suçun toplum hayatında yarattığı etkiye ve toplumsal yapıya göre belirlenmesi gerekir. Kuşkusuz yasakoyucu, suçlar ve cezalar hakkında kural koyarken Anayasa ilkeleri ile Anayasa'da genel anlamı belirlenen cezanın evrensel ilkelerine uymakla yükümlüdür. Böylece eşitlik ilkesinin cezadaki uygulaması sağlanabilir.

Ayrıca objektif ceza kurallarının kişilere uygulanmasında doğacak farklılıklar doğal olarak cezanın kişiselleştirilmesi içinde ve kendi kuralları arasında eşitlik ilkesi yönünden tartışılmalıdır.⁴⁹

TMK'nın 5. maddesinde öngörülen cezaların yarı oranında artırılmasının Anayasa'nın 10. maddesindeki 'Eşitlik' ilkesine aykırı olduğu iddiasıyla ilgili olarak TMK'nın 1. ve 2. maddelerinin Anayasa'nın 38. maddesine aykırı olmadığı sonucuna bağlı olarak cezaların ağırlaştırılması, gerektiğinde üst sınırın geçilmesinin, hukukumuzda uygulanagelen bir durum olduğunu tespit eden Anayasa Mahkemesi 'terör amacı' taşıyan suçlarda tayin olunacak cezanın yarı oranında artırılmasının eşitlik ilkesine aykırı bir yönü olmadığına karar vermiştir.⁵⁰

---

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.38-39

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 36

TMK'nın 6. maddesinin ilk üç fıkrasında; kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu personelinin hüviyetini açıklayan veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler ile terör örgütlerinin bildirimleri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar ve muhbirlerin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlara verilecek cezalar düzenlenmektedir.

Dava konusu edilen son fıkrada, ilk üç fıkrada sayılan eylemlerin, süreli yayınlar ve bu nitelikte olmayan diğer basılı eserlerle işlenmesi durumunda uygulanacak cezai yaptırımlar düzenlenmektedir.

6. maddenin ilk üç fıkrasında yazılı eylemlerin süreli basın yoluyla işlenmesi durumunda sahibine;

- Süreli yayın bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının,

- Aylık yada bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının,

- Süreli yayın yeni yayına girmişse, veya basılı eser süreli yayın niteliğinde değilse en yüksek tirajlı günlük süreli yayının bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde doksanı kadar ağır para cezası verileceği ve cezanın ellimilyon liradan az olmayacağı ve ayrıca süreli yayının sorumlu müdürüne, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanacağı öngörülmüştür.

TMK'nın 6/son maddesinde öngörülen basılmış eserin aylık ortalama gelirin göre 'ceza tayini ölçütü'nün Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılığı savını inceleyen Anayasa Mahkemesi, eşitlik ilkesiyle ilgili olarak ;

TMK'nın 6. maddesinin son fıkrasında ön görülen suçun mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler veya yeni yayına giren mevkutelerle işlenmesi durumunda verilecek ceza ile önceden yayınlanmakta olan bir mevkute ile işlenmesi durumunda verilecek ceza arasında ortaya çıkan ve haklı bir nedene dayanmayan oransızlığın eşitlik ilkesine aykırılık oluşturduğunu vurgulayarak, bu durumun Anayasa'nın 10. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir.⁵¹

⁵¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 39

TMK'nın 10/a maddesi, bu kanunun uygulanmasında sanık ve müdahil için en fazla üç avukat tarafından temsil edilebilmeyi, 10/b maddesi ise terör suçundan tutuklu sanık veya hükümlünün avukatı ile tutukevi ve cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüşebileceklerini öngörmüştür. Anayasa Mahkemesi'ne göre bu düzenlemeler ile anayasal eşitlik ilkesinden uzaklaşılmasını gerektirecek haklı bir neden bulunmamaktadır.⁵²

TMK'nın 13. maddesi yasa kapsamına giren tüm suçlar için verilen cezaların, diğer suçlarda cezaların para cezasına yada 647 sayılı Yasa ile öngörülen önlemlerden birine çevrilmesi ve cezanın ertelenmesi yoluna gidilemeyeceğini öngörmektedir. Bu düzenlemenin Anayasa'ya aykırılığı savını değerlendiren Anayasa Mahkemesi; TMK'nın, cezanın korkutucu ve caydırıcı etkisini öne çıkarmayı amaçladığını tespit etmektedir.⁵³

Devlet, toplumsal barışı, kamu düzenini bireylerin güven ve huzurunu sağlamakla yükümlüdür. Kimi durumlarda devlet, bu yükümlülüğünü alacağı ceza önlemleri ile yerine getirmeye çalışır. Yasakoyucu bu konuda düzenleme yaparken kişi yararı kadar kamu yararını da gözönünde bulundurmamak zorunda olduğundan kimi suçların niteliğini, işlenme biçimini ve toplum için verdiği zararı da gözeterik değişik ağırlıkta cezalar verilmesini uygun bulabilir. Yasakoyucu bu amacı, değişik cezalar verme yanında, değişik türde ceza uygulaması yapma veya ceza infazında farklı kurallar koyma yoluyla da gerçekleştirebilir.⁵⁴

Terör suçunun toplum için oluşturduğu tehlikenin büyüklüğü, bu tür suçlar için öngörülen özgürlüğü bağlayıcı cezaların para cezasına ve diğer önlemlerden birine dönüştürülememesinin haklı nedenini oluşturmaktadır. Nitekim kimi suç ve suçlular hakkında ceza uygulaması ve infazı yönünden ayrı hükümler hukukumuzda bulunmaktadır. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Yasa'nın kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanabilecek ceza ve tedbirleri düzenleyen 4. maddesinin son fıkrasında, sırf askeri suçlar ile askeri disiplin suçları hakkında madde hükümlerinin uygulanamayacağı öngörülmüştür. Aynı Yasa'nın cezaların ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin son fıkrasında ise, bazı suçlara ilişkin cezaların ertelenemeyeceğine dair özel kanun hükümleri saklı tutulmuştur.⁵⁵

---

⁵² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 49

⁵³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.52-53

⁵⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 53

⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 54

Yasakoyucu TMK'nın kapsamına giren suçlarla verilen cezaların ertelenmemesinin bu tür eylemlerin önlenmesinde etkili olacağını düşünmüştür. Bu yasakoyucunun takdirinde olan bir konudur ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü hedef alan bu tür eylemlerdeki artış, alınan önlemlerle eşitlik ilkesinden uzaklaşılmasının haklı nedenini oluşturmaktadır.⁵⁶

Bu nedenlerle eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddia edilen itiraz konusu kural, suçun özelliklerinden doğan zorunluluklara ve haklı nedenlere dayandığından Anayasa'nın 10 maddesinde açıklanan eşitlik ilkesine aykırı değildir ve bu maddeye yönelik iptal isteminin reddi gerekir.⁵⁷

TMK'nın 15. maddesinin 1. fıkrasında, terörle mücadelede görev alanlara tutuksuz yargılanma güvencesi getirilmiştir. Ülke, son yıllarda devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü hedef alan terör olayları ile karşı karşıyadır. Bu olayların başlıca hedeflerinden biri de güvenlik güçleridir. Görevleri nedeniyle güvenlik güçlerinden pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. Özellikle terörle mücadele alanında yaptıkları görevin önemi güvenlik güçlerine her türlü desteğin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu desteğin hukuk içinde ve hukuk devleti ilkesine uygun olması gerekir. Yaptıkları görev sebebiyle bütün kolluk görevlileri özel bir meslek tehlikesi altındadırlar. Bu yönüyle kolluk gücü içinde bir ayırım, haklı bir nedene dayanamaz. Yargılamada ve suçluların cezalandırılmasında objektif davranmak gereklidir. Aynı suçu işleyen kişiler arasında temelde hukuksal bir eşitlik söz konusudur. Bu nedenle söz konusu düzenlemenin eşitlik ilkesinden uzaklaşılması için 'haklı neden' olarak kabulüne de olanak bulunmadığından TMK'nın 15. maddesinin 1. fıkrası hükmü Anayasa'nın 10. maddesine aykırılık oluşturduğundan iptali gerekir.⁵⁸

TMK'nın 15. maddesinin 2. fıkrası 'terörle mücadelede görev alan istihbarat ve kolluk görevlileri ile bu amaçla görevlendirilen diğer personelin bu görevlerinin ifasından doğduğu iddia edilen suçlardan dolayı aleyhlerine açılan davalarda en çok üç avukat bulundurulur ve bunlara avukatlık ücreti tarifesine bağlı olmaksızın yapılacak ödemeler, ilgili kuruluşlar

⁵⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 54

⁵⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 54

⁵⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 56

bütçelerine konulacak ödenekten karşılanır.’ şeklinde bir düzenleme öngörmüştür. Maddenin Anayasal eşitlik ilkesine aykırılığı iddia olunmuştur.⁵⁹

Terörle mücadelede görev alanlar görevleri sırasında ve daha sonra bütün yaşamları boyunca sürekli bir biçimde tehdit ve tehlike içinde olan kamu görevlileridir. Görevlerini yaparken demokrasiye ve demokratik hukuka saygılı olmak ve yasa kurallarına uygun davranmak, görevlerini eksiksiz yerine getirmek ve kendi yaşamlarını korumak gibi bağdaştırılması son derece güç koşullar içindedirler. Onların karşılaştığı tehlikeler ve yasaların göz ardı edilmesi ya da onlara karşı gelme yüzünden yargılanmaları görevlerinin getirdiği özel bir tehlikedir. Bu bakımdan terörle mücadelede görev alanlara korudukları devlet düzeni tarafından demokratik yollardan kendilerini yargı önünde savunma için her türlü maddi ve manevi yardımın yapılması doğaldır. Diğer yandan maddede yer alan ve en çok üç avukatla savunmada bulunabilme ise, savunmaya yapılan devlet yardımı yönünden değerlendirilmelidir. Bu nedenlerle TMK’nın 15. maddesinin 2. fıkrası Anayasa’ya aykırı değildir ve iptal isteminin reddi gerekir.⁶⁰

TMK’nın 15. maddesinin 3. fıkrasında terörle mücadelede görev alan personelin, bu görevlerinin yerine getirilmesinden doğduğu ileri sürülen suçlardan; adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs dışında, taksirli suçlarla diğer suçlar hakkında Memurin Muhakematı Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağı öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesine göre, görevlilerin terörle mücadele kapsamında işledikleri suçlar, kolluk mensuplarının adli görev sırasında işlemiş oldukları suçlar grubuna girmektedir. Adli görevin yerine getirilmesi sırasında işlendiği iddia olunan suçlar da genel ilke, CMUK’na göre soruşturma ve kovuşturmanın doğrudan doğruya yapılmasıdır. Kolluk mensuplarının adli görevin yerine getirilmesinde ‘terörle mücadele’ gibi önemli bir görevde zabitanın ‘suistimal veya terahilerini’ önleyecek nitelikte olan CMUK’nın 154. maddesinde öngörülen doğrudan soruşturma ve kovuşturmaya tabi olma ilkesinin uygulama dışı bırakılması, farklı soruşturma usul ve yöntemlerinin öngörülmesinin haklı bir nedeni bulunmamaktadır. CMUK’nın 154. maddesine göre adli nitelikte olan suçları işleyen görevliler de memurların yargılanması ile ilgili yasa kapsamına alınarak, müşteki ve sanıklar yönünden eşit olmayan bir uygulamanın doğmasına neden

⁵⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 57

⁶⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 57

olunmaktadır. Bu nedenlerle TMK'nın 15. maddesinin 3. fıkrası Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırıdır ve iptali gerekir.⁶¹

TMK'nın 16. maddesinin 1. fıkrasında bu Yasa kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezalarını, tek kişilik ya da üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında çekecekleri, maddenin 2. fıkrasında, bu kurumda ziyaretçilerle açık görüş yaptırılmayacağı, hükümlülerin birbirleriyle ve diğer hükümlülerle irtibat ve haberleşmesine engel olunacağı öngörülmektedir.

Anayasa Mahkemesine göre, cezaların infazını düzenleyen 16. maddenin ilk iki fıkrası birbirini tamamlayıcı hükümlerdir. Cezanın özel infaz kurumlarında çektirilmesinden amaç, hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve haberleşmesine engel olmaktır. Bu tür önlemlerin başvurulması yeni değildir. 'Bu kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir.' biçimindeki hükmü 'insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye' tabi tutulmak biçiminde değerlendirilemez.

TMK'nın 16. maddenin 2. fıkrasında, bu kurumlarda açık görüş yaptırılmayacağı öngörülmüştür. Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğün 154. maddesinde ise 'Kapalı Cezaevlerindeki ziyaretlerin hükümlülerle her türlü maddi temasın önüne geçilebilecek şekilde yapılması ve konuşmaların hazır bulunan personel tarafından işitilebilecek tarzda cereyan etmesi lazımdır.' denilmektedir. Kapalı cezaevlerindeki genel kural bu olmakla birlikte ulusal resmi ve dini bayramlarda Adalet Bakanlığı görüşmeye izin verebilir. Bu izin görüşmenin açık yapılmasını da içerebilir. Görülüyor ki, kapalı cezaevleri içinde genel kural görüşmenin açık yapılmamasıdır. Bu kural güvenlik amacıyla konmuştur.

Aynı fıkrada, bu kurumlarda hükümlülerin birbirleriyle ilişkilerine ve diğer hükümlülerle haberleşmelerine engel olunacağı da belirtilmektedir. İnfaz kurumlarında ilişkilerin sınırlandırılması yoluyla cezaevi yönetimine karşı ayaklanmaların, hükümlü ve tutukluların birbirlerini kötü yolda etkilemelerinin önlenmesine çalışılmıştır.

---

⁶¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.58-59

Cezalandırmanın temelinde toplumun kendini savunma hakkı bulunmaktadır. İnceleme konusu fıkralara bu yönden bakıldığında, bu önlemler alınmakla bir yandan tutuklu ve hükümlülerin kaçmaları, ayaklanmaları, dışarıdaki yandaşlarıyla ilişki kurmaları, ileriye dönük suç planları yapmaları önlenmek istenmiş, diğer yandan, uygulamanın katılığı karşısında suç işlemeyi düşünenlerin bundan caymaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu nedenlerle 3713 Sayılı Yasa'nın 16. maddesinin 1. ve 2. fıkraları Anayasa'nın 10. maddesine aykırı değildir.⁶²

3713 Sayılı Yasa'nın 16. maddesinin 3. fıkrasında, özel infaz kurumlarında cezasının en az üçte birini iyi halle geçiren hükümlülerden şartla tahliyelerine 3 yıldan az kalmış olanların, diğer kapalı infaz kurumlarına nakledilebilecekleri öngörülmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne göre, fıkra özel infaz kurumlarında cezaların üçte birini iyi halle geçirenlerin, kapalı infaz kurumlarına nakledilebilecekleri belirtilmekle birlikte üçte birlik sürenin, belli süreden fazla ceza alanlar için bir anlamı kalmamaktadır. Zira diğer kapalı infaz kurumuna nakledilebilmek için cezanın üçte birinin çekilmesi koşulu yanında şartla salıverilmelerine üç yıldan az kalma koşulunda aranmaktadır. Bu koşul belirli sürenin üstündeki cezalar için tek başına etken olmaktadır. Başka bir deyişle, inceleme konusu kuralla iki ayrı ölçü uygulanmasına neden olmaktadır. Cezaların üçte birinin çekilmesi yanında şartla salıverilmelerine üç yıldan az bir sürenin kalması koşulu nedeniyle cezaları daha fazla olan hükümlüler aleyhine bir durum yaratılmıştır. Bu ise Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Bu nedenlerle 3713 Sayılı Yasanın 16. maddesinin 3. fıkrasında yer alan 'şartla tahliyelerine 3 yıldan az kalmış olanlar' ibaresinin iptali gerekir.⁶³

Suçlu, topluma uyum zorlukları gösteren ve uyumsuzluğunu suç işlemekle açığa vuran kimsedir. Cezanın caydırıcılığı ve suçlunun toplumla uyum sağlayabilmesi başka bir deyişle topluma yeniden kazandırılması, ceza politikasının temel ilkelerinden birini oluşturur. Suçun niteliği ve toplumun buna verdiği önem, cezanın tür ve miktarına esas olur. Bu husus, devletin cezalandırma politikasına uygun olarak Yasakoyucunun bu konudaki değerlendirmesine ve takdirine göre belirlenir.

---

⁶²Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.60-61

⁶³Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.61-62

Ancak, cezanın infazı suçlunun topluma uyum sağlamasını ve topluma yeniden kazandırılmasını amaçlar. Bu amacın gerçekleştirilmesi, suça bağlı kalmadan ayrı bir programın uygulanmasını gerektirir. Tüm çabalar, suçlunun uyumsuzluğuna neden olan psikolojik, çevresel, sosyal ve kişisel etkenlerin belirli bir infaz programı içinde giderilerek suça yeniden yönelmesini önlemektir. Bu program, suça göre değil suçlunun infaz süresince gösterdiği davranışlarına ve gözlenen iyi durumuna göre düzenlenecektir.⁶⁴

Şartla salıverme, cezanın çektirilmesinin kişiselleştirilmesi başka bir deyişle cezaevindeki tutum ve davranışıyla (iyi durumuyla) topluma uyum sağlayabileceği izlenimini veren hükümlünün ödüllendirilmesidir. Suçlunun kendisine verilen cezadan daha kısa bir sürede uslanması, eyleminden pişmanlık duyması ve bunu iyi davranışıyla kanıtlaması durumunda, cezaevinde daha fazla kalması gereksiz olabilir. Bu durumda şartla salıverme infaz sistemindeki en etkili araçtır. Şartla salıverilmenin en önemli öğeleri, cezanın belirli bir süre çekilmiş olması, hükümlünün bu süre içinde iyi durum göstermesi, şartla salıverildikten sonra gözetim altında kalması ve şartla salıvermenin gereklerine uyulmaması durumunda şartla salıverme kararının geri alınabilmesidir.⁶⁵

TMK'nın 17. maddesiyle Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan mahkum olanlar için şartla salıverilme koşulları özel olarak düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre, yasakoyucu, şartla salıverilmenin koşullarını, örneğin yararlanma sürelerini, kimi suçlardan mahkumların bundan yararlanıp yararlanmayacaklarını, ya da ne şekilde yararlanabileceklerini zaman içerisinde toplumun gelişmesine göre, takdir edebilir. Terörle Mücadele Yasası kapsamına giren suçlar ile diğer suçlar arasındaki ayrılık doğal olarak bunlara ilişkin cezaların yerine getirilmesinde de farklılıklar yaratabilir. Bunun ölçülerini toplumsal gereksinimler gösterir.

Değişik eylemler için değişik yaptırımlar öngörebilmesi yasakoyucunun takdir alanına girdiği gibi şartla salıverme yönünden de kimi suçlar için ayrı kurallar konulması, toplumun huzuru ve suçların önlenmesi açısından, terör suçlarını işleyenlerin cezalarının daha uzunca bir

---

⁶⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.69-70

⁶⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s .67

bölümünü çektikten sonra şartla salıverilmelerinin yararlı olacağı kanısına dayanmaktadır. Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır.⁶⁶

Eşitlik ilkesi mutlak eşitliği içermediğinden ve aynı durumda bulunanlar için benzer uygulamanın yapılmasını gerektirdiğinden, terör suçluları arasında herhangi bir ayırım içermeyen düzenlemeler eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz. Terör suçluları yönünden yapılacak farklı düzenlemelerin makul ve haklı bir nedene dayanması gerekmektedir. Aksi takdirde yasal düzenleme anayasal eşitlik ilkesine aykırılık oluşturur.

5.4. Kanunilik İlkesi

Anayasa'nın 38. maddesinin birinci fıkrasında; 'Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suç işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır ceza bir ceza verilemez.' denilmek suretiyle suçta ve cezada kanunilik ilkesi düzenlenmiştir. Kişinin, suç sayılan eylemleri ve bunların cezalarını önceden bilmesinin temel hak ve özgürlüklerinin de güvencesi olduğu kuşkusuzdur.

'Suç ve cezaların yasallığı' ilkesi uluslararası hukukun insan haklarıyla ilgili düzenlemelerinde olduğu gibi çağdaş anayasaların ve ceza yasalarının temel kurallarından biri haline gelmiştir. Bu ilke yalnızca suçların ve cezaların yasayla konulmasından ibaret olmayıp, buna bağlı bir dizi sonuç ceza hukukunun temel kuralları olmuştur.

Bu sonuçlardan kimileri şöyle sıralanabilir:

-Ceza kuralları kıyas yoluyla yasanın öngörmediği alanlara yaygınlaştırılmaz.

-Bir eylemi suç durumuna getiren veya suça öngörülen cezayı etkileyici tüm kurallar ceza kuralıdır.

---

⁶⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.63-65

-Bir ceza kuralı, konuluş amacı ve anlamı belirsiz ise, yargıcın bunu sanığın lehine yorumlaması gerekir.

Tüm bunlar suç ve cezaların yalnızca yasayla konulup kaldırılmasının yeterli olmadığı, konulan kuralın açık, anlaşılır ve sınırlarının da belirli olması gerektiği sonucunu doğurur. Yasa'yı bilmemenin özür sayılmayacağı bir ceza hukuku ilkesi olduğuna göre, yasa herkesçe anlaşılacak ölçüde açık olmalıdır. Ceza sorumluluğu suçlunun eyleminin bilincinde olduğu, özgür istenciyle suç olan eylemi seçtiği varsayımına dayanır. Bu nedenle, suçlunun eyleminden sorumlu olması için, hangi eylemlerin suç olduğu yasalarda açıkça gösterilmelidir.

Bu ilke 1961 Anayasası'nın 33. maddesinde de 1982 Anayasa'sının 38. maddesindeki gibi düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 1961 Anayasası döneminde verdiği bir karar Anayasa'nın 'Kanunsuz suç ve ceza olmaz' ilkesini açıklığa kavuşturmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin 10.12.1962 günlü, Esas: 1962/198, Karar 1962/111 sayılı kararında bu konuda şöyle denilmektedir:

'Anayasa'nın 33. maddesinde yer alan ve TCK'nın 1. maddesinde ifadesini bulan, 'kanunsuz suç ve ceza olmaz' prensibinin esası, kanun tarafından, suçun, yani ne gibi eylemlerin yasaklandığının hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde belirtilmesinden ve buna göre cezanın kanunla tayin edilmesinden ibarettir. Kişinin yasak eylemleri ve bunların cezalarını önceden bilmesi gerekir ve bu hal kişinin temel hak ve hürriyetinin teminatıdır.

İnceleme konusu kuralın bu genel ilkeyi zedeleyip zedelediği konusuna geçmeden önce, yapılan düzenlemenin niteliğinin belirlenmesi gerekir. Dava konusu Yasa'nın 4. maddesinde çeşitli suçlar sayıldıktan sonra bu suçların, 1. maddede belirtilen terör amacıyla işlenmesi durumunda terör suçu sayılacakları belirtilmektedir. 5. madde ise, 3. ve 4. maddede yazılı suçları işleyenlerin cezalarının artırılmasına ilişkindir. 7. madde ise, 1. madde kapsamına giren örgütleri kuranların, faaliyetlerini düzenleyenlerin, yönetenlerin ya da bu örgütlere yardım edenlerin cezalandırılmalarını öngörmektedir. Bu durumda TMK'nın 1. maddesinde yapılan terör tanımı, aynı Yasa'nın 7. maddesinde düzenlenen örgüt kurmak, örgütün faaliyetlerini düzenlemek ve yönetmek ya da örgüte yardım etmek suçlarının öğelerini

oluşturmaktadır. Her iki niteliği bakımından da, suçun ve cezanın yasallığı ilkesinin incelenen kural için geçerli olduğu kuşkusuzdur.

1. maddede terör tanımı yapılırken, cebir, şiddet, tehdit gibi ceza yasasında sıkça başvurulan, yerleşmiş, uygulamada sorun yaratmayan kavramlar yanında, ‘baskı’, ‘korkutma’, ‘yıldırma’, ‘sindirme’ gibi kavramlara yer verilmiştir. Ne varki, bu belirtilen kavramlar yasallık ilkesini zedeleyebilecek nitelikte, anlaşılmaz, ilgisiz, özgürlükler açısından kötüye kullanılabilir kavramlar değildir. Tümü ‘cebir, şiddet, tehdit’ kavramları ile yakından ilişkili, benzer anlamlara gelen belli bir şiddeti anlatan, büyük olasılıkla uygulamada ceza hukukunun bilinen kavramlarıyla özdeşleşecek ya da eşanlamlı olarak kullanılacak olan bu yeni kavramların gerekliliği tartışılabilir. Ancak, yasallık ilkesine aykırı değildir.

1. maddede terör tanımı yapıldığına göre, kullanılan sözcüklerin bu kavramın önemine uygun bir biçimde yorumlanması gerekir.

Bir eylemin terör sayılması için yalnız, ‘korkutma, yıldırma’ gibi yöntemlerin kullanılması yeterli değildir. Bunun yanında eylemin 1. maddede gösterilen amaçlara yönelik olması gerekir. Maddede sayılan amaçların belirsiz olduğu ileri sürülmektedir. Oysa, bu amaçları oluşturan hukuksal nitelikler belirlenmiştir. Nitekim, amaçların incelenmesinde Ceza Yasası’yla bağlantıya öncelik verilmiştir. Bu kavramların bir bölümü ise, Anayasa Hukuku kavramlarıdır. Özellikle belirsizliği ileri sürülen ‘ekonomik düzen’ kavramı Türk Ceza Yasası’nın yürürlükten kaldırılan 141. ve 142. maddelerinde de yer almıştır. Kamu düzeni kavramı ise, ‘hukuk ve Anayasa diline’ girdiği ve ‘anlamının yoruma muhtaç olduğundan’ söz edilemeyeceği Anayasa Mahkemesi’nin 7.6.1973 günlü, 1973/12-24 Esas ve Karar sayılı kararında da belirtilmiştir.⁶⁷

Terörün öğelerinden biri olan örgüt kavramı için de aynı sonuca varılması gerekir. Maddenin ikinci fıkrasında yer alan ve Türk Ceza Yasası’nın kimi maddelerinde de değişik adlarla bulunan bu kavram uygulama ve öğretinin yardımıyla açıklık kazanmıştır.

1. maddede terör, belirtilen yöntem ve amaçlarla, bir örgüte mensup kişiler tarafından girişilecek her türlü eylem olarak tanımlanmaktadır. Dava dilekçesinde ‘Her türlü eylem’

---

⁶⁷Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı:11 ss. 265-283

sözcüğünün çok geniş ve belirsiz olduğu, düşünsel eylemlerin de madde kapsamına gireceği, bunun da düşünce özgürlüğünü kısıtlayacağı ileri sürülmektedir. ‘Her türlü eylem’ genel bir anlatım olmakla birlikte, ilgili maddede gerek kendi içinde gerek diğer maddelerle bağlantılı olarak sınırlamalar vardır. Eylemin baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma gibi yöntemler kullanılarak 1. maddede belirtilen amaçlarla gerçekleştirilmesi gerekir. Ancak bu sınırlamalar yeterli değildir. Terör tanımına giren bir eylemin terör suçunu oluşturabilmesi için 4. ve 7. maddelerdeki öğeleri içermesi gerekir.

Yasa’nın 3. maddesinde sayılan eylemler, başka bir koşul aranmaksızın, terör suçu olarak kabul edilmektedir. Buna karşılık 4. maddede sayılan suçlar, 1. maddede belirtilen terör amacı ile işlenmeleri koşuluyla terör suçu sayılacaklardır.

Yasa’nın 1. maddesi ile ilgili olarak ileri sürülen Anayasa’ya aykırılık savları yerindelikle ilgilidir. Maddedeki terör tanımlaması yeterince açıktır.

Bu nedenlerle dava konusu 1. madde Anayasa’nın 38. maddesine aykırı değildir.

Örgüt mensubu olma suçunu düzenleyen TMK.’nın 2. maddesini Anayasa’da öngörülen ‘suç ve cezanın yasallığı’ ilkesi kapsamında değerlendiren Anayasa Mahkemesi, bu iddianın TMK’nın 1. maddesinin ‘yasallık’ ilkesine aykırı olduğu varsayımına dayandığını ve yerinde görülmediğini bildirmiştir. Aynı konuda terör örgütüne mensup olmanın suç sayılmasında ise, suç işlemese de örgüt mensubu olmayı suç olarak nitelendiren TMK’nın 7. maddesindeki düzenlemenin ceza hukukunda bir yenilik olmadığını TCK’nın 141/5(kaldırılan), 168/2 ve 313. maddelerinde de buna benzer kuralların daha önce de bulunduğunu, bu itibarla terör amaçlı örgütleri kurmanın ve bunlara katılmanın yaptırımsız kalmasının önlenmediği, herhangi bir suç işlemese de örgüt kurmanın ve örgüte girmenin suç sayılmasının Anayasaya 38. maddesine aykırılık oluşturmayacağına karar vermiştir.⁶⁸

TMK’nın 6/son fıkrasında öngörülen ceza tayin sisteminde, cezanın yukarı sınırının mevketenin tirajı ve satış fiyatı arttıkça yükselecek olması ve bu durumda cezanın kanunla saptanmadığı, cezalandırmanın ölçüsünün belirlenmiş bulunduğu, mevkute sahibinin kendi cezasını tayin etmiş olacağının ve bu durumun ‘cezada kanunilik ilkesi’ ne aykırı olduğu

⁶⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.33-35

iddiasıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, ‘bu gibi durumlarda alınacak para cezasının açıkça belirtilmese de kabul edilen ölçü, suçun gerektirdiği para cezasının önceden belirlenmesi olanağını sağladığından, satış miktarına göre hükmolunacak para cezası bir olaydan diğerine değişmekle birlikte, temelde, süreli yayının sahibi olan kimsenin kendi yayınının satış miktarı esas alındığına göre, bunu suçun işlendiği anda bildiği ya da bilecek durumda olduğu kabul edilebilir bu yönden, fıkranın bu bölümü ile yapılan düzenlemenin ‘cezaların yasallığı’ ilkesine aykırı bir yanı yoktur.’ sonucuna ulaşmıştır.⁶⁹

Anayasa Mahkemesi TMK’nın 6/son fıkrasında düzenlenen cezalandırma sistemiyle ilgili olarak yaptığı incelemede, ‘... mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının % 90’ı kadar ağır para cezası’ verilmesi öngörülen bölümünde ise, ceza miktarı ile suç konulu yazının yayınlandığı basılı eser arasındaki bağ koparılmıştır. Para cezası, basılı eser ya da yeni çıkan süreli yayın sahibinin bilmesinin kendisinden beklenilmeyeceği, değişken ve kendi dışında gelişen ‘en yüksek tirajlı günlük mevkute’ tutarı ile ilgilendirilmiştir. Bu biçimde öngörülen para cezası, suçu işleyenin önceden bilmesi olanaksız bir ölçü ve esasa bağlanmış bulunmaktadır. Bu nedenlerle, öngörülen ceza belirsiz olduğundan fıkranın bu bölümü cezaların yasayla konulmasını öngören Anayasa’nın 38. maddesine aykırıdır.’ şeklinde karar vermiştir.⁷⁰

Anayasa Mahkemesi TMK’nın 7/son fıkrasında yer alan ‘...mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler ile terör örgütlerinin propagandasının yapılması durumunda yayın sahibine ve sorumlu müdürüne uygulanacak ceza açısından ‘en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının...’ ibaresi ile ilgili olarak TMK’nın 6. maddesinin son fıkrasında belirtilen gerekçelerle Anayasaya aykırı olduğuna ve iptalinin gerektiğine karar vermiştir. Dava konusu son fıkranın bu ibareler dışındaki diğer hükümlerinin ise Anayasaya aykırı bir yönünün bulunmadığını belirtmiştir.⁷¹

⁶⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 40

⁷⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 41

⁷¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 45

Anayasa Mahkemesi; TMK'nın 8. maddesinin son fıkrasında maddenin 1. fıkrasıyla yasaklanan propaganda suçunun basın yoluyla işlenmesi durumunda basılı eserlerin sahipleri ile sorumlu müdürlerine verilecek cezaları düzenlemektedir. '...mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler ile TMK'nın 8. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen propaganda suçunun işlenmesinde öngördüğü 'en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarı' esas alınarak cezalandırılmasını öngören hükmün TMK'nın 6. maddesinin son fıkrası için belirtilen gerekçelerle Anayasaya aykırılığına ve iptaline karar vermiştir.⁷²

Anayasa Mahkemesi, TMK'nın 7. maddesinin ilk fıkrasında terör örgütünü kuranlar, faaliyetlerini düzenleyenler ve yönetenler ile bu örgütlere girenleri cezalandırmaktadır. Maddenin 2. fıkrasına göre terör örgütü mensuplarına yardım edenlere ve örgütle ilgili propaganda yapanlara eylemleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca ceza verilmesi öngörülmektedir. Maddenin 3. fıkrası, 2. fıkrayla bağlantılı olup terör örgütüne yapılan yardımın dernek, vakıf, siyasi parti, işçi ve meslek kuruluşlarına ya da bunların yan kuruluşlarına ait yerlerde ve öğretim kurumları ve eklentilerinde yapılması durumunda cezanın iki katına hükmolunacağına ilişkindir. Anayasa Mahkemesi'ne göre, devlet hangi amaca yönelik olursa olsun her türlü suç örgütüyle mücadele etmek ve bunun için gerekli önlemleri almak zorundadır. Yürürlükteki ceza kurallarının amacı gerçekleştirmeye yetmeyeceği anlaşılırsa yasakoyucu yeni kurallar koyabilir. Teröre ilişkin yeni bir suç türü oluşturmak ve yaptırımlar getirmek Anayasa'ya uygun olmak koşuluyla yasa koyucunun takdir hakkının kapsamı içindedir. Ancak, yasal düzenlemenin demokratik düzen içinde ve hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda yapılması zorunludur.⁷³

TMK'nın 1. maddesinde yapılan tanıma bağlı olarak TMK'nın 7. maddesinin ilk üç fıkrasındaki düzenleme ile terör örgütlerini kuranlar, eylemlerini düzenleyenler, yönetenler ve yardım edenler için ceza uygulaması öngörülmektedir. Bu nedenlerle dava konusu 7. maddenin ceza yaptırımlarını öngören ilk üç fıkrası Anayasa'ya aykırı değildir.⁷⁴

⁷² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.45-46

⁷³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.43-44

⁷⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 44

TMK'nın 7. maddesinin 4. fıkrasında yer alan 'teröre destek olan dernek, vakıf, sendika ve benzeri kurumlar'a uygulanacak yaptırımları düzenlemektedir. Anayasa Mahkemesi'ne göre maddede yer alan 'benzeri kurumlar' ibaresi kapsamı belirsiz bir durum ortaya koymaktadır. Suçun sanığını belirlemeyen bir ceza kuralı Anayasa'nın 38. maddesindeki 'suçların yasallığı' ilkesine aykırılık oluşturur. Bu nedenle TMK'nın 7. maddesinin 4. fıkrasında yer alan benzeri kurumlar sözcüklerinin iptali gerekir.⁷⁵

Suçta ve cezada kanunilik ilkesi hukukun evrensel bir ilkesidir. Terörle mücadele alanında da, gerek suç tiplerinin ve cezaların düzenlenmesinde, gerekse yargı organlarınca verilecek kararlarda suçta ve cezada kanunilik ilkesinin uygulanması ve gözetilmesi esastır.

5.5. Doğal/Yasal Yargıç İlkesi

Doğal-Yasal Yargıç ilkesi, mahkemelerin veya hakimlerin görev ve yetkilerinin kanunla belirlenmesini ve suç anında yürürlükte bulunan kanunun öngörmediği bir merciin yargı yetkisini kullanamamasını içerir.

TMK'nın 15. maddesinin 3. fıkrasında terörle mücadelede görev alan personelin, bu görevlerinin yerine getirilmesinden doğduğu ileri sürülen suçlardan; adam öldürmek, adam öldürmeye teşebbüs dışında, taksirli suçlarla diğer suçlar hakkında Memurin Muhakematı Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağı öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesi'ne göre, görevlilerin terörle mücadele kapsamında kolluk güçlerine suç konusu eylemleri işledikleri sırada görevli oldukları savunmasına dayanılarak kişisel bir savla memurların yargılanmasına ilişkin yasa'nın öngördüğü işleme bağlı tutmak, yargılama sürecini onların istencine bırakmaktır. Buradaki 'iddia' sözcüğü 'savunma' anlamında olup doğrudan görevlinin kendisinden gelen görevde sayma, kendi kendini görevli kılma' gibi gerçek görevli olma durumları dışına da çıkabilen salt kişisel bir görünümdür. Yasa'da iddia edilen biçimindeki öbür anlatımlar, eylemin niteliği hakkında olup kişiye ilişkin değildir. Kişinin kendisine bağlı savla yargısal süreci yönlendirmesi düşünülemez. Tersine durum, kişisel bir savla istenilen yargıç gibi istenen yargı yolu seçilmiş, doğal-yasal yargı ilkesine aykırılık yaratılmış olur. Bu

---

⁷⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 45

nedenlerle TMK'nın 15. maddesinin 3. fıkrası Anayasanın 37. maddesindeki doğal- yasal yargıç ilkelerine aykırıdır ve iptali gerekir.⁷⁶

Terörle mücadelede görev alanların korunmasına yönelik önlemler yürütülen hizmetin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte terörle mücadele adına bir şüphelinin yargılanacağı mahkemenin belirlenmesinde kişisel ve subjektif değerlendirmelere yol açacak düzenlemeler hukuk devletinin esaslarından olan doğal–yasal yargıç ilkesiyle bağdaştırılmaz.

5.6. Mahkemelerde Duruşmanın Aleniliği İlkesi

Duruşmaların açık olması yargılamanın tarafsızlığının etkin bir güvencesidir. Bu açıklık adalete olan güveni artırır.

TMK'nın 12. maddesinin 2. tümcesinde soruşturmaya katılan kolluk görevlilerinin tanıklıklarına başvurulmasına karar verildiği takdirde ifadelerinin gizli duruşmada alınacağını kurala bağlamıştır.

1982 Anayasası'nın 141. maddesi 'Mahkemelerde duruşmaların herkese açık olduğu' ve 'Mahkemelerin kimi durumlarda duruşmaların gizli yapılmasına karar verebileceği' ilkelerini benimsemiştir. Maddenin gerekçesinde, 'Duruşmaların açık olması yargılamanın tarafsızlığının etkin bir teminatıdır. Bu açıklık kamuoyunda huzur ve güven yaratır...' denilmektedir.⁷⁷

Duruşmaların açıklığı genel ilkedir. Yasakoyucu ancak anayasal sınırlar içinde gizliliğin ölçütlerini belirleyebilir. Yargılama sırasında nedenleri varsa duruşmanın gizli yapılmasına mahkemece karar verilir. Bunun tek ayrıklığını küçüklerin yargılanması hakkında Yasa'ya bu konuda özel hükümler konabilmesi oluşturur. CMUK'nın 'duruşmanın aleniyeti ve gizli yapılabileceği haller' başlıklı 373. maddesinin ilk fıkrası, Anayasa'nın 141. maddesinin ilk fıkrası doğrultusunda düzenlenmiştir.⁷⁸

⁷⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.58-59

⁷⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s.51

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.51-52

İnceleme konusu kuralda, tanık olarak dinlenecek kolluk görevlilerinin ifadelerinin gizli duruşmada alınacağı öngörülmekle, Anayasa'nın 141. maddesine aykırı bir düzenleme getirilmiştir. Anayasaya göre genel ahlakın ve kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı durumlarda ancak mahkemece verilebilecek olan duruşmanın kapalı yapılması kararı, bu kuralla zorunlu duruma getirilmekte ve yargıcın takdir hakkı kaldırılmaktadır. Bu itibarla dava konusu 3713 sayılı yasanın 12. maddesinin 2. tümcesi Anayasa'nın 141. maddesine aykırıdır ve iptali gerekir.⁷⁹

Duruşmaların açıklığı esas, gizliliği ise istisnadır. Terörle mücadelenin görevliler için oluşturduğu risk kimliklerinin açığa çıkarılmamasını gerektirir. Terörle mücadelede görev alan bir kişinin aleni duruşmada dinlenmesi, bu kişinin güvenliği ve terörle mücadelenin sürdürülebilirliği açısından sakıncalı olabilir. Bununla birlikte terörle mücadelede görev alanların mutlak olarak kapalı duruşmada dinlenmelerine yönelik bir düzenleme, yargı yetkisinin kullanılmasında takdir hakkını ortadan kaldıracığından anayasada öngörülen duruşmaların aleniliği ilkesine ters düşmektedir.

5.7. Hükmen Sabit Oluncaya Kadar Kişinin Suçlu Sayılmaması (Suçsuzluk Karinesi) İlkesi

Suçsuzluk karinesi; kesin mahkumiyet hükmüne kadar şüphelinin ya da sanığın suçsuz sayılması, bireyin suçsuzluğunu kanıtlamak yükümlülüğünün bulunmaması demektir.

CMUK'na 5.3.1973 günlü 1696 sayılı Yasa ile eklenen Ek 2. maddenin Anayasa'ya aykırı olduğu öne sürülmüştür. Bu madde şöyledir:

‘Ek madde 2.- Kanun dışı vücuda getirilen veya kanuna aykırı faaliyetleri sebebiyle yargı mercilerince kapatılan dernek veya siyasi parti gibi kuruluşlara üye olunması suç sayılan hallerde bu nitelikteki bir kuruluşun;

---

⁷⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 52

1.Bir görevlisi gibi hareket eden,

2.Adına bir emir veren veya tavsiyede bulunan veya bildiri çıkaran veya demeç veren yahut haber taşıyan,

3.Yararına herhangi bir kimseye aidat veya diğer bir nam altında yardım eden veya yardım taahhüdünde bulunan,

4.Yardım veya yardım taahhüdü toplayan,

5.Bir komitesi, kolu veya hüccresinin birkaç toplantısına katılan veya orada hazır olan,

Kimse, aksini ispat edemedikçe o kurulun üyesi sayılır.'

Bu madde ile yeni suçlar oluşturulmamış, yasadışı kuruluşlara üye olunmasının suç sayıldığı durumlarda, bu maddede belirlenen eylemleri işleyenlerin 'aksini ispat edemedikçe' o kuruluşun üyesi sayılmaları öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesi yaptığı değerlendirmede 'masumluk karinesi' yerine 'suçluluk karinesi'nin kabulünü Anayasa'nın Başlangıç bölümü ile buna göndermede bulunan ikinci maddesinde yazılı 'insan hak ve özgürlüklerine bağlılık' ilkesi gereğince İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 11. maddesinin 1. bendi, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 6. maddesinin ikinci bendi ile Anayasa'nın 12. ve 31. maddelerine aykırı bulmuştur.⁸⁰

Anayasa Mahkemesine göre; bir kimsenin terör suçlusu sayılması, terör örgütünün amacı doğrultusunda bir suç işlediğinin ya da böyle bir örgüte mensup olduğunun, bağımsız mahkemelerce yapılan yargılama sonucu saptanmasına bağlıdır. Terörist ve terör suçlusu gibi bir nitelendirme temelde yargı organının mahkumiyet kararına dayanır. Kişinin terör alanındaki suçluluğu yargı kararıyla belirlendikten sonra terör suçlusu sayılacaktır. Bu bakımdan TMK'da 'suçsuzluk karinesi'ne aykırı bir düzenleme yoktur.⁸¹

⁸⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas 1979/38 –Karar 1980/11 sayılı ve 29/ 01/1980 günlü) Anayasa Yargısı Cilt 2 Kod: 30 ss. 8-11

⁸¹ Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss..35-36

TMK'nın 10/b maddesi ise, terör suçundan tutuklu sanık veya hükümlünün avukatı ile tutukevi ve cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüşebileceklerini öngörmüştür. Anayasa Mahkemesi değerlendirmesinde; Anayasanın 38. maddesine göre, 'Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.' Şu halde, 'yüklenen suç ne olursa olsun (terör suç da olsa) tüm sanıkların suçsuzluk karinesinden yararlanması ve kendini savunabilmesi için her türlü olanağın sağlanması gerekir. Oysa, bu durumda kural ile savunma güçleştirilmiştir.' yorumunu yapmıştır.⁸²

TMK'nın 16. maddesinin 1. fıkrasında Terörle Mücadele Yasası kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezalarını, tek kişilik ya da üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında çekecekleri, maddenin 2. fıkrasında, bu kurumda ziyaretçilerle açık görüş yaptırılmayacağı, hükümlülerin birbirleriyle ve diğer hükümlülerle irtibat ve haberleşmesine engel olunacağı öngörülmektedir. TMK'nın 16. maddesinin 4. fıkrası yasa kapsamına giren suçlardan tutuklananlar için de hükümlüler hakkındaki birinci ve ikinci fıkra hükümlerinin uygulanması öngörülmektedir. Bu düzenlemenin tutukluyu suçlu sayan bir anlayışla düzenlendiği ve bu yüzden de anayasanın 38/4. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi'ne göre; Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan tutuklananların tek ya da üç kişilik oda sistemine göre yapılmış özel infaz kurumlarında korunmaları öngörülmekte, ayrıca bunların görüşme ve haberleşmeleri sonucu kanıtların değiştirilmesi ve yok edilmesi ile örgütsel ilişkilerin engellenmesi amacı güdülmektedir. Aynı kurumda ya da değişik yerlerde tutuklu ve hükümlü bulunan suç ortaklarının birbirleriyle konuşup haberleşmeleri böyle bir sakınca doğurmaya elverişlidir. Bu yüzden Terörle Mücadele Yasası kapsamına giren suçlardan tutuklananların birinci fıkrada gösterilen biçimde yapılmış tutukevlerine konulmaları ve bunlar hakkında hükümlülere ilişkin ikinci fıkranın uygulanması tutuklamanın işlevine aykırı değildir.

---

⁸² Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 50

Yukarıda belirtilen nedenlerle 3713 Sayılı Yasanın 16. maddesinin 4. fıkrası Anayasa'nın 38. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenen 'Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.' hükmüne aykırı değildir.⁸³

Terör suçunun örgütlü bir suç olması, terör örgütlerinin mensupları ile irtibatlarını sürdürmek ve ceza ve tutuklevlerini örgütün eğitim yerine dönüştürmek istemeleri nedeniyle diğer tutuklu ve hükümlülere göre terör suçundan şüpheliler ve hükümlüler için farklı ceza ve tutukevi kuralları öngörülmesi ve uygulanması doğaldır. Ancak bu düzenlemeler suçsuzluk karinesine aykırı olmamalıdır.

5.8. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi

Anayasa'nın 38. maddesinin 6. fıkrasında 'Ceza sorumluluğu şahsidir.' denilmektedir. Bu ilkeyle, suçu kim işlemişse cezanın yalnız ona hükmedilip uygulanması, başkalarının cezalandırılmaması amaçlanmıştır. Suçlunun cezalandırılmasının yakınlarını da maddi ve manevi açıdan etkileyeceği kuşkusuzdur. Özellikle, bir tür genel zorallım sonucunu doğuracak para cezalarının suçlu kadar aile bireylerini de etkileyeceği yadsınamaz. Ancak, bunlar cezanın çoğu kez önleme olanağı bulunmayan dolaylı sonuçlarıdır.⁸⁴

Örgüt mensupları, başkalarının eylemi nedeniyle değil kendi isteğiyle terör örgütüne girdikleri için TMK'nın 7. maddesi gereğince cezalandırılmakta ve bunun sonucu ikinci madde uyarınca terör suçlusu sayılmaktadırlar. Bu durumda ceza sorumluluğunun kişisel olduğu ilkesi çiğnenmemektedir.⁸⁵

TMK, basın ve yayın organlarının sahiplerine maddenin bir ile üçüncü fıkralarında yaptırım altına alınan açıklama ve yayınlama yasağı ile ilgili olarak dikkat ve özen yükümlülüğü yüklemiştir. Maddenin dördüncü fıkrasında, bu dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranış ceza yaptırımını altına alınmıştır. Süreli yayın sahipleri yönünden nesnel (objektif) sorumluluk ilkesi getirilmiştir. TMK'nın 6. maddesinin son fıkrasında 'kasıt',

⁸³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.62-63

⁸⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 41

⁸⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss. 35-36

'bilerek yayınlama' ve 'iştirak'ten söz edilmeksizin, yukarıdaki eylemlerin süreli yayınlarla işlenmesi durumunda, 'ayrıca sahiplerine de; '... ağır para cezası verilir' denilerek süreli yayın sahiplerinin sorumlu tutulmaları için, sahibi buldukları yayınlarda, bu nitelikte bir yazı ya da resmin bulunması yeterli sayılmaktadır. İnceleme konusu kuralın uygulanması için, maddenin ilk üç fıkrasındaki eylemlerin süreli yayın yoluyla işlenmesi gerekli ve yeterlidir.

İptali istenen kuralda öznel (subjektif) sorumluluk yerine nesnel sorumluluk ilkesi kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin 21.9.1966 günlü, 1966/36 sayılı kararında da belirtildiği gibi, mevkuze ve eser sahibinin sorumluluğu konusunda bir kimsenin eyleminden dolayı diğer bir kimseye ceza sorumluluğu yükleniyor gibi görünmekte ise de, gerçekte, sorumluluğun hukuksal nedeni sorumlu tutulananların kendi kusuruna dayanmaktadır. Bu kusur, yükümlü olduğu özeni göstererek yasak eylemin işlenmesine engel olmamaktan doğmakta ve böylece sorumlu tutulan kimsenin davranışı ile meydana gelen sonuç arasında nedensellik (illiyet) bağı kurulmaktadır.

Günümüzde basın, temsil ettiği teknolojik düzey ve sermaye gücüyle endüstriyel ve ticari bir sektördür. Başta yazı işleri müdürü olmak üzere gazetede de çalışan basın mensuplarının özenle seçilmelerini sağlamak gazete sahibinin görevidir. Terörü önleme konusunda getirilen kuralların eksiksiz uygulanması gereği ve bir bütünlük taşıması toplum yararına kamu düzeni için genel kurallara ayıklık oluşturan hükümler konulması zorunluluğunu getirmektedir.

Bu nedenlerle Anayasa Mahkemesi'ne göre dava konusu kural Anayasa'nın 38. maddesindeki cezaların kişiselliği ilkesine aykırı değildir.

Terörle mücadelenin başarısı için önemli bir unsur, terörün desteksiz bırakılmasıdır. Bu alanda basına da önemli görevler düşmektedir. 3713 sayılı Kanunun, basın ve yayın organlarının sahiplerine dikkat ve özen yükümlülüğü getirmesi terörü önleme ve desteksiz bırakma amacını gütmektedir.

6. Anayasal Haklar

Terörle mücadele amaçlı kanunların hazırlanmasında anayasal hak ve özgürlüklerin gözetilmesi gerekir.

6.1. Kişinin Yaşama, Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı

Birey yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahiptir. Anayasanın 17. maddesiyle düzenlenen bu hakkın korunması için devlet, gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

4 Eylül 1996 günlü ve 22747 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 29.8.1996 tarihli ve 4178 sayılı Kanun’un 3. maddesi ile TMK’na eklenen Ek 2. Maddede *‘Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk kuvveti görevlileri, failleri etkisiz kılmak amacıyla doğruca ve duraksamadan hedefe karşı ateşli silah kullanmaya yetkilidirler’* denilmektedir.

Anayasa Mahkemesine göre; bu düzenleme kapsamında terör örgütlerine karşı yapılacak operasyonlarda, kolluk kuvveti görevlilerinin silah kullanmaları, teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi koşuluna bağlanmıştır. Bu koşulun gerçekleşmesi durumunda görevliler failleri etkisiz kılmak amacıyla, doğruca ve duraksamadan, hedefe karşı ateşli silah kullanabileceklerdir.

Maddede ‘teslim ol emrine itaat edilmemesi’ ve ‘silah kullanmaya teşebbüs edilmesi’ durumunda, kademeli olarak etkisiz kılma yöntemleri belirtilmeden, kolluk kuvvetlerine son çare olarak başvurulması gereken ateşli silah kullanma yetkisi verilmiştir.

Anayasa’nın 17. maddesinin birinci fıkrasında, *‘herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir’*. Son fıkrasında da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesine koşut olarak *‘mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında*

silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri birinci fıkra hükmü dışındadır' denilmektedir.

Bu maddeyle güvence altına alınan yaşama hakkını korumak için devlet her türlü önlemi almak yükümlülüğündedir. Yasa ile ancak zorunlu durumlarda silah kullanma yetkisi verilebilir. Silah kullanmaya yetki verilebilmesi için son fıkrada sayılan durumlarda yetkililerin silah kullanma dışında başka olanaklarının bulunmaması gerekir.

Kuralda faillerin sadece 'silah' kullanmaya teşebbüslerinden söz edilirken kolluk kuvveti görevlilerinin hedefe karşı 'ateşli silah' kullanmalarından söz edilmiş; böylece faillerin kullanmaya teşebbüs ettikleri silahın ateşli silah olup olmadığına bakılmaksızın ve başka türlü etkisiz hale getirilmeleri olanağı gözetilmeksizin küçük bir müdahale ile önlenebilecek olaylarda dahi görevlilere ateşli silahlar kullanma yetkisi verilmiştir.

Buna göre, dava konusu kuraldaki teslim ol emrine uyulmaması ve silah kullanmaya teşebbüs edilmesi, görevlilerin her zaman doğruca ve duraksamadan hedefe karşı ateşli silah kullanmalarını zorunlu kılacak nitelikte bir durum değildir. Kimi olaylarda faillerin, can güvenliğini daha az tehlikeye sokan yöntemlerle de etkisiz hale getirilmeleri olanaklı olabilir. Olayların özelliğine göre, bu yöntemlere başvurulmaksızın doğruca ve duraksamadan hedefe karşı 'ateşli silah' kullanılması yaşama hakkının zedelenmesi sonucunu doğurur.

Bu nedenle kural, Anayasa'nın 17. maddesine aykırıdır iptali gerekir.⁸⁶

Terörle mücadelede amaç, terör zanlılarının yakalanmaları ve adli makamlara teslim edilmeleridir. Operasyonda olabildiğince az kuvvet kullanılmalı ve ölçülü davranılmalıdır. Devlet yaşama hakkını korumak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

18 Temmuz 2006 tarihli ve 26232 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 29.6.2006 tarih ve 5532 sayılı Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16. maddesi ile 3713 sayılı Kanun'un Ek 2. maddesi yeniden düzenlenmiştir. Buna göre;

---

⁸⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1996/68 –Karar 99/1 sayılı ve 06/ 01/ 1999 günlü)19 Ocak 2001 gün ve 24292 sayılı Resmi Gazete ss. 60-62

Ek Madde 2- Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda ‘teslim ol’ emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılacak ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler.’ Hükmüne yer verilmiştir.

6.2. İddia - Savunma Hakkı

Anayasa Mahkemesi’nin 26.6.1963 günlü ve Esas 1963/143, Karar 1963/167 sayılı kararında ‘...kişilerin kutsal ve temel haklarından olan savunma hakkının herhangi bir şekilde sınırlandırılmasının kişiyi gereği gibi savunmasını yapmaktan yoksun bırakabilecek bir sonuç doğuracağından şüphe edilmemesi gerekir. İşte bu sebeptir ki; Anayasa’nın sözü edilen 31. maddesinde ‘Meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanılması’ esası kesin bir şekilde belirtilmiştir. Maddedeki ‘bütün’ kelimesinin anlamı savunma hakkını hiçbir kayda bağlı tutulmaksızın bu haktan tam manasıyla faydalanmayı kapsar. Bu konuda yapılacak herhangi bir sınırlama hakkın özüne dokunur...’ açıklamasına yer verilmiştir.⁸⁷

1982 Anayasası’nın 36. maddesinin ‘Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.’ biçimindeki düzenlemede ‘bütün’ sözcüğüne yer verilmeyerek 1961 Anayasası’nın 31. maddesinden farklı bir düzenleme yapılmış olması, maddenin anlamını değiştirmemiştir. 1982 Anayasası’nın 36. maddesi sav ve savunma yönünden herhangi bir sınırlama getirmediğine göre, meşru vasıta ve yollardan’ ibaresi kuşkusuz ‘meşru bütün vasıta ve yolları’ kapsar. 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Yasası’nın 85. maddesiyle savaş durumu için, ‘müdafilere sayısı sınırlanabilir’ biçiminde, mutlak olmayan bir kural konulmuş; Sıkıyönetim Yasası’nda da bu kurala yollama yapılmıştır. İnceleme konusu kural ise savaş hali ve sıkıyönetim gibi olağandışı bir durumda değil terör suçlarında her zaman uygulanacak niteliktedir.⁸⁸

TMK’nın 10/a maddesi, bu kanunun uygulanmasında sanık ve müdahil için en fazla üç avukat tarafından temsil edilebilmeyi öngörmüştür. Anayasa’nın 36. maddesinde hak arama

⁸⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 48

⁸⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.48-49

özgürlüğü konusunda özel bir sınırlandırma öngörülmemiştir. Avukat sayısını sınırlamanın, davanın konusuna göre, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının korunması gibi kavramlarla bir ilişkisi bulunmamaktadır. 13. maddede yer alan genel sınırlama nedenlerine dayanılarak yapılacak sınırlandırmalar ancak ciddi bir tehlikeye karşı bu kavramların korunması söz konusu olduğunda demokratik toplum düzeni gereklerine uygun düşer. Yapılan düzenleme, bu nitelikte olmadığından Anayasa'nın 36. maddesine aykırıdır.⁸⁹

TMK'nın 10/b maddesi ise, terör suçundan tutuklu sanık veya hükümlünün avukatı ile tutukevi ve cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüşebileceklerini öngörmüştür.

1136 sayılı Avukatlık Yasası'na göre, avukatlık bir kamu hizmeti niteliğinde olup, her türlü hukuksal sorunların adalet ve hakkaniyete uygun biçimde çözümlenmesinde yargıya yardım amacını güder. Kendilerine bu nitelikte görevler verilen avukatlara yurttaşların da, devletin de güvenmesi gerekir. Bu güven, onların savunma görevlerini yerine getirmelerine yardımcı olacaktır. Savunmada sanık ile avukatı arasında kurulacak güvene dayalı ilişki çoğu kez gerçeğin ortaya çıkmasında yargı organlarına yardımcı olacaktır. Bu güveni sağlamak amacıyla Avukatlık Yasası'nın 36. maddesinde öngörülen hak arama özgürlüğünün yaşama geçirilmesi avukatların mesleki çalışmalarına ve savunma hizmetine her türlü kolaylık sağlanmasını gerektirir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri de, sanığın başkalarınca dinleneceği endişesinden uzak bir ortamda avukatla görüşmesini sağlamaktır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 144. maddesiyle sanığa avukatı ile her zaman görüşebilme olanağı verilmiştir. Ceza İnfaz Kurumlarının ve Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğü'nün 155. maddesinde, tutuklu ve hükümlülerin avukatlarıyla görüşmelerinin kurum görevlilerinin dolaylı ya da dolaysız olarak duyamayacağı görüş alanı içinde yapılması öngörülmektedir. Kaldı ki, CMUK'nın 144. maddesinde kamu davası açılıncaya kadar görüşmenin kötüye kullanılması olasılığı bulunan durumlarda, görüşmelerde yargıcın hazır bulunabileceği öngörülmekle, bu sakıncaya karşı önlem alınmıştır.

---

⁸⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.48-49

İnceleme konusu TMK'nın 10/b maddesi, terör suçu sanıkları ile diğer sanıklar arasında eşitsizliğe neden olduğu gibi aynı zamanda savunma hakkına Anayasa'nın 36. maddesinde öngörülme­yen bir sınırlama getirmektedir.⁹⁰

TMK'nın 12. maddesinin ilk tüm­cesi soruşturmaya katılan zabıta amir ve memurlarının ancak zorunluluk durumunda dinlenebileceklerini öngörmektedir. Anayasa Mahkemesi yaptığı değerlendirmede bu düzenlemenin savunma hakkını sınırladığı yolundaki Anayasa'ya aykırılık iddiasını kabul etmemiştir.⁹¹

Terörle mücadelede alınacak soruşturma önlemleri şüpheli veya sanığı gereği gibi savunmasını yapmaktan yoksun bırakabilecek bir sonuç doğurmamalıdır.

7. Anayasal Yükümlülükler

Terörle mücadele amaçlı kanunlar, hak ve özgürlüklerin korunması noktasında devletin anayasada öngörülen yükümlülüklerine aykırı hükümler içermemelidir.

7.1. Sınırlamaların Demokratik Toplum Düzeninin Gereklere Uygun ve Ölçülü Olması, Temel Hak ve Hürriyetlerin Özüne Dokunulmaması Yükümlülüğü

TMK'nın 5. maddesinde öngörülen cezaların yarı oranında artırılması hükmünü Anayasa'nın 38. maddesindeki 'temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklere aykırı olamaz' kuralına bağlı olarak inceleyen Anayasa Mahkemesi, ceza belirleme yetkisinin anayasal sınırlar içerisinde yasakoyucunun takdirinde olduğunu, terör suçlarına ağır cezalar verilmesinin terör suçlarının işlenmesini önlemede etkili olup olmayacağı tartışmasının anayasal denetimle doğrudan doğruya bir ilişkisinin bulunmadığını, mahkemenin yerleşmiş kararlarının bu yönde olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne göre; yasayla öğeleri önceden belirlenen koşullarda cezaların artırılması tüm demokratik toplumların hukuk sistemlerinin tanıdığı ve demokratik toplum

⁹⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.49-50

⁹¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 51

düzeni gereklerine uygun bir yöntemdir. Bu nedenle TMK'nın 5. maddesinin 'temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar açısından demokratik toplum düzeninin gereklerine' aykırı bir yönü bulunmamaktadır.⁹²

TMK'nın 10/a maddesi, bu kanunun uygulanmasında sanık ve müdahil için en fazla üç avukat tarafından temsil edilebilmeyi, 10/b maddesi ise terör suçundan tutuklu sanık veya hükümlünün avukatı ile tutukevi ve cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüşebileceklerini öngörmüştür. Anayasa'nın 36. maddesinde hak arama özgürlüğü konusunda özel bir sınırlandırma öngörülmemiştir. 13. maddesinde öngördüğü genel sınırlama nedenleri, hak arama özgürlüğü içinde geçerlidir. Avukat sayısını sınırlamanın, davanın konusuna göre, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının korunması gibi kavramlarla bir ilişkisi bulunmamaktadır. 13. maddede yer alan genel sınırlama nedenlerine dayanılarak yapılacak sınırlandırmalar ancak ciddi bir tehlikeye karşı bu kavramların korunması söz konusu olduğunda demokratik toplum düzeni gereklerine uygun düşer. Yapılan düzenleme, bu nitelikte olmadığından Anayasa'nın 13. maddesine aykırıdır.⁹³

7.2.Yayıncının Yayına Devam Etmesini ve Haber Verme Görevini

Engellememe Yükümlülüğü

TMK'nın 6/son maddesinde 'ortalama satış miktarı' ve 'fiili satış miktarı' ölçütleri esas alınarak nispi para cezası öngören düzenlemenin yayıncının yayına devam etmesini ve haber verme görevini engelleyecek düzeye eriştiği, bunun da Anayasa'nın 29. maddesinin 3. fıkrasına göre basın özgürlüğüne aykırılık oluşturduğu ileri sürülmüştür.

TMK'nın 6. maddenin ilk üç fıkrasında yazılı eylemlerin süreli basın yoluyla işlenmesi durumunda sahibine;

- Süreli yayın bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama fiili satış miktarının,

⁹² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss. 36-37

⁹³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss. 48-49

- Aylık yada bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının,

- Süreli yayın yeni yayına girmişse, veya basılı eser süreli yayının niteliğinde değilse en yüksek tirajlı günlük süreli yayının bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde doksanı kadar ağır para cezası verileceği ve cezanın ellimilyon liradan az olmayacağı ve ayrıca süreli yayının sorumlu müdürüne, sahiplerine verilecek cezanın yarısının uygulanacağını öngören TMK'nın 6/son maddesinin Anayasanın 29. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen 'kanunların, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayılmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartlar koyamayacakları' hükmüne aykırılığı iddiası Anayasa Mahkemesi'nce incelenmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre; Anayasa'da, basının uyacağı yasal kuralların düzenlenmesinde temelde engelleyici ve kısıtlayıcı olunamayacağı benimsenmiştir. Bu kurallar basın mesleğini düzenleyen ve basının ticari, ekonomik ve teknik yönlerini ilgilendiren, Anayasa buyruğudurlar. Dava konusu fıkra demokrasiyi ve tüm demokratik kurumları tehdit eden teröre karşı terörle mücadelede görev alan kamu görevlilerini korumaya yönelik bir yaptırımdır. Bu nedenle TMK'nın 6/son maddesinin basın özgürlüğünü engelleyici bir yönü bulunmamaktadır.⁹⁴

TMK'nın 6. maddesi terörle mücadelenin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından bu mücadelede görev alanların korunmasında ve terör örgütlerinin tehdit gücünün yansıtılmasının önlenmesinde basına sorumluluklar yüklemektedir. Basın özgürlüğü terörle mücadelede basın uyması gereken kurallar konusunda düzenlemeler yapılmasına engel teşkil etmemektedir.

C-OLAĞANÜSTÜ YÖNETİM BİÇİMLERİ VE ANAYASA YARGISI

Olağanüstü yönetim usullerine, iç karışıklık, ayaklanma, savaş tehlikesinin baş göstermesi, savaş hali, doğal afet, ağır ekonomik bunalım ve bunlara benzer nedenlerle devletin ve toplumun güvenliğini büyük ölçüde sarsan durumlara karşılaşıldığında başvurulur. Bu durumların devletin ve toplumun varlığı ve güvenliği bakımından büyük bir

---

⁹⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18 –Karar 1992/ 20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete s. 42

tehlike oluşturduğu kuşkusuzdur. Olağan dönemler için öngörülen yasal düzenlemelerin bu tehlikelerin giderilmesinde yetersiz kalması nedeniyle tüm hukuk sistemlerinde olağanüstü yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır.

1.Olağanüstü Yönetim Usulleri

Demokratik ülkelerde olağanüstü yönetim usulleri, hukuku dışlayan keyfi bir yönetim anlamına gelmez. Olağanüstü yönetimler kaynağını Anayasa’da bulan, anayasal kurallara göre yürürlüğe konulan, yasama ve yargı organlarının denetiminde varlıklarını sürdüren rejimlerdir. Ayrıca, olağanüstü hal yönetimlerinin amacı, anayasal düzeni korumak ve savunmak olmalıdır. Bu nedenle yürütme organına önemli yetkiler vermesine, hak ve özgürlükleri de önemli ölçüde sınırlandırmasına karşın, olağanüstü yönetim usulleri de demokrasilerde bir ‘hukuk rejimi’ dir.⁹⁵

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda karşı karşıya kalınan tehlikenin yoğunluğuna göre olağanüstü hal rejimlerinin uygulanabileceği öngörülmüştür. Bu rejimler olağan yönetimin istisnasıdır. Demokratik hukuk devletlerinde esas olan özgürlüktür. Özgürlüklerin kısıtlanması istisnai nitelik taşır.

Demokratik hukuk devletinde olağan yönetimin bir istisnası olan ‘olağanüstü yönetim usulleri’ ‘olağanüstü hal’ ve ‘sıkıyönetim’ olarak iki ayrılır.

Anayasakoyucu ‘olağanüstü’ yönetim döneminde Anayasa’da güvenceye alınan kimi hak ve özgürlüklerin sınırlandırılabilmesini, bu dönemde belli koşullarda kanun hükmünde kararname için Anayasa’ya aykırılık iddiasında bulunulamayacağını öngörmektedir. ‘Olağanüstü’ yönetim biçimine geçilmesi durumunda yönetime olağanüstü yetkiler tanınmaktadır.

Olağanüstü yönetim usullerini ayrıntılı bir biçimde düzenleyen Anayasa, 119. ve 120. maddelerinde ‘Olağanüstü haller’, 122. maddesinde ise ‘sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali’ olmak üzere iki tür olağanüstü yönetim biçimi öngörmüştür. Bunlardan 119. maddede

---

⁹⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 92-93

‘Tabii afet ve ağır ekonomik bunalım sebebiyle olağanüstü hal ilanı’, 120. maddede ‘şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal ilanı’ düzenlenmiştir. 122. madde ise, ‘sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali’ ni düzenlemektedir.⁹⁶

Anayasa’nın gerek 119. ve 120. maddelerinde düzenlenen olağanüstü haller gerekse 122. maddesinde düzenlenen sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali birer olağanüstü yönetim biçimleri olmaları nedeniyle ortak özelliklere sahiptirler. Öncelikle, bütün bu olağanüstü yönetimlerde yürütme organının karar alma ve uygulama yetkileri genişlemekte, buna karşın kişilerin hak ve özgürlükleri daralmaktadır. Yine yetki, yöntem, biçim ve ögeler bakımından da bu yönetimler arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Olağanüstü yönetimlerde, olağanüstü hal ya da sıkıyönetim, Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu’na, yurdun bir yada birden fazla bölgesinde veya bütününde altı ayı aşmamak üzere ilan edilir. Karar Resmi Gazete’de yayımlanır ve hemen TBMM’nin onayına sunulur. Sıkıyönetime ilişkin 122. maddede 121. maddedeki ‘hemen’ sözcüğü yerine ‘aynı gün’ sözcükleri kullanılmaktadır. Ayrıca, TBMM tatilde ise derhal toplantıya çağrılır. Meclis olağanüstü hal veya sıkıyönetimin süresini değiştirebilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir. Bakanlar Kurulu’nun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere bu süreyi uzatabilir. Yöntem biçim yönünden gözlenen bir ayrım şiddet olaylarının yaygınlaşması nedeniyle ilan edilen olağanüstü halde ve sıkıyönetimde, Bakanlar Kurulu’nun karar almadan önce Milli Güvenlik Kurulu’nun görüşüne başvurmak zorunda olması; Doğal afet ve ekonomik bunalım nedeniyle ilan edilen olağanüstü halde ise buna gerek bulunmamasıdır. Yine bunların her birinde, Bakanlar Kurulu’nun olağanüstü yönetimin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi bulunmaktadır.⁹⁷

Olağanüstü yönetim usulleri arasındaki temel ayrım bunların ilan nedenlerinde yatmaktadır. Anayasa’nın 119. maddesindeki olağanüstü halde ‘tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde’; 120. maddesindeki Olağanüstü hale ise, ‘Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini ve temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde’ başvurulabilir. Sıkıyönetim

⁹⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 93

⁹⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 93

(m.122) ilanı ise ‘olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyet’e karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle’ olabilir. Demek ki, sıkıyönetim ülkenin iç ve dış güvenliğinin çok daha ciddi tehlikelerle karşılaşması durumunda başvurulabilecek bir olağanüstü yönetim biçimi olmaktadır. Bunun doğal sonucu da, sıkıyönetimde, yürütme organının sahip olacağı yetkilerle kişilerin hak ve özgürlüklerine getirilecek kısıtlamalar olağanüstü hallerdekenden daha fazla olabilmektedir.⁹⁸

Olağanüstü yönetim ile sıkıyönetim arasındaki bir diğer ayrım bu yönetimlerde yetkili ve görevli organlar yönündendir. Sıkıyönetim ilanı ile birlikte kolluk görev ve yetkileri askeri makamlara geçmesine karşın, olağanüstü hallerde sivil makam ve mercilerin yetkileri artmaktadır.⁹⁹

Yetkili organlar bakımından olağanüstü hallerle sıkıyönetim arasında bir diğer ayrım da yargı yetkisine ilişkindir. Sıkıyönetimde kimi suçların sanıklarının yargılaması askeri mahkemeler tarafından yapılır. Olağanüstü Hal Yasası’nın 24. maddesine göre ise, ‘Olağanüstü Hal ilan edilen yerlerde, Devlet güvenlik mahkemeleri ile askeri mahkemelerin görevlerine giren suçlar dışında davalara adli yargıda bakılır’. Başka bir deyişle olağanüstü halde yargı görevi adliye mahkemelerininindir.¹⁰⁰

Anayasa’ya göre, olağanüstü yönetim usullerinin tümünde Cumhurbaşkanı’nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararnameler çıkarabilecektir. Anayasa’nın 121. ve 122. maddelerine uygun olarak olağanüstü halin veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda çıkarılan kanun hükmünde kararnameler Anayasa’nın 148. maddesinin 1. fıkrası ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yasa’nın 19. maddelerine göre, Anayasa Mahkemesi’nin uygunluk denetiminin dışındadırlar. Anayasa’ya göre, sıkıyönetim ve olağanüstü hal KHK’leri üzerinde tek denetim, TBMM’nin denetimidir.

⁹⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 93-94

⁹⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 94

¹⁰⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 94

Anayasa'nın 121. ve 122. maddelerine göre bu kararnamele Resmi Gazete' de yayımlanır ve aynı gün TBMM'nin onayına sunulur; Bunların TBMM'nce onaylanmasına ilişkin süre ve usul İçtüzükle belirlenir. Buna karşın Anayasa'nın 91. maddesine göre çıkarılacak olağan KHK'lerin sadece TBMM'ne sunulması söz konusudur.¹⁰¹

Olağanüstü hal kararı ve sıkıyönetim kararı ve Anayasa'nın 121. ve 122. maddelerine uygun olarak olağanüstü halin veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda çıkarılan kanun hükmünde kararnamelemlerin görüşülmesine ve karara bağlanmasına dair düzenlemeler TBMM İçtüzüğü'nün Sekizinci Kısımında, Olağanüstü Yönetim Usulleri başlıklı Üçüncü Bölümünde 126., 127. ve 128. maddelerinde yer almaktadır.

Buna göre;

'Madde 126 - (Ek: 424 - 16.5.1996) Anayasanın 121 inci Maddesi gereğince Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilen ve Resmi Gazete'de yayımlanan olağanüstü hal ile ilgili karar, Başbakanlık tezkeresiyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

Yukarıdaki fıkra söz konusu kararda öngörülen sürenin kısaltılması veya uzatılması hakkında siyasi parti grupları veya en az yirmi milletvekilinin imzası ile görüşme sırasında önerge verilebilir. Oylamadan önce önerge sahibi beş dakikayı geçmemek üzere söz alabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanan olağanüstü halin süresinin uzatılmasına, değiştirilmesine veya olağanüstü halin kaldırılmasına dair Bakanlar Kurulu istemleri bu Maddedeki usul ve esaslara göre görüşülür ve karara bağlanır.

Bu Madde gereğince yapılacak görüşmeler genel hükümlere göre yapılır.'

'Madde 127 - (Ek: 424 - 16.5.1996) Anayasanın 122 nci Maddesi gereğince Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilen ve Resmi Gazete'de yayımlanan sıkıyönetimle ilgili karar, Başbakanlık tezkeresiyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.

---

¹⁰¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss.94-95

Sıkıyönetim ilanına dair kararın onaylanmasına veya sıkıyönetim süresinin değiştirilmesine veya sıkıyönetimin kaldırılmasına dair Bakanlar Kurulu isteminin ve siyasi parti grupları veya en az yirmi milletvekilinin imzası ile verilecek önergelerin işlem ve görüşmelerinde 126 ncı Madde hükümleri uygulanır.

‘Madde 128 - (Ek: 424 - 16.5.1996) Anayasanın 121 ve 122 nci Maddeleri gereğince çıkarılan ve Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun hükmünde kararnameler, Anayasanın ve İctüzüğün kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesi için koyduğu kurallara göre ancak, komisyonlarda ve Genel Kurulda diğer kanun hükmünde kararnamelerle, kanun tasarı ve tekliflerinden önce, ivedilikle en geç otuz gün içinde görüşülür ve karara bağlanır.

‘Komisyonlarda en geç yirmi gün içinde görüşmeleri tamamlanmayan kanun hükmünde kararnameler Meclis Başkanlığınca doğrudan doğruya Genel Kurul gündemine alınır.¹⁰²

Anayasasakoyucu olağanüstü hal kararı, sıkıyönetim kararı ve olağanüstü hal KHK’lerinin daha çabuk bir yöntemle incelenmesini amaçlamaktadır. Meclis bu karar ve kararnameleri hemen görüşecek gerekli görürse değiştirecek ve kararnameler onaylanmış biçimleri ile diğer KHK’ler gibi yasaya dönüşecektir. Bu yasalar ise Anayasa Mahkemesi’nce denetlenebilecektir. Anayasa, denetim yasağını olağanüstü hal KHK’lerinin yasallaşmadan önceki evresi için koymuştur.¹⁰³

2.Olağanüstü Yönetimin Unsurları

Olağanüstü yönetim biçimleri hukuk devletinde hukukun ilkelerine uygun olarak düzenlenir ve hukuksal rejimler niteliğini kazanır. Bu düzenlemelerde süre, yer, neden, yetki ve otorite unsurları öngörülür.¹⁰⁴

---

¹⁰² TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ İÇTÜZÜĞÜ(*) Karar No.: 584 Kabul Tarihi : 5.3.1973 (Resmî Gazete : 13 . 4 . 1973 – sayı 14506) <http://www.tbmm.gov.tr/ictuzuk/ictuzuk.htm> 12.05.2007/ 09:35

¹⁰³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 92-95

¹⁰⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1970/44-Karar 1970/42 sayılı ve 17/11/1970 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 8-1991 Ankara ss. 443-451

a) Süre unsuru: Anayasa 119., 120., 121. ve 122. maddelerinde olağanüstü yönetim biçimlerini süre olarak sınırlamıştır.

Olağanüstü hal 6 ay süre ile ilan edilebilir ve en çok 4 aylık dönemlerle uzatılabilir.

Sıkıyönetim de 6 ay süre ile ilan edilebilir ve en çok 4 aylık dönemlerle uzatılabilir.

b)Yer unsuru: Anayasa'nın aynı maddelerinde olağanüstü yönetim usullerinin, 'ülkenin bir ya da birden çok bölgesinde veya tamamında' uygulanabileceği öngörülmüştür. Ülkenin bir bölgesinde olağanüstü halin ilan edilip uygulanmasıyla tehlikenin bertaraf edilebileceği durumlarda ülkenin tamamında olağanüstü yönetim biçimlerine başvurulmaz.

c)Neden unsuru: Doğal afet, tehlikeli salgın hastalık veya ağır ekonomik bunalımın yanı sıra Anayasa ile kurulan hür demokratik düzenin ya da temel hak ve hürriyetlerin ortadan kaldırılmasına yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi biçimde bozulması olağanüstü hal uygulamasının nedenini oluşturmaktadır.

Olağanüstü hal ilanını gerektiren nedenlerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi ayaklanma olması ya da vatan veya Cumhuriyet'e, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğüne karşı kuvvetli eylem ve şiddet hareketlerinin söz konusu olması durumlarında, sıkıyönetim ilan edilip uygulanabilecektir.

d)Otorite unsuru: Demokratik hukuk devletinin temel özelliklerinden en önemlisi askerlerin sivil otoriteye tabi olmasıdır. Temel işlevi dış güvenliğin ve milli savunma gereklerinin sağlanması ve karşılanması olan askeri kurumlar olağanüstü yönetimde iç güvenliğin sağlanmasında da etkin bir rol üstlenmektedirler. Sivil otorite-askeri otorite arasında belirleyicilik unsuru olağan rejimde sivil otoritede iken olağanüstü yönetimde bu ağırlık askeri otorite lehine değişmektedir. Olağanüstü yönetimin uzun süreli olması askeri otoritenin yıpranması ve asıl işlevinden uzaklaşması tehlikesini doğurur.

e)**Yetki unsuru:** Olağanüstü yönetim biçimlerine geçiş konusunda Anayasa TBMM’ni, bu dönemde uygulanabilecek kuralları yürürlüğe koyma yönünden ise Cumhurbaşkanı’nın başkanlığındaki Bakanlar Kurulu’nu yetkilendirmektedir.

Sıkıyönetim ilanının onanması ve süresinin uzatılması, şeklen karar adı ile ortaya çıkmakta ise de, bu yasama işleminin maddi niteliği ve yapısı itibariyle bir kanun olduğu iddia edilerek anayasaya aykırılığının incelenmesi ile ilgili başvuruda Anayasa Mahkemesi, dava konusu sıkıyönetim ilanının onanmasına ve süresinin uzatılmasına dair kararların kanun ve içtüzük niteliğinde bulunmadığına ve Anayasa Mahkemesi’nin görevine girmeyen davanın reddine karar vermiştir.

3.Olağanüstü Yönetimlerde Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması

Olağanüstü yönetimlere neden olan tehlikelerin devletin ve toplumun güvenliği için savuşturulması gerekir. Bunun sağlanabilmesi için de olaylar karşısında ivedi önlem ve karar alabilme gereksinimi içerisinde bulunan yürütmenin yetkilerinin artırılması zorunludur. Bu nedenle, alınacak önlemler de genellikle kişi hak ve özgürlüklerini sınırlayıcı hatta gerekirse geçici bir süre durdurucu nitelikte olabilir.¹⁰⁵

Anayasa, genel olarak temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını 13. maddesinde düzenlemiştir. Ancak, savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını ve hatta durdurulmasını özel olarak düzenleyen madde 15. maddedir.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 95

¹⁰⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 94

‘Temel hak hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması’ başlığını taşıyan 15. madde şöyledir:

‘Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde, temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa’da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile ölüm cezalarının infazı dışında kişinin yaşama hakkına maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz’.

Maddede, savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlüklerin kısmen veya tamamen durdurulabileceği veya bunlar için Anayasa’da öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabileceği öngörülmektedir.¹⁰⁷

Olağanüstü yönetimlerde, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması ve durdurulması Anayasa’nın 15. maddesine göre yapılabilecektir. Ancak 15. madde bu konuda sınırsız bir yetki tanımamakta temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına üç ölçüt getirmektedir. Buna göre sınırlandırma:

- a- Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı olmamalı,
- b- Durumun gerektirdiği ölçüde olmalı,
- c- Maddenin ikinci fıkrasında sayılan hak ve özgürlüklere dokunmamalıdır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 95

¹⁰⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 95-96

3.1.Olağanüstü Yönetim Usulünde Hak ve Özgürlükleri Sınırlandırmanın Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülüklerle Aykırı Olmaması

Anayasa 'nın 15. maddesinin birinci fıkrasına göre olağanüstü yönetimlerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilmesi, bunların milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı olmaması koşulu ile olanaklıdır. Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler içine öncelikle milletlerarası hukukun genel ilkeleri, sonra da Devletin taraf olduğu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin girdiği kabul edilmektedir. Şu durumda, olağanüstü yönetimlerde kişi hak ve özgürlüklerine getirilebilecek sınırlandırmaların önce milletlerarası hukuka sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu sözleşmelere aykırı olmaması gerekir.¹⁰⁹

İnsan hakları alanında Türkiye'nin taraf olduğu en önemli sözleşme 'İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme'dir. Türkiye, 10.3.1954 tarihinde kabul edilen 6366 sayılı Yasa ile bu sözleşmeyi onaylamıştır.

Sözleşmenin olağanüstü hallerde hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılabilceğini gösteren 15. maddesi şöyledir:

'Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşen Taraf ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve devletler hukukundan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerle aykırı önlemler alabilir.

Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm olayları dışında, ikinci ve üçüncü maddeler ile dördüncü maddenin birinci fıkrasını ve yedinci maddeyi hiçbir suretle bozmaya yetki veremez.'

---

¹⁰⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 96

Sözleşmenin maddede sözü edilen 2., 3., 4., 7. maddeleri de şöyledir:

‘Madde 2

1. Herkesin yaşama hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.’

‘Madde 3

Hiç kimse işkenceye, insanlıkdışı ya da onur kırıcı ceza veya işleme tabi tutulamaz.’

‘Madde 4

Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.’

‘Madde 7

1. Hiç kimse işlendiği zaman ulusal ve uluslararası hukuka göre suç sayılmayan bir eylem veya ihmalden dolayı cezalandırılmaz. Yine hiç kimseye, suçun işlendiği zaman verilebilecek cezadan daha ağır bir ceza verilemez.’

Görüldüğü gibi, Anayasa’nın 15. maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 15. maddesinin hemen hemen bir yinelenmesidir. Bu nedenle, olağanüstü yönetime ilişkin bir düzenleme ile hak ve özgürlüklere getirilen bir sınırlandırma Anayasa’nın 15. maddesine uygun görüldüğünde , Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne de uygun olacağı kuşkusuzdur.¹¹⁰

3.2.Olağanüstü Yönetimde Hak ve Özgürlüklerin Durumun Gerektirdiği Ölçüde Sınırlandırılması

Öğretide ‘ölçülülük ilkesi’ olarak adlandırılan bu ölçüte yer veren Anayasa’nın 15. maddesinin birinci fıkrasında olağanüstü yönetimlerde temel hak ve özgürlüklerin ancak ‘durumun gerektirdiği ölçüde’ sınırlandırılabilceği öngörülmüştür. Bununla temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması veya durdurulması için başvurulacak aracın

---

¹¹⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 96-97

amacı gerçekleştirmeye elverişli, gerekli olması ve araçla amacın ölçülü bir oran içinde bulunması anlatılmak istenmektedir.¹¹¹

3.3.Olağanüstü Yönetimde Dokunulamayan Hak ve Özgürlükler

Olağanüstü yönetim düzeninde de olsa dokunulamayacağı öngörülen Anayasa'nın 15. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan temel hak, özgürlük ve ilkeler şunlardır¹¹²:

a) Savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile ölüm cezalarının yerine getirilmesi dışında kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz;

b) Kimse vicdan, din, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz;

c) Suç ve cezalar geçmişe yürütülemez;

d) Suçluluğu mahkeme kararıyla saptanana kadar kimse suçlu sayılamaz.

Şu durumda olağanüstü yönetimlerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerle aykırı olmamak ve ölçülülük ilkesine uyulmak koşuluyla, yukarıda sayılan hak ve özgürlüklerin dışında kalan hak ve özgürlükler, sınırlandırılabilir, hatta bu hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilecektir.

Olağanüstü Hal Yasası, Sıkıyönetim Yasası ile Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin TBMM'nce onaylanıp yasalasmalarından sonra Anayasa'ya uygunluk denetimleri söz konusu olduğundan Anayasa'nın 15. maddesinde getirilen ölçütler uygulanacak, 13. maddede belirtilen güvenceler geçerli olmayacaktır.¹¹³

¹¹¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 97

¹¹² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 96

¹¹³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 97-98

4. Olağanüstü Halin Kanun Hükmünde Kararnameleri

Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü, 122. maddesinin ikinci fıkrasında olağanüstü hal ve sıkıyönetim süresince Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun, olağanüstü halin ve sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararname (KHK) ler çıkarabileceği öngörülmektedir.

Bu nedenle olağanüstü hallerde ve sıkıyönetimde KHK çıkarabilmek için bir yetki yasasına gerek bulunmamaktadır. Anayasa'nın 121. ve 122. maddeleri bu durumlarda çıkarılacak KHK'lerin anayasal dayanağını oluşturur.

Ancak, olağanüstü hal KHK'si çıkarabilmek için öncelikle Anayasa'nın 119. veya 120. maddelerine göre ilan edilmiş bir olağanüstü hal olmalıdır. Olağanüstü hal KHK'leriyle getirilen düzenlemeler olağanüstü halin amacını ve sınırlarını aşmamalıdır.¹¹⁴

4.1. Olağanüstü Hal KHK'lerinin Konusu

Olağanüstü hal ve sıkıyönetim KHK'leri olağan KHK'ler için Anayasa'nın 91. maddesinde yer alan konu sınırlandırmalarına bağlı değildirler. Temel haklar kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevlerde bu tür KHK'lerle düzenlenebilir. Ancak Anayasa'nın 121. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında 119. madde uyarınca ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, Anayasa'nın 15. maddesindeki ilkeler doğrultusunda temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı veya nasıl durdurulacağı, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağı, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceği, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağı ve olağanüstü yönetim usulleri, Olağanüstü Hal Kanunu'nda düzenlenir.¹¹⁵

Olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir.

¹¹⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 98

¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 98

Bu kararnameler Resmi Gazete’de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onayına sunulur; bunların Meclisce onaylanmasına ilişkin süre ve usul, içtüzükle belirlenir.’ denilmektedir.¹¹⁶

Buna göre Anayasa 121. maddenin ikinci fıkrada sayılan belirli konuların Olağanüstü Hal Yasası’nda düzenlenmesini zorunlu görmektedir. Başka bir anlatımla ikinci fıkrada sayılan konular KHK’lerle düzenlenemeyecektir. Olağanüstü hal KHK’leri Olağanüstü Hal Yasası ile saptanan sistem içerisinde olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda uygulamaya yönelik olarak çıkartılabilir. Bu tür KHK’lerle yalnızca olağanüstü hal ilanını gerektiren nedenler gözetilerek bu nedenlerin ortadan kaldırılması için o duruma özgü kimi önlemler alınabilir.¹¹⁷

Anayasa’nın 121. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları birlikte incelendiğinde olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda çıkartılabilecek KHK’lere Anayasa’da öngörülenden başkaca işlevler yüklenemez. Bunun tersi bir anlayış, Anayasa ve Olağanüstü Hal Yasası dışında yeni bir olağanüstü hal yönetimi yaratmaya neden olur. Anayasa, olağan anayasal düzenden ayrı ne gibi olağanüstü yönetimler kurulabileceğini saptamış ve bunların statülerinin de yasayla düzenlenmesini öngörmüştür. Olağanüstü yönetim usulleri; olağanüstü haller ve sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinden ibarettir. Anayasa bu olağanüstü yönetimlerin hangi ilkelere göre düzenleneceğini açıkça göstermiştir. Bu sayılanlar dışında farklı bir olağanüstü yönetim usulü, yasayla dahi düzenlenemez.¹¹⁸

Anayasa’da öngörülmeyen bir olağanüstü yönetim düzenlemesi yapılması Anayasa’nın altıncı maddesinde yer alan ‘Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa’dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz’ hükmüne ve 7. maddedeki yasama yetkisinin devredilemezliği ilkesine aykırı olacaktır. Çünkü bu durumda Anayasa’ya göre yasama organının yapması gereken bir hukuksal işlem yürütme organı tarafından yapılmış olmaktadır. Yine böyle bir düzenleme, Anayasa’nın Başlangıcında belirtilen ‘Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve

¹¹⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 94

¹¹⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 99

¹¹⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 99

üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu' temel ilkesine ve 11. maddedeki Anayasa'nın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesine aykırılık oluşturacağı açıktır.¹¹⁹

Olağanüstü hallerde Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasına göre çıkarılabilecek KHK'lerde konu sınırlaması yoktur. Ancak bu, olağanüstü KHK'lerin düzenleme alanının sınırsız olduğu anlamında değildir. Bu tür KHK'lerin düzenleme alanları, Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü ve 122. maddesinin ikinci fıkraları gereğince 'olağanüstü halin veya sıkıyönetimin gerekli kıldığı konular' la sınırlıdır.

Olağanüstü halin gerekli kılmadığı konuların olağanüstü hal KHK'leriyle düzenlenmesi olanaksızdır. Olağanüstü halin gerekli kıldığı konular, olağanüstü halin neden ve amaç öğeleriyle sınırlıdır. İlan edilmiş olan olağanüstü halin nedeni, şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin bozulmasıdır. Olağanüstü halin amacı neden öğesiyle kaynaşmış bir durumdadır. Başka bir anlatımla olağanüstü halin varlığını gerektiren nedenler saptandığında amaç öğesi de gerçekleşmiş demektir. Şu durumda olağanüstü hal KHK'lerinin 'olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda' olağanüstü halin amacı ve nedenleriyle sınırlı çıkarılmaları gerekir.¹²⁰

Anayasa'nın 148. maddesinin biçim ve öz yönünden Anayasa'ya uygunluk denetimi dışında tuttuğu KHK'ler 'olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda' çıkartılan KHK'lerdir. Anayasa Mahkemesi'nin çıkartılan bir olağanüstü hal KHK'sinin bu niteliği taşıyıp taşımadığını belirlemesi ve eğer bu niteliği taşımıyorsa uygunluk denetimi yapması zorunludur.¹²¹

4.2.Olağanüstü Hal KHK'lerinin Uygulanacağı Yer ve Zaman

Anayasa'nın 119., 120. ve 122. maddelerinde düzenlenmiş bulunan olağanüstü yönetimlerin tümü süre ve yer bakımından sınırlıdır. 120. madde gereğince şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması durumunda Cumhurbaşkanı'nın

¹¹⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 94

¹²⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s.100

¹²¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 100

başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu'nun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde olağanüstü hal ilan edebilir. Buna göre, olağanüstü hal ülkenin tümü için değil yalnızca bir bölgesi için de ilan edilebilir. Bu durumda 121. maddeye göre yürürlüğe konulacak KHK ile getirilen önlemlerin sadece olağanüstü hal ilan edilen bölge için geçerli olması bölge dışına taşırılmaması gerekir. Olağanüstü hal KHK'lerinin uygulanacağı yerler olağanüstü hal ilan edilen bölge veya bölgelerdir. Ülkenin bir bölgesi için ilan edilen olağanüstü hal nedeniyle olağanüstü hal ilan edilmeyen yerlerde olağanüstü hal KHK'lerine geçerlilik tanınmaz. Olağanüstü hal ilan edilmeyen bir bölgede olağanüstü hal KHK'leri ile kişi hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması veya durdurulması dolayısıyla olağanüstü hal yönetimi uygulamasına Anayasa olanak vermez. Bir bölge için ilan edilen olağanüstü hal ülkenin tümünde olağanüstü yönetimin uygulanmasının nedeni olamaz. Olağanüstü hal ilan edilmeyen bölgelerde kişi hak ve özgürlükleri olağanüstü hal KHK'leri ile kısıtlanamaz.¹²²

Olağanüstü yönetimler belirli bir süreyle de sınırlıdır. Her iki olağanüstü hal (m. 119, m.120) ile sıkıyönetim (m.122) Bakanlar Kurulu'nca en fazla altı ay süreli ilan edilebilir. TBMM, olağanüstü hal ile sıkıyönetim sürelerini değiştirebileceği gibi Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir. Olağanüstü Hal Yasası ile Sıkıyönetim Yasası, olağanüstü halin veya sıkıyönetimin ilan edildiği bölge veya bölgelerde olağanüstü halin veya sıkıyönetimin devamı süresince uygulanabilirler. Olağanüstü halin sona ermesine karşın olağanüstü hal KHK'sindeki kuralların uygulanmasının devam etmesi olanaksızdır. Bu nedenle, olağanüstü hal KHK'leri ile yasalarda değişiklik yapılamaz. Olağanüstü hal KHK'leri ile getirilen kuralların olağanüstü hal bölgeleri dışında veya olağanüstü halin sona ermesinden sonra da uygulanmalarına devam edilmesi istenilen kuralların içerdiği konular 'olağanüstü halin gerekli kıldığı konular' olamazlar.¹²³

Olağanüstü hal KHK'si çıkarma yetkisi olağanüstü hal süresiyle sınırlıdır. KHK ile getirilen kuralların nasıl olağanüstü hal öncesine uygulanmaları olanaksız ise olağanüstü hal sonrasında da uygulanmaları veya başka bir zamanda veya yerde olağanüstü hal ilanı durumunda uygulanmak üzere geçerliliklerini korumaları olanaksızdır.¹²⁴

¹²² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s.100

¹²³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s.101

¹²⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s.101

Bu nedenle, Anayasa'nın 148. maddesiyle Anayasa'ya uygunluk denetimine bağlı tutulmayan olağanüstü hal KHK'leri, yalnızca olağanüstü hal süresince ilan edilen yerlerde uygulanmak üzere ve olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda çıkarılan KHK'lerdir. Bu koşulları taşımayan kurallar olağanüstü hal KHK kuralı niteliğinde sayılamazlar ve Anayasa'ya uygunluk denetimine bağlıdırlar.¹²⁵

4.3.Olağanüstü Hal KHK'lerinin Denetimi

Anayasanın 121. maddesinin üçüncü fıkrasında; 'Bu kararnameler Resmi Gazete'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur; bunların meclisce onaylanmasına ilişkin süre ve usul İçtüzükte belirlenir.' denilmektedir. TBMM, onayına sunulan olağanüstü hal KHK'lerini aynen kabul edebileceği veya reddedebileceği gibi değiştirerek de kabul edebilir. Anayasa'nın 148. maddesi birinci fıkrası hükmüne göre, 'Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesine dava açılmaz.'

Ancak, Anayasa Mahkemesi Anayasa'ya uygunluk denetimi için önüne getirilen ve yasama veya yürütme organı tarafından yürürlüğe konulan düzenleyici işlemin nitelemesini yapmak zorundadır. Çünkü, Anayasa Mahkemesi, denetlenmesi istenilen metine verilen adla kendisini bağlı sayamaz. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi 'olağanüstü hal KHK'si' adı altında yapılan düzenlemelerin Anayasa'nın öngördüğü ve Anayasa'ya uygunluk denetimine bağlı tutmadığı gerçekten bir 'olağanüstü hal KHK'si' niteliğinde olup olmadıklarını incelemek ve bu nitelikte görmediği düzenlemeler yönünden Anayasa'ya uygunluk denetimi yapmak zorundadır. Anayasa'nın 148. maddesi yalnızca olağanüstü hal KHK kuralı niteliğinde olan düzenlemelerin Anayasa'ya uygunluk denetimine bağlı tutulmalarına engel oluşturur.¹²⁶

¹²⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 101

¹²⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara ss. 101-102

4.3.1. 425 sayılı KHK ile 285 sayılı KHK'nin 7. Maddesi

10/07/1987 günlü, 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'nin 425 sayılı KHK ile düzenlenen 7. maddesi şöyledir:

'Madde 7- Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemleri hakkında iptal davası açılmaz.'

Anayasa Mahkemesi'ne göre Anayasa'nın 121. ve 122. maddelerine göre çıkarılan KHK'lerin Anayasa Mahkemesi'nin denetim alanı dışında kalabilmesi için yalnız isimlerinin farklı olması ve düzenlenmelerinin değişik usul ve esaslara bağlı tutulması yetmez, içeriklerinin de olağanüstü hal ve sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularla sınırlı tutulması gerekir. Bu nedenle içeriğine bakılmaksızın sadece olağanüstü hal veya sıkıyönetimin devamı süresince özel bir usul uygulanarak çıkarıldığı ve buna bağlı olarak isimlendirildiği için bir KHK'nin bu tür düzenleyici işlem olduğu kabul edilemez.¹²⁷

Olağanüstü hal ve sıkıyönetim süresince Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'na Anayasa'nın 121. ve 122. maddeleriyle tanınan KHK çıkarma yetkisi kuşkusuz, sadece bu kurullarla değil Anayasa'nın konuya ilişkin diğer düzenlemeleriyle de sınırlıdır. Bu sınırların aşılması durumunda sözkonusu KHK'lerin veya kimi kurallarının Anayasa'da 'olağanüstü yönetim usulleri' bağlamında öngörülen kanun hükmünde kararnameler kapsamında değerlendirilemeyeceği, ancak Anayasa'nın 91. maddesine göre olağan KHK'lerin hukuksal rejimine bağlı tutulabileceği açıktır.¹²⁸

Anayasa'nın 'Yargı yolu' başlıklı 125. maddesinin ilk fıkrasında, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu; beşinci fıkrasında, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç ve imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebileceği; altıncı fıkrasında da, kanunun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni genel

¹²⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2003/28- Karar 2003/ 42 sayılı ve 22/ 05/ 2003 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 40-1. Cilt -2005 Ankara ss.97-98

¹²⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2003/28- Karar 2003/ 42 sayılı ve 22/ 05/ 2003 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 40-1. Cilt -2005 Ankara ss. 92-103

sağlık nedenleriyle yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabileceği belirtilmektedir. Buna göre, madde ile açıkça yargısal denetimine izin verilmeyenler dışında idari işlemlere karşı dava açma hakkı hiçbir halde engellenemeyecek, ancak sayılan durumlar nedeniyle yalnız yürütmenin durdurulması kararı verilmesi sınırlanabilecektir. 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 425 sayılı KHK ile yeniden düzenlenen itiraz konusu 7. maddesinde; 'Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili idari işlemleri hakkında iptal davası açılmaz.' denilerek bu işlemlere karşı dava açma hakkı ortadan kaldırılmış, böylece Anayasa'nın olağanüstü yönetim usulü bağlamında öngörmediği bir yetki kullanılmıştır.¹²⁹

Bu durumda itiraz konusu kuralın olağanüstü halle ilgili bir düzenleme olduğunun kabulü olanaklı bulunmadığından olağan KHK kuralı olarak değerlendirilmesi gerekir.

285 sayılı KHK'nin 425 sayılı KHK ile yeniden düzenlenen ve olağan KHK kuralı olarak değerlendirilmesi sonucuna varılan itiraz konusu 7. maddesinin ise bir yetki yasasına dayanmadığından Anayasa'nın 91. maddesine aykırı olduğuna ve iptaline karar verilmiştir.¹³⁰

Anayasa'nın 121. ve 122. maddelerine göre çıkarılan KHK'lerin Anayasa Mahkemesi'nin denetim alanı dışında kalabilmesi için olağanüstü hal ve sıkıyönetimin gerekli kıldığı konularla sınırlı tutulması gerekir. Aksi takdirde bu KHK'lerin anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesince denetlenmesi söz konusudur. İsim ve yöntem farklılığı kullanılarak Olağanüstü hal KHK'leri şeklinde yapılan düzenlemelerle Anayasa'nın olağanüstü yönetim usulü bağlamında öngörmediği bir devlet yetkisi kullanılamaz.

---

¹²⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2003/28- Karar 2003/ 42 sayılı ve 22/ 05/ 2003 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 40-1. Cilt -2005 Ankara ss. 98-99

¹³⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2003/28- Karar 2003/ 42 sayılı ve 22/ 05/ 2003 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 40-1. Cilt -2005 Ankara ss. 92-103

4.3.2. 430 sayılı KHK'nin 3. Maddesinin (a) Bendi

15.12.1990 günlü, 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 3. maddesinin (a) bendi şöyledir:

'Madde 3- Olağanüstü hal ilan edilen illerde ve olağanüstü halin devamı süresince Olağanüstü Hal Bölge Valisi;

a) Görev alanı içindeki illerde güvenlik, asayiş ve kamu düzeni bakımından çalışmalarında sakınca görülen ve hizmetlerinden yararlanılamayan kamu personelinin yer değiştirmesini veya görev alanı dışında geçici veya sürekli olarak görevlendirilmesini ilgili kurum veya kuruluşlardan isteyebilir. Bu istekleri derhal yerine getirilir. Bu personel hakkında kendi özel kanunlarındaki hükümler uygulanır.'

Yukarıdaki hükümlerle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 148. ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 119. maddesine işaret ederek olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde Anayasa'nın 121. ve 122. maddeleri gereğince Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda çıkardığı kanun hükmünde kararnamelere karşı şekil ve esas bakımından iptal davası açılmayacağını ve itiraz başvurusunda bulunulamayacağını, bunların Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesi noktasında yetkisiz olduğuna ve itiraz başvurusunun reddine karar vermiştir.¹³¹

Anayasa Mahkemesinin bu kararı ile olağanüstü hal bölge valisinin kamu personelinin yerinin değiştirilmesine yönelik isteminin ve buna bağlı uygulamanın olağanüstü halin gerekli kıldığı konuyla sınırlı bir işlem olduğu anlaşılmaktadır.

¹³¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1992/30-Karar 1992/36 sayılı ve 26/05/1992 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 29- 2. Cilt 1994 Ankara ss.155-159

4.3.3. Olağanüstü Hal ve 424; 425 ve 430 sayılı KHK'ler

Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi biçimde bozulması nedenleriyle Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan 19.3.1986 gün ve 86/10457 sayılı Bakanlar Kurulu'nun Kararı ile önce Bingöl, Elazığ ve Tunceli illerinde, 19.3.1987 gün ve 87/11552 sayılı kararı ile Van ilinde, 19.7.1987 gün ve 87/11781 sayılı kararı ile de Diyarbakır, Mardin ve Siirt illerinde Olağanüstü Hal ilan edilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine aynı illerde 19.7.1990 tarihinden geçerli olmak üzere dört ay süreyle olağanüstü halin uzatılması TBMM tarafından kabul edilmiştir. Batman ve Şırnak il olduktan sonra bu illerde de olağanüstü hal ilanı gereği doğmuş ve 18.5.1990 tarihli Bakanlar Kurulu'nun istemi üzerine bu illerde de olağanüstü hal ilanı onaylanmıştır.

Belirtilen illerde ilan edilen olağanüstü hal süresince 25.10.1983 tarihli ve 2925 sayılı Olağanüstü Hal Yasası uygulanmış ancak bu yeterli görülmediğinden 285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 413 ve 421 sayılı KHK'lerle yeni düzenlemelere gidilmiştir. 413 ve 421 sayılı Kararnameler kısa bir süre sonra 10 Mayıs 1990 tarihinde çıkarılan 424 sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmıştır. 'Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname' adını taşıyan 424 sayılı KHK'de 413 sayılı KHK'deki düzenlemeler küçük değişikliklerle yinelenmiştir. Aynı tarihli Resmi Gazete'de 2935 sayılı Kanun ile 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' adını taşıyan 425 sayılı KHK'ye de 413 ve 421 sayılı KHK'lerde yer alan kimi hükümler alınmıştır. Daha sonra 22 Mayıs 1990 tarihinde 426 sayılı KHK çıkarılarak 285 sayılı KHK'nin 1. maddesinde sayılan iller arasına Batman ve Şırnak illeri de katılmıştır.

Anayasa Mahkemesince, 424 sayılı KHK'nin Anayasa'ya uygunluğunun denetimiyle ilgili olarak yapılan değerlendirme sonucunda; 9.5.1990 günlü, 424 sayılı 'Şiddet Olaylarının Yaygınlaşması ve Kamu Düzeninin Ciddi Şekilde Bozulması Sebebine Dayalı Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname', 16 Aralık 1990 günlü, 20727 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15.12.1990 günlü, 430 sayılı 'Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 11. maddesiyle yürürlükten kaldırılmakla Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasından çıkarılabileceği ve 148.

maddesinin birinci fıkrasında da biçim ve öz yönünden Anayasa'ya aykırılığı savıyla Anayasa Mahkeme'sine dava açılmayacağı öngörülen KHK niteliğinde olup olmadığı ve bu nitelikte görülmeyen kurallarının Anayasa'ya uygunluğu yönlerinden inceleme olanağı kalmadığından Kararnamenin 1-12. maddelerine yönelik iptal istemi hakkında bir karar verilmesine yer olmadığına hükmedilmiştir.¹³²

Anayasa Mahkemesi'nce, 425 sayılı KHK'nin Anayasa'ya uygunluğunun denetimiyle ilgili olarak yapılan değerlendirme sonucunda; 9.5.1990 günlü, 425 sayılı 2935 sayılı Kanun ile 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Kanun Hükmünde Kararname'nin;

1-2935 sayılı Yasa'nın 11. maddesinin (ö) bendini (grev ve lokavt erteleme), 33. (yürütmenin durdurulması kararı verilemeyeceği) ve Ek 1.(kamu personeline rücuun çok açık ve ağır olması koşuluna bağlanması) maddelerini yeniden düzenleyen 1., 2. ve 3. maddelerinin Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasından çıkarılabileceği ve 148. maddesinin birinci fıkrasında da biçim ve öz yönlerinden Anayasa'ya aykırılığı savıyla dava açılmayacağı öngörülen KHK kuralları niteliğinde olmadıklarına ve Anayasa'ya aykırı olduklarından iptaline,

2-10.7.1987 günlü, 285 sayılı KHK'nin 4. maddesinin ikinci fıkrasının (g) bendini (kamu personelinin yerinin değiştirilmesi) ve 7. maddesini yeniden düzenleyen dördüncü maddesiyle (idari işleme iptal davası açılmaması) yine bu KHK'nin 5. maddesinin 24.7.1987 günlü, 287 sayılı KHK ile değişik beşinci fıkrasını değiştiren 5. maddesi (ceza tayin oranının artırılmasına ilişkin) Anayasa'nın 121. maddesi üçüncü fıkrasında çıkartılabileceği ve 148. maddesinde biçim ve öz yönlerinden Anayasa'ya aykırılığı savıyla Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmayacağı öngörülen KHK kuralı niteliğinde olduğundan bu maddelere yönelik iptal isteminin yetkisizlik nedeniyle reddine 10.1.1991 gününde karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesince, 430 sayılı KHK'nin Anayasa'ya uygunluğunun denetimiyle ilgili olarak yapılan değerlendirme sonucunda; 15.12.1990 günlü 430 sayılı Olağanüstü Hal

---

¹³² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara s. 109

Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin;

1. maddesinin ikinci fıkrasının (a) bendinin¹³³ ‘...olağanüstü hal bölgesi dışı ...’,

5. maddesinin¹³⁴ ‘...olağanüstü hal bölgesi dışı ...’ ve ‘...mücavir iller...’,

6. maddesinin¹³⁵ ‘...olağanüstü hal bölgesi dışı...’, yönlerinden olağanüstü hal KHK kuralı niteliğinde olmadıklarına Anayasa’ya aykırı olduklarından iptallerine,

7. maddesi¹³⁶ Anayasa’nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasında çıkartılabileceği ve 148. maddesinin birinci fıkrasında da biçim ve öz yönlerinden Anayasa’ya aykırılığı savıyla

¹³³ **430 sy. KHK Md. 1/a)** Olağanüstü Hal Bölge Valisi veya olağanüstü hal bölgesindeki il valisi bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yayınlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basılmış eserin; kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuanın basılmasını, çoğaltılmasını, yayınlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklar veya izne bağlar; Basılması ve neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplatmakla beraber bu gibi tedbirlerin yetersiz kalması halinde, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine veya görüşünü almak suretiyle İçişleri Bakanı; bu yayınların bölge içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın, yayınlarının durdurulması veya yayından kaldırılması için sahip ve/veya yayın sorumlularına yazılı ihtarlarda bulunur; buna rağmen yayına ve dağıtıma devam edilmesi halinde, basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını veya dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklayabilir, gerektiğinde bunları basan matbaaları on güne kadar, tekrerründe ise bir aya kadar kapatabilir.

¹³⁴ **430 sy. KHK Md 5-** 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve olağanüstü halin devamı süresince; olağanüstü hal bölgesi ve mücavir illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde karamameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek, görevli ve yetkililer hakkında olağanüstü hal bölgesi ile mücavir il’ler içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın yapılan yayınlar sebebiyle kişisel haklarına saldırıda bulunulan görevli ve yetkililerin Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanununun hükümlerine dayanan manevi tazminat talepleri sonucunda tazminata hükmedilmesine karar verildiği takdirde, tazminatın miktarı; yayının mevkuteler ile yapılması halinde, mevkute aylık veya bir aydan fazla süreli ise, bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının; mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yayına giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının yüzde yetmişbeşinden az olamaz.’

¹³⁵ **430 sy. KHK Md 6-**Olağanüstü hal bölgesine dahil illerde ilgili kanun ve kanun hükmünde karamameler gereğince alınan tedbirler, yapılan uygulamalar, kullanılan yetkiler ve bu maksatla alınan kararlar neden gösterilerek görevli ve yetkililer hakkında, olağanüstü hal bölgesindeki iller içinde veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanununun 480 inci maddesinde yazılı hakaret suçlarının gerçeğe aykırı yazı, haber, havadis, fotoğraf veya vesikalardan neşredilmesi veya her türlü olay ve vesikalardan tahrif edilerek yayınlanması suretiyle işlenmesi halinde, faillere, ilgili maddelerde yazılı cezalara ilave olarak yüz milyon liradan ikiyüz milyon liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu fiillerin 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde, sahiplerine de aynı cezalar verilir. Ancak, hükmedilecek ağır para cezası yüz milyon liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır.

Bu maddenin tatbiki, bu hususta ayrıca şikayette bulunulmasına bağlıdır. Şikayet dilekçesi verilmediği takdirde gerçeğe aykırılık re’sen araştırılmaz. Bu husustaki şikayetin Türk Ceza Kanununun 490 inci maddesindeki süre içinde yapılması gerekir.

Türk Ceza Kanununun 158, 159 ve 268 inci maddelerinde yazılı hakaret suçlarının, birinci ve ikinci fıkrada yazılı şekilde işlenmesi halinde, bu maddelerde gösterilen suçları işleyen failler de, yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmak suretiyle cezalandırılır.

Türk Ceza Kanununun 481 inci maddesinin uygulandığı hallede bu madde hükümleri tatbik edilmez.’

¹³⁶ **430 sy. KHK Md 7-** 285 sayılı Kanun Hükmünde Karamamede sayılan illerde ve olağanüstü halin devamı süresince; Türk Ceza Kanununun 125 inci maddesindeki suçu işleyenlerle ilgili olarak aynı kanunun 169 uncu maddesindeki eylemlerde bulunanlar hakkında, 169 uncu maddeye göre verilecek cezalar, bir kat artırılarak hükümlenir

Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmayacağı öngörülen KHK kuralları niteliğinde olduğundan iptal istemlerinin yetkisizlik nedeniyle reddine,

8. maddesi¹³⁷ Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasında çıkartılabileceği ve 148. maddesinin birinci fıkrasında da biçim ve öz yönlerinden Anayasa'ya aykırılığı savıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmayacağı öngörülen KHK kuralları niteliğinde olduğundan iptal istemlerinin yetkisizlik nedeniyle reddine, 3.7.1991 günü karar vermiştir.

9. maddesinin¹³⁸ olağanüstü hal KHK kuralı niteliğinde olmadığına ve Anayasa'ya aykırı olduğundan iptaline, 1. maddenin ikinci fıkrasının (b) ve (c) bentleriyle 2., 3. ve 4. maddelerinin Anayasa'nın 121. maddesinin üçüncü fıkrasında çıkartılabileceği ve 148. maddesinin birinci fıkrasında da biçim ve öz yönlerinden Anayasa'ya aykırılığı savıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmayacağı öngörülen KHK kuralları niteliğinde olduklarından bunlara yönelik iptal istemlerinin yetkisizlik nedeniyle reddine dair karar verilmiştir.¹³⁹

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararına göre, olağanüstü hal bölgesine ilişkin çıkarılan KHK'ler ile olağanüstü hal kapsamına girmeyen yerlerdeki faaliyetleri etkileyecek, hak ve hürriyetlerin kullanılmasını sınırlandıracak düzenlemeler ile bu düzenlemelere bağlı uygulama yapılmasının Anayasa'ya uygun olmayacağı anlaşılmaktadır.

5.Sıkıyönetim ve Anayasa Yargısı

Olağanüstü hal ilanını gerektiren durumlardan daha vahim nitelikte, Cumhuriyeti, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten ve dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması nedeniyle sıkıyönetim ilan edilebilir. Sıkıyönetimin ilan edildiği bölgelerde

---

¹³⁷ **430 sy. KHK Md 8-** Bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine ve olağanüstü hal bölgesi dahilindeki il valilerine tanınan yetkilerin kullanılması ile ilgili her türlü karar ve tasarruflarından dolayı, bunlar hakkında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz. Kişilerin sebepsiz uğradıkları zararlardan dolayı Devlettten tazminat talep etme hakları saklıdır.'

¹³⁸ **430 sy. KHK Md 9-** Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmaya, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmeye, temel hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik eylemlerin mücavir illerde de genişleme istidadı göstermesi hallerinde bu Kanun Hükmünde Kararname ile İçişleri Bakanına, Olağanüstü Hal Bölge Valisine verilen görev ve yetkiler bu kişilerce mücavir illere de münhasır olmak üzere kullanılır.'

¹³⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/6- Karar 1991/20 sayılı ve 03/07/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27- 1. Cilt, 1993 Ankara ss. 414-415

terörle mücadele sorumluluğu orduya geçmektedir. Bu bölgelerde sıkıyönetim askeri mahkemeleri kurulur. Sıkıyönetim halinde ordu hem idari görevi üstlenmekte hemde askeri yargıyı elinde bulundurmaktadır.¹⁴⁰

5.1.Sıkıyönetim Kanunu

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun kimi hükümlerinin 1961 Anayasa'sına aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davasında Anayasa Mahkemesi yaptığı değerlendirmede ;

Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesinin (a) fıkrasında düzenlenen sıkıyönetim bölgesindeki genel güvenlik kamu düzeni mülahazasıyla sıkıyönetim komutanının konutları, her türlü dernek, siyasi parti, sendika, kulüp gibi teşekküllere ait binaları, iş yerleri ile özel ve tüzel kişilikleri haiz (özerk müesseseler dahil) müesseseler ve bunlara ait müstemilat ve her türlü kapalı ve açık yerleri, mektup, telgraf vesair mersuleleri ve kişilerin üzerlerini herhangi bir müracaat, talep ve karara lüzüm olmaksızın aramak ve bunlardan sübut vasıtaları olan yahut zorlama tabi bulunan eşyayı zaptetmek yetkisinin tanınmış olmasını Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. Anayasa Mahkemesi'ne göre sıkıyönetim ilanını zorunlu kılan bir ortamda gerçekten ağır ve tehlikeli durumlarda genel güvenlik ve kamu düzeninin gerektirdiği tedbirlerin süratle alınabilmesi doğaldır.

Böyle bir çevrede arama ve kanıt olacak veya zorlama bağlı eşyaya el koyma konusunda milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından gecikmede peşinen sakınca var demektir. Alınacak önlemlerin, yalnız sıkıyönetimin ilanı ve adli kovuşturma nedenlerine bağlanarak önceden dar tutulmasına işin, ciddi, ağır ve değişken niteliği el vermez. Bir sıkıyönetim bölgesinde öyle durumlar olabilir ki harekete geçilebilmesi için bir başvurma, istem veya kararın beklenmesi büyük milli felaket ve kayıplara yol açabilir. Kanunun buyruğu Anayasa'da belirlenen sıkıyönetim kavramına uygun, zorunlulukları aşmayan niteliktedir. Bu nedenle düzenlemenin Anayasa'ya aykırı yönü yoktur.¹⁴¹

¹⁴⁰ Hamide Zafer, **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, İstanbul: Beta Yayınları, 1999 s. 94

¹⁴¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.167-177

Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesinin (b) fıkrasında düzenlenen sıkıyönetim komutanının Türkiye Radyo ve Televizyon kurumunun yayımları ile birlikte telefon, telsiz, radyo, televizyon gibi her çeşit araçlarla yayım ve haberleşmeye sansür koymak, kayıtlamak veya durdurmak ve hizmetin gerektirdiği ahvalde bunlardan öncelikle yararlanmak yetkisinin bulunmasıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, bu düzenlemenin sıkıyönetimle güdülen anayasal ereğin gereksinmelerini karşıladığı ve ağır sayılamayacak bir ölçü ve nitelikte bulunduğunu ve bu yetkinin sıkıyönetim hizmetlerinin gereği gibi görülebilmesi için tanınmasının zorunlu olduğunu ve Anayasa'ya aykırı bir yönünün bulunmadığını bildirmiştir.¹⁴²

Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesinin (c) fıkrasında düzenlenen sıkıyönetim komutanının: Söz, yazı, resim film ve sesle yapılan her türlü yayım, haberleşme, mektup, telgraf vesair mersuleleri kontrol etmek; gazete, dergi, kitap ve diğer yayımların basım ve yayımını kayıtlamak ve bunlar üzerine sansür koymak veya sıkıyönetim bölgesine sokulmasını yasaklamak; Sıkıyönetim Komutanlığınca basılması veya neşri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş gibi bilcümle matbu evrakı basan matbaaları kapatmak yetkisi ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi, bu düzenlemenin sıkıyönetimin gereklerine uygun anayasal sınırları aşmaz bir kayıtlama niteliğinde olduğunu Anayasa'ya aykırı bir yönünün bulunmadığını bildirmiştir. Bu yetkinin sıkıyönetimin ilanını zorunlu kılan bir ortamda olumsuz, zararlı, yıkıcı faaliyetler ile devlet ve millet bünyesinde geniş ölçüde tahribata yol açabilecek ağır ve tehlikeli durumların önlenmesi için gerekli olduğunu bildirmiştir.¹⁴³

Sıkıyönetim Kanunu'nun 11. maddesi ne göre;

'Sıkıyönetim bölgelerinde, 25 Ekim 1963 gün ve 353 sayılı Kanuna göre Milli Savunma Bakanlığınca lüzum görülen yerlerde yeteri kadar askeri mahkeme kurulur. Bunlar buldukları yerin Sıkıyönetim askeri mahkemesi olarak adlandırılır ve birden fazla olması halinde numaralandırılırlar.'

'Bu mahkemelere Genelkurmay Başkanlığı Adli Müşaviri, Milli Savunma Bakanlığı Askeri Adalet İşleri ve Milli Savunma Bakanlığı Askeri Adalet Teftiş Kurulu

¹⁴² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.167-177

¹⁴³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.167-177

Başkanından müteşekkil kurulca seçilen yeteri kadar adli müşavir, askeri hakim ve askeri savcı ile bunların yardımcıları usulüne göre atanır.'

'Askeri hakim ve savcılar hakkında 26/10/1963 gün ve 357 sayılı Kanununun 26. maddesi hükmü saklıdır. Ancak aralıksız olarak bir aydan fazla görevlerine engel olacak özürlerinin tahakkuku halinde bu teminattan faydalanamazlar.'

'Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerine yeteri kadar subay üye Genelkurmay Başkanının teklifi üzerine askeri hakim subayların tayini usulüne göre atanır.'

'Savaş halinde Genelkurmay Başkanlığının lüzum göstermesi üzerine Sıkıyönetim veya hareket bölgeleri içindeki askeri mahkemeler Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi görevini de yaparlar. Bu takdirde askeri mahkemelerin yetki sahaları ile birden ziyade askeri mahkeme bulunan yerlerde bunlardan hangilerinin Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi görevini yapacağı hususu Milli Savunma Bakanlığınca tayin ve tespit edilir.'

Anayasa Mahkemesi 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 11. maddesi ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede:

Anayasa'nın değişik 138 inci maddesi (üçüncü fıkra) 'askeri mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.' kuralını getirmiştir. Böyle olunca askeri mahkemelerin görevine giren suçlar ve dolayısıyla bakılacak davalar kat kat artacağı gibi Sıkıyönetimin ilanını zorunlu kılan bir ortamda ayrıca işlenen suçların da artış göstermesi olasılığı daima vardır. Sıkıyönetimin ilanı sırasında çalışmakta bulunan askeri mahkemelerin kendi esas görevlerine ek olarak bütün bu işleri gereği gibi yürütebilmeleri düşünülemez. Öte yandan askeri mahkemeler tümen, kolordu, ordu ve Kuvvet Komutanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığı nezdinde kurulur.(353 sayılı Kanun madde-1) Sıkıyönetim Komutanlığı kanunla belirli görev ve yetkileri, hizmet bölgesi, karargahı, kendi buyruğuna verilmiş askeri birlikleri bulunan bir kuruluştur. Elbette ki bu komutanlık nezdinde de askeri mahkemeler kurulması gerekir.

Öte yandan nezdinde askeri mahkeme kurulan birlik komutanının bu yönden birtakım görev ve yetkileri vardır. Sıkıyönetim Komutanına da tabii olarak aynı görev ve yetkiler

tanınmıştır.(1402 sayılı Kanun madde-19) Sıkıyönetim bölgesinde bu itibarla askeri mahkemeler kurulması olağan ve zorunludur. Sıkıyönetim bölgelerinde kurulan mahkemeler askeri mahkemeler olduğuna göre bunların kurulmasında da konuyu düzenleyen 353 sayılı Kanun hükümlerine uyulması doğal ve olağandır.

Anayasa, sıkıyönetim halinde kanunda belirtilecek suçlara ve kişilere ilişkin davalara askeri mahkemelerce bakılmasını kabul etmiştir. Bu nedenle Sıkıyönetim bölgelerinde kurulan askeri mahkemeleri kanuni yargı yolu dışında, yargı yetkisine sahip olağanüstü merci saymağa hukuk ve mantık yönünden olanak yoktur. Bu itibarla 1402 sayılı Kanun'un 11. maddesinin birinci fıkrası Anayasa'ya aykırı değildir.

11 inci maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları askeri mahkemelerin bünyesini veya askeri hakimlerin teminat durumunu etkileyecek yahut değiştirecek bir hüküm getirmekte değildir.Yalnız ikinci fıkra 357 sayılı Kanun'dan farklı olarak sıkıyönetim bölgelerine atanacak askerlik adliyesi personelinin bir kurulun süzgecinden geçirilmesi işlemidir. Bu hükmün bir hakimlik teminatı sorununu çözmediği ve sıkıyönetim bölgelerindeki hizmetin önemi ve ağırlığı göz önünde tutularak buralara daha seçkin personel gönderme yolunun denendiği ortadadır. 11 inci maddenin ikinci üçüncü fıkraları Anayasa'ya aykırı değildir.

11 inci maddenin dördüncü fıkrası sıkıyönetim askeri mahkemelerine subay üye atanmasına ilişkindir. Anayasa'nın değişik 11. maddenin dördüncü fıkrası askeri mahkemelere, çoğunlukta olmamak şartıyla hakimlik niteliği bulunmayan üyeler alınmasına olanak tanımış ve incelenen hüküm bu ilke ile çelişir bir nitelik taşımamakta olduğundan fıkranın Anayasa'ya aykırılığında söz edilemez.

11 inci maddenin beşinci ve sonuncu fıkrası, savaş halinde sıkıyönetim veya hareket bölgeleri içindeki askeri mahkemelere sıkıyönetim askeri mahkemesi görevlerinin de yaptırılmasına olanak tanıyan bir hükmü kapsamaktadır Anayasa'ya aykırı değildir.¹⁴⁴

Sıkıyönetim Kanunu'nun 13. maddesine göre;

'Sıkıyönetim ilanına sebep olan suçları, sıkıyönetim ilanından evvel işlemiş olanlarla, Sıkıyönetim Askeri mahkemelerinin el koyduğu herhangi bir suçla umumi ve

¹⁴⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.177-182

müşterek gaye içersinde irtibatı bulunan suçları işleyenlerin davalarına, suç, sıkıyönetim bölgesi dışında işlenmiş olsa dahi sıkıyönetim askeri mahkemesinde bakılır.'

Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin suç ve kişi bakımından olabildiğince dar bir alanda çalışması sağlanmalıdır. Bu mahkemelerin yan suçlarla ve ayrıntılarla uğraştırılması, onların, asıl amaçlarından saptırılmaları sonucunu doğurur. 13. maddede yer alan 'sıkıyönetim ilanına sebep olan suçları, sıkıyönetim ilanından evvel işlemiş olanlarla' hükmünün sıkıyönetim mahkemelerinin görev konusu suçların tespitini belirsiz ve kişisel yorumlara bağlı tuttuğundan Anayasa'nın 32/1. maddesinde yer alan 'kanuni yargı yolu' ilkesine ve Anayasa'nın 138/3. maddesine göre 'Askeri mahkemelerin, savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.' hükmüne aykırılığı iddiasını inceleyen Anayasa Mahkemesi, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın 15.5.1973 günlü, 1738 sayılı Yasa ile değişik 13. maddesinde yer alan ve itiraza konu edilen 'Sıkıyönetim ilanına sebep olan suçları, sıkıyönetim ilanından evvel işlemiş olanlarla' biçimindeki hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın reddine karar vermiştir.¹⁴⁵

Sıkıyönetim Kanunu'nun 15. maddesine göre;

'Sıkıyönetim altına alınan yerlerde aşağıdaki suçları işleyenler ve bunların suçlarına iştirak edenler Sıkıyönetim Komutanı tarafından istenildiği takdirde sıfat meslek ve memuriyetleri ne olursa olsun Sıkıyönetim Komutanı nezdindeki askeri mahkemelerde yargılanır,...;

Yukarıda yazılı suçlara el koyan yetkili merciler bu suçlara ait hazırlık soruşturması evrakını vakit geçirmeden sıkıyönetim komutanına göndermekle yükümlüdürler. Sıkıyönetim Komutanı kendisine gönderilen evrakı ya Sıkıyönetim Komutanlığı nezdindeki askeri mahkemenin savcılığına verir veya genel hükümler gereğince işlem yapılmak üzere yetkili mercie verir.

Sıkıyönetim Komutanı bu kanunda yazılı suçlardan sanık kişileri, Sıkıyönetim Komutanlığı nezdindeki askeri mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip

¹⁴⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1979/28-Karar 1980/13 sayılı ve 12/02/1980 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 18-1992 Ankara ss.116-124

geremediği hakkında bir karar alınuncaya kadar gözetim altında tutabilir. Bu süre 30 günden fazla olamaz.

Yasama dokunulmazlığına ilişkin Anayasa hükümleri ile Anayasa'nın 90 ıncı maddesi hükmü ve diplomatik dokunulmazlıkla ilgili Milletlerarası Hukuk Kuralları saklıdır.'

Anayasa Mahkemesi 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 15. maddesi ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede: Anayasa Mahkemesi'ne göre, hangi suçlar bakımından askeri mahkemelerin sıkıyönetim hallerinde yetkili bulunduğu 15. maddenin 1. fıkrasına göre kanunla değil sıkıyönetim komutanlarınca belirlenmiş olmaktadır. Bu hüküm yasa ile düzenleme kavramına girebilecek bir tutum olamaz. Sıkıyönetim halinde Anayasa'nın kanuni mahkeme ilkesini koruduğu gözetilmediği için Anayasa'nın '*hiçbir kimsenin kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılmayacağı*' ilkesiyle çelişir durumdadır.¹⁴⁶

1402 sayılı Yasa'nın 17. maddesi sıkıyönetim mahkemelerince verilen hürriyeti bağlayıcı cezaların para cezasına çevrilemeyeceği kuralını koyduğundan aynı nitelikte suç işleyen kişilerden birisi sıkıyönetim komutanının isteği üzerine askeri mahkemede yargılanacak ve hürriyeti bağlayıcı cezası para cezasına çevrilemeyecek, diğeri ise genel mahkemeye gönderilmesi nedeniyle hürriyeti bağlayıcı cezasının para cezasına çevrilmesi olanağından yararlanacaktır. Bu durumda Anayasa'nın 138. maddesi askeri mahkemelerin sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğunun kanunla gösterilmesini öngörmekle sıkıyönetimin bu konuda kanun önünde eşitsizliğin nedeni olamayacağını belirlemiş bulunmaktadır.¹⁴⁷

Sıkıyönetim Kanunu'nun 15. maddesinin 1. fıkrasına göre; sıkıyönetim bölgesinde görevleri ile ilgili olarak 15. maddede sayılan suçlardan birini işlediği veya böyle bir suçun işlenmesine iştirak ettiği ileri sürülen Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerinin, Cumhuriyet Başsavcısının, Başkanun Sözcüsünün, Askeri Yargıtay Başsavcısının görevle ilgili bir bölüm suçları dolayısıyla askeri mahkemelerde yargılanma yolu ve olanağı açılmıştır. Oysa bu

¹⁴⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss. 182-187

¹⁴⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss. 182-187

gibiler Anayasa'nın değişik 147. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca görevleriyle ilgili suçlardan dolayı ancak Yüce Divan'da yargılanabilirler. Anayasa'nın kimi kimselere görevleri yönünden tanımayı gerekli gördüğü bir güvencenin Anayasa dışında hükümlerle ve herhangi bir kurul veya makamın izni ile yok edilebilmesinin öngörülmesi Anayasaya aykırılığı başlı başına oluşturmaya yeterlidir.¹⁴⁸

Anayasa'nın 138. maddesi askeri mahkemelerin sıkıyönetim halinde hangi kişiler bakımından yetkili olduğunun kanunla gösterileceği kuralını koymuştur. 1402 sayılı Kanun'un 15. maddesinde yapıldığı gibi belirli suçları işleyenlerin tümünü sıfat meslek ve memuriyetleri ne olursa olsun tek bir hüküm içinde toplayarak bunların arasından askeri mahkemelerce yargılanacakları sıkıyönetim komutanının isteğine ve değerlendirilmesine bırakmak yolundaki tutumu Anayasa'nın söz konusu buyruğuna uygun bir kanun düzenlemesi saymaya olanak yoktur. Anayasa'nın 12. maddesinde öngörülen eşitlik ve 32. maddesinde öngörülen hiç kimsenin, kanunen tabi olduğu mahkemedен başka merci önüne çıkarılmayacağı ilkeleriyle de çelişmektedir. Kanuni yargı yolunu yasa ile belirgin olmaktan çıkarmaktadır.¹⁴⁹

15. maddenin 3. fıkrasına göre bir sanığın hakim önüne çıkarılmaksızın 30 gün gözetim altında tutulması sıkıyönetim gereklerini ve gereksinimleri aşan, olağanüstü deyimiiyle de tanımlanamayacak bir tedbir, bir çeşit fiili tutuklamadır. Hüküm üstelik her 30 günlük dönemin bitiminde serbest bırakılarak bir gün sonra yeniden gözetim altına alınmak yoluyla kişinin, uygulanan bu işlemlerin nedenlerini ve hakkındaki iddiaları bilmeden hakim önüne çıkıp kendisini savunmadan ve durumu bir mahkemede incelenmeksizin başka deyimiiyle bu işlem yargısal denetime bağlı tutulmadan çok uzun bir süre en önemli bir anayasal hakkından yoksun edilebilmesine pek elverişli bir niteliktedir. Böylece devlet; Anayasa'nın değişik 30. maddesinin güvencesi altında bulunan kişi güvenliğini koruma ödevini sıkıyönetim bölgelerinde belli olmayan bir süre için bırakmış; işlemez duruma sokmuş olmaktadır. Anayasa'nın 124. maddesinde kişi güvenliğinin korunmasını bu haliyle kayıtlayacak veya durduracak bir kural yer almamıştır. Anayasa'nın 30. maddesine göre tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre dışında yakalanan veya tutuklanan kimsenin 48 saat

---

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss. 182-187

¹⁴⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.182-187

ve yasanın açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda 7 gün içerisinde hakim önüne çıkarılması ve bu süre geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamayacağı kuralını koymuştur. Bu itibarla 1402 sayılı Kanun'un 15. maddesinin iptaline karar verilmiştir.¹⁵⁰

Sıkıyönetim Kanunu'nun 20. maddesi:

13.5.1971 günlü, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 20. maddesinde yer alan ve Sıkıyönetim askeri mahkemelerince verilip temyiz edilen hükümlerin en geç iki ay içinde karara bağlanmasını öngören kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu öne sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi'ne göre; bu kural ile davaların, nitelikleri, önemleri ve kamu üzerindeki etkileri göz önünde tutularak çabuklaştırılması amacı güdülmüştür. Mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı ilkelerinden herhangi biriyle çelişen yönü bulunmamaktadır. Yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere tesir, telkin veya tavsiyede bulunmak gibi hiçbir anlam taşımamaktadır. Bu nedenle dava konusu kural Anayasa'ya aykırı değildir.¹⁵¹

Sıkıyönetim Kanunu'nun 23. maddesine göre;

'Sıkıyönetimin sona ermesiyle Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulan askeri mahkemelerin ve mahkemeler nezdindeki askeri savcılarının yetkileri sona ermez. Askeri mahkemeler ve askeri savcılar sıkıyönetim bölgesindeki bir kıt'a komutanının veya askeri kurum amirinin nezdinde, eldeki işlere münhasır olmak üzere faaliyetlerine devam ederler. Bu hallerde, Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulan Sıkıyönetim askeri mahkemeleri birden fazla ise bu mahkemeler ile mahkemelerde görevli askeri hakim ve savcılarının sayıları ihtiyaca göre azaltılabilir.'

Anayasa Mahkemesi Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla ilgili olarak; Anayasa'nın değişik 124. maddesinin son fıkrasının çıkarılacak kanun ancak sıkıyönetim veya savaş halinde hangi hükümlerin uygulanacağını ve işlemlerin nasıl yürütüleceğini, hürriyetlerin nasıl

¹⁵⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.182-187

¹⁵¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1973/25-Karar 1974/5 sayılı ve 19/02/1974 günlü) Anayasa Yargısı C. 2 Kod: 165 s. 17- Anayasa Mahkemesi Yayınları:2 1981

kayıtlanacağını veya durdurulacağını ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde vatandaşlar için konulabilecek hükümleri gösterebilir. Sıkıyönetim dönemine özgü yetkilerden bir bölümünün bu dönemin bitmesinden sonrada uygulama alanında kalmasının kanunla sağlanmasına Anayasa'nın sözü geçen 124. maddesi hükümleri el vermez. Anayasa'nın değişik 138. maddesinin 3. fıkrası askeri mahkemelerin sıkıyönetim yönünden yetkilerinin sıkıyönetimin devam ettiği süre ile sınırlı bulunduğu ve sıkıyönetim kaldırılınca bu yetkinin de sona ereceği kuralını kendi içinde taşır. Olağanüstü durum artık yoksa olağanüstü yolların tedbirlerindeki sona ermesi ve olağan hukuk düzeninin tüm gerekleriyle geri gelmesi doğaldır. Sıkıyönetim kalkınca askeri mahkemeler artık sıkıyönetim suçları ve suçluları yönünden 'bir kimsenin kanunen tabi olduğu mahkeme' niteliğini yitirir ve sıkıyönetime özgü yetkileri uzatmakla 'bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulması' gibi bir yola girilmiş olur. Böylece Anayasa'nın değişik 32., 124., 138. maddelerine aykırılık söz konusu olmaktadır. 1402 sayılı Kanun'un 23. maddesinin iptaline karar verilmiştir.¹⁵²

30 Aralık 1993 günlü 21804 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 27. 12. 1993 günlü ve 3953 sayılı Yasa ile değişik 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 23. maddesine göre; 'Sıkıyönetimin kaldırılması durumunda sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görev ve yetkileri sona erer. Soruşturma ve dava dosyaları karar verilmesine gerek olmaksızın durumlarına mahiyetlerine ve kanun hükümlerine göre, buldukları aşamada soruşturmaya ve yargılamaya devam edilmek üzere görevli ve yetkili mercilere gönderilir.'

Bu yasa değişikliğinden sonra, sıkıyönetim askeri mahkemeleri önünde görülmekte olan davalar, sivil ceza mahkemelerine havale edilmiştir.

Sıkıyönetimi gerektiren ağır ve tehlikeli durumlarda ulusal güvenlik ve kamu düzeninin gerektirdiği tedbirler süratle alınabilmelidir. Sıkıyönetimle ilgili yasal düzenlemeler ve uygulamalar yer ve zaman itibariyle sıkıyönetim bölgesi ve süresi ile sınırlandırılmalıdır. Anayasa ve milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklere aykırı olmamak ve ölçülülük ilkesine uyulmak koşuluyla, sıkıyönetimde hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve durdurulmasına yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalar gerçekleştirilebilir.

¹⁵²Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.188-189

5.2.Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi

Sıkıyönetim adli organlarının görev ve yetkileri istisnaidir. Genel yargı organlarının görevli ve yetkili olmaları ise kuraldır. Sıkıyönetim ilanının nedeni ve amacı, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görevinin sınırını da belirlemektedir. Bu mahkemelerin asli işlevi, işbaşında bulunan ve siyasal sorumluluk taşıyan hükümet tarafından, ülkenin içinde bulunduğu çok çeşitli iç ve dış güvenlik sorunları arasında en acil görülerek, bertaraf edilmek amacıyla sıkıyönetim ilanına gerekçe gösterilmiş olaylara ilişkin suçlar hakkında ‘en seri, en ayrıntılı ve en sağlıklı’ ancak Anayasa ilkelerine uygun bir şekilde soruşturma ve yargılama yapılarak ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartların ortadan kaldırılmasına yargı organı olarak katkıda bulunmaktır.¹⁵³

AİHM, sıkıyönetim mahkemelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı sorununu değerlendirirken, sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmış olan başvuruçuların bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanmama yönündeki endişelerinin objektif olarak haklı görülebileceğini bildirmiş ve bir çok başvuruda sözleşmenin 6. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM’nin kararları doğrultusunda, sıkıyönetim mahkemelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanmasında yargıçların atanma biçimi, görev süreleri, güvenceleri, sicil durumları, askeri şahıs olmaları, subay üyenin mahkemede görev alması yönünden yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

5.3.Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi’ne İtiraz Başvurusu

Diyarbakır ili Şehitlik semtinde, 2.10.1979 günü geceleyin duvarlara yağlı boya ile ‘Kürdistan Milli zulmüne son –Devrimci Yol’ yazılarını yazarken elinde boya kutusu ve fırça ile yakalanan sanık hakkında duvarlara siyasal yazı yazmak ve bölücülük propagandası yapmak suçlarından dolayı, TCK’nın değişik 536. (kaldırılan) ve 142/3. (kaldırılan) maddeleri uyarınca ayrı ayrı cezalandırılması istemiyle açılan davada Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri

---

¹⁵³ (AYM .K.D.sayı 18: s. 117)

Mahkemesi davada uygulanacak kural niteliğindeki TCK'nın 536. maddesinin Anayasaya aykırılığı nedeniyle iptalini istemiştir.

TCK'nın 536.(kaldırılan) maddesinin çeşitli fıkralarında 'eylem başka bir suç oluştursa bile ayrıca...' bu maddeden ceza verilmesinin ön görülmesinin Anayasa'nın eşitlik ve cezaların kişiselliği ilkesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi; söz konusu düzenlemenin yasakoyucunun takdir hakkının kapsamı içinde bulunduğunu ve eşitlik ilkesiyle güdülen amacın benzer koşullar içinde olan özdeş nitelikte bulunan durumların yasalarca aynı işleme bağlı tutulması olduğunu belirterek Anayasanın eşitlik ve cezaların kişiselliği ilkelerine aykırılık bulunmadığından TCK'nın 536. maddesine(kaldırılan) yönelik itirazın reddine karar vermiştir.¹⁵⁴

İstanbul Cumhuriyet Savcılığınca açılan kamu davasında, sanığın Türkçeye çevirerek yayımladığı Lenin'in 'Emperyalist Savaş Üzerine' adlı kitabıyla 'Komünizm propagandası' ve 'Milli duyguları yok etmek için propaganda' yaptığı ileri sürülmüş ve TCK'nın değişik 142. maddesinin 1. ve 3. fıkralarının(kaldırılan) iptali istemiyle İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi sanık vekillerinin anayasaya aykırılık itirazını ciddi görerek Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi yaptığı değerlendirmede; sosyal bir sınıfın öteki sosyal sınıflara tahakkümü anlayışının, Anayasa'nın temel yapısı ve felsefesini oluşturan Atatürk devrimlerine, ona bağlılık bilincine ters düştüğünü, bu durumun insan hak ve özgürlükleri ile bağdaşmadığını, sınıf tahakkümüne dayalı bir devlet düzeninde demokratik devlet ve hukuk devleti düşüncesinden söz edilemeyeceğini, Anayasamızın Irkçılık, Turancılık yada bir din veya mezhep doğrultusunda bütünleşmeyi amaçlayan inanışları reddeden, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan, birleştirici ve bütünleştirici bir sahiplik anlayışının olduğunu, 'milli duyguları yok etmek veya zayıflatmak için propaganda yapılması eyleminin, Anayasa'nın milliyetçilik anlayışına ters düşeceğini, milli birlik ruhunu zedeleyeceğini ve yurttaşların vatana bağlılık ödevleriyle de bağdaşmayacağını vurgulayarak TCK'nın 142. maddesinin 1. fıkrasının(kaldırılan) 'Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket

¹⁵⁴Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1980/1-Karar 1980/25 sayılı ve 29/04/1980 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 18-1992 Ankara ss.157-165

içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek veya ...' aynı Yasa'nın 3. fıkrasının '...veya milli duyguları yok etmek veya zayıflatmak için...' biçimindeki hükümlerinin Anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın reddine karar vermiştir.¹⁵⁵

D- DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ VE ANAYASA YARGISI

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulabilmesi için 15 Mart 1973 günlü, 1699 sayılı Kanun ile Anayasa'nın 136. maddesine altı fıkra eklenmesi öngörülürken gerekçede 'son yıllarda bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de yeni suç ve suçluluk kavramlarının ortaya çıktığından; bunların kovuşturulması ve yargılanması için yeni yöntemler bulunması gerektiğinden; Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasa'da belirtilmiş Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin güvenliğini ilgilendiren suçların kovuşturulmasında ve yargılanmasında gerek ceza etkinliğini artırmak ve yargılamayı hızlandırmak gerekse özelliği olan bu suçların uzmanlaşmış mahkemelerde görülmesini sağlamak için Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmasında yarar görüldüğünden' söz edilmektedir.¹⁵⁶

Anayasa Mahkemesi, 15 Mart 1973 günlü ve 1699 sayılı Kanunun 1. ve 3. maddelerinin Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla ilgili olarak;

1699 sayılı Kanunun 1. maddesiyle değiştirilen 4. fıkrasında, kimi suçlardan yakalanan ve tutuklanan kimselerin hakim önüne çıkarılma süresinin onbeş gün olarak öngörülmesinin Anayasa'da nitelikleri belirtilen Cumhuriyetin, insan haklarına dayalı bir hukuk devleti olması ilkesini değiştirir bir yönünün bulunmadığına, Anayasa'nın 9. maddesinde yer alan, Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğine ilişkin biçim kuralına da aykırı olmadığına; Kişi özgürlüklerinin veya güvenliğinin ortadan kaldırıldığına veya zedelendiğinin de öne sürülemeyeceğine göre Anayasa'ya aykırılığı iddiasının reddine karar vermiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1979/31-Karar 1980/59 sayılı ve 27/11/1980 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 18-1992 Ankara ss. 339-372

¹⁵⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi Dönem 3- Cilt 33- Toplantı 4- 794 S.Sayı basmayazı, sayfa 8'den aktaran : Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1974/8-Karar 1974/19 sayılı ve 21/05/1974 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 12-1991 Ankara s.188

¹⁵⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1973/19-Karar 1975/87 sayılı ve 15/04/1975 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 13-1991 Ankara ss.435-463

Anayasa Mahkemesi, 1699 sayılı Kanunun 3. maddesiyle DGM kurulması, DGM'ne sivil ve askeri yargı yerlerinden hakim ve savcı atanması, DGM hakim ve savcıları için Hükümetçe aday gösterilmesi, DGM hakim ve savcılarının üç yıl için atanmaları, DGM kararlarının temyiz merciinin Yargıtay'da kurulacak belli daireler ve Ceza Daireleri Genel Kurulu olması, DGM'nin kuruluş ve işleyişinin, görev ve yetkilerinin ve yargılama usullerinin yasayla düzenlenmesi hükümleriyle ilgili olarak bu maddenin 2., 3., 4., 5., 6., ve 7. fıkralarının Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğine ilişkin biçim kuralına aykırı olmadığına karar vermiştir.¹⁵⁸

26.6.1973 günlü, 1773 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun:

'Geçici Madde 1'de- *Bu kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren işlenen ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçlar hakkında, bu Kanun hükümleri uygulanır.* Hükümüne yer verilmiştir.

Bu maddenin iptali başvurusunda, Anayasa Mahkemesi'nce yapılan incelemesinde itiraz konusu madde üzerinde Cumhuriyet Senatosu'nda görüşme açılmaksızın oylamaya gidilmesinin İktüzüğe ve dolayısıyla Anayasa'ya aykırı olduğuna ve kuralın bu nedenle biçim yönünden iptaline, biçim yönünden iptaline karar verildiğine göre esas yönünden Anayasa'ya aykırılık sorunu üzerinde durulmasına yer olmadığına karar verilmiştir.¹⁵⁹

Nurculuk propagandası yapmak suçundan T.C.K'nın 163/4.(kaldırılan) ve 173/3.(kaldırılan) maddeleri uyarınca açılan kamu davasında, Van Ağır Ceza Mahkemesi'nce suçun T.C.K'nın 163/2(kaldırılan) maddesine girdiği kabul edilerek 1773 sayılı Yasanın 9/A maddesi gereğince görevsizlik kararı verilerek dosyanın Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne gönderilmesine dair hüküm tesis edilmiştir.

1773 sayılı Yasa'nın 1. maddesinde DGM'nin kuruluşu ve 6. maddesinde ise DGM'ne yargı mensuplarının atama ve görev sürelerine ilişkin usuli düzenlemeler yer almaktadır.

¹⁵⁸Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1973/19-Karar 1975/87 sayılı ve 15/04/1975 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 13-1991 Ankara ss.403-478

¹⁵⁹Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1974/8-Karar 1974/19 sayılı ve 21/05/1974 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 12-1991 Ankara ss.194-195

Diyarbakır DGM’de yapılan yargılamada Cumhuriyet Savcısı, 1773 sayılı Yasanın 1. ve 6. maddelerinin biçim yönünden Anayasa’ya aykırı olarak yasalaştığını ayrıca bu maddelerin Anayasa’nın 4., 32., ve 136. maddelerine aykırı olduğunu öne sürmüştü, iddiayı ciddi bulan mahkeme Anayasa Mahkemesi’ne başvurulmasına ve verilecek karara kadar davanın geri bırakılmasına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi itiraz başvurusu üzerine yaptığı incelemede 26.06.1973 günlü, 1773 sayılı Kanun’un 1. ve 6. maddeleriyle ilgili olarak Cumhuriyet Senatosu’nda görüşme açılmaksızın oylamaya gidilmesinin İçtüzüğe ve dolayısıyla Anayasa’ya aykırı olduğuna ve bu nedenle biçim yönünden 1. ve 6. maddelerin iptaline; biçim yönünden iptaline karar verildiğine göre esas yönünden Anayasa’ya aykırılık sorunu üzerinde durulmasına yer olmadığına, Kanunun 1. ve 6. maddelerindeki kuralların iptaliyle aynı Kanunun uygulama yeri kalmayan öteki maddelerinin de iptallerine karar vermiştir.¹⁶⁰

1982 Anayasa’sının DGM’lerin kuruluşunu öngören 143. maddesi gereğince 16 Haziran 1983 günlü ve 2845 sayılı Yasa ile DGM’ler yeniden kurulmuş ise de; 7. 5. 2004 gün ve 5170 sayılı Kanun’un 9. maddesi ile DGM’lerin kuruluşuyla ilgili Anayasa’nın 143. maddesi kaldırılmıştır. Anayasa değişikliği doğrultusunda 16.6.2004 gün ve 5190 sayılı Yasa’nın 3. maddesiyle 16.6.1983 gün ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un yürürlüğüne son verilmiştir.

1412 sayılı CMUK’nın 5190 sayılı Kanun ile düzenlenen 394/a maddesiyle devletin güvenliğine karşı işlenen suçlarla ilgili davaların, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca birden çok ili kapsayacak şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek Ağır Ceza Mahkemelerinde görüleceği öngörülmüştür. Bu düzenleme 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren CMK’nın 250. maddesi ile de korunmuştur.

---

¹⁶⁰Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1974/8-Karar 1974/19 sayılı ve 21/05/1974 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 12-1991 Ankara ss.194-195

E- GEÇİCİ KÖY KORUCULUĞU VE ANAYASA YARGISI

26/03/1985 günlü, 3175 sayılı Kanun'un 1. maddesi şöyledir:

Madde 1.- 18 Mart 1340 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun 74. maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

'Bakanlar Kurulu'nca tespit edilecek illerde; olağanüstü hal ilanını gerektiren sebeplere ve şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin köyde veya çevrede ortaya çıkması veya ne sebeple olursa olsun köylünün canına ve malına tecavüz hareketlerinin artması hallerinde de, valinin teklifi İçişleri Bakanlığının onayı ile yeteri kadar 'Geçici Köy Korucusu' görevlendirilebilir. Bu şekilde görevlendirilen geçici köy korucularına görevleri süresince ödenecek ücret ile hizmetin bitiminde verilecek tazminat miktarı ile giyim bedelleri İçişleri Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit edilir ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesinin ilgili transfer harcamaları bölümünden İçişleri Bakanlığı bütçesine aktarılacak ödenekten bu Bakanlıkça karşılanır.

Köy Korucuları ve Geçici Köy Korucularının görevde buldukları süre içinde yaralanmaları, sakatlanmaları veya ölümleri halinde 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.'

18 Mart 1340 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'nun 74. maddesine fıkralar eklenmesini öngören 3175 sayılı Kanun'un 1. Maddesinin iptali isteminde yasa hükümlerinin amaç ve kapsamıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi; Yasa tasarısının gerekçesinde, olağanüstü hal ilanını gerektiren muhtemel şiddet hareketlerinin köylerde veya çevrede ortaya çıkması hallerinde veya her ne sebepten olursa olsun köylünün canına veya malına yönelik tecavüz hareketlerinin artması durumlarında bu tür olaylara anında müdahale edebilmek amacıyla, ilgili valinin önerisi ve İçişleri Bakanlığının onayı ile Geçici Köy Korucusunun görevlendirilmesi olanağının sağlanmak istendiğine dair açıklamada bulunulduğuna değinmiştir.

Son günlerde özellikle doğu ve güneydoğu illerinin köylerinde yasa dışı örgüt mensuplarının savunmasız vatandaşlara acımasız davrandıkları ve bunların can ve mallarına

tecavüzde buldukları bir gerçektir. Nitekim bu hususlar, tasarının Türkiye Büyük Millet Meclisindeki görüşülmesi sırasında, İçişleri Bakanı tarafından dile getirilmiştir.

Mahalli idarelerin en küçük birimini oluşturan köylerde asayiş ve düzeni korumak Devlete olduğu kadar köy tüzel kişiliğini temsil eden muhtara ve onun emrindeki köy korucularına ait bir görevdir.

Birbirinden oldukça uzak mesafelerde bulunan köy ve mezraların tümünde Devletin jandarma karakolu bulundurmasının güçlüğü ortadadır. Gerçi, 442 sayılı Köy Kanunu, köylerde mevcut köy korucularının sayılarını belli koşullarda artırma imkanını öngören hükümler içermektedir. Ancak bunların, ortaya çıkan yeni durumlarda ihtiyacı karşılamaya elverişli olduğu söylenemez.

Gerçekten, Köy Kanunu'nun Köy Korucuları ve Göreceği İşler başlıklı 8. Faslında yer alan;

68. Maddesinde; *'Köy sınırı içinde herkesin ırzını, canını ve malını korumak için köy korucuları bulundurulur.'*

69. Maddesinde; *'Her köyde en aşağı bir korucu bulunur. Nüfusu binden yukarı köylerde her beşyüz kişiye bir korucu daha tutulur.'*

74. Maddesinde; *'Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi mahsul zamanlarında çapulcular ve eşkiya türemiş ise yağmadan köy halkını korumak için köylünün eli silah tutanlarından lüzumu kadarını gönüllü korucu ayırarak bunların isimlerini bir kağıda yazıp kaymakama götürür. Kaymakamın müsaadesi olursa bu gönüllü korucular asıl korucularla beraber yağmacılara ve eşkiyaya karşı köy ve köylüyü korurlar.'*;

Hükümlerine yer verilmiştir.

Görülüyor ki, 442 sayılı Köy Kanunu'nun 74. maddesindeki köy korucularının sayılarının artırılması nedenleri, bu maddeye eklenen ve iptali istenilen fıkralar hükümlerinde öngörülen nedenlerden farklıdır.

İptali istenilen Yasa kuralları ile hangi koşullarda köy zabıtasının takviye edileceği gösterilmekte, sayıları artırılacak köy korucularına kimi mali olanaklar sağlanmakta ve bunların özlük hakları düzenlenmektedir.

Yasa, köylerde geçici korucuların görevlendirilebilmesini üç koşula bağlı tutmuştur. Bunlar;

a)Geçici köy korucularının görevlendirileceği illerin Bakanlar Kurulunca tespiti;

b)Olağanüstü hal ilanını gerektiren sebeplere ve şiddet eylemlerine ilişkin belirtilerin köyde veya çevresinde ortaya çıkması veya her ne suretle olursa olsun köylünün canına ve malına tecavüz hareketlerinin artması;

c)Bu sebeplerin köyün bağlı olduğu ilin valisi tarafından değerlendirilerek yeterli sayıda köy korucusunun görevlendirilmesinin İçişleri Bakanlığına önerilmesi ve bu önerinin adı geçen Bakanlıkça onaylanması; koşullarıdır.

Yasa maddesi, köylerde mevcut köy korucularının, kimi koşulların gerçekleşmesi durumunda geçici köy korucuları ile takviye edilmesini amaçlamaktadır.

(12 Şaban 1342) 18 Mart 1340 günlü 442 sayılı Köy Kanunu'nun köy korucuları ve göreceği işler başlıklı 8. Faslında yer alan 68. ve takip eden maddelerinde köy korucularının atanmaları, nitelikleri, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülüklerine ilişkin hükümler mevcuttur. 442 sayılı Köy Kanunu'nun 74. maddesine 3175 sayılı Kanunla eklenen dava konusu hükümlere göre köylerde görevlendirilecek olan geçici köy korucularının bu yönden köy korucularına ilişkin hükümlere tabi olacaklarında kuşku yoktur.

Kaldı ki geçici köy korucularının yerine getirecekleri görevler, genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken görev niteliğinde de değildir.

Bu itibarla 26.03.1985 günlü 3175 sayılı Köy Kanunu'nun 74. Maddesine 2 Fıkra Eklenmesine Dair Kanunun 1. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin reddine karar verilmiştir.¹⁶¹

---

¹⁶¹Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1985/5- Karar 1985/ 23 sayılı ve 10/12/1985 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 21-1991 Ankara ss.252-262 AYM. E. 85/5 ss. 252-262)

F- SİYASİ PARTİ KAPATMA DAVALARI

Terörizm; masum insanlara ve devlete saldırarak yasadışı siyasal amaçlar elde etmeyi hedeflemektedir. Demokrasileri tehdit eden ve istikrarsızlığa sürükleyen terör hareketleri çoğu zaman etnik, dini veya ideolojik temele bağlı olarak ortaya konulmaktadır.

Demokrasi, insan haklarından ve özgürlüklerden yararlanılarak yıkılmaz. Bu bağlamda örgütlenme özgürlüğünün, siyasi parti kurma ve siyasi faaliyette bulunma hakkının kötüye kullanılmasına engel olmak devletin görevidir.

Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurları olan siyasal partiler, anayasal düzeni, ülkenin ve milletin birliğini bozmayı hedef alan terör örgütleriyle düşünce, söylem ve eylem birliği içerisinde hareket edemezler ve terör örgütlerini destekleyemezler.

Siyasal partiler, terör yöntemlerini kullanamazlar. Ülkenin ve milletin birliğini bozmak, Cumhuriyetin laik niteliğini veya hür demokratik hukuk devleti özelliğini ortadan kaldırmak isteyen düşüncelerin benimsenmesi, terör örgütleriyle organik ilişki tesis edilmesi ve terör örgütlerine destek çıkılması halleri siyasal partilerin kapatılmasının haklı gerekçesini oluşturur. Terör örgütlerince de, ülkenin ve milletin birliğini ve Cumhuriyetin niteliklerini hedef alan yaklaşımların etnik, dini veya ideolojik bir temele bağlı olarak savunulduğu görülmektedir. Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına karar verilen bir kısım siyasi partiler ile terör örgütlerinin organik ilişki kurdukları, hedeflerinin ve faaliyetlerinin çakıştığı, siyasi partinin terör örgütünün güdümünde hareket ettiği, siyasi partinin terör örgütünü desteklediği belirlenmiştir. Bu nedenle konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma kararlarının bir bölümünün incelenmesi gerekli görülmüştür.

1-Devletin Üniter Yapısı ve Siyasi Partiler

Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu devletin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan siyasi faaliyetlere izin vermemektedir.

1.1. Türkiye İşçi Partisi (TİP)

Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılması davasında Anayasa Mahkemesi'ne göre; Anayasa'nın 57. maddesinde siyasal partilerin tüzük, program ve çalışmalarında Devletin ülkesi ve ulusu ile bölünmezliği temel ilkesine uymaları zorunluluğu öngörülmüştür, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4. kısmında yer alan 89. maddesine göre 'Siyasi Partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli ve dini kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Siyasi partiler Türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek veyahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti Ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler. Anayasa'nın 57. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesinin 'bunlara uymayan partiler temelli kapatılır' kuralı ile 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin 2. bendinin, 'Parti Genel Kongresince yahut Merkez Karar Organınca bu Kanun'un 4. Kısmında yer alan maddelerin hükümlerine aykırı karar alınması yahut genelge veya bildirimler yayınlanması durumunda o partinin Anayasa Mahkemesince kapatılacağı ön görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi Türkiye İşçi Partisi'nin Anayasa'nın 57., Siyasi Partiler Kanunu'nun 89. ve 111. maddesinin 2 sayılı bendi uyarınca temelli kapatılmasına karar vermiştir.¹⁶²

1.2. Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP)

Anayasa Mahkemesi TBKP'ni kapatma kararında 2820 sayılı Yasa'nın 96/3. maddesine aykırı biçimde partinin adında "komünist" sözcüğünün bulunmasını ve Partinin tüzüğü ve programında "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne" aykırı hükümlerin bulunmuş olmasını gerekçe göstermiştir. Türkiye Birleşik Komünist Partisi 4 Haziran 1990'da kurulmuş ve Anayasa Mahkemesi'nce 16 Temmuz 1991'de kapatılmasına ve parti liderlerinin bir başka siyasal partinin kurucusu ve yöneticisi olmalarına yasak getirilmiştir.¹⁶³

¹⁶² Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/3 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1971/3 sayılı ve 20/07/1971 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 9-1991 Ankara ss.253-262

¹⁶³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas1990/1 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar1991/1 sayılı ve 16.07.1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı .27-2. Cilt 1993 Ankara ss. 885 v.d.

1.3.Sosyalist Parti (SP)

Sosyalist Parti'nin kapatılması davasında Anayasa Mahkemesi'nin değerlendirmesinde, Anayasa'ya göre Türkiye Cumhuriyeti'nde birden fazla ulus olamaz. Türk ulusu içinde hangi kökenden gelirse gelsin Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk ulusu olgusu yerine ırkçılığa etnik özelliklere dayanan ayrılıklar ve Türk vatandaşlığını değiştirecek savlar, Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendinde yazılı hükümlere aykırılık oluşturur. 'Kürt halkı kendi geleceğini belirlemek yolunda özgür iradeye sahiptir. İsterse ayrı bir devlet kurabilir.' savından Anayasa'da öngörülen ülke ve millet bütünlüğünden uzaklaşıldığı ve ırka dayalı olarak 'Türk ve Kürt milletleri' ayrımına ve ayrı devletler kurmak yoluna gidilmek istendiği anlaşılmaktadır.

81. maddenin (a) bendinde, siyasi partilerce, ülke üzerinde ırk ya da dil ayrılığına dayanan azınlıklar bulunduğunun ileri sürülemeyeceği öngörülmektedir. Sosyalist Parti'nin yayınlarında ise sık sık 'Kürtlerin milli varlıklarının ve meşru haklarının inkar edildiğinden ezilen bir Kürt milletinin bulunduğu' söz edilmiş, Ulus birliğinin temel ilkesi olan Atatürk Milliyetçiliğine karşı çıkmıştır. Bu hususlar Sosyalist Parti'nin Siyasi Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (a) bendine de aykırı davrandığını açıkça göstermektedir.

'Kürt milletinin demokratik kültürü, baskıların sona erdirilmesi sonucu serpilme olanağına kavuşacaktır.' biçimindeki anlatımlarla 2820 sayılı Kanun'un 81. maddesinin (b) bendine aykırı davranılmakta, Türk dili ve kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek, yaymak yoluyla azınlık yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amaçlanmaktadır. Partinin bu tutumuyla gösterdiği doğrultu ve getirdiklerinin ulusu bölmek olduğu açıktır. Bu yoldaki eylemlerle dosyada bir birini doğrulayan geçerli kanıtlardan davalı Siyasi Parti'nin Anayasa'nın 69. maddesinin birinci fıkrası ile Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi ve aynı Yasa'nın 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırı davrandığı anlaşılmıştır. Bu nedenlerle Sosyalist Partinin kapatılması gerekir.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1992/1 sayılı ve 10/07/1992 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 28- 2. Cilt 1993 Ankara ss.816-817

1.4. Halkın Emek Partisi (HEP)

Halkın Emek Partisi'nin kapatılması davasında Anayasa Mahkemesi'ne göre; Halkın Emek Partisi tarafından Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'na aykırı olarak ;

a) Türkiye Cumhuriyeti'nde sadece Türklerin varlığı kabul edilip diğer bütün etnik yapıların reddedildiği, baskıcı otoriter bir asimilasyon uygulandığı; resmi ideolojinin iflas ettiği; Kürt halkının dinamizminin yükseldiği; Türk halkı ile Kürt halkı'nın eşitliğine dayanan bir düzenin kurulmasının gerektiği, Kürt halkının özgürlük mücadelesi verdiği,

-Terör örgütüne karşı alınan yasal önlemlerin ve uygulamaların uluslararası bir savaş ve bu savaşın taraflarından birinin PKK terör örgütü olduğu,

-Bu örgüte mensup teröristlerin özgürlük savaşçısı gerillalar oldukları ve haklarında uluslararası savaş hukukunun uygulanması gerektiği ancak Türk Hükümeti'nin bu kurallara kati surette uymadığı,

-Türkiye Cumhuriyeti ordusu ve güvenlik kuvvetlerinin Kürt gerillalardan çok onlara kaynaklık eden Kürt halk yığınlarını fiziki olarak ve büyük kitleler halinde yok etme peşinde oldukları,

Kürt halkının uluslararası anlaşmalardan doğan hiçbir ulusal hakkı kullanamadığı; Doğu sorununun ekonomik değil Kürt Halkının ulusal sorunu olduğu üzerinde durularak, etnik grupları ulus olarak gösterip ısrarla ayrımın işlendiği ve 'idari federasyon' adı verilen modelden başlayıp Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkını kullanmalarına varan bir süreç içerisinde Kürtlerin Anayasaca benimsenmiş ulus bütünlüğünden ayrılmaları ve ayrı bir Kürt Ulusu'nun oluşturulmasıyla bu amaçla kaderlerini belirleme esasının benimsendiği görülmektedir.

Oysa, tarihsel bir gerçeğin ifadesi olan 'Türk Ulusu'nun bütünlüğü olgusunun ortadan kaldırılması sonucunu doğuracak ırkçılığa dayanan ayrılıklar ve Türk vatandaşlığı niteliğini değiştiren iddialar ileri sürülemez. Aksine davranış, 2820 sayılı Yasa'nın 78. maddesinin (a) bendine aykırılık oluşturmuştur.

b) İlk kez 'İçlerine sine sine içinde yer alabilecekleri, bizim' diyebilecekleri bir partinin doğduğunu, partinin en çok ezilen, sömürülen, baskı altında tutulan ve zulme uğrayan halk Kürtler ise onların da partisi olduklarını, bundan onur duyduklarını gerçekte ekonomik ve etnik özelliklerinden dolayı en fazla ezilenlerin Kürt halkı olduğunu Türkiye'deki bütün etnik yapıları da halk olarak gösterip onların da partisi olduklarını söylemişlerdir. Böylece Türk Ulusu içinde yer alan vatandaşların değil, etnik grupların kendi görüşleriyle yaratılan ayrı halkların (ulusların) eşitliğine dayalı bir düzen arayışını ortaya koymak suretiyle ırk esasına dayanılmış ve Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (b) bendine aykırı davranılmıştır.

c) Halkların eşitliğine dayalı bir düzen istenmesi, Kemalist çizgilerin yıkılıp aşılması Türkiye'de bugüne kadar uygulanan üniter devletin sorunları çözmediği, bu nedenle merkeziyetçi devlet sisteminin otonom bölgeler veya federasyon yahut idari federasyon biçiminde değişmesi gerektiği, bu durumda o bölgenin yönetim biçiminin, kullanılacak dilin, yapılacak yayınların o yerde belirleneceği vergilerin toplandığı yerde harcanacağı, ancak bir kısmının devlete gönderileceğinin söylendiği, bununla da, 2820 sayılı Yasa'nın 78/b ve 80. maddelerine aykırı olarak Devletin tekliği ilkesinin değiştirilmesi amacının güdüldüğü açıkça anlaşılmıştır.

d) Türk ile Kürt'ü omuz omuza birleştirip demokrasi mücadelesi verme gibi bir görevlerinin olduğu; Nevruz'un Kürt halkının özgürlük bayramı olup direnme ruhunu, mücadele geleneğini simgeleyerek yeniden doğuşu dile getirdiğini; HEP'nin Kürt, Arap, Çerkez, Laz, Arnavut, Pomak gibi, ezilen sömürülen, baskı altında tutulanların partisi olduğunu, Kürt halkının yıllardan beri insanlık haklarını kullanamadığını; Kürt, Türk ve diğer azınlık halklarının ortak sesi olduklarını Kürt sorunu'nun baştan beri var olduğunu; Cumhuriyetin Türk ve Kürt halkları tarafından birlikte kurulmuş olmasına karşın daha sonra Kürt halkının tamamen dışlandığını, ifade etmek suretiyle, Siyasi Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (a) bendine aykırı biçimde Türkiye Cumhuriyeti Ülkesi Üzerinde dil ve ırk ayrılığına dayanan azınlıklar bulunduğu ileri sürülmüştür.

e) Kürt halkının özgürlük tutkusundan hiçbir zaman vazgeçmediği, kültürünü ve ulusal değerlerini hep ayakta tutmasını bildiği, Kürtlere okumanın, yazmanın, Kürt kültürünü araştırmanın yasak olduğu, Kürt halkının kendi ulusal ve kültürel kimliğini korumak ve geliştirmek istemesine karşı inkarcı politikalarla Kürtlerin eritilmek istendiği; Kürt sorununun

çözümü için öncelikle Kürt halkının kendi ulusal ve kültürel kimliğini ifade edebilmesinin önündeki engellerin kaldırılmasının gerektiği; yeniden yapılacak bir Anayasa’da Kürtlerin dil, inanç ve kültür özgürlükleriyle Kürtçe eğitimi, öğrenimi ve diğer haklarını kullanmalarına olanak verecek yeni yasal düzenlemelerin topluma ve devlete benimsetilmesi gerektiği; etnik kökeni, dili ve kültürü farklı da olsa, tüm insanların kendilerini, kendi dil ve kültürleriyle ifade edebilecekleri, belirtmek suretiyle de Türk dili ve kültüründen başka bir dili ve kültürü korumak, geliştirmek yoluyla azınlık yaratılarak ulus bütünlüğünün bozulması amacı güdülmüş 2820 sayılı Yasa’nın 81. maddesinin (b) bendine aykırı davranılmıştır.

Halkın Emek Partisinin Türk Ulusu’nu ırk esasına dayalı olarak ‘Türk ve Kürt Ulusları’ biçiminde ikiye böldüğü, böylece Kürt kökenli yurttaşları gerçek dışı biçimde ‘ezilen bir ulus’ olarak nitelendirerek, devlete karşı kışkırtarak zulme karşı özgürlük mücadelesi veriyor gösterdiği, ‘kendi kaderini tayin hakkının tanınması’ önerisiyle ve öbür çalışmalarıyla da Anayasa’ya ve Siyasi Partiler Yasası’na aykırı olarak bölücülük propagandası yaptığı anlaşılmıştır.

2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası’nın Dördüncü Kısım’nda yer alan yasaklara aykırı davranılmasının yaptırımı, aynı Yasa’nın 101. maddesinin (b) bendiyle belirlenmiştir. Buna göre davalı Halkın Emek Partisinin kapatılmasına karar verilmesi gerekmektedir.¹⁶⁵

1.5.Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)

Özgürlük ve Demokrasi Partisi’nin kapatılması davasında Anayasa Mahkemesi’ne göre; ÖZDEP programındaki anlatımlarla, Türkiye’de hukuksal ve siyasal yönden ırka dayalı bir Türk Ulusu kavramı ya da etnik kökene göre çoğunluk ve azınlık kavramları olmamasına karşın, farklı etnik ve soy kökenlerinden gelen bütün vatandaşların eşit haklarla yer aldığı Türk Ulusu’nu ırk esasına dayalı olarak ‘Türk ve Kürt Ulusları ’ biçiminde ikiye bölmüş ezilen bir halk olarak nitelediği Kürtlere ayrı bir ulus olarak kendi kaderlerini tayin etme hakkını verme amacına yönelik Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozucu bir konuma düşmüş ve bu bağlamda yine bölücülüğe yönelik olarak yargılamanın ve eğitimin ana dille

---

¹⁶⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1992/1 sayılı ve 10/07/1992 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 28- 2. Cilt 1993 Ankara ss.924-1200

yapılmasına da programında yer vermiştir. Böylece Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi ve aynı Yasa'nın 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırı davranmıştır.

Siyasi Partiler Yasası'nın 89. maddesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasa'nın 136. maddesine aykırı amaç gütmeye bir parti kapatma nedeni olarak kabul edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasal konumunu koruyan bu kuralda kurumun '... laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek...' görev yapması zorunluluğu vurgulanmıştır.

ÖZDEP'in programında, 'Devlet din işlerine karışmayacak, din cemaatlere bırakılacaktır.' biçiminde bir görüş yer almaktadır. Bu nedenlerle Anayasa'da genel idare içinde varlığı öngörülen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevlerini ortadan kaldırmak ve bu yolla bu kurumun hukuksal varlığına son vermek özellikle siyasi partiler yönünden 2820 sayılı Yasa'nın 89. maddesine aykırıdır.

Özgürlük ve Demokrasi Partisi programının, Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'na aykırı olduğundan kapatılması gerekir.¹⁶⁶

1.6.Sosyalist Türkiye Partisi (STP)

Sosyalist Türkiye Partisi'nin kapatılması davasında Anayasa Mahkemesi'ne göre; Devletin üniter yapısı ile ilgili özet olarak İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlükler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da güvence altına alınmıştır. Hakları kullanmanın, özgürlüklerden yararlanmanın sınırsız olmadığını vurgulayan İnsan Hakları Evrensel Demeci'nin 29. ve 30. maddeleri, içerik olarak demokratik düzeni yıkıcı söz ve eylemlere karşı sınırlamalar getirilmesinin ve önlemler alınmasının dayanağıdır.

Sosyalist Türkiye Partisi'nin, kapatma nedeni sayılan dava konusu Parti programındaki kimi düzenlemelerin söz konusu uluslararası belgelere de aykırı olduğu

---

¹⁶⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1993/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1993/2 sayılı ve 23/11/1993 günü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt 1995 Ankara ss 925-930

kuşkusuzdur. İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin örgütlenme hak ve özgürlüğüyle ilgili 11. maddesinin ikinci fıkrası aynen şöyledir:

'Bu hakların kullanılması, demokratik bir toplulukta, zaruri tedbirler mahiyetinde olarak milli güvenliğin, amme emniyetinin, nizamı muhafazanın, suçun önlenmesinin, sağlığın ve ahlakın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için ve ancak kanunla tahdide tabi tutulur.

Bu madde, bu hakların kullanılmasında idare, silahlı kuvvetler veya zabıta mensuplarının muhik tahditler koymasına mani değildir.'

Yukarıda ilgili bölümlerde Sosyalist Türkiye Partisi programının ülke ve ulus bütünlüğünü bozucu kimi düzenlemeleri İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 11. maddesinin ikinci fıkrasıyla 17. maddesinde yer alan kurallarla da bağdaşmamaktadır.

Sözleşmenin 17. maddesi aynen şöyledir:

'Bu sözleşme hükümlerinden hiçbiri bir devlete, topluluğa veya ferde, işbu Sözleşme'de tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya mezkur sözleşmede derpiş edildiğinden daha geniş ölçüde tahditlere tabi tutulmasını istihdaf eden bir faaliyete girişmeye veya harekette bulunmaya matuf herhangi bir hak sağlandığı şeklinde tefsir olunamaz.'

Özellikle, araçları farklı olmakla birlikte Sosyalist Türkiye Partisi'nin amacının teröristlerin amacı ile benzerlik gösterdiği de dikkat çekicidir. Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde yaşayan ayrı dili ve kültürü olan ve özellikle de 'kendi kaderini tayin hakkına sahip, kurtuluş mücadelesi veren bir Kürt Ulusu'nun varlığı ileri sürülmektedir.

Bu durumda üzerinde durulması gereken önemli bir konu da, 'kendi kaderini tayin etme' hakkıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye'de tek bir ulus vardır. O da Türk Ulusu'dur. Türk ve Kürt kökeninden gelen vatandaşlar, diğer etnik kökenden gelen vatandaşlarla birlikte 'Ulus' bütünlüğünü oluşturmuştur. Ayrı bir ulus, ayrı bir halk ya da bir azınlık varmış gibi bölünmeyi amaçlayan çabalar, terörle de desteklenip gündemde

tutulmaktadır. ‘Kendi kaderini tayin hakkı’ yeni bir kavram değildir. Uluslararası hukuk düzenindeki bu olguyu Türk Ulusu, her türlü ayrılığı dışlayıp eşitliği sağlayarak Lozan Barış Andlaşması’yla gündeminden çıkarmıştır. Günümüzde de koşulları yoktur. Ülke ve Ulus bütünlüğünü koruma hakkı, Lozan Barış Andlaşması’nda olduğu gibi bu günde uluslararası hukuk düzeninde geçerlidir.

Nitekim, Helsinki Nihai Senedi’nin ilkeleri arasında;

-Devletin egemen eşitliği ve egemenliğin üzerindeki haklara saygı,

-Sınırların dokunulmazlığı,

-Devletlerin toprak bütünlüğüne saygı,

-İçişlerine karışmama,

İlkeleri de yer almıştır.

Paris Şartı’nda da :

‘Tüm ilkeler, her biri diğerleri dikkate alınmak suretiyle yorumlanarak, kayıtsız şartsız ve aynı derecede uygulanır. Bu ilkeler ilişkilerimizin temelini oluşturur.’

‘Tarafların devletlerin bağımsızlığını, egemen eşitliğini ya da toprak bütünlüğünü ihlal eden faaliyetlere karşı demokratik grupları savunmak hususunda işbirliği yapmaya kararlıyız. Dışarıdan yapılan baskı, zora başvurma ve yıkıcılık gibi yasadışı faaliyetler burada söz konusu olan özelliklerdir.’

‘Her türlü terörist eylemleri, yöntemleri ve uygulamaları açıkça suç olarak kınıyor ve bunların ikili olduğu kadar çok taraflı işbirliği ile ortadan kaldırılması için çalışmaya kararlı olduğumuzu ifade ediyoruz.’

‘Tarafların devletler, halkın iradesi ile özgürce kurulmuş olan demokratik düzeni, kendi yasaları uyarınca ve yükledikleri uluslararası insan hakları görevleri ve uluslararası

taahhütleri uyarınca, bu düzeni ya da başka bir taraf devletin düzenini yıkmayı amaçlayan terörizm ya da şiddete başvuran ya da terörizmden veya şiddetten vazgeçmeyi reddeden kişilerin, grupların ve teşkilatların faaliyetlerine karşı savunmak ve korumak sorumluluğunu taşıdıklarını kabul ederler' kuralları da yer almaktadır.

Görüldüğü gibi, yukarıdaki düzenlemelerde kendi kaderini tayin hakkının, demokratik ülkelerde devlet, ülke ve ulus bütünlüğünü bozucu biçimde kullanılmasına olanak verilmemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu 'Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı', ırkçılığı, etnik düşmanlığı ve terörizmi kınamış, ülke bütünlüğünü ve demokratik düzeni yıkmayı amaçlayan hareketlere girişen kişi, grup ve örgütlere karşı koruma ve kollama sorumluluğunu uluslararası bir çağrı olarak kabul etmiştir. Devleti yıkmaya yönelik faaliyetlerin demokratik haklar kapsamında ve bir özgürlük olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. Demokrasi, hak ve özgürlüklerin güvenceye bağlandığı, demokratik işlerliğin her alanda yaşandığı, çoğulcu, katılımcı bir kurallar ve kurumlar düzenidir. Nitekim Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin katılmalarıyla 14-25 Haziran 1993 günlerinde, Viyana'da gerçekleştirilen 'Dünya İnsan Hakları Konferansı' sonunda yayımlanan Deklarasyon'da:

Kendi geleceğini belirleme hakkının: 'Eşit Haklar' ilkesine uygun olarak ırk, din ve renk ayrımı gözetmeksizin ülkesine ait bütün insanları temsil eden bir hükümete sahip egemen ve bağımsız bir devletin, ülke bütünlüğünü ve siyasi birliğini kısmi veya bütüncül biçimde parçalayacak herhangi bir eylemin desteklenmesi ve bu eyleme yetki verilmesi anlamında yorumlanamayacağı yer almıştır.

Demokrasilerde ırk ayrımcılığı, bir siyasal partinin dayanağı, amacı ve ereği olamaz. Irk ayrımcılığının aracı durumuna düşen partinin varlığını sürdürmesi yasalar karşısında olanaksızdır. Devletin ülkesi ve ulusuyla birlikte bütünlüğünü koruması en doğal hakkı olup, kamu düzenini ve insan haklarını koruma yönünden de savsaklanmayacak görevidir.

Zorunlu durum ve nedenlerle siyasi partileri kapatma diğer çağdaş demokratik ülkelerde de vardır. Anayasa'nın temel ilkesi; hak ve özgürlüklerle, çoğulculuğun korunması için Anayasal hakları yok edecek bir siyasi rejim kurulmasının önlenmesidir. Demokratik toplum düzeninde, siyasi parti faaliyetlerinin güvence altına alınması, Anayasa'ya dayalı

hukuk devletinin sağladığı tüm hak ve ayrıcalıklarından faydalanmaları anlamına gelir. Siyasi partiler Anayasa’da değiştirilmesi yasaklanan uluslararası üstün hukuk kurallarına da uygun olan devletin teklifi, ülkenin bütünlüğü ile ulusun birliğini değiştirmeyi amaçlayan çalışmalarda bulunamazlar. Bunların siyasal tercih kapsamına alınması olanağı yoktur.

Sonuç olarak, Sosyalist Türkiye Partisi, programındaki anlatımlarla, Türkiye’de hukuksal ve siyasal yönden ırka dayalı bir Türk Ulusu kavramı ya da etnik kökene göre çoğunluk ve azınlık kavramları olmamasına karşın, farklı etnik ve soy kökenlerinden gelen bütün vatandaşların eşit haklarla yer aldığı Türk Ulusu’nu ırk esasına dayalı olarak ‘Türk ve Kürt Ulusları’ biçiminde ikiye bölmüş ulusal kurtuluş hareketi içinde gösterilen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin vatandaşı Kürtlere ayrı bir ulus olarak kendi kaderlerini tayin etme hakkını verme amacına yönelik durumuyla Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozucu bir konuma düşmüştür. Bu bağlamda yine programında yer alan ‘Kürt Ulusu’nun ve bütün etnik toplulukların dil ve kültürel yapılarını koruyup geliştirmeleri olanağını sağlar. Dillerin geliştirilmesi, zenginleştirilmesi çalışmalarında hiçbir dile ayrıcalık tanınmaz.’ biçimindeki düzenleme de Türk Ulusu’nun ortak kültür ve dilini dışlar nitelikte ve bölücülüğe yöneliktir. Bunlar yalnızca düşünce değil, yasaklanan sakıncalı eylemlere kısıktırma, katkı, destek ve bu niteliğiyle de bir tür eylemdir.

Bütün bunlarla Siyasi Partiler Yasası’nın 78. maddesinin (a) bendi ve aynı Yasa’nın e 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırı davranılmıştır. Yukarıda belirtilen nedenlerle, Sosyalist Türkiye Partisi’nin Siyasi Partiler Yasası’nın Dördüncü Kısmı’nda yer alan hükümlere aykırı davrandığı saptadığından aynı Yasa’nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılması gerekir.¹⁶⁷

1.7. Demokrasi Partisi (DEP)

Demokrasi Partisi’nin kapatılması davasında Anayasa Mahkemesi’ne göre; devletin üniter yapısı ile ilgili özet olarak şu temel ilkeler belirlenebilir:

---

¹⁶⁷ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1993/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1993/3 sayılı ve 30/11/1993 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt 1995 Ankara ss.1030-1037

a. Ulusal ve üniter devletin etnik farklılıklara göre tartışılması uluslararası hukuksal belgelerce de yasaklanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi bu konuda son derece açıktır. Ayrıca bu Sözleşmenin 17. maddesi özellikle bu konuyla ilgilidir. Son olarak, Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin katılımlarıyla Haziran 1993 de Viyana'da gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı sonunda yayımlanan deklarasyonda da bu konuda sınırlama getirilmiştir.

b. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de Federal Cumhuriyetin varlığını tehlikeye atan veya temel demokratik düzeni yok etmeye yönelik faaliyetlerde bulunan siyasal partileri kapatma yetkisine sahiptir. Ve Almanya Anayasa Mahkemesi hem Komünist Parti'yi hem de Faşist Parti'yi bu gerekçelerle kapatmıştır.

c. Avrupa hukuk düzenlemelerinde de, bir ulus bütünlüğü içinde yer alan etnik grupların ırkçılığa dayalı ayrımcılığı kabul edilmemektedir. Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin korunması ancak anayasal hakları yok edecek siyasal faaliyetlerin (örgütlenmelerin) önlenmesi ile mümkündür. Bu aynı zamanda çoğulculuğun da korunması anlamına gelir.

ç. Fransız Anayasa Konseyi, Korsika'ya özel statü tanıyan Yasa'nın iptali ile ilgili kararında, Fransız vatandaşlarından oluşan 'Fransız Halkı'nın korunması için özen göstererek 'Fransız Halkı'nın mütemmim cüzi (tamamlayıcısı olan) 'Korsika Halkı' kavramını reddetmiş ve söylenmesi gerekenin 'Kanunen bölünmesi mümkün olmayan Fransız Halkı' olduğunu vurgulamıştır.

d. Siyasi Partilerin faaliyetleri, demokratik düzende güvence altına alınmışlardır. Çağımız; partiler-demokrasi çağıdır. Ancak bu demokrasilerin kendilerini korumaları anlamına da gelir. Siyasi partilerin hukuk devletinin sağladığı güvencelerden yararlanabilmesi, ancak Anayasa'ya uygun davranmaları ile mümkündür.

e. Halkların eşit ve kendi kaderlerini tayin etme haklarıyla kültürel hakların kullanılmasında, demokratik sistemle idare edilen vatandaşlarına bireysel düzeyde temel ve siyasal hakları eşit düzeyde sağlamış ülkeler için; Devlet, ülke ulus ve siyasal birlik esas alınmakta, bunları bozan her türlü eylemlere hukuksal dayanak verilmemekte ve yasaklanmaktadır.

f. Demokratik toplumlarda temel hak ve özgürlükler için esas ölçüt bireydir. Bunun etnik gruplar için ulusal hakka dönüştürülmesi, bu şekilde Devlet, ülke ve ulusu parçalama hak ve özgürlüğünden söz edilmesinin bir dayanağı olmaz.

g. Uluslararası birlikteliğin gelişmesine yönelik çalışmaların geliştiği bir süreçte ulusal birlikteliğin parçalanması düşünülemez ve her iki olgunun birbirinin karşıtı olduğu söylenemez.

Demokrasi Partisi her ne kadar görünüşte sık sık 'kardeşlik' ve 'birlik' sözcüklerini kullanmaktaysa da bunu gerçek amacını gizlemek için yaptığı, asıl amacın ulusu ve ülkeyi parçalamak olduğu, kardeşlik ve eşitliğin uluslararası düzeyde arandığı açıktır. Dava nedeni konuşmalar ve bildiri vatandaşlar arasında kin, husumet ve ayrılık duyguları yaratmakta ve körüklemektedir. Türk Ulusu'nun bütünlüğünü ırka dayalı bir görüşle Türk ve Kürt olarak ikiye ayırmayı öngörmektedir. Bu tür yönelişin ülke ve ulus bütünlüğünü yıkmayı amaçladığı kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde açıktır.

Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez ögesi olan siyasal partiler demokrasiye ters düşen, demokrasiyle bağdaşmayan, demokrasiyi güçsüz ve etkisiz düşürecek, toplumsal barışı yıkacak düzenleme ve eylemlerde bulunamazlar. Hiçbir ayrılık bulunmayan ulusun içinde azınlık oluşturarak bir kesimi çoğunluktan çıkarıp azınlık durumuna getirip ilerde yeni girişimlere dayanak yapılmak üzere ulusu ve ülkeyi bölmek, bu amaçla tartışmalı etnik köken ayırımını kışkırtarak silahlı ayaklanmaya çağırarak, ulusun bireylerini, bölge halklarını birbirine düşman edip kırdırmayı uygun bulmak, bir öneri ve çözüm değil, devleti yıkmaya yönelik bir planın uygulanması ve çözümsüzlüktür. Sorunlar yaratılarak çözüm üretilemez. Kimi etnik grupları ulus yapısı içinden, çoğunluktan azınlığa indirmek toplumsal barışı yıkar. Bu yolla azınlıklar körüklenecek, terörün şiddeti artırılabilecektir. Uluslararası kurallar, silahla, şiddetle hak arama yollarına kesinlikle kapalıdır. Demokrasi Partisi Kürt kökenli yurttaşları asılsız ve dayanaksız sav ve suçlamalarla kargaşa ve iç savaş çıkarmaya kışkırtmış, ayaklanma için demokratik hoşgörünün sınırlarını zorlamıştır. Demokrasi, demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanılarak yıkılamaz. Hakkı ve özgürlüğü kötüye kullanmaya engel olmak devletin görevidir. Hele bir siyasal parti, şiddet ve terörü kışkırtarak gizli bir amacı gerçekleştirmek istiyorsa, buna olanak verilemez. Partilerin de yapamayacakları şeyler vardır ve bunların başında devletin varlığı, ülkenin tümlüğü ve ulusun birliği gelir. Kendisini

saldırılarına karşı koruyan devleti içerden yıkmak isteyen teröre destek veren görüşe hiçbir hukuk düzeni meşruiyet tanıyamaz. Belirtilen konuşmalarla teröre destek verip ondan destek alan bir siyasi partinin Anayasa ve yasaya göre varlığını sürdürmesi düşünülemez.

Ulus ve ülke bütünlüğüne karşın, Türk ve Kürt Ulusları biçiminde bir ayırımın yapılması ve Kürt halkının ayrı bir devlet kurma yolunda özgürlük savaşı içinde PKK terör örgütü ile birlikte gösterilmesi, Parti'nin, Kürt kökenine başka bir deyişle ırksal tabana dayatılarak, ülkede yaşayan ve Kürt olarak ayırdıkları bir kısım yurttaşların Türkiye Cumhuriyeti'nden kopmasının amaçlanması Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendinde söz konusu olan 'Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü'ne ve (b) bendinde öngörülen siyasi partilerin ırk esasına dayanmaması ilkelerine aykırıdır.

Bu konuda üzerinde özenle durulması gereken husus, daha önce belirtildiği gibi bu yöndeki yasal düzenlemelerin amacı ülkedeki etnik farklılıkların ve bunların dil ve kültürlerinin yasaklanması değildir. Çeşitli etnik kökenlerden gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kendi dil ve kültürlerine sahiptirler. Ancak bin yıldır birlikte yaşamış, dini, gelenek ve görenekleri aynı, birbirinden ayrılması ve koparılması olanaksız ortak kültürleri ve yaşamları olan bir topluluğu ırk temeline dayanan düşüncelerle ayrıma bağlı tutmak ve hepsini kapsayan ortak ulusal kültürü ve kimliği yadsımak Siyasi Partiler Yasası'nın 78. ve 81. Maddelerinin (a) bentlerine aykırıdır. Yasaklanan, kültürel farklılıkların ve zenginliğin belirtilmesi olmayıp, bunların Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak, ulus bütünlüğünün bozulması ve buna bağlı olarak ayrımlara dayanan yeni bir devlet düzeninin kurulması amacıyla kullanılmasıdır.

Konuşmalar ve bildiriye Kürt kökenli yurttaşların, bölücülüğe yönelik olarak; kendi dil ve kültürlerini geliştirmelerini ana dillerinde eğitimlerinin sağlanması öngörülmektedir. Bunlar konuşmaların ve bildirinin bütünlüğü içinde ele alındığında Siyasi Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (b) bendinde yasaklanan, Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak ulus bütünlüğünün bozulması amacını gütmeye anlamını taşımaktadır. Bir başka deyişle Türk dili veya kültürü dışındaki dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak yoluyla bir bölüm vatandaşın farklı bir ulustan oldukları bir azınlığa mensup oldukları ileri sürülerek azınlık ya da ayrı bir ulus olmanın gerektirdiği haklardan

yararlanmaları biçiminde bir düşünce içermektedir. Türkiye’de hiçbir vatandaş arasında bir fark ve farklı bir uygulama yoktur.

Demokrasi Partisi savunmalarında, olaylar saptırılarak, barış istemenin, düşünce açıklamanın, demokrasi istemenin, halk sözcüğünü söylemenin bölücülük olarak değerlendirildiğini, üniter devletin insan haklarına engel gösterilemeyeceğini ileri sürmüştür. Bunların gerçekle ilgisi yoktur. Suçlamalarda ülke ve ulus bütünlüğünü bozan kışkırtıcı ve körükleyici somut kanıtlar değerlendirilmiştir. Kanıtlarda yer alan amacı belirgin beyan ve açıklamaların düşünce özgürlüğü ve diğer söyledikleri deyimlerle bir ilgisi yoktur.

Söz konusu anlatımlar, Türkiye’de hukuksal ve siyasal yönden ırka dayalı bir Türk Ulusu kavramı ya da etnik kökene göre çoğunluk, azınlık kavramları olmamasına ve farklı etnik köken ve soydan gelen bütün vatandaşların eşit haklara sahip olmasına karşın Türk Ulusu’nu ırk esasına dayalı olarak ‘Türk ve Kürt ulusları’ biçiminde ikiye bölmeye yönelmiş, ezilen bir halk olarak nitelediği Kürt kökenli vatandaşları, ayrı bir ulus olarak devletini kurma yolunda özgürlük savaşı içinde ve PKK terörist faaliyetleri paralelinde göstermiştir.

Yukarıda gerekçeleriyle açıklandığı üzere davalı Demokrasi Partisi’nin Genel Başkanı Yaşar Kaya’nın Bonn ve Erbil’de yapmış olduğu konuşmalar ile Parti Merkez Yürütme Kurulu’nun yayınladığı bildiri Siyasi Partiler Yasası’nın 78. ve 81. maddelerinin (a) ve (b) bentlerine aykırıdır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası’nın Dördüncü kısmında yer alan söz konusu yasal düzenlemelerdeki yasaklara aykırı davranılmasının yaptırımı aynı Yasa’nın 101. maddesinin (b) bendiyle belirlenmiştir. Buna göre davalı Demokrasi Partisi’nin kapatılmasına karar verilmesi gerekmektedir.¹⁶⁸

1.8.Emek Partisi (EMEP)

Anayasa Mahkemesi, Emek Partisi ile ilgili incelemesinde; bu partinin programındaki anlatımlar ve bunu doğrulayan savunma ve sözlü açıklamalarıyla, Türkiye’de hukuksal ve siyasal yönden ırka dayalı bir Türk ulusu kavramı ya da etnik kökene göre çoğunluk ve

---

¹⁶⁸Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1993/3 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1994/2 sayılı ve 16/06/1994 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt 1995 Ankara ss. 1211-1216

azınlık kavramları olmamasına karşın, farklı etnik ve soy kökenlerinden gelen bütün vatandaşların eşit haklarla yer aldığı Türk Ulusu'nu ırk esasına dayalı olarak 'Türk ve Kürt' biçiminde ikiye böldüğü, böylece Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozucu bir konuma düştüğü; dil ve kültür konularını da, Türk Ulusu'nun ortak kültür ve dilini dışlar biçiminde ayrı ulus ve devlet yaratma yolunda kullandığı; bunların yalnızca düşünce değil, yasaklanan sakıncalı eylemleri kışkırtma, katkı, destek niteliğinde olduğu; bu nedenle de anılan partinin Anayasa'nın 2., 3., 14. ve 68. maddelerine ve Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin (a) bendi ile 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırı davrandığını saptadığından aynı Yasa'nın 101. maddesinin (a) bendi gereğince kapatılmasına karar vermiştir.¹⁶⁹

1.9. Demokratik Kitle Partisi (DKP)

Demokratik Kitle Partisinin programında, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde kültür, ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunun ileri sürüldüğü böylece Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla azınlıklar yaratarak ulus bütünlüğünün bozulmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Programı, Siyasi Partiler Yasası'nın 81. maddesinin (a) ve (b) bentlerine aykırılık oluşturduğundan Parti'nin kapatılmasına karar verilmesi gerekir.¹⁷⁰

1.10. Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)

Halkın Demokrasi Partisi'nin, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı eylemlerin odağı haline geldiği ileri sürülerek Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı 'Siyasi Partiler Kanunu'nun 78., 79., 80., 81. ve 82. maddeleri uyarınca kapatılmasına karar verilmesi istemiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 29.01.1999 günlü, SP. 60. Hs. 1999/37 sayılı iddianamesiyle Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmıştır.

¹⁶⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1996/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1997/1 sayılı ve 14/02/1997 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 34- 2. Cilt 1999 Ankara s. 760

¹⁷⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1997/2 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1999/1 sayılı ve 26/02/1999 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 37- 2. Cilt 2002 Ankara s. 899

Başvuruyu değerlendiren Anayasa Mahkemesi;

Anayasa'nın Başlangıcının birinci paragrafında, 'Türk Vatanı ve Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun İnkılap ve İlkeleri doğrultusunda'; beşinci paragrafında, 'Hiçbir faaliyetin Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı'; 3. maddesinin birinci fıkrasında, 'Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir'; 5. maddesinde, 'Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini...'; 14. maddesinin birinci fıkrasında, 'Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz' denilmiş, ayrıca 28., 30., 58., 81., 103., 130. ve 143. maddelerinde de bölünmez bütünlük ilkesine yer verilmiştir.

Siyasi partilerin uyacakları esasları belirleyen Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasında, 'Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespit edilmesi halinde karar verilir. Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.' 68. maddenin dördüncü fıkrasında ise, 'Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz, suç işlenmesini teşvik edemez.' denilerek buna aykırı davranan siyasi partilerin kapatılacağı öngörülmüştür.

Siyasal partilere ilişkin Anayasa kuralları incelendiğinde, anayasakoyucunun bu konuya özel bir önem verdiği görülür. Partilerin kuruluş ve çalışmalarında özgür olmaları temel ilkedir. Partiler, belli siyasal düşünceler çerçevesinde birleşen yurttaşların özgürce kurdukları ve özgürce katılıp, ayrıldıkları kuruluşlardır. Kamuoyunun oluşumunda önemli etkisi olan partiler, yurttaşların istem ve özlemlerinin gerçekleşmesine çalışan ve siyasal katılımları somutlaştıran hukuksal yapılardır.

Demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olan partilerin, sosyal ve siyasal yaşamdaki etkileri ve ulusal iradenin gerçekleşmesindeki rolleri nedeniyle, anayasakoyucu, onları öteki tüzel kişilerden farklı tutarak, kurulmalarını, çalışmalarında uyacakları esasları ve kapatılmalarında izlenecek yöntem ve kuralları, özel olarak belirlemekle kalmamış, Anayasa'nın 69. maddesinin son fıkrasında, çalışma, denetleme ve kapatılmalarının Anayasa'da belirlenen ilkeler çerçevesinde çıkarılacak bir yasayla düzenlenmesini öngörmüştür.

Siyasi partilerin demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez öğeleri olmaları, devlet örgütü ve kamu hizmetleriyle yoğun ilişki içinde bulunmaları, onların her istediklerini yapabilecekleri anlamına gelmez. Siyasal partilerin baskı ve engellerden uzak kalmalarını sağlamaya yönelik kurulma ve çalışma özgürlüğü, Anayasa ve bu alanı düzenleyen yasalarla sınırlıdır. Bu belirleme aynı zamanda Anayasa'nın 2. maddesinde kurala bağlanan demokratik hukuk devleti olmanın da gereğidir. Çünkü, hukuk devleti her şeyden önce hukukun üstünlüğünü tanıyan ve koruyan devlettir.

Öte yandan, Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) fıkrasında da Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerine koşut kurallar getirilerek belirtilen yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılacağı kabul edilmiştir.

Ulusal düzenlemelerin yanı sıra örgütlenme özgürlüğüne ve terörizme ilişkin kimi esaslar uluslararası sözleşmelerde de yer almaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin barışçı amaçlarla dernek kurma özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiş, ikinci fıkrasında ise, bu hakların kullanılmasına, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeninin korunması, suçun

önlenmesi, genel sağlık ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için ancak yasalarla kısıtlamalar getirilebileceği, 17. maddesinde, sözleşme hükümlerinden hiçbirinin bir devlete, topluluğa veya ferde, sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesi veya sözleşmede belirtilenden daha geniş ölçüde tahditlere tabi tutulmasını istihdaf eden bir faaliyete girişme veya harekette bulunma hakkı sağladığı şeklinde tefsir olunamayacağı öngörülmüştür.

Paris Şartı'nda da: ırkçılık, etnik düşmanlık ve terörizm kınanmış, ülke bütünlüğü ve demokratik düzeni yıkmayı amaçlayan hareketlere girişen kişi, grup ve örgütlere karşı koruma ve kollama sorumluluğu uluslararası bir çağrı olarak kabul edilmiştir.

Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin katılmalarıyla 14-25 Haziran 1993 günlerinde Viyana'da gerçekleştirilen 'Dünya İnsan Hakları Konferansı' sonunda yayımlanan Deklarasyon'da da, 'Eşit Haklar' ilkesine uygun olarak ırk, din ve renk ayrımı gözetmeksizin ülkesine ait bütün insanları temsil eden bir hükümete sahip egemen ve bağımsız bir devletin ülke bütünlüğünü ve siyasi birliğini kısmi veya bütüncül biçimde parçalayacak herhangi bir eyleme izin verilemeyeceği gibi desteklenemeyeceği de vurgulanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve bu ilkenin vazgeçilmez bir unsuru olan ortak dil, kültür, eğitim ve Atatürk Milliyetçiliği kavramları hukuksal ve siyasal olduğu kadar, tarihsel ve sosyal gerçeklere de dayanmaktadır.

Türk Devletinin vatandaşları arasında özel ve kamusal alanda etnik ya da diğer herhangi bir nedenle siyasal veya hukuksal ayrılık söz konusu değildir. Nitekim, Türk Milleti içinde yer alan farklı kökenden vatandaşlar arasında Türkiye'nin her yerinde yaşama, eğitim ve medeni haklar yanında seçme ve seçilme hakkından tam olarak yararlanma istek ve başarılarına göre her türlü çalışma, Türk dil ve kültüründen faydalanma ve katkıda bulunma gibi konularda tam eşitlik anlayışı içinde hiçbir ayırım gözetilmemektedir. 'Ülke ve milletin bölünmez bütünlüğü'yle ilgili bu tarihsel oluşum tüm anayasalarımızda vazgeçilmez ve ödün verilmez temel kural olarak yer almıştır. Tarihin çok uzun bir gelişme süreci içinde gerçekleşip kaynaşma ve bütünleşmeye dayanan Türk Ulusu gerçeği ve olgusuna karşı ayrımcılığa, bölücülüğe, terör ve sonuçta yok olmaya yol açacak eylemler kabul göremez.

Anayasa'ya ve Siyasi Partiler Yasası'na göre ülke ve ulus bütünlüğü devletin bölünmezliği temel öğelerdir. Bu nedenle her iki yasal düzenleme ile de belirtilen değerlerin birlikte ve ödünsüz olarak korunması amaçlanmıştır.

Anayasamız, Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk sayan birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, bu çağdaş milliyetçilik anlayışının belirgin niteliklerinden birini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Anayasa'ya göre, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin hangi etnik gruptan olursa olsun Türk sayılması onun etnik kimliğini inkar anlamında değil, devletine 'Türk Devleti', ulusuna 'Türk Ulusu' ve ülkesine 'Türk Vatanı' denen ve toplum yapısında çeşitli etnik gruplar bulunan ülkede bütün vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanması ve çoğunluk içinde bulunan etnik grupların azınlığa düşmesini önleme amacına yöneliktir. Bu nedenle, Anayasamıza göre siyasal açıdan önemli olan soy değil, ulusal topluluktan olmaktır.

Ulusal birlik, devleti kuran, ulusu oluşturan toplulukların ya da bireylerin etnik kökeni ne olursa olsun, yurttaşlık kurumu içinde ayrımsız birliktelikleriyle gerçekleşir.

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği ilkesi azınlık yaratılmamasını, bölgesellik ve ırkçılık yapılmamasını ve eşitlik ilkesinin korunmasını da içerir.

Siyasi partilerin, çalışmalarında devletin ülkesi ve ulusu ile bölünmezliği temel kuralına uymaları, ülkenin ya da ulusun bir bölümünün bugünkü bütünlüğünü bozarak ayrılması sonucunu doğrudan doğruya veya dolayısıyla doğurabilecek her türlü eylemden kaçınıp çalışmaları bu bütünlüğü daha da pekiştirecek biçimde yürütmeleri anayasal ve yasal zorunluluktur. Bunun sonucu da ülke ve ulus bütünlüğünü zedeleyebilecek olan her türlü davranışın siyasi partiler için yasak olmasıdır.

Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez ögesi olan siyasal partiler, vatandaşların bir kısmını çoğunluktan çıkarıp azınlık durumuna getirerek ulusu ve ülkeyi bölmeye, etnik köken ayrımını kışkırtarak silahlı ayaklanmaya çağırmaya, ulusun bireylerini, bölge halklarını birbirine düşman edip aralarında husumet yaratmaya yönelik eylemde bulunamazlar.

Demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanılarak, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne karşı gerçekleştirilen eylemler kabul edilemez. Bu durumda hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasına engel olmak devletin görevi ve varlık nedenidir. Teröre destek verip ondan destek alan bir siyasi partinin Anayasa ve yasaya göre varlığını sürdürmesi düşünülemez.

Davalı Halkın Demokrasi Partisi'nin Genel Başkanı Murat Bozlak'ın ve diğer yöneticilerinin bir çok il ve ilçe teşkilat başkan ve üyelerinin Parti adına düzenlenen etkinlikler sırasında yaptıkları konuşma ve basın açıklamalarıyla, Kürt halkının Türk halkından farklı bir ulus olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından Kürt halkına karşı baskı ve zulüm politikası uygulandığını, PKK terör örgütü ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında bir savaşın yaşandığını, bu savaşta Kürt halkının PKK terör örgütünün yanında yer alması gerektiğini söyleyerek, amacı Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak olan PKK terör örgütüne ve onun başı Abdullah Öcalan'a yardım ve destek sağladıkları ve böylece kimi mahkeme kararlarıyla da sabit olan Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya yönelik eylem ve davranışlarda buldukları, ayrıca 23.06.1996 günü Ankara Atatürk Spor Salonunda yapılan Halkın Demokrasi Partisi'nin 2. Olağan Kongresi'nde meydana gelen, ayrıntıları ilgili bölümlerde açıklanan olaylar (*örgüt mensuplarının Türk Bayrağını indirerek ayaklar altında çiğnemeleri, PKK'nın propagandasını yapmaları, Abdullah Öcalan'ın posterini ve PKK bayrağını asmaları, bölücü içerikli sloganlar atmaları, teröristleri aralarına almaları ve onları gizleyerek kamufle etmeleri*) ile Genel Merkez ve teşkilat binalarında yapılan aramalarda elde edilen eşya ve dokümanların da bu durumu doğruladığı anlaşılmıştır.

Halkın Demokrasi Partisi'ne mensup kişilerin ve parti teşkilatının gerçekleştirdikleri eylemler ile elde edilen deliller PKK terör örgütü ile davalı Parti arasındaki bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır. PKK terör örgütü başı Abdullah Öcalan'a yönelik bombalı suikast girişimini, yakalanması için Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından yürütülen çalışmaları, yakalanmasını protesto amacıyla PKK terör örgütünün istem ve talimatlarıyla gösteriler, bildiriler, açlık grevleri ve çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi, 'özgürlük', 'kardeşlik' ve 'barış' kavramları kullanılarak ülkenin belirli kesiminde yaşayan belirli bir etnik kökenden geldiğini iddia eden vatandaşlar üzerinde farklı bir ulus bilincinin uyandırılmaya çalışılması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin PKK terör örgütüne yönelik olarak sürdürdüğü mücadelenin 'kirli savaş' olarak nitelendirilmesi ve bu savaşta PKK terör örgütünün yanında yer alarak

kimi eylem ve davranışlar içerisinde bulunulması, parti içi eğitim adı altında PKK terör örgütünün eylemleri için önce Parti daha sonraki aşamada da PKK terör örgütüne eleman temin edilmesi amacıyla kimi gençlerin PKK ideolojisi doğrultusunda eğitildikten sonra örgütün dağlardaki kamplarına silahlı militan olarak yetiştirilmek üzere gönderilmesi, Parti'nin genel merkez, il ve ilçe teşkilatında çok sayıda, hakkında çeşitli yargı mercilerince toplatma ve yasaklama kararı verilen PKK terör örgütünün propagandasına yönelik eşya, kitap, pankart ve doküman ile PKK terör örgütü mensuplarının resimlerinin bulundurulması ve propaganda amacıyla örgütün yayın organı olan MED TV'nin gelenlere izlettirilmesi, 2. olağan kongresinde yapılan konuşma ve eylemler gibi bir çok eylem ve bunlara ilişkin yargı kararları davalı Halkın Demokrasi Partisi ile PKK terör örgütünün bağlantı ve dayanışma içinde olduğunu göstermektedir.

Bu durumda, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmaya ve PKK terör örgütüne yardım ve destek sağlamaya yönelik eylemlerin işlendiği odak haline geldiği sabit olan Halkın Demokrasi Partisi'nin Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleriyle, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendine göre kapatılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleriyle, 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. ve 103. maddeleri gereğince Halkın Demokrasi Partisinin TEMELLİ KAPATILMASINA karar vermiştir.¹⁷¹

2.Devletin Laik Niteliği ve Siyasi Partiler

Türkiye Cumhuriyeti, laik bir devlettir. Devlet yönetimi dini esaslara dayandırılmaz. Hukuk düzeni din kurallarından arındırılmıştır. Devletin resmi bir dini bulunmamaktadır. Din hizmetleri kamu hizmeti olarak kabul edilmektedir. Devletin faaliyetlerinde din ve mezhep ayırımı yapılamaz.¹⁷² Meşru yöntemlerle siyasal iktidarı ele geçirmek ve kullanmak isteyen siyasal partiler devletin laik niteliği özümsemelidirler.

---

¹⁷¹ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1999/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 2003/1 sayılı ve 13/03/2003 günlü) 19 Temmuz 2003 gün ve 25173 sayılı Resmi Gazete ss. 253-262

¹⁷² A. Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2006 ss. 160-161

2.1. Milli Nizam Partisi (MNP)

Anayasa Mahkemesi Milli Nizam Partisi ile ilgili incelemesinde; Birinci Büyük Kongreye sunulan faaliyet raporunun 'İdare Heyeti Faaliyetleri' başlıklı C. Bölümünün e, f, g, kesimlerinde çeşitli parti çalışmaları gösterilmiş ve sözü geçen rapor, Milli Nizam Partisi Birinci Büyük Kongresi tutanağının 10, 13, 15 inci maddelerinin incelenmesinden anlaşıldığı üzere partinin en yetkili organı olan Büyük Kongrece oybirliğiyle tasvip edilmek suretiyle 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin 2 sayılı bendinde yazılı işlemler ve belgeler niteliğini almıştır. Sözü geçen Kongre tutanağının 7. maddesiyle Kongrede okunduğu saptanan 'Milli Nizam Partisi Birinci Büyük Kongresinin 'Aziz Milletimize Beyanname'si' ve 'Milli Nizam Ahdi' başlıklı belgeler ve aynı tutanağın 8 inci maddesinde 'Ayakta kongre heyetince okunduğu' saptanan 'Milli Nizam Marşı' üzerinde, 648 sayılı Yasa'nın 111 inci maddesinin 2 sayılı bendinde yazılı parti genel kongresince alınmış karar ve yayınlanmış bildiri niteliğini kazanmış bulduklarından üzerinde durulması gerekli görülmüştür.

Anayasa'nın Başlangıç kısmında 'Milletimizi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliği' ilkesi ile; vicdan ve din hürriyetine ilişkin 19. maddesi ve özellikle bu maddenin din eğitim ve öğrenimini kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteklerine bağlı tutan dördüncü ve Devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmeyi veya kötüye kullanmayı yasaklayan 5. fıkraları hükümleriyle; siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetlerinin demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine uyması zorunluluğunu getiren 57. maddenin 1. fıkrası kuralı ile; öte yandan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun dördüncü kısmında yer alan hükümlerden siyasi partilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin Laiklik niteliğini değiştirmek amacını gütmelerini yasaklayan 92., Halifeliğin yeniden kurulması amacını gütmelerini yasaklayan 93., Devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi yahut şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edici veya kötüye kullanıcı faaliyetlerde bulunmalarını yasaklayan 94. maddelerine göre yapılan değerlendirme sonucunda;

Milli Nizam Partisi İzmir Gençlik Kolu teşkilatınca 1970 yılında iki baskıda onbeşbin adet bastırılan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın yazdığı 'İslam ve İlim' adlı; aynı teşkilatça yine 1970 yılında iki baskıda onbin adet bastırılan 'Basında Prof. Dr. Necmettin Erbakan' adlı ve yine aynı teşkilatça 1971 yılında yirmibin adet bastırılan (Faaliyet raporuna göre ellibin) 'Prof. Dr. Necmettin Erbakan- Mecliste Ortak Pazar' adlı kitaplar, Parti Birinci Büyük Kongresinin 'Aziz Milletimize Beyannamesi', 'Milli Nizam Ahdi' başlıklı belgeler ve aynı tutanağın 8. maddesinde 'Ayakta Kongre Heyetince okunduğu' saptanan 'Milli Nizam Marşı'nın da aynı 11. maddenin 2 sayılı bendinde yazılı işlem ve belgelerden sayılması gerektiği, bu belgelerde belli olan parti amaç ve faaliyetlerinin Anayasa'nın Başlangıç Kısmı:, 19. ve 57. maddeleri ilkelerine ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 92., 93. ve 94. maddelerine aykırı olduğu; sonucuna varılmakla Milli Nizam Partisi'nin Anayasa'ya aykırı duruma düştüğüne ve bu nedenle de temelli kapatılmasına karar verilmiştir.¹⁷³

2.2. Huzur Partisi (HP)

Anayasa Mahkemesi; Huzur Partisiyle ilgili incelemesinde, siyasi partinin programında laikliğe aykırı hükümler ve Harf İnkılabı Kanunu'na aykırı hükümler bulunduğunu, dolayısıyla Anayasa'nın 174. ve Siyasi Partiler Kanunu'nun 84. maddesi hükümlerine aykırı tutum ve davranış içerisinde olduğunu tespit ederek, Huzur Parti'sinin Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (a) bendi uyarınca kapatılmasına karar vermiştir.¹⁷⁴

2.3. Refah Partisi (RP)

Refah Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'nce kapatılması kararında; inanç temelinde ayrımcılık içeren "Çok Hukuklu" bir sistemi kurmayı amaçlaması, Müslüman cemaatine "Şeriat"ı uygulamak istemesi, Parti üyelerince bir politik yöntem olarak "Cihat"a atıf yapılması gerekçeleri yer almaktadır.

---

¹⁷³ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/1 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1971/1 sayılı ve 20/05/ 1971 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 9-1991 Ankara ss. 68-71

¹⁷⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1983/2 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1983/2 sayılı ve 25/10/ 1983 günlü) (Anayasa Yargısı C. 3 Kod: 16 ss. 1-5)

Refah Partisi'nin “*Çok Hukuklu Sistem*” önerisi bu sistemin bütün hukuksal ilişkilerde bireyler arasında dine dayalı ayırım yaparak herkesi dinsel inancına göre kategorize edeceği ve kişilere birey oldukları için değil, dinsel bağlılıklarına göre hak ve özgürlükleri tanıyacağı anlaşılmaktadır. Halbuki demokratik yönetimler herkes için hak ve özgürlükleri güvenceye almakla yükümlüdür. Bu tür bir sistemin bireyler arasında ayrımcılığa yol açması kaçınılmazdır.

Refah Partisi'nin şeriatı uygulamayı amaçlamasını demokrasinin temel ilkeleriyle bağdaştırmak mümkün değildir. Refah partililerin toplumda İslam'ın egemenliğini kurmak için “*Cihat*” kavramını kullanmaları, politik amaçlar için zor kullanma olasılığının bulunduğunu göstermektedir.

Anayasa Mahkemesi Refah Partisi ile ilgili incelemesinde; bu partinin Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın; Yükseköğretim Kurumları öğrencilerinin başörtüsü kullanmalarını destekleyen, çok hukuklu sistemi savunan beyanları ile kimi tarikat liderlerine Başbakanlık Konutunda iftar yemeği vermesine ilişkin davranışları; Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan'ın Sincan Belediye Başkanı'nı tutuklu olduğu sırada ziyareti ve Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal'ın 1993 yılında Hac'ta yaptığı ve 24.11.1996 günü Kanal-D televizyonunda görüntülü olarak verilen konuşması; Rize Milletvekili Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan ve Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik ile Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin, kamuoyunu yoğun biçimde meşgul eden ve süreklilik, yoğunluk ve kararlılık gösteren laiklik karşıtı söz ve eylemlerini dikkate alarak Refah Partisi'nin Anayasa'nın 68 ve 69. maddeleriyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendi ve 103. maddesinin birinci fıkrası gereğince kapatılmasına karar vermiştir.¹⁷⁵

Anayasa Mahkemesi'nce 16 Ocak 1998'de kapatılan Refah Partisi'nin kapatılması kararında partinin siyasal faaliyetleriyle “Laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği” sonucuna varılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin kararına gerekçe olan kanıtlar arasında Parti Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile bazı partili milletvekillerinin çeşitli konuşmaları yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi, partinin kapatılması yanında beyan ve

¹⁷⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas 1997/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1998/2 sayılı ve 16/01/1998 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 34- 2. Cilt 1999 Ankara ss. 1053-1055

eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin sona ermesine ve Necmettin Erbakan'ın da aralarında bulunduğu bazı milletvekillerinin 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacaklarına da karar vermiştir.

2.4.Fazilet Partisi (FP)

Anayasa Mahkemesi Fazilet Partisi ile ilgili incelemesinde; 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekilleri seçimlerinden sonra TBMM'ndeki yemin töreninde, Merve Kavakçı'nın ve onu seçim öncesinde, yemin töreni sırasında ve seçim sonrasındaki davranışları ve yaptığı açıklamalarla özel olarak destekleyen Nazlı Ilıcak'ın sergiledikleri eylemleri ve yaptıkları konuşmaların; Bekir Sobacı'nın türban ve başörtü yasağına direnen ve bu nedenle de İstanbul Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Fakültelerinden çıkarılan öğrencileri Ankara girişinden alarak basın toplantısı yaptırmaması, Meclis'e getirerek partileri ziyaretlerini sağlaması gibi yasalara aykırı eylemleri desteklemesi ve teşvik etmesinin; Ramazan Yenidede'nin resmi daireler ve okullarda konuya ilişkin yasa ve yönetmelikler gereği uygulanan türban veya başörtüsü yasağını zulüm ve zorbalık olarak göstererek halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmesinin; Mehmet Sılay'ın 1998 yılında yayınlanan 'Parlamentodan Haber' adlı kitabında, dünya tarihinde milletlerin dini duyguları ve inançlarıyla savaşanların daima kaybettiklerini, İran'da bunu deneyenlerin ya ülkeyi terkettikleri ya apoletlerinin söküldüğünü, Cezayir'de Fransız çıkarlarına hizmet uğruna halka dayatanların ve zorbaların bu gün hiçbirisinin hayatta olmadığını belirterek halkı kamu görevlilerine karşı eyleme yöneltmesinin ve Fazilet Partisi'nin Genel Başkanı ile Milletvekillerinin ve kimi Partililerin davranışları ve çeşitli yer ve toplantılarda yaptıkları konuşmalarla mevzuata ve yargı kararlarına aykırı olduğu halde resmi daire ve okullarda türban veya başörtüsü takılmasını desteklemelerinin Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen Laik Cumhuriyet ilkesine aykırılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Fazilet Partisi'nin bir tepki göstermediği gibi benimsediği bu faaliyetleri nedeniyle Anayasa'nın 69. maddesi, Siyasi Partiler Yasası'nın 101. ve 103. maddeleri uyarınca kapatılması gerekir.¹⁷⁶

---

¹⁷⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1999/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 2001/2 sayılı ve 22/06/2001 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 37- 2. Cilt 2001 Ankara ss.1500-1502

3. Ulusal Egemenliğin Bir Sosyal Sınıfa Bırakılamayacağı Esası ve Siyasi Partiler

Anayasa'nın 6. maddesine göre, 'egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.'

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca Türkiye Birleşik Komünist Partisi'nin, Anayasa'nın 6., 10., 14., ve 68. maddeleriyle 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesine aykırı olarak sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini kurmayı amaçladığı, ayrıca aynı Yasa'nın 96. maddesine aykırı olarak kullanılmasına olanak bulunmayan bir adla kurulduğu ve kapatılan bir siyasi partinin devamı olduğunu beyan ettiği belirtilerek kapatılmasına karar verilmesi istenmiştir.

Sosyal sınıf kavramı klasik marksist öğretinin temel dayanak noktasını oluşturmuş ve sosyalist düşünceler, toplumun geleceği konusundaki varsayımlarını, kapitalist dönemdeki sınıflar ile bu sınıfların çatışması üzerine kurmuşlardır.

Marksist öğretilerde, çalışan sınıf (proleterya) ve burjuvazi olmak üzere, iki temel sosyal sınıf vardır.

Marksist görüşe göre, dialektik yönden sınıf mücadelesinin üç temel ögesi, ekonomik ögelerin oluşturduğu ve belli bir üretim biçimi altında kendini gösteren 'alt yapı', inanç ve ideolojilerden oluşan 'üst yapı' ve birbirine düşman karşıt 'sosyal sınıflar'dır.

Marksist anlayışta, kapitalist düzende üretim araçlarını elinde bulunduran burjuvazi egemen sınıf olarak nitelendirilip, bunların proleterya üzerinde egemenlik kurmasının yıkılması amaçlanır. Marksist öğretilere göre, geçiş dönemindeki proleterya egemenliği, proleterya diktatörlüğü biçiminde kendini gösterecektir.

Siyasi Partiler Yasası'nın 5. maddesinde, siyasi parti kurma hakkının sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak ya da herhangi bir diktatörlük türüne dayanan devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamayacağı; 78. maddesinin (c) bendinde,

siyasi partilerin, sosyal bir sınıfın diğerk sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamayacağı ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamayacağı öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesi davalı siyasi partinin yapısı, amacı ve uygulamayı benimsediğı yöntemi Parti Tüzüğü ile Programına göre belirlemiştir. Parti Tüzüğü'nün ve Programı'nın Anayasa'nın ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 78. maddesinin yasakladığı sınıf ve zümre egemenliğini yada herhangi bir diktatörlüğü savunur nitelikte olmadığını tespit etmiştir.

Parti'nin adı Türkiye Birleşik Komünist Partisi'dir. 2820 sayılı Yasa'nın 96. maddesinin son fıkrasına göre 'komünist, anarşist, faşist , teokratik, nasyonal sosyalist, din, dil, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasi partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılamaz. Anayasa'da 'komünist' adıyla parti kurulmasını açıkça yasaklayan bir kural bulunmamasına karşın 15. madde kapsamına giren 2820 sayılı Yasa'nın 96. maddesinin son fıkrası bu adla parti kurulmasına engeldir. Sınıf egemenliği yada diktatörlük amaçlanmasa da bir parti 96. maddesinin sonuncu fıkrası gereği 'komünist' adını alamaz yada bu sözcüğü adında kullanamaz.

Anayasa Mahkemesi kapatılmasına karar verdiğı Türkiye Birleşik Komünist Partisinin kapatılması gerekçelerinde Anayasa'nın 69. maddesinin öngördüğü Siyasi Partiler Yasası'nın 96. maddesinin açıklığına karşın adında 'komünist' sözcüğüne yer verilmesini de göstermiştir¹⁷⁷

Burjuva sınıfının cebren ve ihtilal yoluyla ortadan kaldırılmasını, ulus egemenliğinin işçi sınıfına devredilmesini, proleterya (işçi sınıfı) diktatörlüğünün kurulmasını, tüm üretim ve tüketim araçlarının devletleştirilmesini, bireysel mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılmasını öngören komünist ideolojiye dayalı bir anayasal düzen kurmayı amaçlayan siyasi partilerin faaliyetlerine Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu engeldir.

---

¹⁷⁷Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas1990/1 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar1991/1 sayılı ve 16.07.1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı .27-2. Cilt 1993 Ankara ss. 885 Vd.

4.Siyasi Parti Kapatma Davalarında Yeni Gelişmeler

1995 ve 2001 Anayasa değişiklikleri ile siyasi partiler düzeninde kimi reformlar yapılmış ve Siyasal Partiler Yasası da bu anayasal değişikliklere uyarlanmıştır. Siyasal parti kapatma yaptırımıyla ilgili olarak 2001 Anayasa değişiklikleriyle parti kapatma yaptırımına alternatif olarak devlet yardımından yoksun bırakılma yaptırımının getirilmiş olduğu görülmektedir. Buna göre “Anayasa Mahkemesi, ...temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.” Anayasa’nın 69. maddesinde yapılan bu değişikliğe uyum sağlamak amacıyla da Siyasal Partiler Yasası’nın 101. maddesi değiştirilmiştir. Bu değişikliğin temelinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 6 siyasi partiyle ilgili davada parti kapatma yaptırımının “orantısız” olduğunu saptaması yatmaktadır.(4709 Sayılı 3 Ekim 2001 tarihli Yasanın 25. Maddesi ve 4748 Sayılı 26 Mart 2002 tarihli Yasanın 4. Maddesi)

İnsan hakları ihlallerini iç hukukta önlemeye yönelik olarak, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 311/f maddesi ile ceza hükmünün, AİHS veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının AİHM’nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması durumunda, mahkum olan kimse tekrar yargılanmasını talep edebilecektir.

Bu gelişmelere paralel olarak ceza davası niteliğinde olan siyasi parti kapatma davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin parti kapatma yaptırımını izlenen amaçla “orantısız” bulunduğu Halkın Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi ile Türkiye Birleşik Komünist Partisi’nin temsilcileri tarafından yeniden yargılama istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne müracaatta bulunulmuştur.

Anayasa Mahkemesi’nce yapılan inceleme sonucunda ;

a- 02.03.2007 gün ve Esas:2003/1 (Değişik İşler) sayılı kararıyla kapatılan Halkın Emek Partisi hakkındaki davanın 4.12.2004 günlü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi uyarınca yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmesi isteminin, aynı Yasa’nın 318. maddesi uyarınca kabule değer olduğuna,

b- 02.03.2007 gün ve Esas:2003/2 (Değişik İşler) sayılı kararıyla kapatılan Özgürlük ve Demokrasi Partisi hakkındaki davanın 4.12.2004 günlü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi uyarınca yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmesi isteminin, aynı Yasa'nın 318. maddesi uyarınca kabule değer olduğuna,

c- 02.03.2007 gün ve Esas:2003/6 (Değişik İşler) sayılı kararıyla kapatılan Türkiye Birleşik Komünist Partisi hakkındaki davanın 4.12.2004 günlü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi uyarınca yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmesi isteminin, aynı Yasa'nın 318. maddesi uyarınca kabule değer olduğuna, karar verilmiştir.

Üçüncü Bölüm

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI VE TERÖRLE MÜCADELE

A- AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE UYGUNLUK DENETİMİ

İnsan hak ve özgürlüklerinin, evrensel olarak ve ayırım gözetilmeksizin herkes için tanınması, güvence altına alınarak ihlallerden korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi amacıyla kimi uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşlar eliyle çeşitli ilkelerin yer aldığı ortak belgeler oluşturulmuştur.

1.İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini amaçlayan haklardır. İnsan olarak dünyaya gelmek insan haklarına sahip olmak için yeterli bir sebeptir.¹⁷⁸ İnsan hakları evrenseldir ve etik temellere dayalıdır.

İnsan hakları, hem anayasal hem de uluslararası bir hukuk kavramıdır. İnsan hakları deyimi geniş kapsamlıdır; bir yandan insanların haklarının devlet organlarına karşı korunmasını, diğer yandan da çok boyutlu olan insan kişiliğinin geliştirilmesini içerir.¹⁷⁹

İnsan haklarının gelişimini izah edebilmek için, insan hakları konusunun ortaya çıktığı, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonraki durumu bilmek gerekmektedir. İnsan hakları konusu,

---

¹⁷⁸ Jack Donnelly, **Universal Human Rights in Theory and Practice**,(Çeviren Mustafa Erdoğan- Levent Korkut),Ankara:Yetkin Yayınları-1995, s. 22

¹⁷⁹ A. Şeref Gözübüyük , A.Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Ankara: Turhan Kitabevi -2004, s. 3

sadece batı düşüncesi ve fikirleriyle izah edilememekle birlikte; İnsan haklarına dair bir sözleşme veya deklarasyon ortaya konulması çalışmalarında, batı düşüncesi ve değerlerinin çok önemli etkisi olmuştur. Günümüzde insan hakları konusu bir 'iç mesele' olmaktan çıkmıştır. O artık ulusal sınırları aşan, uluslararası topluluğu, bütün insanlığı ilgilendiren bir konudur. Bugün hemen hemen hiçbir devlet herhangi bir Sözleşmeyle bağlı olmasa bile, insan hakları konusunda tamamen kendi başına buyruk hareket edememektedir¹⁸⁰.

Çağımızda, demokrasinin ulusal egemenlik ve insan hakları olmak üzere iki boyutu olup, insan hakları egemenliği sınırlamakta ve bütün hukuk sistemi buna göre kurulmaktadır. Uluslararası insan hakları kuralları, devletlerin egemenliklerine ve ulusal yetki alanlarına sınırlamalar getirebilmektedir. Günümüzün yeni demokrasi düzeninde hiçbir devlet kendi ülkesindeki insan hakları ihlallerinin salt ulusal bir sorun olduğunu, hiç kimsenin karışamayacağını öne sürememektedir.¹⁸¹

2.İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması

Birleşmiş Milletler'in amaçları arasına insan haklarına ve herkes için temel özgürlüklere saygı maddesinin konulması, her şeyden evvel İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan bir rejimin kendi vatandaşlarına karşı insafsız tutumu ve başka uluslara karşı saldırganlığına ve bu olayların tekrar yaşanmaması arzusuna dayanmaktadır.¹⁸²

Birleşmiş Milletler Andlaşmasının başlangıcında '*İnsan ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine...*' inanç vurgulanmış, Birleşmiş Milletlerin amaçları belirtilirken Andlaşmanın 1. maddesinde, '*ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı*' geliştirmeye yer verilmiş, Andlaşmanın 13. maddesine göre '*herkesin insan haklarından ve ana hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak*' için önlemler almak da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun görevleri arasında sayılmıştır. Birleşmiş Milletlerin kurulmasından bu yana, '*İnsan Hakları*' uluslararası hukukun ana kavramlarından biri olmuştur.

¹⁸⁰ Münci Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Ankara: Bilgi Yayınları- Bilgi Dizisi: 46, 1987, ss.80 -81

¹⁸¹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, s. 32

¹⁸² Birleşmiş Milletler Türk Derneği, **Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları**, Ankara : Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları, 1979, s. 2

10 Aralık 1948 günü Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul ve ilan edilmiştir. Bu belge insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasına yönelik önemli bir belgedir ve bir andlaşma olmamakla birlikte ulaşılması gereken amacı gösteren insan hakları idealini yansıtmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde kişisel ve siyasal haklar yanında ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da yer verilmiştir.¹⁸³

Klasik/Liberal Hak ve Özgürlükleri konu alan Kişisel ve Siyasal Haklara Dair Uluslararası Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Ek Seçimlik Protokol 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁴

Birleşmiş Milletler Örgütü evrensel birlik ve barışın tesisindeki güçlükleri gözeterek ortak değerlere sahip bölgesel kuruluşların oluşturulmasına ağırlık verilmesi gereğini duymuş ve bunu teşvik etmiştir. Bu öngörünün bir sonucu olarak Avrupa Konseyi ortaya çıkmıştır.

3. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, 1949'da kurulmuştur. Avrupa Konseyi'nin kurucu anlaşması olan Avrupa Konseyi Satüsü, 5 Mayıs 1949'da Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç tarafından Londra'da imzalanmış ve 3 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye 13.4.1950 tarihinde Avrupa Konseyine katılmıştır. Doğu Blokunun yıkılmasının ardından Avrupa Konseyi Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleme sürecine girmiştir ve üye sayısı 45'e ulaşmıştır.¹⁸⁵

Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında güçlenen '*Avrupa'nın birleştirilmesi*' düşüncesinden doğmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, savaş sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya sisteminin batı Avrupa'yı siyasal birlik arayışına yöneltmesidir. Avrupa Konseyi'nin doğuşu da esas olarak bu siyasal etkene bağlıdır.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Münci Kapanı, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 453, 1981 ss. 62-65

¹⁸⁴ Yekta Güngör Özden, H. Bülent Serim, **İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklerine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer Veren Anayasa Mahkemesi Kararları**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 35, 1997 ss. 9-26

¹⁸⁵ Güney Dinç, **Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları No: 102 ss. 8-11

¹⁸⁶ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 ss. 1-2

Avrupa Konseyinin statüsü çerçevesinde örgütün iki organı kurulmuştur. Bunlar Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisidir. 1990'lı yıllarda Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu ve İnsan Hakları Komiserliği yeni yapı ve kurumlar olarak geliştirilmiştir. Avrupa Konseyinin etkinliklerini koordine etmek ve yönetmek üzere Avrupa Konseyinin organlarına hizmet veren Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği bulunmaktadır.¹⁸⁷

İnsan Haklarına saygı yükümlülüğünü öngören bir denetim sistemi, Avrupa Konseyi'nce 4 Kasım 1950'de imzaya açılan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS) ile kurulmuştur.¹⁸⁸ Bu sözleşme, aynı zamanda konsey üyesi devletlerin insan hakları anlayışlarını da somutlaştırmıştır.

4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

1949'da kurulan Avrupa Konseyi, kuruluşundan kısa süre sonra İnsan Hakları alanındaki ilk sözleşmesi olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzaya açmıştır. Bu Sözleşme 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmış ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir. Sözleşme batı demokrasilerinin anayasalarında yer alan bazı kişisel ve siyasal haklara yer vermekle birlikte getirdiği uluslararası koruma sistemiyle insan hakları alanında bir anlayış değişikliğini yansıtmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan haklarının korunmasına yönelik bölgesel sistemlerin en eskisi, en ayrıntılısı ve hukuken en bağlayıcı olanıdır.¹⁸⁹

AİHS, insan haklarını ulus devletlerin içişleri alanından çıkarmakta, devletlerin işledikleri insan hakları ihlallerinin uluslararası alana taşınmasına imkan vermektedir. İnsan hakları ihlalleri nedeniyle devletlerin bireylerce şikayet edilme yolunu açarak, bireyi uluslararası hukukun öznelereinden biri haline getirmektedir. Sözleşme ile devletlerin insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası alanda yargılanabilmelerini mümkün kılmakta ve insan hakları alanında uluslararası yargısal bir düzen kurmaktadır. 1 Kasım 1998'de yürürlüğe giren 11. Protokol, sözleşmenin denetim organı olarak tek yapı öngörmüştür. Böylece Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yapısı terk edilmiş süreklilik ilkesine göre

¹⁸⁷ Özcan Özbey, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005 ss. 14-16

¹⁸⁸ Ergin Nomer, Özer Eskiuyurt, **Avrupa Sözleşmeleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını No: 467, 1975, ss. 83-103

¹⁸⁹ Christiane Duparc, **Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları**, Ankara: Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, 1992, ss. 6-8

çalışacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tek mahkeme sistemine göre düzenlenmiş ve Bakanlar Komitesi'nin başvuruların esasını karara bağlama yetkisine son verilmiştir.¹⁹⁰

5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İşleyişi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre; insan haklarının korunması, İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesince sağlanmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşen taraf sayısına eşit yargıçtan oluşur (mad. 20) ve devamlı görev yapar (mad.19) yargıçlar 6 yıl için (mad. 23/1) taraf devletlerin gösterdiği 3 aday arasından Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçilirler; tekrar seçilmeleri mümkündür; görev süreleri 70 yaşında sona erer.(mad. 22/23) Yargıçlar adlarına seçildikleri devleti temsilen değil, kendi adlarına görev yaparlar.(mad.21/2) Mahkemenin yeri, Avrupa Konseyi'nin bulunduğu Fransa'nın Strasbourg kentidir; gereğinde Konsey üyesi herhangi bir ülkede de toplanabilir.(İçt. md.19)¹⁹¹

İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı davranıldığına ilişkin dilekçeler üç hakimden oluşan Mahkeme Heyetine sunulur. Bu dilekçe, Sözleşmeci bir devlete karşı bir devlet tarafından verilebileceği gibi birey (birey topluluğu, yahut hükümet dışı kuruluşlar) tarafından da verilebilir. Bireyin, yetki alanı içinde bulunduğu devlete karşı mahkemeye başvurması yolu, bir devletin, diğer bir devlete karşı Mahkemeye başvurması yoluna göre, daha yaygın bir uygulamadır. Bireyin devlete karşı Mahkemeye başvurabilmesi için her şeyden önce ilgili devletin açıkça bireysel başvuru yolunu kabul etmiş olması gerekir.

Mahkemenin ilk görevi kendisine verilmiş olan dilekçenin kabul edilebilirliği konusunu karara bağlamaktır. Mahkemenin, başvuru hakkında verdiği karar kesindir. Bu karara karşı başka bir yere başvurma olanağı yoktur. Başvuru konusunda '*kabul edilebilir*' kararı verilmekle, Mahkeme, başvuruyu esas bakımında inceler ve gerek duyduğu takdirde bir soruşturma yapar, bir yandan iki tarafı dinleyerek, yakınma konusu olan olayların saptanmasına ve incelenmesine başlar, diğer yandan da, taraflar arasında arabuluculuk ederek,

¹⁹⁰ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004, ss. 28-31

¹⁹¹ Özcan Özbey, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005, ss.86-93

dostça bir çözüm yolu bulmaya çalışır. Dostça çözüm başvurunun esası hakkında karar verilmeden önce sorunun uzlaşmaya varılarak sonuçlandırılmasıdır. Dostane çözüme varılırsa Mahkeme olaylarla ve varılan çözümle sınırlı bir açıklama yapılmasına karar vererek başvuruyu kayıttan düşürür.

Dostça çözümün başarısız kalması durumunda Mahkeme, davanın esası hakkında bir karar verir bu kararla Sözleşmenin davalı devletçe ihlal edilip edilmediği saptanır. Sözleşmenin ihlal edildiği saptanırsa ve davalı devletin iç hukuku bu ihlalin düzeltilmesine izin vermiyor ya da kısmen düzeltilmesine izin veriyorsa, mahkeme zarar gören tarafa hakkaniyete uygun bir tazminatın ödenmesine de hükmedebilir. Gerek devletler arası, gerek bireysel başvurularda davanın esası hakkında karar vermeye ilke olarak mahkemenin 7'şer yargıçtan kurulu daireleri yetkilidir. Daireler, dostça çözüme ulaşılamayan davalarda, başvuruyu esastan karara bağlamaktadırlar. Bir dairenin davaya bakma yetkisini dava hakkındaki hükmünü vermeden önce Büyük Daireye bırakması veya Dairenin esas hakkındaki hükmünü vermesinden sonra, taraflardan birinin davanın yeniden görülmesi için Büyük Daireye başvurması halinde dava 17 yargıçtan oluşan Büyük Daire tarafından esastan incelenir ve karara bağlanır.

Bir davanın Büyük Dairede yeniden görülmesi istisnai durumlarda mümkündür ve istisnai koşulların var olup olmadığını takdir edecek olan yer ise Büyük Dairenin bünyesinde yer alan beş hakimden oluşan Kuruldur. Bu kurul istemi kabul ederse Büyük Daire bir hüküm ile davayı sonuçlandırır. Büyük Dairenin kararı kesindir.

Yüksek taraf devletler taraf oldukları davalarda Mahkemenin nihai kararlarına uymayı taahhüt ederler. Mahkemenin nihai kararı, kararın uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesine gönderilir. Bakanlar Komitesi AİHM kararının yerine getirilmesini denetler.¹⁹²

Bireysel başvuru ile bireye devleti şikayet edebilme yetkisinin tanınmış olması, bireyi devletler yanında, uluslararası hukukun sujesi haline getiren Sözleşme'nin uluslararası hukuka getirdiği çok önemli bir yeniliktir.¹⁹³

---

¹⁹² Özcan Özbey, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005 ss.100-105

¹⁹³ A. Şeref Gözübüyük , A.Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara: Turhan Kitabevi -2004, s..33

6.İnsan Hakları ve Türkiye

Türkiye, kendisine yurt içi ve dışından yıllardır büyük zarar veren terörizm belasına rağmen, insan haklarını geliştirme yönünde kararlıdır. Bu kararlılığını değişik sözleşmelere imza koymakla ispatlamıştır.

Türkiye, Avrupa Konseyinin en eski üyelerinden biridir; 1949'da kurulan örgüte 13 Nisan 1950'de üye olmuştur. 3 Eylül 1953'de yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini 4 Kasım 1950'de imzalamış ve 1954'de onaylamıştır. Sözleşme, onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verildiği 18 Mayıs 1954'te Türkiye için yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, AİHS'nin 1, 2, 3, 5, 6, 8 , 11.ve 13. Protokollerini onaylamıştır. Türkiye, 7, 9 ve 12 Protokolleri de imzalamış ancak onaylamamıştır.

Türkiye 4. Protokolü onaylamış olmakla birlikte, onay belgesi Avrupa Konseyine iletilmediği için bu Protokol Türkiye bakımından yürürlüğe girmemiştir. 9. Protokol 11. Protokol ile yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye'nin imzaladığı 10. Protokol ise, 11. Protokolün yürürlüğe girmesiyle amacını yitirmiş ve yürürlüğe girmemiştir.

Türkiye Ek 13 nolu Protokolü onaylamak suretiyle ölüm cezası her durumda kaldırılmıştır.

Türkiye; 28/01/1987 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru hakkını tanımıştır.

26/02/1988 tarihinde Avrupa Konseyinin ilk üyelerinden biri olarak İşkence ve İnsanlık Dışı veya Onur kırıcı Davranış veya Cezanın Önlenmesi Avrupa Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa Sosyal Şartı, Sosyal Güvenlik Avrupa Kodu, Sosyal Güvenlik Avrupa Sözleşmesi düzenlemeleri kabul edilmiştir.

Türkiye Birleşmiş Milletler bünyesinde İnsan hakları alanında Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya

Karşı BM Sözleşmesi; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Sözleşme ve Çocuk Hakları Sözleşmesi, Zorla Çalışma Sözleşmesi, Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi, Örgütlenme Hakkı ve Toplu Pazarlık Sözleşmesi, Ücret Eşitliği Sözleşmesi, Zorla Çalışmanın Kaldırılması Sözleşmesi, Meslek ve Çalışma Yaşamında Ayrımcılığın Önlenmesi Asgari Yaş Sözleşmesi, Çocukların Çalışmalarının En Kötü Biçimlerinin Kaldırılması ve Yasaklanması Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. Türkiye, bireylere tanınan dilekçe hakkını genişleten Kişisel ve Siyasal Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmenin Seçimlik Ek Protokolü ile, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 2. Seçimlik Protokolü ve ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Seçimlik Ek Protokolünü de Onaylamıştır.

Türkiye özellikle 2000'li yılların başından buyana insan hakları ihlallerini iç hukuk da önlemeye yönelik kapsamlı reformlar gerçekleştirmiştir. Anayasal değişikliklerin yanı sıra, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 5187 sayılı Basın Kanunu, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5253 sayılı Dernekler Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 5532 sayılı Kanunla 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişiklikler insan haklarının değişik yönlerden korunması ve uygulamada etkin bir şekilde gözetilmesini sağlamaya yönelik yasama faaliyetleridir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesinin 1. fıkrasında; *'Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletler ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır'* denilerek, antlaşmaları onaylamaya yetkili organ ve onaylamada izlenecek yol gösterilmektedir.

Antlaşmaların genel düzeni yine Anayasa tarafından 90. maddenin son fıkrasında; *'Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz'* denilerek antlaşmaların yasa hükmünde olduğu belirtilmektedir.

7.5.2004 gün ve 5170 sayılı Kanun ile Anayasanın 90/son fıkrasına eklenen 2. cümlesiyle *'Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır'* hükmüne yer verilerek insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin tarafı olduğumuz milletlerarası sözleşmelerin hükümleri yasaların üzerinde kabul edilmiştir. Anayasanın 90. maddesinin son fıkrasına eklenen son tümce, yalnız AİHS'ni değil, Türkiye'nin taraf olduğu ve bir yasa ile onaylanan temel hak ve özgürlüklere ilişkin tüm uluslararası sözleşmeleri kapsamaktadır.

B-AVRUPA İNSAN HAKLARI YARGISI VE TERÖRLE MÜCADELE

Avrupa Konseyi, kurulduğu 1949 yılından bu yana, kabul ettiği uluslararası sözleşmelerle Avrupa insan hakları standartlarını oluşturmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bu sözleşmelerin en eskisidir ve Avrupa İnsan Hakları Hukukunun temel taşı niteliğindedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları da Avrupa insan hakları standartlarının geliştirilmesinde önemli role sahiptir.¹⁹⁴

AİHM(The European Court of Human Rights)'nin; terörizmin önlenmesi ya da cezalandırılmasına ilişkin olarak, herhangi bir görev ve sorumluluğu bulunmamaktadır. AİHM, bir tür ceza ya da Devlet Güvenlik Mahkemesi değildir. Yetki alanı 'subsidiarite (ikincilik) prensibi' ile sınırlıdır. Bununla birlikte; AİHM'nin yargısı, Sözleşme'nin 46. maddesi gereği, hukuken bağlayıcıdır. Yani; taraf ülkelerce yerine getirilmesi gerekir. AİHS, ulaşılan en iyi uluslararası insan hakları sistemi olarak kabul edilir.¹⁹⁵

Hukukun üstünlüğü ve bireysel hakların tanınmasını korumak, demokrasilerde güvenlik anlayışının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Terörizme karşı yürütülen mücadele, daima asimetrik niteliktedir: Mücadeleyi sürdüren devlet organları ve görevlileri; insan haklarına, usuli kurallara ve yargı denetimine tabidirler. Teröristler ise herhangi bir hukuki sınır tanımamaktadırlar. Demokratik bir toplumun beklentileri karşısında, güvenlik ile özgürlük arasında dengeyi sağlamak kolay değildir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004, s. 360

¹⁹⁵ Ertan Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara : Seçkin Yayıncılık, 2002, s..151

¹⁹⁶ A. Emre Ökten, *Terörizm İncancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, İstanbul: Derin Yayınları, 2007, s. 251

Terörizm, demokrasi ve temel hak ve özgürlükler için en büyük tehditlerden birini oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler'in en önemli organı olan Güvenlik Konseyi'nde de terörizmle mücadele bağlamında bu güne değin alınan karar sayısı altı olup, bunlar sırası ile 1267, 1269, 1333, 1368, 1373 ve 1390 sayılı kararlardır.¹⁹⁷

Devletin terörizmi önleme ve bastırma amaçlı önlem ve uygulamalarında Sözleşme'yi ihlal ettiği iddiası ile bir çok davada karşılaşılmaktadır. AİHM ulusal makamlara anti- terörist uygulamalarında çoğu zaman geniş bir takdir alanı tanımaktadır. Bununla birlikte AİHM terörizmle mücadelede saygı duyulması gereken bir 'minimum insancıl seviye' tanımlamıştır. Yargısal olarak garanti altına alınan bu 'minimum seviye'; devletlerin belirli durumlarda temel hak ve hürriyetleri topyekün sınırlama eğilimi içerisine girmeleri nedeniyle, özellikle önemlidir.¹⁹⁸

1.Yaşama Hakkı (AİHS Madde 2)

AİHS'nin 2/1. maddesi, *'Herkesin yaşama hakkı, hukuk tarafından korunur. Kanunun ölüm cezası öngördüğü bir suç nedeniyle bir mahkemenin verdiği ölüm cezasının infazı dışında, hiç kimse yaşama hakkından kasten yoksun bırakılamaz'* demektedir.

'Yaşam hakkı' insanın en temel insan hakkıdır. Devlet, yalnızca insan yaşamına saygı gösterme anlamında negatif bir yükümlülük (yaşamı yok etme yasağı) altında değil, aynı zamanda insan yaşamını etkili olarak korumak, bunun ihlal edilmesi durumunda caydırıcı etkiye sahip etkin ceza hükümlerine yer vermek; ceza kovuşturmasını organize etmek pozitif yükümlülüğü altındadır.¹⁹⁹

6. ve 13. Ek Protokollerin yürürlüğe girmesiyle, yaşam hakkının üç istisnası:

(1) Hukuka aykırı şiddete karşı savunma;

¹⁹⁷ Ercan Çitlioğlu, **Gri Tehdit, Terörizm**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005, ss. 216-217

¹⁹⁸ Ertan Beşe, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Ankara : Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 154

¹⁹⁹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, ss. 68-69

- (2) Hukuka uygun bir tutuklama ya da hukuka uygun olarak alıkonan bir şahsın kaçmasını önleme;
- (3) Bir kargaşa ya da ayaklanmanın hukuka uygun olarak bastırılmasıdır.

1.1.Güvenlik Güçlerinin Operasyonları ve Yaşama Hakkı

Terörizmle mücadelede güç kullanımı durumun gerektirdiği ölçüde olmalıdır ve ölçüsüz güç kullanımından kaçınılmalıdır. Terörün etkili olduğu dönem veya bölgede meydana gelmiş olması, güç kullanılması sonucu meydana gelen öldürme olaylarının hukuka uygunluğunun, ‘etkin bir şekilde’ soruşturulması yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.

Güvenlik güçlerinin operasyonları ile ilgili olarak AİHM’nce yaşam hakkının ihlalinin saptandığı kararlarda genel olarak, operasyonun planlanmasının ve uygulanmasının kusurlu olması, kullanılan gücün orantısızlığı ve yaşam hakkının ihlali iddiasının yeterli ve etkili biçimde soruşturulmaması gerekçe gösterilmektedir.

a- Operasyonu Planlama ve Uygulama

AİHM Ergi, Oğur, Gezici başvurularında, güvenlik güçlerince yürütülen operasyonun planlanma ve uygulanmasında görülen kusurlar nedeniyle yaşama hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Ergi başvurusunda, Eylül 1993’te Kesentaş köyünde (Ergani) yapılan operasyon sırasında evinin balkonunda bulunan Havva Ergi’nin güvenlik güçlerince öldürüldüğü öne sürülmüştür. Hükümet ise, teröristlerle çıkan çatışmada Havva Ergi’nin öldüğünü ve ölüme neden olan merminin güvenlik güçlerinin silahından çıkmadığını savunmuştur. Mahkeme, olayın meydana geliş biçimi konusunda kesin bir sonuca ulaşamamış olmakla birlikte, operasyonun planlanma ve uygulama biçimini sivil kişilerin yaşamını riske atması ve sivillerin yaşamını koruyacak yeterli önlemlerin alınmamış olması bakımından kusurlu bulmuştur.²⁰⁰

---

²⁰⁰ Ergi v. Türkiye, başvuru no. 23818/ 94, Mahkemenin 28 Temmuz 1998 tarihli kararı

Oğur davasında da, M.Oğur'un sözlü uyarı yapılmaksızın bir uyarı ateşi ile öldürülmesini, AİHM operasyonun planlanma ve uygulanmasında bir eksiklik olarak değerlendirmiştir.²⁰¹

Demiray başvurusunda PKK'nın askeri malzemelerinin yerini göstermesi amacıyla gözetimden güvenlik güçlerince araziye götürülen ve burada gizlenmiş bir el bombasının patlaması sonucu A. Demiray'ın ölmesi olayında; Demiray'ın patlama sırasında bombaya bir metre mesafede tutulurken, jandarmaların 30-50 metre uzakta durmalarını ve olay sırasında zarar gören tek kişinin Demiray olduğunu dikkate alan ve Demiray'ın hayatını tehlikeden korumak için bir önlem alınmamış olduğunu belirten AİHM, bu haliyle operasyonu planlanma ve uygulanma yönünden kusurlu bulmuştur.²⁰²

Özalp ve diğerleri başvurusunda PKK terör örgütüne yardım etmekle suçlanan ve suçunu itiraf eden Cavit Özalp'in yer göstermesi yaparken, PKK tarafından sığınacağın kapağına yerleştirilen bombanın patlaması sonucu ölmesini inceleyen AİHM, yetkililerin bahse konu sığınığa giderken olası riskleri değerlendirebilecek durumda bulduklarını ve maktülden sığınacağın kapağını açmasını istediklerinde bir patlama riskini öngördüklerini, olası bir terörist saldırı ihtimaline karşı jandarmaların sığınacağın etrafında saklandıklarını, maktülün ise hayatını korumaya yönelik herhangi bir önlem alındığına dair bir göstergenin bulunmadığını, yetkililerin Cavit Özalp'in hayatını korumak için gerekli olan dikkati göstermede başarısız olduklarını tespit etmek suretiyle, ölüm olayının gerçekleşmesinde Devlet'in sorumluluğunun sabit olduğuna ve buna göre AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁰³

Ahmet Özkan ve diğerleri başvurusunda; bir istihbaratı değerlendirmek üzere Şırnak İlçesi Ormaniçi köyüne operasyon düzenleyen güvenlik güçlerinin gerekli tıbbi müdahaleyi göstermediği için Abide Ekin'in hayatını kaybettiği iddiası kanıtlanamamış olmakla birlikte, güvenlik güçlerinin operasyon sonrası muhtemel sivil kayıpları tespit etme ve önlemede umursamaz davrandıkları kanaatine varan AİHM, bu umursamazlığın; AİHS'nin 2. maddesi uyarınca hayatı koruma yükümlülüğünün bir ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.²⁰⁴

---

²⁰¹ Oğur v. Türkiye, başvuru no.21594/93 Mahkemenin 20 Mayıs 1999 tarihli kararı.

²⁰² Demiray v. Türkiye, başvuru no. 27308/ 95, Mahkemenin 21 Kasım 2000 tarihli kararı.

²⁰³ Özalp ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 32457 / 96, Mahkemenin 8 Haziran 2004 tarihli kararı

²⁰⁴ Ahmet Özkan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21689/ 93, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı

b- Orantılı Güç Kullanma

Türkiye'nin aleyhine sonuçlanan bir kısım kararlarda, güvenlik güçlerinin '*orantısız*' güç kullandıkları belirtilmiştir.

Güleç başvurusunda, Mart 1991'de İdil'de yapılan izinsiz gösteriler sırasında 15 yaşındaki bir öğrencinin güvenlik güçlerince öldürüldüğü iddia edilmiştir. Mahkeme, AİHS'nin 2. maddenin 2. fıkrasının (c) bendinde yer alan '*bir ayaklanma ya da isyanın hukuka uygun biçimde bastırılması*' hükmüne göre güvenlik güçlerinin izinsiz gösteriyi dağıtmak amacıyla güç kullanabileceklerini, ancak kullanılan gücün ulaşılmak istenen hedefle '*orantısız*' olduğuna hükmetmiştir. Mahkemeye göre, jandarmalar copları, koruyucu kalkanları, su topları, plastik mermileri ya da göz yaşartıcı gazları olmadığından olaya müdahale için çok güçlü bir silah kullanmışlardır. Şırnak olağanüstü halin ilan edildiği bir bölgededir, olay günü kargaşanın yaşanması öngörülebilmektedir. Olaya müdahale için uygun ve gerekli malzemelerin jandarmaların elinde bulunmaması, tamamen anlaşılabilir ve kabul edilemez bir durumdur.²⁰⁵

Gül başvurusunda, M.Gül'ün Mart 1993'te Bozova'da (Şanlıurfa) genel arama sırasında kapının önünde güvenlik güçlerinin açtığı ateşle öldürüldüğü ileri sürülmüştür. Mahkeme, polislerin kapıya enaz 50-55 kez ateş etmiş olmalarının makul bir nedeninin olmadığını, bu durumun evde bulunanların yaşamını tehlikeye düşürdüğünü ve güvenlik güçlerinin kullandığı gücün '*orantısız*' olduğunu belirterek yaşama hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁰⁶

Oğur başvurusunda da, Aralık 1990'da Siirt çevresindeki bir operasyonda maden işletmesinde gece bekçisi olarak çalışan M.Oğur'un güvenlik güçlerince öldürüldüğü ileri sürülmüştür. Hükümet, Oğur'un kaçmaya çalıştığını, uyarı ateşi sonucunda öldüğünü savunmuştur. Mahkeme, uyarı ateşinden önce sözlü uyarı yapılması gerektiğini, sözlü uyarının yapıldığını kanıtlayacak delil bulunmadığını ve olaydaki tek uyarı ateşinin havaya yapılmayıp maktulün ensesine isabet etmiş olduğunu kabul ederek M.Oğur'a karşı kullanılan gücün '*orantılı*' olmadığı sonucuna ulaşmıştır.²⁰⁷

²⁰⁵ Güleç v. Türkiye, başvuru no.21593/93, Mahkemenin 27 Temmuz1998 tarihli

²⁰⁶ Gül v. Türkiye, başvuru no. 22676/93, Mahkemenin 14 Aralık 2000 tarihli kararı

²⁰⁷ Oğur v. Türkiye, başvuru no.21594/93 Mahkemenin 20 Mayıs 1999 tarihli kararı

Acar ve diğeri başvurusunda, başvuranlar, akrabalarının, Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki köy korucuları tarafından öldürüldüklerini iddia ederek şikayetçi olmuşlardır. Güvenlik güçleri her ne kadar düzenledikleri raporda, bu olayın PKK mensupları tarafından gerçekleştirilen ideolojik amaçlı bir öldürme olduğunu bildirmişler ise de; yapılan balistik incelemeler sonucu olayda kullanılan silahlardan bir kısmının Kutlubey Köyü korucularına ait olduğu belirlenmiş ve haklarında adam öldürmek ve adam öldürmeye teşebbüs suçlarından 8 Temmuz 1992'de Midyat Ağır Ceza Mahkemesi'ne kamu davası açılmıştır. Güvenlik gerekçesiyle dava Denizli Ağır Ceza Mahkemesi'ne nakledilmiştir. Denizli Ağır Ceza Mahkemesi, suçlanan köy korucularından on kişinin, PKK destekçisi olduğunu düşündükleri köylülerin yaralanması ve öldürülmesinden sorumlu olduğuna karar vermiştir. Yargıtay 9 Aralık 2004 tarihinde ilk derece mahkemesinin kararını iki köy korucusuna ilişkin olarak bozmuş, diğerlerine ilişkin olarak onanmıştır. İbrahim Akan ve Reşit Acar'ın, üzerlerine açılan ve diğer köylülerden sekizinin ölümüyle sonuçlanan öldürücü ateş altında yaralandıkları saptanmıştır. Bu koşullar altında kullanılan gücün derecesi ve türü gözönüne alındığında, AİHM, hayatta kalmış olmalarına rağmen İbrahim Akan ve Reşit Acar yönünden de hayatlarını riske sokan bir muameleden mağdur oldukları için AİHS'nin 2. maddesinin uygulanması gerektiğine karar vermiştir. AİHM, köy korucularının, görevleri ve sorumluluklarıyla resmi bir mevkiye sahip olduklarını belirtmiştir. İdari olarak köy muhtarına tabidirler ve onun denetimindedirler. Maaşları, hizmet karşılığı ianeleri ve tazminatları İçişleri Bakanlığı'na ödenir. Mesleki olarak jandarma komutanının emri altındadırlar. Koruculara karşı gösterilen direniş, jandarmalara karşı gösterilen direniş anlamına gelir. Askeri güçler ve güvenlik güçleri ile birlikte görevlerini yerine getirirken köy korucuları söz konusu birimlerin emri altında, bu birimlerde görevli olan kişilerle aynı güce ve sorumluluğa sahiptirler.

AİHM'ne göre; 'sivil gönüllülerin, polisin görevine benzer bir görevde kullanılmaları risk içermektedir. Bu bakımdan, bölge jandarma komutanının yargı yetkisi dışında kalan görevlere dahil olan korucular üzerinde ne tür bir denetiminin uygulanabileceği belirsizdir. Köy korucuları, jandarma ve polis memurlarına uygulanabilir disiplin ve eğitim bakımından bünye dışında görev aldıkları için, köy korucularının kendi inisiyatifleri veya güvenlik güçlerinin emri altında görevlerini kasıtlı olarak veya olmayarak kötüye kullanmalarına ilişkin ne tür önlemler olduğu da açık değildir.'

Jandarmaların köy korucularının kanun dışı eylemlerine tepki göstermemelerinin, söz konusu eylemlerin kabul edilmiş olduğu sonucunu ortaya koyduğunu, dava konusu

öldürmeler ve öldürme girişimleri için hiçbir gerekçe sunulmadığını ve Devlet'in başvuruların yakınlarının öldürülmesine ve iki başvuranın öldürülmesine teşebbüs edilmesine ilişkin sorumluluğu üslenmesi gerektiğini belirten AİHM, Acar ve diğerleri başvurusunda AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edilmiş olduğu sonucuna varmıştır.²⁰⁸

c-Yeterli ve Etkili Soruşturma

Şiddet hareketlerinin yaygınlığı, olağanüstü hal ve terörle mücadele, güvenlik görevlilerinin güç kullanması sonucu meydana gelen öldürme olaylarının hukuka uygunluğunun, 'etkin bir şekilde' soruşturulması yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.

İspanyol İstihbarat Örgütü Servicios de Información ile İngiliz İstihbarat Örgütü MI6'nın ortak değerlendirmesi sonucu IRA'nın Costa del Sol ya da Cebelitarık'a dönük bir eylem hazırlığı içinde olduğu belirlenmiştir. İngiliz operasyon kuvveti SAS Takımı'ndan seçilen 16 kişilik bir ekip şüpheli şahısları yakalamak ve tutuklamak üzere 'Flavius Operasyonu' olarak adlandırılan müdahale işlemi için görevlendirilmiştir. İstihbarat birimlerine göre IRA saldırısı Cebelitarık Valisi'nin konutunun önündeki İngiliz askerlerine yönelecektir ve 6 Mart 1988 günü öğleden sonrasında 3 IRA elemanının şehre girdiği tesbit edilmiştir. 3 kişi buldukları otomobili konutun yakınına park ederek şehrin kuzey sınırına yönelmişlerdir. SAS görevlileri araçta bomba ve benzeri bir patlayıcıya rastlamamışlardır. SAS komandoları buna rağmen hiçbir uyarıda bulunmadan, silahları olup olmadığını anlamadan olay yerinden birkaç dakika uzakta bulunan McCann ve Farrell'e ateş açarak McCann'i sırtından vurarak öldürmüşlerdir. Farrell'se önce iki el ateşle yaralanmış ve yere düşmüş, ardından da kendilerine hala bir tehdit oluşturduğunu düşünen SAS Komandoları tarafından yine sırtından beş el ateş edilerek öldürülmüştür. McCann ve Farrell'in üzerinden herhangi bir silah çıkmamıştır. Olayın çok yakınında bulunan bir diğer IRA elemanı Savage çembere alındığı sırada ateş edilmemesini, teslim olduğunu söylediye de silahsız bulunan Savage'ye SAS komandoları onsekiz el ateş ederek öldürmüşlerdir. İngiltere'nin bu operasyonu ile şüphelileri hukukun karşısına çıkarmayı düşünmediğinin ve IRA üyelerini yakaladığı yerde öldüreceğinin mesajını verdiği yorumları yapılmıştır.²⁰⁹

²⁰⁸ Acar ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 36088 / 97, 38417/ 97, Mahkemenin 24 Mayıs 2005 tarihli kararı

²⁰⁹ Sadat Laçiner, **İngiltere, Terör, Kuzey İrlanda Sorunu ve İnsan Hakları** –Ankara Avrasya – Bir Vakfı / Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara Çalışmaları Dizisi No: 6 - 2001

AİHM'nin yaşama hakkı konusunda verdiği McCann kararına göre, devletin yaşama hakkını koruma yükümlülüğü, devlet güçlerince öldürücü güç kullanılan olaylar hakkında yetkililerce etkili bir resmi soruşturma yapılmasını gerekli kılmaktadır.²¹⁰ Bu gereklilik, devlet güçlerinin öldürücü güç kullanmakta haklı olup olmadıklarının bağımsız ve açık biçimde incelenerek görevlilerin sorumlu olup olmadıklarını saptama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Başka deyişle, etkili bir resmi soruşturma, devlet güçlerinin başvurduğu öldürücü gücün keyfiliğinin denetlenebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Eğer ulusal yetkili makamlarca etkili ve yeterli soruşturma yapılmamışsa, şikayet konusu öldürme eyleminin devlet güçlerince yapıldığı kanıtlanamasa bile, yalnız yeterli bir soruşturmanın yapılmamış olduğuna dayanılarak Kaya kararında olduğu gibi 2. maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşılabilmektedir.²¹¹

Kaya kararı, 'yetersiz soruşturma' gerekçesiyle AİHM'nin Türkiye'yi yaşama hakkının ihlali nedeniyle mahkum ettiği kararlarından biridir. Çiftçi A.Kaya'nın Mart 1993' te Dolunay köyünde (Lice) tarlasına giderken güvenlik güçlerince öldürüldüğü ileri sürülmüştür. Hükümet ise, A.Kaya'nın teröristlerle birlikte bulunduğunu ve çıkan çatışmada öldüğünü savunmuştur. Olayın oluş şekli bakımından Komisyon da kesin bir sonuca ulaşmaya yeterli olabilecek kanıt toplayamamıştır. Bununla birlikte AİHM, ulusal makamların bu olay hakkında 'yeterli soruşturma' yapmadıkları gerekçesi ile AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, '*ölen kişinin güvenlik güçleriyle çatışmada ölmüş bir terörist olduğunu sorgulamaksızın kabul etmiş görünen savcının tutumunu, olay yerindeki askerlerin ifadesine başvurulmamasını, ölen kişinin yanında bulunan silahtan parmak izinin alınmamasını, ölü muayene raporunun olayın aydınlatılması bakımından hayati önem taşıyan pek çok soruyu cevapsız bırakmasını, vb. nedenleri 'yetersiz soruşturma' nın unsurları olarak belirlemiştir.*

IRA'nın mühimmat sevkiyatının önlenmesi için düzenlenen bir operasyonda terör konusunda uzman Ulster Kraliyet Emniyet Müdürlüğü'nde görevli polis memurları 25 Kasım 1992 tarihinde Pearse Jordan'ı göğüs bölgesinden birkaç el ateş etmek suretiyle öldürmüşlerdir. Ölüm olayı üzerine yürütülen soruşturmada olay faillerine herhangi bir adli sorumluluk yüklenmemiş, erteleme, yeni yasal düzenlemelerin beklenmesi gibi sebeplerden

²¹⁰ McCann ve diğerleri v. Birleşik Krallık kararı, Mahkemenin 18984/91, 27 Eylül 1995 tarihli kararı.

²¹¹ Kaya v. Türkiye, başvuru no. 22729/93, 19 Şubat 1998 tarihli kararı,

karar tarihine kadar bir sonuç alınamamış, operasyonu gerçekleştiren güvenlik görevlileri hakkında kovuşturamama kararı alınmıştır. Pearse Jordan'ın babası olan başvuruçunun, açmış olduğu maddi tazminat davası da karar tarihine kadar sonuçlanmamıştır. Başvuruçucu, oğlunun silahsız olduğunu, aracında silah bulunmadığını, polislerin silah kullanma hususunda bir uyarı yapmadıklarını ve oğlunun ölümü üzerine etkin ve hızlı bir soruşturma yürütülmediğini, yakalanması mümkünken oğlunun keyfi ve kasıtlı olarak öldürüldüğünü iddia etmiştir. AİHM, Pearse Jordan'ın güvenlik güçlerince silahsız olduğu halde öldürüldüğünün açık olduğunu ve ölüm olayıyla ilgili olarak yürütülen soruşturma işlemlerinde olaya karışan polis memurları ile olayı soruşturan polis memurları arasında bağımsızlık eksikliği, kovuşturamama kararı üzerine kamu araştırması ve maktülün ailesine bilgi verilmemesi, öldüren polis memurunun soruşturmaya tanık olarak katılmaması, soruşturma işlemlerinin kovuşturma için etkin bir tespit veya kararın açıklanmasına imkan vermemesi, maktülün ailesinin temsilcilerine yasal yardım sağlanmasında ve soruşturmaya katılımındaki eksiklikler, adli soruşturmanın etkin ve süratli yürütülmemesi bağlamında Hugh Jordan kararında AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²¹²

Güvenlik güçlerinin operasyonları sırasında yaşama hakkının ihlal edildiği iddiasıyla Ülkemiz aleyhine yapılan diğer bir kısım başvurularda da AİHM, '*yetersiz soruşturma*' gerekçesi ile 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu kararların bir kısmında birden fazla nedenle 2. maddeye aykırılık tespit edilmiştir.²¹³

Nuray Şen(2) başvurusunda, davacının kocasının siyasi faaliyetleri ve kökeni sebebiyle güvenlik güçleri tarafından kaçırıldığı ve işkence gördüğü ve daha sonra öldürüldüğü iddialarının yeterli ve etkili bir biçimde soruşturmasının yapılması yükümlülüğünde ulusal yetkililerin başarısız olmaları bağlamında AİHM, Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²¹⁴

Şemse Önen davasında Mahkeme, köy korucuları tarafından yakınlarının öldürüldüğü iddiasıyla başvuruda bulunan Ş.Önen'in iddiasını kanıtlayacak delile ulaşamamış, ancak yetkililerin olayla ilgili yeterli soruşturma yapmamış olmasını 2. maddeye aykırı bulmuştur.²¹⁵

---

²¹² Hugh Jordan v. Birleşik Krallık başvuru no. 24746/ 94, Mahkeme'nin 4 Mayıs 2001 tarihli

²¹³ Ergi, Güleç, Oğur, Gül, Şemse Önen, Özalp ve diğerleri, Ağdaş, Mehmet Şirin Yılmaz, Güli Zengin, Ahmet Özkan ve diğerleri, Acar ve diğerleri, Kanlıbaş, Kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

²¹⁴ Nuray Şen (2) v. Türkiye, başvuru no. 25354/ 94, Mahkemenin 30 Mart 2004 tarihli kararı

²¹⁵ Şemse Önen v. Türkiye, başvuru no. 22876/93, Mahkemenin 14 Mayıs 2002 tarihli kararı

Erkek,²¹⁶ Seyhan,²¹⁷ Gezici,²¹⁸ davalarında da Mahkeme, başvuru sahiplerinin yakınlarının Sözleşme'nin 2. maddesine aykırı olarak öldürüldüğünün ispatlanamadığına; ancak devletin etkili bir soruşturma yapma yükümlülüğünü ihmali nedeniyle Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

İkincisoy davasında, Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi görevlilerince PKK'ya yardım ve yataklık etmek suçundan yürütülen soruşturmada, Mehmet Şah İkincisoy'un göz altına alındıktan sonra öldüğü sonucuna varan Mahkeme, Mehmet Şah İkincisoy'un Devletin sorumluluğunu gerektiren koşullarda yaşama hakkından yoksun bırakıldığı sonucuna varmış ve Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Mahkeme, aynı olayda soruşturmanın Sözleşme'nin 2. maddesinin gerektirdiği ölçüde etkili görülemeyeceği sonucuna varmış buna dayanılarak, 2. maddenin bu hususta da ihlal edildiğini belirtmiştir.²¹⁹

PKK üyesi ve isyanda yaralanan hükümlü Kadir Demir'in, isyan sonrası Diyarbakır cezaevinden Gaziantep cezaevine nakli sırasında kapalı bir mekanda kelepçeli olarak, her türlü tıbbi yardımdan mahrum biçimde 6,5 saat süren bir nakil işlemine tabi tutulduğu noktasından hareketle, Ceyhan Demir ve diğerleri başvurusunda AİHM, K.Demir'in devletin sorumluluğu altındayken 'genel bir bedensel travma' sonucu öldüğünü, travmanın kaynağı ve ölümün yasal bir kuvvet kullanma sonucu oluştuğu hususunda makul bir açıklamanın ortaya konmadığını, bu şartların tamamını göz önünde bulundurarak ölümden devletin sorumlu olduğunu ve Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğini hükmünde belirtmiştir. Ayrıca yürütülen soruşturmanın da etkin olmadığı sonucuna varan Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin bu yönden de ihlal edildiğine karar vermiştir.²²⁰

A.A. ve diğerleri davasında, Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Birimi'nin gözaltına aldığı başvuru sahiplerinin kardeşi olan C.A. 24 Ağustos 1994 tarihinde hücrelerinde ölü bulunmuştur. Başvurucular ölüm olayının işkenceden kaynaklandığını iddia etmişlerdir. Adli tıp raporu ise olayın intihar şeklinde gerçekleştiğini doğrulamaktadır. AİHM,

---

²¹⁶ Erkek v. Türkiye, başvuru no. 28637 / 95, Mahkemenin 13 Temmuz 2004 tarihli kararı

²¹⁷ Seyhan v. Türkiye, başvuru no. 33384 / 96, Mahkemenin 2 Kasım 2004 tarihli kararı.

²¹⁸ Gezici v. Türkiye, başvuru no. 34594 / 97, Mahkemenin 17 Mart 2005 tarihli kararı

²¹⁹ İkincisoy v. Türkiye, başvuru no. 26144 / 95, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı

²²⁰ Ceyhan Demir ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 34491 / 97, Mahkemenin 13 Ocak 2005 tarihli kararı

C.A.'nın gözaltında tutulduğu esnada intiharına dair araştırmanın yapılmamış olduğundan hareketle, davalı devletin başvuru sahiplerinin kardeşlerinin ölümüne sebep olan şartları ortaya çıkarmak için gerekli tam ve işleyen bir soruşturma yürütme yükümlülüğünü yerine getirmemiş olduğu sonucuna varmış ve Sözleşme'nin 2. maddesinin bu anlamda ihlal edildiğine hükmetmiştir.²²¹

'Yetersiz soruşturma' gerekçesine dayanılarak verilen Türkiye'nin 2. maddeyi ihlal ettiğine ilişkin AİHM kararlarında, kamu görevlilerinin işledikleri suçlar hakkında il ve ilçe idare kurullarınca ilk soruşturma yapılması ve bu kurulların yargılamaya gerek olup olmadığına karar vermesi de tartışılmış ve bu durum 'yetersiz soruşturma'nın önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Mahkeme, çeşitli kararlarında (örneğin, Güleç, Gül ve Oğur başvurularında), il ve ilçe idare kurullarının idari makam niteliğinde olduklarını, 'bağımsız' olmadıklarını, verdikleri kararın 'tarafsız' sayılamayacağını belirtmiştir.²²²

Kararlara konu olayların meydana geldiği tarihte yürürlükte olan 4 Şubat 1329 (1913) tarihli Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'e göre, devlet memurlarının görevleri sırasında ve görevleri dolayısıyla işledikleri suçların ilk soruşturması il veya ilçe idare kurullarınca yürütülmekte ve bu kurullar memurlar hakkında ceza soruşturması açılıp açılmamasına karar verme yetkisine sahip bulunmaktaydı. 4 Aralık 1999 gün ve 23896 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 2 Aralık 1999'da kabul edilen 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile devlet memurlarının ve diğer kamu görevlilerinin yargılanma usulleri yeniden düzenlenmiş ve Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat yürürlükten kaldırılmıştır

1.2. Gözaltında Adam Öldürme

AİHM'nin yaşama hakkının ihlal edildiğini saptayan kimi kararları, gözaltında meydana gelen ölümlerle ilgilidir. AİHM'si, bu alanda başvuruları, ölümden devletin sorumluluğu ve soruşturmanın yeterli ve etkili olması yönlerinden ele almaktadır. Gözaltında meydana gelen ölümlerin bir kısmının işkenceden ileri geldiği öne sürülmektedir.

²²¹ A.A. ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 30015/96, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı.

²²² Güleç v. Türkiye, başvuru no.21593/93, Mahkemenin 27 Temmuz1998 - Gül v. Türkiye, başvuru no. 22676/93, Mahkemenin 14 Aralık 2000- Oğur v. Türkiye, başvuru no.21594/93 Mahkemenin 20 Mayıs 1999 tarihli kararları

AİHM'ne göre, gözaltında tutulan kişilerin yaşamından devlet sorumludur. AİHS'nin 2. maddesi belirli durumlarda yetkililere bireylerin yaşamını koruma konusunda pozitif ve aşırı güç kullanımından kaçınma anlamında negatif bir sorumluluk yüklemektedir.

Gözaltına alındığında sağlıklı olan Salman'ın ayaklarındaki yaraların, göğsündeki çürüklerin ve kırık kaburga kemiğinin makul bir açıklamasının olmadığını belirten AİHM, Salman'ın ölümünden devleti sorumlu tutmuştur.²²³

Salman başvurusunda olduğu gibi, Ahmet Özkan ve diğerleri başvurusunda da sağlıklı bir durumdayken gözaltına alınan ve gözaltı şartlarıyla bağlantılı olarak gelişen rahatsızlıklardan İbrahim Ekinci'nin ölüm olayının gerçekleştiği sonucuna varan AİHM, İbrahim Ekinci'nin ölmesi bağlamında Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²²⁴

Tanlı başvurusunda, gözaltına alındıktan yaklaşık bir gün sonra polis sorgulamasında M .Tanlı'nın öldüğü, resmi raporlarda cesette herhangi bir kötü muamele izine rastlanmadığı ve ölümün kalp krizinden kaynaklandığı belirtilmekle birlikte AİHM, Tanlı'nın işkence sonucu öldüğü iddiasının aksini kanıtlayacak bir ceset incelemesinin yapılmadığını, oysa bu gibi davalarda ispat yükünün yetkililere düştüğünü, ölüm olayına Hükümetin makul bir açıklama getirememesi karşısında AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²²⁵

Aktaş başvurusunda ise AİHM, Y.Aktaş'ın ölümüne gözaltında iken aldığı dış darbelerin yol açtığını saptamış ve AİHS'nin 2. maddesine göre devleti sorumlu bulmuştur.²²⁶

Abdurrahman Orak başvurusunda AİHM, gözaltına alındığı sırada sağlıklı olan ve aldığı yaraların ölümüne neden olup olmadığı tıbbi muayenesi yapılmadığı için belirlenemeyen Orak'ın yaralanmasından devleti sorumlu bulmuştur.²²⁷

Demiray başvurusunda PKK'nın askeri malzemelerini göstermesi amacıyla gözaltındayken güvenlik güçlerince araziye götürülen ve burada gizlenmiş bir el bombasının

²²³ Salman v. Türkiye, başvuru no. 21986/ 93, Mahkemenin 27 Haziran 2000 tarihli kararı

²²⁴ Ahmet Özkan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21689/ 93, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı

²²⁵ Tanlı v. Türkiye, başvuru no. 26129/ 95, Mahkemenin 10 Nisan 2001 tarihli kararı

²²⁶ Aktaş v. Türkiye, başvuru no. 24351/ 94, Mahkemenin 24 Nisan 2003 tarihli kararı

²²⁷ Abdurrahman Orak v. Türkiye, başvuru no. 31889/ 96, Mahkemenin 14 Şubat 2002 tarihli kararı

patlaması sonucu A.Demiray'ın ölmesi olayında; uygulamayı AİHS'nin 2. maddesinin ihlali olarak değerlendiren Mahkeme, AİHS'nin 2. maddesinin sorumlu makamlara 'pozitif bir ödev' yüklediğini, yetkililerin gözetimindeki kişileri korumakla ödevli olduğunu vurgulamıştır.²²⁸

Avşar başvurusunda Mahkeme, Avşar'ın kamu gücünü kullanan görevlilerce gözetim altına alındığını ve bir süre sonra jandarma karakolundan alınarak öldürüldüğü kanaatine ulaşmış ve bu ölümden devleti sorumlu bulmuştur.²²⁹

İlhan²³⁰ ve Berktaş²³¹ davalarında olduğu gibi bazı başvurularda, güvenlik güçlerinin gözetim altına alma işlemi sırasındaki muamelelerinin kişinin ölümüne yol açmamakla birlikte yaşamını tehlikeye attığı durumlarda Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine yalnız 'istisnai durumlarda' karar verilebileceğini; polis ya da askerlerin kötü muamelesine veya saldırısına uğrayan kişilerle ilgili bu türden 'hemen hemen tüm' davaların 3. madde çerçevesinde inceleneceğini belirtmiştir.

Salman, Tanlı, Aktaş, Abdurrahman Orak, Demiray, Avşar, Ahmet Özkan ve diğerleri kararlarında olduğu gibi gözetim altında meydana gelen ölümlerden devletin sorumlu tutulduğu bir kısım olaylarda AİHM, yapılan soruşturmaları da yetersiz bulmuş ve bu bakımdan da yaşama hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Tanrıbilir davasında ise; gözetim altında bulunan kişinin tişörtünün kollarından sicim yaparak intihar etmesi olayında AİHM, gencin kemerinin ve ayakkabı bağlarının alındığını, her 30 dakikada bir kontrol edildiğini saptamış, ancak gencin tişörtü kullanarak intihar edebileceğinin öngörülebilir bir durum olmadığını belirterek jandarmaların intihardan sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir.²³²

Akdoğdu davasında, Devrimci Sosyalist İşçi Hareketi (DSİH) adlı yasa dışı örgüte üye olduğundan şüphelenilen ve Bursa Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi ekiplerince yakalanıp Ankara Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesine sevk edilen ve göz altına

---

²²⁸ Demiray v. Türkiye, başvuru no. 27308/95, Mahkemenin 21 Kasım 2000 tarihli kararı

²²⁹ Avşar v. Türkiye, başvuru no. 25657/94, Mahkemenin 10 Temmuz 2001 tarihli kararı.

²³⁰ İlhan v. Türkiye, başvuru no. 22277/93, Mahkemenin 27 Haziran 2000 tarihli kararı

²³¹ Berktaş v. Türkiye, başvuru no. 22493/93, Mahkemenin 1 Mart 2001 tarihli kararı

²³² Tanrıbilir v. Türkiye, başvuru no. 21422/93, Mahkemenin 16 Kasım 2000 tarihli kararı

alınan B.Akdoğdu, battaniye kenarından sökülmüş bir iple demir parmaklıklara asılı olarak hücrelerinde ölü bulunmuştur. B.Akdoğdu'nun kendini öldürmek için kullandığı yöntemin, yani battaniyesinin kenarından bir ip yapabileceğini öngörmenin güçlüğü, intihar hazırlığı ve intiharın sessizlik içinde gerçekleştiğini, şüphelinin intihar eğilimleri göstermediğini, yetkililerin intihar eğilimi göstermeyen bir şüphelinin hücrelerinde daimi bir gözetim sağlamak veya şüphelinin battaniyesine elkoymak gibi bazı özel önlemleri almamakla eleştirilemeyeceğini dikkate alan AİHM, bu koşullarda AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.²³³

1.3. Gözaltında Kaybetmeler

AİHM'ne yapılan bir kısım başvurularda, güvenlik güçlerinin alıkoyduğu bazı kimselerin kaybedildiği, bu kişilerin muhtemelen güvenlik güçlerince öldürüldüğü ve bu kişilerin yaşama hakkının ihlal edildiği ileri sürülmüştür. Bu davaların ortak konuları, yaşama hakkının ihlal edildiği ileri sürülen kişilerin en son gözaltına alınırken ya da gözaltında iken görülmeleri, kendilerinden uzun zamandır bir haber alınamaması ve cesetlerinin bulunamamasıdır.

Kurt başvurusunda, Kasım 1993'te Ağılı Köyü'nde askerler ve köy korucularınca gözaltına alınan Ü.Kurt'un keyfi biçimde öldürüldüğü ileri sürülmüştür. Mahkeme, Ü.Kurt'un devlet güçlerince öldürüldüğü iddiasına dayanak oluşturacak yeterli kanıt bulunmadığından dolayı Sözleşme'nin 2. maddesine aykırılık saptamamış, ancak gözaltına alındığı resmi kayıtlara geçmeyen Ü.Kurt'un keyfi biçimde gözaltına alınmasını AİHS'nin 5. maddesine aykırı bulmuştur.²³⁴

AİHM, Kurt davasından sonra benzer iddialarla yapılan çeşitli başvurularda 2. maddeye aykırılık saptamıştır.²³⁵ AİHM, bu davalarda hem devleti kayıplardan sorumlu bulmuş, hem de yetkililere iletilen kayıp iddiaları hakkında yeterli soruşturmanın yapılmadığına dayanarak 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, yaşama hakkının ihlal edildiğine yönelik iddialar hakkında ulusal makamlarca yeterli ve etkili bir

²³³ Akdoğdu v. Türkiye, başvuru no. 46747/99, Mahkemenin 18 Ekim 2005 tarihli kararı

²³⁴ Kurt v. Türkiye, başvuru no. 24276/94, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı

²³⁵ Bunlar arasında Ertak, Timurtaş, Taş, Çiçek, Akdeniz ve diğerleri, İrfan Bilgin, Orhan, İpek, O. kararları Sayılabilir (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

soruşturma yapılmasını, ‘devletin yaşama hakkını korumak için usuli bir yükümlülüğü’ olarak kabul etmektedir.

Tahsin Acar,²³⁶ Türkoğlu²³⁷ başvurularında da AİHM, başvurucuların yakınlarının ortadan kaybolmasıyla ilgili olarak ulusal yetkililerin yeterli ve etkin bir soruşturma yapmadığını tespit ederek, AİHS’nin 2. maddesinde devletler için öngörülen usuli yükümlülüklerin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bu çerçevede, yalnız bir soruşturmanın başlatılması da yetmemektedir, soruşturmanın zamanlaması ve sonucu da önemlidir. Yapılan soruşturmanın yeterli kabul edilebilmesi için gecikmeksizin başlatılması, hızlı yürütülmesi, bağımsız makamlarca yapılması, sorumluların bulunması, yani sonuç alınması gereklidir.

AİHM, elde edilen delillere dayanarak gözaltında iken kaybolan, muhtemelen ölmüş olan kişilerin ölümlerinden devletin sorumlu olduğuna karar vermektedir.

1.4. Faili Meçhul Adam Öldürme

AİHS’nin 2. maddesi hükmü, devlete hukuk dışı öldürme eylemlerinden kaçınma ve kişilerin yaşamlarını korumak için uygun önlemler alma ödevlerini yüklemektedir.

AİHM, faili meçhul cinayetler konusunda devletin sorumluluğunu devletin bireylerin yaşamını korumak için önlem alıp almaması ve faili meçhul cinayetler ile ilgili olarak yeterli ve etkili bir soruşturmanın yapılıp yapılmaması yönlerinden incelemektedir.

Kişilerin yaşamına karşı işlenecek suçları caydırmak için etkili cezai düzenlemeler yapmak ve bu düzenlemelerin ihlalini önleyici ve cezalandırıcı bir uygulama mekanizmasını kurmak devletin yaşama hakkını koruma yükümlülüğü kapsamındadır.²³⁸

---

²³⁶ Tahsin Acar v. Türkiye, başvuru no. 26307/ 95, Mahkemenin 8 Nisan 2004 tarihli kararı

²³⁷ Türkoğlu v. Türkiye, başvuru no. 34506 / 97, Mahkemenin 17 Mart 2005 tarihli kararı

²³⁸ İnsan Hakları ,İnsan Hakları Başkanlığı Yayını, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayımcılık, 2006 ss. 49-50

Mahmut Kaya,²³⁹ Kılıç²⁴⁰ ve Akkoç²⁴¹ başvurularında ‘gerçek ve yakın bir tehlike’ nin varlığının bilinmesine rağmen yetkililerce bu tehlikeyi bertaraf edici önlemlerin alınmamış olduğunu saptayan AİHM 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Mahmut Kaya, Kılıç, Akkoç, Yaşa,²⁴² Tanrıkulu,²⁴³ Ülkü Ekinci,²⁴⁴ Tepe,²⁴⁵ Buldan²⁴⁶ başvurularında, faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak yapılan soruşturmanın yeterli ve etkili olmadığını da saptayan AİHM, yetersiz ve etkisiz soruşturma nedeniyle de AİHS’nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bununla birlikte devletin yaşama hakkını koruma konusunda pozitif ödevi sınırsız değildir. AİHM’ne göre, devletin sorumlu tutulabilmesi için, bireyin yaşama hakkına üçüncü kişilerden gelebilecek ‘gerçek ve yakın bir tehlike’ nin varlığını yetkililer olay zamanında bilmeli ya da bu tehlike yetkililerce öngörülebilmesi ve tehlikeden kaçınmaya yönelik önlemleri almayı yetkililer ihmal etmiş olmalıdır.

2. İşkence; İnsanlıkdışı ve Onur Kırıcı Muamelenin Yasak Olması (AİHS Madde 3)

AİHM, gerçek ve yakın tehlikenin devlet yetkililerince bilindiği ya da bilinmesi gerektiği halde, yaşamın korunması için bir önlem alınmamasını olayın özelliğine göre AİHS’nin 3. maddesinin ihlali olarak değerlendirebilmektedir. Bu itibarla bir kişinin ‘özel kişilerin kötü muameleleri de dahil olmak üzere’, işkenceye, insanlıkdışı, onur kırıcı muameleye maruz kalmaması için devletlerin gerekli önlemleri almaları gerekmektedir.

1993’te Dinar köprüsünün altında ölü bulunan Hasan Kaya’nın, ebeveynlerinin kötü muamelesine maruz kaldığı bilindiği halde, yetkililerin koruyucu önlemler almaması

²³⁹ Mahmut Kaya v. Türkiye, başvuru no. 22535/ 93, Mahkemenin 28 Mart 2000 tarihli kararı

²⁴⁰ Kılıç v. Türkiye, başvuru no. 22492/ 93, Mahkemenin 28 Mart 2000 tarihli kararı

²⁴¹ Akkoç v. Türkiye, başvuru no. 22947/ 93 ve 22948/ 93, Mahkemenin 10 Ekim 2000 tarihli kararı

²⁴² Yaşa v. Türkiye, başvuru no. 22495/ 93, Mahkemenin 2 Eylül 1998 tarihli kararı

²⁴³ Tanrıkulu v. Türkiye, başvuru no. 23763/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

²⁴⁴ Ülkü Ekinci v. Türkiye, başvuru no. 27602/ 95, Mahkemenin 16 Temmuz 2002 tarihli kararı

²⁴⁵ Tepe v. Türkiye, başvuru no. 27244/ 95, Mahkemenin 9 Mayıs 2003 tarihli kararı

²⁴⁶ Buldan v. Türkiye, başvuru no. 28298/ 95, Mahkemenin 20 Nisan 2004 tarihli kararı

nedeniyle AİHM, Mahmut Kaya davasında Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁴⁷

AİHS'nin 3. maddesinin önemi, hemen hemen bütün mahkum ya da tutuklular için açıktır. Bu maddenin himayesi; teröristler ya da terörist olduğundan şüphelenilen şahıslar açısından çok daha gerekli olmaktadır. Zira bunlar; toplum yararı gerekçesiyle, örgütleri ve eylemleri hakkında bilgi almak amacıyla kötü muameleyle tabi tutulabilmektedirler. AİHS'nin 3. maddesinin düzenlediği işkence, insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele yasağı kesindir. Terörizm bir yana, savaş halinde dahi bu yasağa ilişkin bir çekince koymak mümkün değildir. 3. maddenin kendisi de bu yasakla ilgili herhangi bir sınırlama öngörmemektedir.²⁴⁸

10 Aralık 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5. maddesinde açık olarak *'hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlıkdışı, onur kırıcı cezalara ya da uygulamalara tabi tutulamaz'* hükmü yer almaktadır.²⁴⁹

İşkence ve kötü muameleyi yasaklamak amacıyla bir çok uluslararası ya da bölgesel sözleşmeler yapılmıştır. BM'in İşkenceye ve Diğer İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesi'nin 1. maddesi işkenceyi şöyle tanımlamaktadır:

*'Bu Sözleşmenin amacı bakımından 'işkence', bir kimsenin kendisi ya da üçüncü bir kişi hakkında bilgi ya da itiraf almak, kişinin kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlemiş olduğu ya da işlemiş olduğundan kuşkulandığı bir eylemi cezalandırmak ya da kişinin kendisini ya da üçüncü bir kişiyi yıldırım ya da zorlamak amaçlarıyla ya da ayrımcılığa dayanan herhangi bir nedenle, bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla hareket eden bir başka kişi tarafından ya da onun teşviki ya da rızası ya da muvafakatiyle kasti olarak bir kimseye fiziksel veya ruhsal olarak ağır acı ya da ıstırap veren herhangi bir fiildir.'*²⁵⁰

²⁴⁷ Mahmut Kaya v. Türkiye, başvuru no. 22535/93, Mahkemenin 28 Mart 2000 tarihli kararı

²⁴⁸ Ertan Beşe, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları** / Ankara: Yayınları 2002 Seçkin Yayınları s. 161

²⁴⁹ Mehmet Semih Gemalmaz, **Temel Belgelerde İnsan Hakları**, Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayını, Kavram Yayınları 1996 s. 23

²⁵⁰ Yekta Güngör Özden- H. Bülent Serim- **İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklerine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer Veren Anayasa Mahkemesi Kararları** –Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 35- 1997 ss. 41-53

Türkiye'nin de katılmış bulunduğu, AİHS'nin 3. maddesi hükmünün etkili biçimde uygulanmasına yönelik olarak Avrupa Konseyi çerçevesinde düzenlenen 'İşkence ve Gayriinsani ya da Onur Kırıcı Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi' de 1.2.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁵¹

AİHS'nin 3. maddesi, işkenceyi, insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele ile cezayı yasaklamaktadır: '*Hiç kimse, işkence ya da insanlıkdışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezaya maruz bırakılamaz.*' Söz konusu madde, bu yasağın hiçbir istisnasına yer vermemiştir. Ayrıca, AİHS'nin 15. maddesi olağanüstü durumlarda AİHS'nin 3. maddesine aykırı önlemler alınamayacağını öngördüğünden bu yasak, mutlak bir nitelik taşımakta, savaş ve olağanüstü durumlar da dahil olmak üzere, hiçbir durumda söz konusu yasağın sınırlanabilmesine izin verilmemektedir. Dikme/Türkiye,²⁵² Selmouni/Fransa,²⁵³ Labita/İtalya²⁵⁴ kararlarında olduğu gibi AİHM, '*terörizmle ve örgütlü suçlarla mücadele*'nin de AİHS'nin ihlalini mazur göstermeyeceğini belirtmektedir.

İrlanda v. Birleşik Krallık kararında AİHM, ayakta bekletme, başa torba geçirme, gürültü verme, uyutmama, yiyecek ve içecek vermeme olarak uygulanan beş sorgulama tekniğini 'işkence' olarak değerlendirmemiş, ancak bu teknikleri '*insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele*' olarak kabul etmiştir.²⁵⁵ Tomasi v. Fransa kararında da, sorgulama sırasında çok sayıda şiddetli darbeler aldığı doktor raporuyla kanıtlanan başvurusunun uğradığı muameleyi 'işkence' değil, '*insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele*' olarak yorumlamıştır.²⁵⁶

Ahmet Özkan ve diğerleri başvurusunda AİHM, Ormaniçi Köyüne yaklaştıkları sırada açılan 35 el ateş haricinde herhangi bir direnişle karşılaşmayan güvenlik güçlerince köy meydanına toplanan köylülerden, yaşlı olanlar hariç tüm erkeklerin eşleri, çocukları ve annelerinin gözleri önünde zorla kar ve çamur içindeki yere yüzüstü yatırılmaları, dövülüp tekmelenmeleri ve üzerlerine basılmaları şeklinde gerçekleştiğini kabul ettiği uygulamanın, açıkça gereksiz olan ve köylüleri yıldırma, aşağılamak ve küçük düşürme niyetiyle yapıldığını belirtmiştir. Bu muamelenin, haklı gösterilecek bir durum olmadığına işaret eden

²⁵¹ Yekta Güngör Özden- H. Bülent Serim-**İnsan Haklarına ve temel Özgürlüklerine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer Veren Anayasa Mahkemesi Kararları** –Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 35- 1997 ss. 197-206

²⁵² Dikme v. Türkiye, başvuru no. 20869/ 92, Mahkemenin 11 Temmuz 2000 tarihli kararı.

²⁵³ Selmouni v. Fransa, başvuru no. 25803/ 94, Mahkemenin 28 Temmuz 1999 tarihli kararı

²⁵⁴ Labita v. İtalya, başvuru no. 26772/95, Mahkemenin 6 Nisan 2000 tarihli kararı

²⁵⁵ İrlanda v. Birleşik Krallık, başvuru no. 5310/ 71 Mahkemenin 18 Ocak 1978 kararı

²⁵⁶ Tomasi v. Fransa, başvuru no. 12850/ 87, Mahkemenin 27 Ağustos 1992 tarihli kararı

AİHM, her yakalama ve gözaltına alma olayına has yıldırma seviyesi ile AİHS'nin 3. maddesinin amaçları için gerekli olan en az seviyedeki sertliği aştığı görüşündedir. Sonuç olarak, köylülerin köy meydanında maruz kaldıkları muamele bağlamında AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁵⁷

AİHM, AİHS'nin 3. maddenin ihlali iddialarını değerlendirirken her somut olayın özelliklerini dikkate alan göreceli bir yorum yöntemini benimsemiştir. Bir muamelenin 3. madde kapsamına girmesi için '*asgari düzeyde bir ağırlığının*' bulunması gerekliliğine²⁵⁸ işaret etmektedir. Muamelenin süresi, fiziksel ya da ruhsal etkileri ve mağdurun cinsiyeti, yaşı, sağlık durumu gibi somut olayın bütün koşullarını inceleyerek bir sonuca varmaktadır.

AİHM İrlanda v. Birleşik Krallık²⁵⁹ ve Tyrer v. Birleşik Krallık²⁶⁰ kararlarında işkence, insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele terimlerini yorumlamış, '*işkence*' ile '*insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele*' arasındaki ayrımın verilen acının yoğunluğundaki farklılıktan kaynaklandığını belirtmiştir. AİHM, Sözleşme'nin çok ciddi ve zalimce acılara neden olan kasti insanlıkdışı muameleyi, özel olarak '*işkence*' olarak adlandırmayı amaçladığı görüşündedir.

AİHM, AİHS'nin 3. maddesini uygularken '*işkence*' kavramının içeriğini belirlemede İrlanda v. Birleşik Krallık davasındaki yaklaşımından zamanla uzaklaşmış (Selmouni K.) BM'in İşkenceye ve Diğer İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesinin 1. maddesindeki '*işkence*' tanımını esas almaya başlamıştır. Bu yaklaşımın sonucu ise; itiraf ya da bilgi almak, cezalandırmak, gözdağı vermek ya da zorlamak amaçlarıyla, devlet görevlerince kasıtlı olarak işlenen ve maddi ya da manevi ağır acı veren ya da eziyette bulunan muamelenin '*işkence*' olarak kabul edilmesidir.²⁶¹

AİHM'nin Türkiye'ye karşı verdiği kararlarda 3. maddenin ihlaline yol açan olay tipleri ise, gözaltında işkence ve kötü muameleler, cezaevinde kötü muameleler, AİHS'nin 3. maddesi çerçevesinde devletin pozitif ödevini yerine getirmemesi, AİHS'nin 3. maddesinin

²⁵⁷ Ahmet Özkan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21689/93, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı

²⁵⁸ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok / **İnsan Hakları El Kitabı** – Seçkin Yayıncılık- Hukuk Kitapları Dizisi 756 – Birinci Baskı: Eylül 2006 - Ankara ss. 106-107

²⁵⁹ İrlanda v. Birleşik Krallık, başvuru no. 5310/71 Mahkemenin 18 Ocak 1978 kararı

²⁶⁰ Tyrer v. Birleşik Krallık, başvuru no. 5856/72, Mahkemenin 25 Nisan 1978 tarihli kararı.

²⁶¹ Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi -AİHM Kararlarında Türkiye /Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları s .166

ihlali ile ilgili iç hukuktaki soruşturmaların yetersizliği ve etkisizliği, mala ve mülke zarar verme, kaybedilen kişilerin yakınlarının maruz kaldığı kötü muameleler, sığınmacının sınır dışı edilmesi ve suçluların iadesi, adil olmayan yargılama sonucunda ölüm cezasına karar verilmesidir.

AİHS'nin 3. maddesinin etkin bir biçimde iç hukukta uygulanmasını sağlamaya yönelik olarak, 4748 sayılı 9 Nisan 2002 gün ve 24721 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 26 Mart 2002 tarihli Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un 3. maddesiyle 'işkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlar (ın)... sorumlu personele rücu edilmesi' kabul edilmiştir.

2.1.Gözaltında İşkence ve Kötü Muamele

AİHM, gözaltında tutulan kişilerin yaşamından ve sağlığından devletin sorumlu olduğu görüşündedir. Çünkü bu kimseler polis görevlileri elinde zayıf bir konumdadır ve yetkililer onları korumakla görevlidir.

Bir kişi tamamen polis memurlarının kontrolü altında bulunduğu sırada, yaralanmışsa, bu yaralar yaralanmanın gözaltı süresinde meydana geldiğine dair kuvvetli bir karine teşkil eder. Gözaltına alındığında sağlıklı olan kişilerin ölümü ya da yaralanmaları ve bu durumun tıbbi belgelerle tespiti halinde, devlet yetkilileri bunların asıl nedenleri hakkında makul bir açıklama getirmek durumundadır. İnanırdıcı bir açıklamanın yokluğu halinde AİHM, gözaltında tutulan kişilerin ölümünden ya da yaralanmalarından devleti sorumlu bularak AİHS'nin ihlal edildiğine karar vermektedir.²⁶²

AİHM, Algür başvurusunda, başvuruçunun gözaltında uğramış olduğu işkence iddiası ile ilgili olarak yeterli bir tıbbi doküman olmaması ve başvuruçunun iddialarıyla ilgili yetkililerin hiçbir girişimde bulunmamalarının Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.²⁶³

²⁶² Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok / **İnsan Hakları El Kitabı** – Seçkin Yayıncılık- Hukuk Kitapları Dizisi 756 – Birinci Baskı: Eylül 2006 - Ankara ss. 120-123

²⁶³ Algür v. Türkiye, başvuru no. 32574/ 96, Mahkemenin 22 Ekim 2002 tarihli kararı

Dev-Sol örgütü üyesi olmakla suçlanan İstanbul-Levent'te 1992'de gözaltına alınan Dikme'nin, gözaltına alındığı 16 gün boyunca doktorla, avukatıyla ve akrabalarıyla görüştürülmediğini, mahkeme önüne de çıkarılmadığını saptayan AİHM, başvurusunun itiraf almak ya da kuşku duyulan suç hakkında bilgi almak amacıyla gözlerinin bağlandığı, bir dizi darbelerle maruz kaldığı, fiziksel ve ruhsal yönden korku, endişe ve incinmişlik duygusuna sevk edilerek direnme gücünün kırıldığı gözaltı uygulamasının 'ağır' acı ve sıkıntıya yol açma kapasitesinde ciddi ve zalimane olduğunu belirterek BM'in İşkenceye ve Diğer İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki 'işkence' tanımını esas almış ve Dikme'ye 'işkence' yapıldığına hükmetmiştir.²⁶⁴

AİHM işkence, insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele bağlamında:

--Mağdurun çırıl çıplak soyularak, elleri arkadan bağlı bir biçimde kollarından asıldığı 'Filistin askısı' olarak adlandırılan yöntemin 'işkence' olarak nitelenebilecek ağır ve zalimce bir muamele olduğunu(Aksoy K.),²⁶⁵

--Mağdurun gözaltında tutulduğu sırada gözlerinin bağlandığını, dövüldüğünü, soyulduğunu, bir tekerlek içine oturtularak üzerine tazyikli su sıkıldığını ve tecavüze uğradığını belirleyerek maruz kalınan fiziksel ve psikolojik şiddet fiillerinin ve özellikle de tecavüzün 'işkence' olduğunu (Aydın K.),²⁶⁶

--Mağdurun soruşturma aşamasında soğuk ve karanlık bir hücreye konulduğu, gözlerinin bağlandığı ve sorgulanması sırasında meydana gelen yaralarının tedavi edilmeksizin hücrede tutulduğu uygulamanın 'insanlıkdışı ve onur kırıcı' olduğunu(Tekin K),²⁶⁷

--Mağdura gözaltında elektrik şoku verildiği, sıcak ve soğuk su tazyiki uygulandığı, kafasına darbe aldığı, psikolojik baskı uygulandığı, çocuklarına kötü muamelede bulunulduğu, 'travma sonrası stres bozukluğu' teşhisi ile tıbbi tedaviye gereksinimi bulunacak

²⁶⁴ Dikme v. Türkiye, başvuru no. 20869/ 92, Mahkemenin 11 Temmuz 2000 tarihli kararı.

²⁶⁵ Aksoy v. Türkiye, başvuru no. 21987/ 93, Mahkemenin 18 Aralık 1996 tarihli kararı

²⁶⁶ Aydın v. Türkiye, başvuru no. 23178/ 94, Mahkemenin 25 Eylül 1997 tarihli kararı

²⁶⁷ Tekin v. Türkiye, başvuru no. 22496/ 93, Mahkemenin 9 Haziran 1998 tarihli kararı

şekilde uzun süreli yoğun korku ve endişeye maruz bırakıldığı ağır acı veren zalimane uygulamanın 'işkence' olduğunu(Akkoç K),²⁶⁸

--Madurların gözaltında soyuldukları ve çıplak olarak kendilerine hortumla soğuk su tazyiki uygulandığı fiziksel ve manevi şiddetin 'işkence' olduğunu (Elçi ve diğerleri K),²⁶⁹

--Mağdurun beyin fonksiyonlarında uzun süreli bozulmaya, yürüme ve konuşmasında bozukluklar oluşmasına yol açacak şekilde gözaltında tekmelendiği, dövüldüğü, kafasına G3 tüfeğinin namlusu ile vurulduğu, uygulamanın 'işkence' olduğunu(İlhan K.)²⁷⁰ kabul etmiştir.

---Mağdurun Terörle Mücadele Şubesinde 12 gün boyunca gözaltında tutulduğunu ve avukatıyla görüşürülmediğini, başvuru sahibinin vücudunda tespit edilen yaralanmaların gözaltına alınma tarihinden önceki bir döneme uzandığını hiç kimsenin iddia etmediğini, yaralanmanın nedenine ilişkin olarak Hükümetin hiçbir açıklama yapmadığını belirten AİHM, polis memurlarının ceza davasında beraat etmiş olmalarının davalı devleti kontrolü altındaki kişilerin durumuyla ilgili hesap verebilirlik yükümlülüğünden kurtarmadığını ve dolayısıyla Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğini kararında açıklamıştır.(Esen K.)²⁷¹

Esen başvurusunda olduğu gibi benzer gerekçelerle AİHM, Yaz, Ayşe Tepe, Çolak ve Filizer, Batı ve diğerleri, Mehmet Emin Yüksel, A.A. ve diğerleri, Çelik ve İmret, Abdüssamet Yaman, Ahmet Özkan ve diğerleri, Biyan davalarında da gözaltına alınan; Zülcihan ve diğerleri, Akdoğdu davasında ise güvenlik güçlerinin koruması altında bulunan kişilerin tıbbi raporlarda tespit edilen yaralanmalarının nedeni konusunda ikna edici bir açıklamanın yapılamamasını AİHS'nin 3. maddesinin ihlali olarak değerlendirmiştir.²⁷²

Kanlıbaş başvurusunda başvuranın güvenlik güçlerinin operasyonunda ölü olarak ele geçirilen ve PKK mensubu olduğu belirtilen kardeşinin, işkence yapılarak öldürüldüğü ya da ikinci olarak kardeşinin cesedinin kasıtlı olarak tahrip edilmesinden dolayı insan hakkı ihlali

²⁶⁸ Akkoç v. Türkiye, başvuru no. 22947/ 93 ve 22948/ 93, Mahkemenin 10 Ekim 2000 tarihli kararı

²⁶⁹ Elçi ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23145/ 93,25091/94, Mahkemenin 13 Kasım 2003 tarihli kararı

²⁷⁰ İlhan v. Türkiye, başvuru no. 22277/ 93, Mahkemenin 27 Haziran 2000 tarihli kararı

²⁷¹ Esen v. Türkiye, başvuru no. 29484/ 95, Mahkemenin 23 Temmuz 2003 tarihli kararı

²⁷² Yaz, Ayşe Tepe, Çolak ve Filizer, Batı ve diğerleri, Mehmet Emin Yüksel, A.A. ve diğerleri, Çelik ve İmret, Abdüssamet Yaman, Ahmet Özkan ve diğerleri, Biyan , Zülcihan ve diğerleri, Akdoğdu kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar bölümüne bkz.)

iddiasıyla ilgili olarak etkili bir soruşturma yapılmadığı kanaatiyle AİHM, AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁷³

Diyarbakır'da yapılan bir düğün PKK yanlısı sloganların atılması, havaya ateş edilmesi, Devlet aleyhine ve terör örgütünü destekleyen pankartların açılması, uyarıda bulunan güvenlik güçlerine taş ve sopalarla saldırılması, polis şefinin tartaklanıp üniformasının yırtılması ve telsiz anteninin parçalanması suretiyle yasa dışı gösteriye dönüştürülmüştür. Güvenlik güçlerinin müdahalesi sırasında yaralandığını bildiren başvurucu, polisler tarafından dövüldüğünü iddia etmiştir. AİHM, başvuranın kalabalık grubu güvenlik güçlerine karşı şiddete tahrik ettiği düşünülse bile başvuruda tespit edilen lezyonların meydana gelişi ve yoğunluğunun hayati bir tehlike oluşturması nedeniyle zor kullanımının orantısız olduğuna ve AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.(Günaydın K.)²⁷⁴

2.2.Cezaevinde Kötü Muamele

Cezaevlerindeki hükümlüler özgürlüklerinin kısıtlanması açısından buldukları yapıların olanaklarına ve ceza sürelerine göre uç noktalarda yer almaktadırlar. AİHM cezaevi koşullarını değerlendirirken, kişinin tutuklu veya hükümlü oluşunu, yaşını, cinsiyetini, sağlık durumunu çevresine karşı tehlike olasılığını değerlendiren kararlar vermektedir. AİHM'ni böyle bir değerlendirmeye yönlendiren etkenler arasında 1987 yılında benimsenen Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Küçük Düşürücü Uygulama ve Cezaların Önlenmesi Sözleşmesi'nin önemli bir yeri bulunmaktadır.²⁷⁵

AİHM, cezaevinde tutulan kişilerin hapisane yönetiminin kontrol ve sorumluluğu altında oldukları için devletin bu kişilerin yaşamından ve sağlığından sorumlu olduğunu kabul etmektedir. Cezaevlerindeki kişilere kasten kötü davranışlarda bulunulması, onların bedensel açıdan yaralanmaları, onursal yönden kendilerini küçük düşürülmüş ve hakarete uğramış hissetmelerine neden olacak davranışlar devletin sorumluluğunu gerektirmektedir. Bu tür davranışların özel bir amacı olmasa bile sonuçlarına bakılarak, Sivil ve Siyasal Haklar

²⁷³ Kanlıbaş v. Türkiye, başvuru no. 32444 / 96, Mahkemenin 8 Aralık 2005 tarihli kararı

²⁷⁴ Günaydın v. Türkiye, başvuru no. 27526 / 95, Mahkemenin 13 Ekim 2005 tarihli kararı

²⁷⁵ Güney Dinç- Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi- Sorularla Hukuk Dizisi 4- Türkiye Barolar Birliği Yayınları - Birinci Baskı : Ankara - Mayıs 2006 s. 93

Uluslararası Sözleşmesi'nin 10. maddesi ile AİHS'nin 3. maddesine aykırı düştüğü sonucuna varılabilecektir.²⁷⁶

Cezaevinde açlık grevi yapan bir hükümlünün zayıf düşmesi nedeniyle cezaevi yönetimince zorla beslenerek tedavi edilmesi, kendisine zarar vermemesi için ellerine kelepçe takılıp güvenlik yatağına bağlanması, 3. madde kapsamında başvuru konusu olmuştur. AİHM bu gibi koşullarda özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yönelik uygulamalarda daha özenli bir denetim gerektiğini belirtmekle birlikte, kararında, tıp biliminin gereklerine ve yerleşik kurallarına öncelik vermiştir. 'Kendileri hakkında karar vermekten yoksun olan hastaların bedensel ve ruhsal sağlığının korunması için tıp biliminin kurallarına göre zorla uygulanması gereken önlemlerin, bu gereklilik sınırları içinde kalmaları koşuluyla uygulanmalarının, AİHS'nin 3. maddesi bağlamında insanlıkdışı ve onur kırıcı davranışlar sayılmayacağı' kararlaştırmıştır.(Herczegfalvy K.)²⁷⁷

1995'te Buca Cezaevinde, hücrelerinden alınan ve mahkemeye götürülmek üzere hapisane önünde bekletilenlerden, arama istemine direnenlerin jandarmalar ve gardiyanlar tarafından cop ve sopalarla dövüldükleri ve yaralandıkları sonucuna varan AİHM, uygulamanın AİHS'nin 3. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir. Kararda, AİHS'nin 3. maddesi bağlamında olayın soruşturmasında resmi görevlilerin açıklamasının savcı tarafından yeterli bulunması, İl İdare Kurulunca jandarmalar hakkında kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi ve bu kararın dosyanın iletilmesinden 4 yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra alınması, dava dosyasının kaybolması, idari kurulların bağımsız olmaması ve soruşturmaların olayla ilgili birimlere hiyerarşik olarak bağlı görevlilerce yapılması soruşturma sürecinin ciddi eksiklikleri olarak değerlendirilmiştir.(Satık ve d. K.)²⁷⁸

Polis memurları aleyhine işkence ve kötü muamele iddiasıyla bizzat kendilerinin açmış oldukları davaya taraf olarak katılmak için adliye binasına getirilen, TKİP/L (Türkiye Komünist İşçi Partisi/Leninist) örgütüne yönelik soruşturma sonucu haklarında dava açılan, tutuklu, kelepçeli, silahsız olan ve güvenlik güçleri yönünden bir tehlike oluşturmayan başvuru sahiplerinin aile üyelerine ve basın mensuplarına zafer işareti yapmaları ve slogan atmaları güvenlik güçlerinin yaptığı müdahale ile engellenmek istenmiştir. Özellikle başvuru

²⁷⁶ İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları**, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayımcılık, 2006 ss.56-57

²⁷⁷ Herczegfalvy v. Avusturya, başvuru no. 1533/83 Mahkemenin 24 Eylül 1992 tarihli kararı

²⁷⁸ Satık ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 31866/ 96, Mahkemenin 10 Ekim 2000 tarihli kararı

sahiplerinde tespit edilen yaraların sayısı ve vehametinin, başvuru sahiplerinin elzem kıldığı bir güç kullanımına denk düşmediğini tespit eden AİHM, yapılan uygulamanın Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.(Zülcihan ve d. K.)²⁷⁹

2.3.Yeterli ve Etkili Soruşturma

AİHM'ne göre, AİHS'nin 3. maddesi, '*devlete Sözleşmede belirtilen hak ve özgürlükleri yargı yetkisi içinde bulunan herkes için güvenceye alma yükümlülüğünü yükleyen*' 1. maddesi ile birlikte okunduğunda, haksız bir kötü muamelenin sorumluların belirlenmesi ve cezalandırılması için etkili bir resmi soruşturma yapılması gerekliliğini de zımnen içermektedir. Eğer böyle bir soruşturma yapılmamışsa, işkence, insanlıkdışı, onur kırıcı muamele ve ceza yasağı pratikte etkisiz hale gelecek ve bazı durumlarda devlet organlarının, kontrolleri altındaki kişilerin haklarını fiili bir muafiyetle ihlal etmeleri mümkün olabilecektir.²⁸⁰

Diyarbakır'da 1994'te doktor raporlarını ileterek savcıya işkence gördüğünü bildiren başvuru Veznedaroğlu'nun iddiası ile ilgili olarak, savcının başvurucudan başka bir bilgi istemediği ve polislerin ifadelerini almadığı ve şikayetin özü hakkında tıbbi delili soruşturma ihtiyacı duyması için yeterli bulmadığı uygulamada AİHM, işkence iddiasında '*yetersiz soruşturma*' gerekçesiyle AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.(Sevtap Veznedaroğlu K.)²⁸¹

AİHM, soruşturma sırasında işkence gördüğü iddiasıyla ilgili olarak PKK terör örgütü adına 1991 ve 1992 yıllarında silahlı saldırılarda bulunmak, bir askerin ölümü, iki askerin yararlanması eylemlerine katılmakla suçlanan başvuru Hulki Güneş'in davasında yeterli soruşturma yapılmadığından bahisle başvuru sahibinin insanlıkdışı ve aşağılayıcı muameleye tabi tutulduğuna ve Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁸²

²⁷⁹ Zülcihan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 53147 / 99, Mahkemenin 3 Şubat 2005 tarihli kararı.

²⁸⁰ Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi-AİHM Kararlarında Türkiye/ Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları 169-170

²⁸¹ Sevtap Veznedaroğlu v. Türkiye, başvuru no. 32357/ 96, Mahkemenin 11 Nisan 2000 tarihli karar

²⁸² Hulki Güneş v. Türkiye başvurusu no. 28490/95, Mahkemenin 19 Haziran 2003 tarihli kararı

AİHM, terör suçlarıyla mücadele kapsamında Hulki Güneş başvurusunda olduğu gibi, Sadık Önder²⁸³ başvurusunda da kötü muamele iddalarıyla ilgili güçlü ve yeterli bir soruşturma yürütülmediğinden Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

2.4.Sığınmacının Sınırdışı Edilmesi ve Suçlu İadesi

AİHM'nin yerleşik içtihadına göre, sınırdışı edilen ya da geri verilen bir kişinin gönderildiği ülkede AİHS'nin 3. maddesine aykırı bir muameleyle karşılaşma riski varsa, terör zanlısının adalete teslim edilmesi gereği olsa bile AİHS'ne taraf bir devletin bu kişiyi sınırdışı etmekten ya da geri göndermekten kaçınması zorunluluk arz etmektedir. Aksi durum, sınırdışı etme ya da geri verme kararını alan devletin AİHS'ne göre sorumluluğuna yol açmaktadır. AİHS, kişinin gönderildiği ülkede kötü muameleyle uğrayacağı yönünde 'gerçek bir tehlike' ile karşılaşacağına dair önemli sebeplerin var olduğuna ikna olması halinde, devletin AİHS'nin 3. maddesine göre sorumluluğu ilkesini formüle etmiştir.²⁸⁴

AİHM'nin bu içtihadı, BM'in İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı ya da Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesi ile de uyumludur. Bu sözleşmenin 3. maddesine göre, sınırdışı etme, geri gönderme ya da iade etme durumlarında bireyin gönderileceği ülkede işkenceye uğrama tehlikesi varsa, bireyin sınırdışı edilmesi, geri gönderilmesi ya da iade edilmesi yasaklanmıştır.²⁸⁵

AİHM, ABD'ne iade edilmesi halinde ölüm cezasına mahkum edilmesi çok yüksek bir olasılıkla beklenen Soering'i iade etme kararı alan Birleşik Krallık'ın bu kararı uygulamayı halinde Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edileceğine karar vermiştir. AİHM'nin bu karardaki gerekçesi, Soering'in iade edilmesi durumunda, ölüm cezasının infazına kadar ortalama 6-8 yıl ölümü bekleyeceği 'ölüm koridoru'nda ağır hapisane koşullarında tutulacak olmasıdır.²⁸⁶

İran'da 1970-80'lerde Marksist/Leninist Fedaiyan örgütünün destekleyicisi olan İran vatandaşı olan başvuruçular, İran'daki rejim değişikliğinden sonra çeşitli insan hakları

²⁸³ Sadık Önder v. Türkiye, başvuru no. 28520 / 95, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı

²⁸⁴ Özcan Özbey, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**, Ankara: Adalet Yayınevi – 2005 s. 168

²⁸⁵ Yekta Güngör Özden, H. Bülent Serim, **İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklerine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer veren Anayasa Mahkemesi Kararları**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 35, 1997, ss. 41-53

²⁸⁶ Soering v. Birleşik Krallık başvuru no. 14038/ 88, Mahkemenin 7 Temmuz 1989 tarihli kararı

ihlallerine maruz kalmış ve güvenlikleri için ülkelerini terkederek 1997’de Türkiye’ye gelmişlerdir. Türk makamlarının bu kişiler hakkında sınırdışı kararı vermesi üzerine bu kararın uygulanmasının AİHS’nin 2., 3. ve 8. maddelerinin ihlalini oluşturacağı ileri sürülmüştür. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nden mülteci statüsü elde eden başvurululara Dışişleri Bakanlığı’nca insani nedenlerle üçüncü bir ülke tarafından kabul edilinceye kadar geçici ikamet izni verilmiştir. Daha sonra ABD tarafından kabul edildiklerini ve halen ABD’de yaşadıklarını bu nedenle İran’a geri gönderilme korkusunun ortadan kalktığını ve başvuruluların artık mağdur olamayacaklarına karar veren AİHM, AİHS’nin 2., 3. ve 8. maddelerine ilişkin iddiaları daha fazla incelemeye gerek görmemiştir.(G.H.H.ve d. K.)²⁸⁷

Özbekistan Devlet Başkanına saldırı girişiminden sonra Türkiye’ye gelen Mamatkulov ve Abdurasulovic Mart 1999’da ülkemizde yakalanmıştır. Bu kişiler yakalandıktan sonra AİHM’ne yaptıkları başvuruda geri verildikleri takdirde AİHS’nin 3. maddesinin de ihlal edileceğini ileri sürmüşlerdir. AİHM, Mahkeme İçtüzüğü’nün 39. maddesi çerçevesinde bir geçici tedbir kararı olarak Türkiye’den başvuruluları geri vermemesini istemiştir. Ancak Türk makamları, bu geçici tedbir kararına rağmen başvuruluları Özbekistan makamlarına teslim etmiştir. AİHM, olayda başvuruluların Özbekistan’a geri verilmelerinden sonra işkence ya da kötü muamele gördüklerine dair yeterli kanıt olmamasından dolayı 3. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiş, ancak tedbir kararına uymaması nedeniyle Türkiye’nin Sözleşme’nin 34. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.²⁸⁸

2.5.Adil Yargılama ve Ölüm Cezasına Mahkumiyet

AİHM(Birinci Daire), Türkiye’ye karşı Öcalan başvurusunda ölüm cezasının AİHS’nin 3. maddesine aykırı olup olmadığı sorununu incelemiş ve belirli koşullarda ölüm cezasına mahkum edilmenin ‘insanlıkdışı muamele’ oluşturabileceğini karara bağlamıştır.

²⁸⁷ G.H.H. ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 43258/ 98, Mahkemenin 11 Temmuz 2000 tarihli kararı

²⁸⁸ a-Mamatkulov ve Abdurasulovic v. Türkiye, başvuru no. 46827/ 99, 46951/ 99, Mahkemenin 6 Şubat 2003 tarihli kararı
b-Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye, başvuru no. 46827/ 99, 46951/ 99, Mahkemenin 4 Şubat 2005 tarihli kararı. (Büyük Daire Kararı)

AİHM'ne göre, AİHS'nin 2. maddesi açıkça izin verdiğiinden ölüm cezası Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı düşmemektedir. Bununla birlikte Sözleşme'nin 6. ve 13. protokolleri karşısında, 'ölüm cezasının yerine getirilmesinin 3. maddeye aykırı insanlıkdışı ve onur kırıcı muamele olarak görülebileceği ileri sürülebilir'. Fakat AİHM, bu konuda kesin bir sonuca varmayı gerekli görmemiştir.

AİHM'ne göre, bu ceza kişide infaz edileceği korkusunu doğurur; kişinin geleceği açısından duyduğu korku ve belirsizlik, bu cezanın yerine getirilme gerçek tehlikesinin bulunduğu koşullarda, önemli ölçüde insani sıkıntıya yol açar ve bu sıkıntı, yargılamanın adil olmayışından ayrılamaz. Adil olmayan bir yargılama sonucunda insan yaşamının riske atılması, AİHS'ne göre hukuka aykırıdır.

AİHM, başvurunun somut koşullarını inceleyerek, Öcalan'a adil olmayan bir yargılama sonucunda verilen ölüm cezasının AİHS'nin 3. maddesinin ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir. AİHM, başvurunun kabul edilebilirliğini ve esasını etkili bir biçimde inceleyebilmek için, sorumlu devletten ölüm cezasının uygulanmamasını sağlayacak bütün gerekli önlemleri almasını istemiştir.²⁸⁹

Öcalan(2) başvurusunda AİHM, Büyük Dairesi bağımsızlığı ve tarafsızlığı şüpheye açık olan bir mahkeme tarafından adil olmayan yargılama sonucunda başvuru sahibine verilen idam hükmünün 3. maddenin ihlali şeklinde insanlıkdışı muameleye vardığı sonucuna ulaşmıştır.²⁹⁰

3-Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı(AİHS Madde 5)

Terörist veya terör suçunu işlediği şüphesi altındaki şahıslar açısından da kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı gözetilmek zorundadır.

AİHS'nin 5. maddesi, "özgürlük ve güvenlik hakkı" başlığını taşımaktadır. AİHS'nin 5. maddesi bağlamında kişi özgürlüğü ilkesi, yalnız bireyin fiziksel özgürlüğü ile ilgilidir. Bu

---

²⁸⁹ Öcalan(1) v. Türkiye, başvuru no. 46221/ 99, Mahkemenin 12 Mart 2003 tarihli kararı

²⁹⁰ Öcalan(2) v. Türkiye, başvuru no. 46221/ 99, Mahkemenin 12 Mayıs 2005 tarihli kararı (Büyük Daire Kararı)

madde devlet organlarının kişiyi keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakmaması için güvenceler getirir ve gözaltında ya da tutuklu olan kişilere bazı haklar tanır.²⁹¹

AİHS'nin 5. maddesi, bir kimseyi, suç işlediğine dair duyulan haklı kuşku üzerine, yetkili makam önüne çıkarılması amacıyla, suç işlemesi veya işledikten sonra kaçmasının önlenmesi, haklı nedenlerle zorunlu sayıldığında tutuklayabilmesini temin eder AİHS'nin 5. maddesinin 1. fıkrasında “*herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir.*” hükmüne yer verildikten sonra bu hak ve özgürlüğün sınırlama nedenleri sınırlı olarak sayılmıştır.²⁹²

BM'in Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 9. maddesi:

“Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz ya da tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.”

Hükmünü AİHS'nin 5. maddesine paralel biçimde öngörmektedir.²⁹³

Özgürlükten yoksun bırakılma durumunda “hukuka uygunluk” koşulu işlemin ulusal hukuktaki usullere uygun olarak yapılıp yapılmadığı yönünden AİHM tarafından denetlenmektedir. Uygulamanın iç hukuktaki düzenlemelere uygun olması da yeterli değildir, İç hukuktaki düzenlemelerin de AİHS'nin 5. maddesinin amacına uygun olması ve bireyi keyfilikten koruması gerekmektedir.

AİHM kararlarında, AİHS'nin 5. maddesinin ihlali iddiaları gözaltına alma ve tutuklama işlemlerinde yoğunlaşmaktadır.

²⁹¹ Serap Keskin, 'İnsan Hakları' içinde : 'Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı'/ İstanbul: Yapı Kredi Yayınları -1410/ 2000 s. .64

²⁹² Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok, İnsan Hakları El Kitabı, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, ss.129-131

²⁹³ Yekta Güngör Özden, H. Bülent Serim, **İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklerine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer veren Anayasa Mahkemesi Kararları**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 35, 1997 ss .9-26

3.1.Gözaltına Almada Kayıt Tutma

Kayda geçmeyen gözaltı, özgürlükten yoksun bırakma eyleminden sorumlu olanların suç ile olan ilgilerini gizlemelerini, izlerini örtmelerini ve gözaltına alınan kişinin akıbetiyle ilgili sorumluluktan kurtulmalarını mümkün kılmaktadır. AİHM'ne göre gözaltı tarihi, saati ve yeri, gözaltına alınan kişinin adı, gözaltı sebepleri ve gözaltına alan yetkilinin adı gibi bilgileri içeren verilerin bulunmaması, AİHS'nin 5. maddesinin amacına aykırı olarak görülmelidir

AİHM tarafından Türkiye'nin 5. maddeyi ihlalinin saptandığı konu ile ilgili kararlarda, kayıp kişilerin güvenlik güçlerince gözaltına alındıktan sonra kaybedildiği ileri sürülmektedir. Hükümetin bu kişilerin gözaltına alındığı iddiasını reddederek kanıt olarak sunduğu gözaltı kayıtlarını Sözleşme organları inandırıcı ve güvenilir bulmamıştır. Kayıp kişilerin güvenlik güçlerince gözaltına alındığı sonucuna ulaşmıştır.²⁹⁴

AİHM, Ü.Kurt başvurusunda olduğu gibi gözaltına alınan kişilerin kayda geçmemesini çok ciddi bir kusur olarak değerlendirmektedir.²⁹⁵

AİHM, Çakıcı başvurusunda, A.Çakıcı'nın AİHS'nin 5. maddesindeki güvencelerden tamamen yoksun biçimde kayıt dışı gözaltına alındığını ve bu durumun kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ciddi bir ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.²⁹⁶

AİHM, İpek kardeşlerin Çaylarbaşı mezrasında gözaltına alındıktan sonra nerede olduklarına dair yetkililerce makul bir açıklama getirilemediğine, yürütülen soruşturmanın etkinlik ve çabukluk yönünden yetersizliğine değinerek uygulamanın AİHS'nin 5. maddesinin tam bir ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.²⁹⁷

---

²⁹⁴ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma Ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 s. 183

²⁹⁵ Kurt v. Türkiye, başvuru no. 24276/ 94, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı

²⁹⁶ Çakıcı v. Türkiye, başvuru no. 23657/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı.

²⁹⁷ İpek v. Türkiye, başvuru no. 25760/ 94, Mahkemenin 17 Şubat 2004 tarihli kararı

3.2.Gözaltına Almada “Makul Kuşku” ve “Hukuka Uygunluk”

AİHS'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre, bir kimsenin gözaltına alınması için suç işlediğine dair somut olayların ve bilginin varlığı gereklidir.

AİHM Bertay başvurusunda; 1993'te Diyarbakır'da üzerinde kimlik belgesi olmadığı için polis tarafından alıkonularak evi aranan başvuruçunun “bir suç işlediğinden makul kuşku” duyulmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakıldığı sonucuna varmıştır.²⁹⁸

Elçi ve diğerleri davasında²⁹⁹ ise AİHM, 1993'te Diyarbakır'da gözaltına alınan 16 avukatın gözaltına alınmalarında bir savcı kararının bulunmamasının iç hukukun gerekliliklerine uygun düşmediğini saptamış ve 5. maddenin 1. fıkrasındaki “Hukuka Uygunluk” koşulunun ihlal edildiğine karar vermiştir.

Ahmet Özkan ve diğerleri başvurusunda³⁰⁰ AİHM gözaltına alınan şahısların akıbetinin yakınlarına bildirilmesinde; yetkililerin şahısların yakınlarının sorularına cevap vermemesinin AİHS'nin 5. maddesinin ağır bir ihlalini oluşturacağını düşünmektedir. Gözaltına alınmanın hukuki olması için AİHM'ne göre; bir savcının yazılı emriyle(emir sözlü olarak verilebilir ancak daha sonra yazılı olarak da kayda alınmalıdır) olması, gözaltı uzatma kararının yazılı olarak verilmesi gerekmektedir. Olayda ise; herhangi bir savcılık talimatı talebini içeren bir yazılı belge bulunmamaktadır ve Sözleşme'nin 5/1. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

3.3.Uzun Süreli Gözaltına Alma

AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrası, gözaltına alınan kişilere “derhal” bir yargıç önüne çıkarılma hakkını tanımaktadır. Sözleşme organları ‘derhal’ sözcüğünü 4 günü geçmeyen gözaltı süresi olarak kabul etmektedirler. AİHM 4 gün 6 saat gözaltında tutulmanın, derhal yargıç önüne çıkarılma gerekliliğini karşılamadığına karar vermiştir.(Brogan ve d.K)³⁰¹

²⁹⁸ Bertay v. Türkiye, başvuru no. 22493/93, Mahkemenin 1 Mart 2001 tarihli kararı

²⁹⁹ Elçi ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23145/93, 25091/94, Mahkemenin 13 Kasım 2003 tarihli kararı

³⁰⁰ Ahmet Özkan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21689/93, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı

³⁰¹ Brogan ve diğerleri v. Birleşik Krallık, başvuru no. 11209/84,11234/84,11266/84, 11386/85, Mahkemenin 29 Kasım 1988 tarihli kararı

AİHM, AİHS'nin 15. maddesine göre devletlerin olağanüstü hallerde AİHS'ne aykırı önlemler alabileceklerini bildirmeleri halinde Brannigan ve McBride kararında idarenin yargısal denetime tabi olmaksızın şüpheliyi 7 güne kadar gözaltında tutması işleminin AİHS'ne aykırı düşmediğine karar vermiştir.³⁰²

AİHM, Ülkemiz aleyhine yapılan bir çok başvuruda gözaltı süresinin “derhal” bir yargıç önüne çıkarılma hakkının ihlalini oluşturduğuna karar vermiştir.³⁰³ Bu kararlarda AİHM Brogan ve diğerleri kararına atıfla, toplumu terörizmden koruma amacıyla olsa bile gözaltına alma ve gözaltında tutulma muamelesinin icrasında keyfilikten kaçınılmasını ve idarenin yargısal denetimini gerektiren hukuk devletinin güvenceye alınmasının AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasıyla amaçlandığını vurgulamaktadır. Soruşturmayı yapan yetkililer, sanıklar terörizm suçuyla itham edilseler bile Sözleşme'nin 5. maddesine uygun davranmak zorundadırlar ve ulusal mahkemelerin olduğu gibi, nihai olarak da Sözleşme organlarının denetimi altındadırlar.

AİHM, Gündoğan, Murat Satık ve diğerleri³⁰⁴ davalarında olduğu gibi İkincisoy³⁰⁵, Abdüssamet Yaman,³⁰⁶ Talat Tepe³⁰⁷ başvurusunda da gözaltı kararına karşı etkin yargısal denetim ve zararın giderimini isteme olanağının tanınmamasını AİHS'nin 5/3-4-5. maddelerinin ihlali olarak kabul etmiştir.

AİHM, Öcalan başvurusunda güvenlik güçlerinin göz altında tutma işlemine itiraz edilebileceği kanuni bir yol olmaması bağlamında ve makul bir süre içerisinde hakim karşısına çıkarılmaması nedeniyle AİHS'nin 5/3-4. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (Öcalan (2) K.)³⁰⁸

³⁰² Brannigan ve McBride v. Birleşik Krallık, başvuru no. 14553/89, 14554/89, Mahkemenin 26 Mayıs 1993 tarihli kararı

³⁰³ Sakık, Türk, Alınak ve Zana, Dicle ve Doğan; Dikme; Altay; Filiz ve Kalkan; İğdeli; Öcalan; Abdüssamet Yaman; Aksoy; Sadak-Yurttaş, Batı ve diğerleri, Gündoğan, Murat Satık ve diğerleri, Dalkılıç; Fatma Tunç, Nuray Şen (1), Ayşe Tepe; Karakaş ve diğerleri; Süleyman Yıldırım, Ağırağ ve diğerleri, İkincisoy, Ahmet Özkan ve diğerleri, Çelik ve Yıldız; davalarında gözaltı süresinin uzunluğunun AİHS'nin 5/3. m'nin ihlalini oluşturduğuna karar verilmiştir. (Kararların tarih ve ve sayıları için Kaynaklar bölümüne bkz.)

³⁰⁴ Murat Satık ve Diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 24737/94, 24739/94, 24741/94

³⁰⁵ İkincisoy v. Türkiye, başvuru no. 26144/95, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı

³⁰⁶ Abdüssamet Yaman v. Türkiye, başvuru no. 32446/96, Mahkemenin 2 Kasım 2004 tarihli kararı.

³⁰⁷ Talat Tepe v. Türkiye, başvuru no. 31247/96, Mahkemenin 21 Aralık 2004 tarihli kararı

³⁰⁸ Öcalan(2) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mayıs 2005 tarihli kararı (Büyük Daire Kararı)

Türkiye, AİHM kararlarına uyum sağlamak amacıyla, 1990'lı yıllar boyunca gözaltı sürelerini aşamalı olarak kısaltmıştır. Bu konuda 17 Ekim 2001 tarih ve 24556 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4709 Sayılı 3 Kasım 2001 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'un 4. maddesine göre:

“Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın Mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç 48 saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok (4) gün içinde hakim önüne çıkarılır”

Denilmektedir.

17 Aralık 2004 tarih ve 25673 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5271 sayılı ve 4.12.2004 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 91. maddesi ile 'Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hakim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmidört saati geçemez' hükmüne yer verilmiştir.

Bu düzenlemelerde yer alan '*en yakın mahkemeye gönderilme*' süresinin hariç tutulmasının AİHM içtihatlarına uygun düştüğü şüphelidir. AİHM kararlarında yargıç önüne çıkarılma süresini belirsiz biçimde uzatabilecek bu tür bir ifadeye rastlanmamaktadır.

3.4.Gözaltına Alınmada Mahkemeye Başvuru Hakkı

AİHS'nin 5. maddesinin 4. fıkrası, gözaltındaki ve tutuklu bulunan kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının hukuka uygunluğunun denetlenmesi için 'mahkemeye başvuru hakkı'na sahip oldukları bir güvenceyi içermektedir.³⁰⁹

AİHM, İğdeli³¹⁰, Şimşek(1)³¹¹, Sakık ve diğerleri,³¹² Öcalan³¹³ kararlarında gözaltındaki şüphelilerin gözaltı sürelerinin uzunluğunu Sözleşme'nin 5. maddesinin 4. fıkrasının gerektirdiği 'hızlı' bir yargısal denetimin sağlanması ilkesine aykırı bulmuştur.

³⁰⁹ İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları**, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayımcılık, 2006 ss.54-57

³¹⁰ İğdeli v. Türkiye, başvuru no. 29296/ 95, Mahkemenin 20 Haziran 2002 tarihli kararı

³¹¹ Şimşek (2) v. Türkiye, başvuru no. 50118 / 99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı.

³¹² Sakık ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23878/ 94,23879/94, 23880/94, 23881/94, 23882/94, 23883/94, Mahkemenin 26 Kasım 1997 tarihli kararı.

Şimşek(1) başvurusunda da AİHK, başvuruçunun AİHS'nin 5. maddesinin 3. ve 4. fıkralarına aykırı biçimde gözaltında tutulduğu halde 466 sayılı Yasaya göre tazminat hakkının Türk hukukunda tanınmadığını ve AİHS'nin 5. maddesinin 5. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.³¹⁴

3.5.Uzun Süreli Tutuklama

AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrası, gözaltına alınan ya da tutuklanan kişilerin “makul süre içinde yargılanma ya da yargılama sürerken salıverilme hakkı”nı içermektedir. AİHM, tutukluluk süresinin “makul” olup olmadığını değerlendirirken, sanığın kaçma, delilleri karartma, tanıklara baskı yapma, suçta tekerrür gibi olasılıklar, olayın karmaşıklığı, gecikmeye neden olan kaçınılmaz nedenlerin varlığı gibi ulusal yargı yerlerince tutukluluğun sürmesi için gerekçe olarak gösterilen çeşitli faktörleri, tutukluluk süresinin “makullüğünün” değerlendirilmesinde göz önünde tutmaktadır.³¹⁵

Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri N.Yağcı ile Eski TKP Genel Sekreteri K.Sargın yurda dönüşlerinde 16 Kasım 1987 günü gözaltına alınmışlar ve 5 Aralık 1987 günü tutuklanmışlardır. Türkiye'nin AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıdığı 22 Ocak 1990'dan 4 Mayıs 1990 tarihine kadar geçen 3 ay 12 gün süren tutukluluk müddeti ile birlikte yaklaşık 2,5 yıl süreyle tutuklu kalmışlardır. Şüphelilerin kendi istekleriyle ve cezai takibata maruz kalacaklarını öngörerek yurda döndüklerine işaret eden ve tutukluluk halinin devamına karar verilirken şüphelilerin bir kaçma tehlikesinin bulunduğuna ilişkin hiçbir açıklama yapılmadığını kaydeden AİHM, uygulamayı ve başvuruçuların tutuklu kaldığı süreyi AİHS'nin 5. maddesinin 3. fıkrasına aykırı bulmuştur.³¹⁶

Mansur³¹⁷ davasında 1 Yıl 28 gün, Ahmet Özkan ve diğerleri³¹⁸ davasında Ali Erbek'in 5 yıl 6 aydan daha fazla, Karagöz³¹⁹ davasında 4 yıl 4 aydan daha fazla tutukluluk

---

³¹³ Öcalan(1) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mart 2003 tarihli kararı

³¹⁴ Şimşek(1) v. Türkiye, başvuru no. 28010/95, Komisyonun 1 Mart 1999 tarihli kararı.

³¹⁵ Özcan Özbey- **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**- Ankara: Adalet Yayınevi – 2005 ss.220-225

³¹⁶ Yağcı ve Sargın v. Türkiye, başvuru no. 16419/90, 16426/90, Mahkemenin 8 Haziran 1995 tarihli kararı

³¹⁷ Mansur v. Türkiye, başvuru no. 16026/90, Mahkemenin 8 Haziran 1995 tarihli kararı.

³¹⁸ Ahmet Özkan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21689/93, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı

³¹⁹ Karagöz v. Türkiye, başvuru no. 5701 / 02, Mahkemenin 20 Ekim 2005 tarihli kararı

süresinin devamında ulusal mahkemenin tahliye taleplerini reddederken “suçun niteliği”ne, “delillerin durumu”na ve ’tutukluluk süresi’ne gibi benzer kalıp ifadelerle dayanıldığını, kaçma tehlikesinin yalnız suç için öngörülen cezanın ağırlığı dikkate alınarak değerlendirilemeyeceğini belirten AİHM, ulusal mahkemenin tutukluluğun devamına ilişkin kararının yeterli gerekçeyi içermediğini belirterek, uygulamanın AİHS’nin 5/3. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir.

Demirel başvurusunda; 28 Eylül 1991’de başlayan tutukluluğun 21 Ekim 1998’de mahkumiyet kararıyla sona erdiğini tespit eden AİHM, Türk Hükümetinin kaçma ve delillerin bertaraf edilmesi tehlikesi, sabit bir ikamet yokluğu, başvuru sahibinin katıldığı terörist eylemler ve yakalanan kişi sayısı ile ilgili argümanlarını paylaşmamış ve bu tehlikelerin iç hukuktaki adli makamlar tarafından muhtemelen nazarı itibara alınmadığını, DGM’nin her defasında ‘isnat edilen suçun tabiatı ve delillerin durumu hesaba katılarak’ biçiminde bir gerekçeyle ve 7 defa da hiçbir gerekçe göstermeksizin tutukluluk süresini devam ettirmesini değerlendirmiştir. Ciddi suçluluk emarelerinin varlığının ve devamının temel faktörler olduğunu kabul etmekle birlikte, AİHM bu emarelerin tek başına bu kadar uzun süre tutuklamayı açıklayamayacağı sonucuna vararak olayda AİHS’nin 5/3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³²⁰

AİHM’nin içtihatlarında belirlenen AİHS standartlarına uyum amacıyla 17 Aralık 2004 tarihli ve 25673 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve yürürlüğe giren 5271 sayılı ve 4.12.2004 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 100. maddesi ile tutuklama nedenleri şüphelinin kaçması ve delilleri karatmasının önlenmesi nedenleriyle sınırlandırılmış, işin önemi ve öngörülen ceza ve güvenlik tedbiriyle orantılı olmaması halinde tutuklama kararının verilemeyeceği belirtilmiştir. Aynı Yasa’nın 102. maddesi ile tutuklulukta geçecek süre ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde azami 3 yıl ve diğer suçlarda ise azami 10 ay olarak sınırlandırılmıştır.

---

³²⁰ Demirel v. Türkiye, başvuru no. 39324/98, Mahkemenin 28 Ocak 2003 tarihli kararı

4. Adil Yargılanma Hakkı (AİHS Madde 6)

Terörist veya terör suçunu işlediği şüphesi altındaki şahıslar açısından da kişinin adil yargılanma hakkı AİHS'nin koruma rejimi altındadır.

Adil yargılanma ilkesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 10. maddesi ile birlikte, AİHS'nin 6. maddesinde değişik yönleriyle, geniş kapsamlı bir şekilde düzenlenmiş olup, kapsamı AİHM'nin içtihatlarıyla sürekli genişletilmektedir.³²¹

AİHS'nin 6. maddesi bir kimsenin medeni hak ve yükümlülükleri ya da hakkında herhangi bir suçlama karara bağlanırken, bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkını güvence altına almaktadır.³²²

Bir mahkemenin üyeleri görevlerini yerine getirirken, sanığın kendisine yüklenen suçu işlediği önyargısı ile işe başlamamalıdır; suçu kanıtlama görevi iddia makamına aittir ve her türlü kuşku sanığın yararına değerlendirilmelidir. Ayrıca, sanık savunmasını uygun bir biçimde hazırlayıp sunması için hakkında açılan davadan haberdar edilmelidir. Şüphelinin suçlu bulunmasına yetecek kanıtları ortaya koymak da iddia makamının görevidir. Sanığın suçlandığı eylemlerin ağırlığı, avukatı ile özel ortamda baş başa görüşmesinin engellenmesini haklı kılamaz.³²³

AİHM, Türkiye'nin Özbekistan'a geri verdiği Mamatkulov ve Abdurasulovic'in TCK'nın 9. maddesine göre kendileri hakkında iade kararı alan ceza mahkemesi kararının AİHS'nin 6. maddesine aykırılığı başvurusunda AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasını olayda uygulanabilir bulmamıştır.³²⁴

AİHM yabancıların ülkeye girmeleri, kalmaları ve sınırdışı edilmeleri ya da geri verilmeleri ile ilgili işlemlerin 'medeni hak ve yükümlülükler' ile ya da bir 'suç isnadı' ile ilgili olmadığı kanaatindedir.

³²¹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**- T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 ss. 181-182

³²² Özcan Özbey- **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**- Ankara: Adalet Yayınevi – 2005 s. 232

³²³ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, ss. 157-164

³²⁴ Mamatkulov ve Abdurasulovic v. Türkiye, başvuru no. 46827/99, 46951/99, Mahkemenin 6 Şubat 2003 tarihli kararı

AİHM'nin Türkiye'nin Sözleşmenin 6. maddesini ihlalini saptayan kararları, Mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmaması, 'makul' sürede yargılanmama, duruşmasız yargılama, silahların eşitliği ile çelişmeli yargılama ilkelerinin ihlali ve ceza davalarında sanık haklarının ihlali konularında yoğunlaşmaktadır.

4.1.Mahkemenin Bağımsız ve Tarafsız Olması

AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrası, adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak yargılamanın 'bağımsız ve tarafsız' bir mahkeme tarafından yapılması gereğini içermektedir. Mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olmadığı iddiası ile ilgili başvurularda AİHM, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız ve tarafsız olmadığına karar vermiştir.

4.1.1.Devlet Güvenlik Mahkemesi

AİHM'ne göre; demokratik toplumlarda mahkemelerin halka, her şeyden önce de cezai yargılamada sanığa yargılama süreci bakımından güven vermesi gerekir. Bir mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığı korkusunun meşru bir nedeninin olup olmadığının belirlenmesinde, sanığın kuşkuları önem taşır. Burada belirleyici olan şey ise, sanığın kuşkularının objektif olarak haklı görülüp görülmemesidir. Bu bağlamda AİHM, İncal davasında Anayasa'nın 143. maddesi ile 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun uyarınca üyelerinden birinin askeri yargıç olması nedeniyle DGM'lerin bağımsızlığı ve tarafsızlığından kuşku duymakta başvurucunun haklı olduğuna karar vermiştir.³²⁵

DGM'lerde görev yapan askeri yargıçların, bağımsızlık ve tarafsızlık güvencelerinden bir kısmına sahip olmalarıyla birlikte yürütme organından emir alan orduya mensup askeri şahıs olmaları, askeri disipline tabi bulunmaları ve bu amaçla haklarında sicil verilmesi, atanmalarıyla ilgili kararların ordu tarafından alınması nedeniyle AİHM, DGM'lerin bağımsız ve tarafsız olmadığı gerekçesiyle İncal kararında olduğu gibi Öcalan'ın DGM önündeki

---

³²⁵ İncal v. Türkiye, başvuru no. 22678/ 93, Mahkemenin, 9 Haziran 1998 tarihli kararı

yargılanma sürecinin bir kısmında askeri yargıcın bulunmasını AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlali olarak değerlendirmiştir.³²⁶

Mahkeme, 'milli güvenlik' kapsamına giren suçlarla ilgilenen DGM önünde dinlenen başvuru sahiplerinin, içlerinde askeri yargıya mensup bir subayın da bulunduğu hakimler tarafından yargılanmaktan korkmalarının ve endişe duymalarının anlaşılır olduğuna kanaat getirmiştir. Bundan dolayı, başvuru sahiplerinin yargılamanın bağımsızlığından ve tarafsızlığından şüphe duymalarının, tarafsız olarak, açığa kavuşturulduğu kabul edilebilir görüşüne yer veren AİHM, askeri hakimin bulunduğu DGM'nde başvuru sahiplerinin yargılanıp cezalandırılmasında AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasına göre bağımsız ve tarafsız bir yargılama gerçekleştirilmediği sonucuna varmıştır.

Mahkeme, bağımsız ve tarafsız olduğu şüpheli bir mahkemenin, her halükarda içtihadı altındaki kişilere cezai yargılama usullerinin adilliği hakkında hakkaniyetli bir dava süreci garanti edemeyeceği ve adil yargılanmama iddiasıyla ilgili diğer iddiaların ve şikayetlerin ayrıca incelenmesine gerek bulunmadığı görüşündedir.

AİHM'nin İncal kararından sonra benzeri bir çok başvuruda da içtihadını tekrarladığı ve Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar verdiği görülmüştür.³²⁷ Bunun üzerine Anayasa'nın DGM'lerini düzenleyen 143. maddesi, 18 Haziran 1999 gün ve 23729 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4388 sayılı 18 Haziran 1999 tarihli Yasa ile değiştirilmiş ve DGM'lerde askeri yargıç bulunmasına ilişkin hüküm kaldırılmıştır. 7.5.2004 gün ve 5170 sayılı Kanun'un 9. maddesi ile DGM'nin kuruluşuyla ilgili Anayasa'nın 143. maddesi kaldırılmıştır. Anayasa değişikliği doğrultusunda 16.6.2004 gün ve 5190 sayılı Yasa'nın 3. maddesiyle 16.6.1983 gün ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un yürürlüğüne son verilmiştir.

³²⁶ Öcalan(1) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mart 2003 tarihli kararı

³²⁷ İncal kararından sonra da Algür, Demirel, Atça ve diğerleri, Işık, Orhan Kaya, Hulki Güneş, Özgür Işık, Dertli ve diğerleri, Özdemir, Karkın, Yurtdaş ve İnci, Kızılyaprak, Alfathı, Akkaş, Al ve diğerleri, F Çetinkaya ve diğerleri Fadime Özkan, Gönülşen, Saçık, Ayşe Kılıç, Demirtaş, Çakar, Çavuşoğlu ve Bulut, Dalgıç, Erdoğan, Eren, Gençel, Hayrettin Barbaros Yılmaz., Süvarioğulları, Şimşek (2), Tutmaz ve diğerleri, Özyol, Peker, İsmail Güneş, Kenan Yavuz, Ergül ve Engin, Günel., Kirman, Özülkü, Tuncel ve diğerleri, Uçar ve diğerleri, Çavuşoğlu ve diğerleri, Duran, Dursun, Sarıoğlu, Taşkın, Yeşim Tan, Ükünç ve Güneş, Becerikli ve Altekin, Toprak, Çınar, Erolan, Hıdır Özdemir, İçöz, Metin Polat ve diğerleri, Güven ve diğerleri, İrfan Kaya, Jalaliaghdam, Kırcan, Korkmaz, Özertikoğlu, Halil Doğan, Kalyoncugil ve diğerleri, Tahir Duran, Abdullah Aydın(1), Takak, Mehdi Zana(2), Tezcan Uzunhasanoğlu, Lesker Acar, Yeşil, Zarakolu, Aksaç, Çolak(2), Haydar Yıldırım, İrey, İbrahim Ülger, Okutan, Süleyman Yıldırım, Ferudun Yazar ve diğerleri, Murat Kılıç, Öcalan(2), Mehmet Bülent Yılmaz ve Şahin Yılmaz, Durmaz ve diğerleri, Yanıkoğlu, Döner, Epözdemir, Ayşe Öztürk, Taydaş ve Özer, Maraşlı, Ayhan(1), Ayhan(2), Baran, Ünal, Volkan Aydın, Dicle, Şahin Doğan, Gökdere ve Gül, Vural, Metin Yılmaz, Şehmuz Aydın, Kaymaz ve diğerleri, Rıza Dinç, Tekin ve Taştan, Biyan, Özdoğan, Dolaşan, Erdost, Kılınç, Özüpek Şirin, Ağın, Öner ve diğerleri, Günaydın, Can, kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

1412 sayılı CMUK'nın 5190 sayılı Kanun ile düzenlenen 394/a maddesiyle devletin güvenliğine karşı işlenen suçlarla ilgili davaların, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca birden çok ili kapsayacak şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek Ağır Ceza Mahkemelerinde görüleceği öngörülmüştür. Bu düzenleme 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren CMK'nın 250. maddesi ile de korunmuştur.

4.1.2. Sıkıyönetim Mahkemesi

AİHM, sıkıyönetim mahkemelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı sorununu değerlendirirken, yargıçların atanma biçimi, görev süreleri, dış baskılara karşı güvencelerinin olup olmaması ve mahkemenin bağımsız bir görünüm verip vermemesi bakımından inceleme yapmıştır. AİHM sıkıyönetim mahkemelerinde görev yapan askeri yargıçların, yürütme organından emir alan orduya mensup askeri şahıs olmaları, askeri disipline tabi bulunmaları ve bu amaçla haklarında sicil verilmesi, atanmalarıyla ilgili kararların idari makamlar ve ordu tarafından alınması, mahkeme heyetindeki subay üyenin komutana bağlılığı nedeniyle sıkıyönetim mahkemelerinin hiçbir şekilde bağımsız olmadıklarına karar vermiştir.

Türkiye'nin AİHM'nin yargı yetkisini 22 Ocak 1990'da tanımış olması ve bu tarihten sonra meydana gelen olaylar ve durumlar için AİHM'nin yargı yetkisini kabul ettiğini dikkate alan Mahkeme Mitap ve Müftüoğlu başvurusunda³²⁸ 22 Ocak 1990'dan önce sıkıyönetim mahkemesinin kararını verdiği dikkate alarak mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığına ilişkin iddiayı incelememiş ise de; sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmış olan Dev-Yol davası sanıkları tarafından ileri sürülmeye devam eden sıkıyönetim mahkemelerinin tarafsız ve bağımsız olmadığına ilişkin iddialarla ilgili olarak 11. Protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte zaman bakımından yetki sorununun doğduğuna işaret ederek Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını tanıdığı 28 Ocak 1987 tarihinden itibaren zaman bakımından yetkisinin başlayacağına karar vermiş ve bu kapsamda sıkıyönetim mahkemelerinin bağımsız ve tarafsız olmadığına ilişkin iddiaları da incelemeye almıştır.

---

³²⁸ Mitap ve Müftüoğlu v. Türkiye, başvuru no.15530/89, 15531/89 Mahkemenin 25 Mart 1996 tarihli kararı

Sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmış olan başvurucuların bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanmama yönündeki endişelerinin objektif olarak haklı görülebileceği sonucuna varan AIHM, Şahiner, Arı, Mehmet Ali Yılmaz, Arap Yalgın ve diğerleri, Ahmet Koç gibi bir çok başvuruda sözleşmenin 6. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³²⁹

27 Aralık 1993 tarihli ve 3953 sayılı Yasa ile 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 23. maddesi değiştirilmiş ve sıkıyönetimin kaldırılması durumunda sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görev ve yetkilerinin de sona ereceği düzenlenmiştir. 3953 sayılı Yasa'nın yürürlüğe girmesine kadar sıkıyönetim mahkemeleri görevlerine devam etmiştir, çünkü 1402 sayılı Yasa'nın eski 23. maddesi, sıkıyönetim askeri mahkemelerinde görülmekte olan davalar sonuçlanıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin devam edeceğini öngörmüştür.

30 Aralık 1993 günlü 21804 Resmi Gazete'de yayımlanan 27.12.1993 günlü ve 3953 sayılı Yasa ile değişik 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 23. maddesi ile 'Sıkıyönetimin kaldırılması durumunda sıkıyönetim askeri mahkemelerinin görev ve yetkileri sona erer. Soruşturma ve dava dosyaları karar verilmesine gerek olmaksızın durumlarına mahiyetlerine ve kanun hükümlerine göre, buldukları aşamada soruşturmaya ve yargılamaya devam edilmek üzere görevli ve yetkili mercilere gönderilir.' Hükmüne yer verilmiştir.

Bu yasa değişikliğinden sonra, sıkıyönetim askeri mahkemeleri önünde görülmekte olan davalar, sivil ceza mahkemelerine havale edilmiştir.

4.2.Yargılama Süresinin 'Makul' Olması

'Geciken adalet, adalet değildir' ilkesinin bir yansıması olan, AIHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasına göre, yargılamanın makul bir süre içerisinde bitirilmesi, adil yargılama hakkının olmazsa olmaz şartlarındandır. Ceza davaları açısından kişinin suçla itham edildiği an sürenin başlangıcı, kararın kesinleştiği an da sürenin sonu olarak algılanmaktadır. Davanın makul sürede bitirilememesinden devletin sorumluluğunun doğması gecikmenin kamu makamlarının

---

³²⁹ Şahiner, Arı, Mehmet Ali Yılmaz, Arap Yalgın ve diğerleri, Ahmet Koç kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

tutum ve davranışlarından kaynaklanmış olmasına bağlıdır. Mahkemelerin ağır bir iş yükü altında olması, yeterli personelin olmaması, mahkeme sayısının yetersizliği gibi sebepler bu noktada meşru mazeret teşkil etmemektedir. Devletlerin yargı teşkilatlarını davaların makul sürelerde bitirecek şekilde örgütlemesi zorunluluğu vardır.³³⁰

AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrası, adil yargılanma hakkının unsurlarından birini, 'makul' sürede yargılanma olarak belirlemektedir. AİHM, yargılama süresinin makullüğünü incelerken somut olayın özelliklerini ele almakta, olayın karmaşık olup olmaması başvuruçunun ve yargısal makamların tutumunu değerlendirmektedir. Olayın karmaşık olduğu durumlarda yargılama süresinin haklı olarak uzayabileceğini kabul eden AİHM, yargılamanın uzamasında başvuruçunun ve yargısal makamların tutumunun etkili olup olmadığını da dikkate almaktadır.

Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri N.Yağcı ile Eski TKP Genel Sekreteri K.Sargın 16 Kasım 1987 günü gözaltına alınmışlar ve 5 Aralık 1987 günü tutuklanmışlardır. Türkiye'nin AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıdığı 22 Ocak 1990'dan 4 Mayıs 1990 tarihine kadar geçen 3 ay 12 gün ile birlikte, Yağcı ve Sargın davasında³³¹ 2 yıl 5 ay 24 günlük yargılama süresinin, Mansur başvurusunda³³² 1 yıl 3 ay 8 günlük yargılama süresinin, Gümüştan başvurusunda³³³ 17 yıl 8 ay 22 günlük yargılama süresinin, 1980 sonrasında sıkıyönetim döneminde başlayan Dev-Yol davası sanıklarının 15 yıl ve 23 yıllık yargılama sürelerinin 'makul' olmadığına AİHM'nce karar verilmiştir.

DHKP/C örgütüne üye olan ve yabancı askeri görevlileri öldürmekle suçlanan başvuruçunun 15 yıl 9 ay 3 hafta süren yargılaması sonucunda ömür boyu hapis cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiş ve mahkumiyeti kesinleşmiştir. Yargılama süresinin gereğinden fazla uzun olduğu iddiasını kabul eden AİHM, AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.(Dinleten K.)³³⁴

DHKP/C örgütüne mensup olmak ve örgüt adına terör suçları işlemekle itham edilerek, yargılanan sanıkların Binbir başvurusunda 17 yıl 1 ay, Sarıtaç başvurusunda 15 yıl 1 ay,

³³⁰ Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi / 1.Cilt / 2. Sayı- Temmuz 2002-Ankara, ss. 366- 367

³³¹ Yağcı ve Sargın v. Türkiye, başvuru no. 16419/ 90, 16426/90, Mahkemenin 8 Haziran 1995 tarihli kararı

³³² Mansur v. Türkiye, başvuru no. 16026/ 90, Mahkemenin 8 Haziran 1995 tarihli kararı

³³³ Gümüştan v. Türkiye, başvuru no. 47116 / 99, Mahkemenin 30 Kasım 2004 tarihli kararı

³³⁴ Dinleten v. Türkiye, başvuru no. 29699/ 96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı

Uygur başvurusunda 14 yıl 6 ay, Çilengir başvurusunda 16 yılı aşkın bir süre, Metinoğlu başvurusunda 22 yılı aşkın bir süre, Süleyman Özcan başvurusunda 21 yıl 10 ayı aşkın bir süre, Zülal başvurusunda 22 yılı aşkın bir süre devam eden yargılama süreleri, AİHM, tarafından Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında belirlenen makul yargılama süresine aykırı bulunmuştur.³³⁵

Dev-Sol örgütüne mensup olmak ve örgüt adına terör suçları işlemekle itham edilen ve yargılanan sanıkların Dede ve diğerleri³³⁶ başvurusunda 21 yıldır devam eden davalarında yargılama süreleri, AİHM tarafından Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında belirlenen makul yargılama süresine aykırı bulunmuştur.

Dev-Yol(Devrim Yolu) örgütünün üyesi olmakla suçlanan Osman Nuri Ramazanoğlu'nun 20 yıl 4 ay 12 gün süren yargılama sonunda mahkumiyet kararına ulaşılmasını AİHM, AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında belirlenen makul yargılama süresine aykırı bulmuştur.(Ramazanoğlu K.)³³⁷

PKK terör örgütü mensubu olan Halise Demirel'in 7 yıl 7 ay 14 gün süren yargılama süresini AİHM, AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında belirlenen makul yargılama süresine aykırı bulmuştur.(Demirel K.)³³⁸

MLKP terör örgütü üyesi olmakla suçlanan şüpheli 22 Şubat 1997 tarihinde gözaltına alınmıştır ve 16 Ekim 2002 tarihinde hüküm giymiş, temyiz incelemesi sonrası 17 Mart 2004 tarihinde yargılanmasına yeniden başlanmış ve 20 Ekim 2005 başvuru tarihi itibarıyla yargılaması İstanbul DGM'nin kaldırılmasından sonra İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi'nde sürmektedir. Bu olayla ilgili Karagöz başvurusunda³³⁹ AİHM, yargılama işlemlerinin uzunluğunun aşırı olduğunu ve 'makul süre' şartını karşılamadığını belirterek, AİHS'nin 6/1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

---

³³⁵ Binbir, Sarıtaç Uygur, Çilengir, Metinoğlu, Süleyman Özcan, Zülal kararları (Kararların gün ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz)

³³⁶ Dede ve Diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 32981/ 96, Mahkemenin 7 Mayıs 2002 tarihli kararı

³³⁷ Ramazanoğlu v. Türkiye, başvuru no. 39810/ 98, Mahkemenin 10 Haziran 2003 tarihli kararı.

³³⁸ Demirel v. Türkiye, başvuru no. 39324/ 98, Mahkemenin 28 Ocak 2003 tarihli kararı

³³⁹ Karagöz v. Türkiye, başvuru no. 5701 / 02, Mahkemenin 20 Ekim 2005 tarihli kararı

4.3.Duruşmasız Yargılama

AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında tanınan 'aleni yargılama' ilkesinin, istisnai durumlar dışında, 'duruşmalı yargılama'yı gerekli kıldığı görüşündedir.

Göç başvurusunda AİHM'nin Büyük Dairesi 466 sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun'un uygulaması ile ilgili olarak bir değerlendirme yapmıştır.³⁴⁰ Ulusal Mahkeme, tazminat tutarını belirlerken evrak üzerinden takdir hakkını kullanmıştır. AİHM'ne göre; olayda duruşmasız yargılamayı haklı kılan istisnai bir durum bulunmamaktadır. Başvurucunun deneyiminin kişisel niteliği ile tazminat düzeyinin uygun biçimde belirlenmesi işlemi yalnız dava dosyası üzerinden ele alınabilecek teknik nitelikte konular olmayıp başvurucuya mahkeme önünde kamusal denetime bağlı olarak 'kendi durumunu açıklama hakkı'nın tanınması, adaletin yönetimine ve devletin hesap verebilirliğine de daha iyi hizmet edecektir.' Başvurucunun sözlü olarak dinlenmeden yargılanması AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlalini oluşturmaktadır.

Büyük Daire bu kararı ile sözleşmeye aykırılığın bir yasadan kaynaklandığını ortaya koymuştur. 466 sayılı Yasa'nın 3. maddesinin 2. fıkrasındaki 'Cumhuriyet savcısının yazılı görüşü üzerine duruşma yapılmaksızın' mahkemenin karar vereceğine ilişkin düzenlemenin bu suretle AİHS'ne aykırılığı saptanmış olmaktadır.

4.4. Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama

AİHM, adil yargılanmanın en önemli gereklerinden biri olarak mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından davanın tarafları arasında tam bir eşitliğin gözetilmesi ve bu eşitliğin yargılama süresi boyunca korunması anlamına gelen 'silahların eşitliği' ilkesini kabul etmektedir.

Silahların eşitliği ilkesi ile adil yargılama kavramının bir başka unsuru ise 'çelişmeli' yargılama ilkesidir. Çelişmeli yargılama, toplanan deliller ve sunulan mütalaalar hakkında

---

³⁴⁰Göç v. Türkiye , başvuru no. 36590/97, Mahkemenin (Büyük Daire) 11 Temmuz 2002 tarihli nihai kararı

davanın taraflarına bilgi verilmesi ve bunlar hakkında taraflara görüş bildirme olanağının tanınmasıdır.³⁴¹

Yargıtay Başsavcılığınca dava dairesine sunulan savcılık mütalaasının sanığa tebliğ edilmemiş olması, dolayısıyla bu mütalaaya cevap verme hakkından sanığın mahrum bırakılmasının şikayet konusu yapıldığı Göç³⁴², Abdullah Aydın(2)³⁴³ başvurusunda; AİHM Dördüncü Dairesi, ‘bu davadaki Başsavcılık gibi ulusal hukuk hizmetinin bağımsız bir üyesi tarafından sunulan bir görüş söz konusu olsa bile, bir medeni ya da ceza davasında mahkemenin kararını etkilemek amacıyla gösterilen bütün deliller ya da sunulan görüşler hakkında tarafların bilgi sahibi olma ve yorumda bulunma olanağı’ anlamına gelir diyerek tarif ettiği ‘çelişmeli dava hakkı’ bakımından AİHS’nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHS’nin 43. maddesi uyarınca başvuruyu yeniden inceleyen Büyük Daire de, Yargıtay Başsavcılık mütalaasının başvuruca tebliğ edilmemesinin 6. maddenin 1. fıkrasını ihlal ettiğine karar vermiştir. Böylece kesinleşen karar 11 Ocak 2003 gün ve 24990 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 2 Ocak 2003 tarihli ve 4778 sayılı Yasa’nın 2. maddesi ile CMUK m. 316’ya ‘Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen tebliğname, taraflara ilgili dairece tebliğ olunur’ fıkrası eklenmek suretiyle iç hukukta mevzuat değişikliği yapılmıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 297. maddesinin 3. fıkrası da aynı hükme yer vermektedir.

Sanık avukatlarının dava dosyasındaki belgelerine ulaşmalarına izin verilmemesinin Öcalan davasında, AİHS’nin 6. maddesindeki savunma hakkının ihlalini oluşturduğu sonucuna ulaşırken AİHM, bu kararında ‘silahların eşitliği’ ve ‘çelişmeli yargılama’ ilkelerini dikkate almıştır.³⁴⁴

---

³⁴¹ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 ss. 212-213

³⁴² Göç v. Türkiye , başvuru no. 36590/97, Mahkemenin (Büyük Daire) 11 Temmuz 2002 tarihli nihai kararı

³⁴³ Abdullah Aydın(2) v. Türkiye, başvuru no. 63739/2000, Mahkemenin 10 Kasım 2005 tarihli kararı.

³⁴⁴ Öcalan(1) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mart 2003 tarihli kararı

4.5. Sanık Haklarının Korunması

AİHS'nin 6. maddesinin 3. fıkrası, ceza yargılaması sürecinde sanığın sahip olduğu asgari hakları beş bent halinde belirtmektedir.

Başka suçtan hükümlü olarak Aydın Cezaevinde cezasını çekmekte olan sanığın savunmasının talimatla alındığı ve Diyarbakır DGM'deki ceza davasında duruşmaya çağrılmadığı iddiası ile ilgili Zana başvurusunda AİHM, 'duruşmada bulunma hakkı'nın ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkemeye göre hakkında bir suç isnadı bulunan kişinin 'kendini bizzat savunma' ve 'tanıkları sorguya çekme veya çektirme' haklarını kullanabilmesi kapsamında Sözleşme'nin 6. maddesinin amacı ve hedefinin bir suç isnadına maruz bulunan kişinin 'duruşmaya katılma hakkı' olduğunu vurgulamaktadır. Sanığın Aydın Ağır Ceza Mahkemesi'nde savunmasının alınmış olması, duruşmada avukatlarının bulunması 'duruşmaya katılma hakkı'nın ihlalini telafi etmemektedir. AİHM, bu uygulamanın AİHS'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ve 3. fıkrasının (c) bendinin ihlali niteliğinde olduğuna karar vermiştir.³⁴⁵

Eski DEP milletvekilleri hakkında açılan ceza davasında 8 Aralık 1994 tarihindeki son duruşmada TCK'nın 125. maddesine isnat edilen suçun niteliği değiştirilmiş ve TCK'nın 168. maddesine göre 15 yıl hapis cezası almışlardır. DEP'in kapatılması ve milletvekilliklerinin sona ermesi akabinde Ankara DGM ve Yargıtay'daki yargılanmalarının 'adil' olmadığı eski DEP milletvekilleri Selim Sadak, Leyla Zana, Hatip Dicle ve Orhan Doğan tarafından ileri sürülmüştür. AİHM yaptığı incelemede TCK'nın 125 ile 168. maddelerindeki suçların niteliğinin farklı olduğunu ve suçun niteliğinin değiştirilmesi halinde savunma haklarını kullanabilmeleri için başvuruçuların kendilerine isnat edilen suçun niteliği ve nedeni hakkında ayrıntılı biçimde bilgilendirme hakkı ile savunmalarını hazırlamak için yeterli zamana ve olanaklara sahip olma hakkının çiğnendiği ve AİHS'nin 6. maddesinin 3. fıkrasının (a) ve (b) bentlerinin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM ayrıca başvuruçulardan üçünün mahkumiyetinde etkili olan tanıkları sorgulama ya da sorgulatma olanağının verilmediğini dolayısıyla 6. maddenin 1. fıkrası ile 3. fıkrasının (d) bendinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁴⁶

³⁴⁵ Zana (Mehdi) v. Türkiye , başvuru no. 18954/ 91, Mahkemenin 25 Kasım 1997 tarihli kararı

³⁴⁶ Sadak ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 29900/ 96, 29901/ 96, 29902/ 96, 29903/ 96, Mahkemenin 17 Temmuz 2001 tarihli kararı

PKK terör örgütü adına ölüm ve yaralanmayla sonuçlanan silahlı saldırılara katılmakla suçlanan başvurucunun yargılamaında; mahkumiyete esas alınan kanıtlar arasında bulunan jandarma ifadelerinin sanığın yokluğunda istinabe yolu ile alınmasını savunma hakkının kısıtlanması olarak değerlendiren AİHM, Hulki Güneş başvurusunda başvuru sahibinin adil yargılanmadığına ve Sözleşmenin 6/3-d maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir(Hulki Güneş K.)³⁴⁷

Bu bağlamda Sadak ve diğerleri davası, yargı kararının AİHS'nin ihlal edilerek verildiği AİHM tarafından saptanan davalar için iç hukukta '*yargılamanın yenilenmesi*' yolunun açılmasına vesile olmuştur.

4771 sayılı Yasa, iç hukukta kesinleşmiş bir hükmün AİHS'nin ihlal edilerek verildiği AİHM tarafından saptanan davalar için '*yargılanmanın yenilenmesi*' yolunu tanımıştır. (madde 6-7), ancak bu yolu yalnız 'bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra AİHM'ne yapılacak başvurular için mümkün kılmıştır.(geçici m. 2) 4771 sayılı Yasa, 4793 sayılı Yasayla değiştirilmiş, yargılamanın yenilenmesi yolunu yalnız '*bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte AİHM'nin kesinleşmiş kararları ile bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra AİHM'ye yapılan başvurular üzerine verilen kararlar*' bakımından tanımaktadır.(Geçici m. 1) Böylece bu yasanın yürürlüğe girdiği sırada AİHM önünde görülen başvurular, yargılamanın yenilenmesi yolunun kapsamı dışında bırakılmıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu da 311. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde 'AİHS ihlal edilerek verilen bir hüküm' hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak düzenlemektedir.

AİHM, Öcalan başvurusunda sanığın gözaltı süresinde avukat yardımından yararlanamamasının, avukatlarıyla görüşmelerinin güvenlik güçlerince dinlenmiş ve avukatlarıyla görüşmelerinin sayısının ve süresinin sınırlanmış olmasının, sanığa iddianame dışında dava dosyasındaki belgelerin verilmemesinin, avukatlara iddianame ve dava dosyasındaki diğer belgelerin savunmanın hazırlanmasına yeterli süre tanınmadan verilmesinin AİHS'nin 6. maddesine göre sahip olunan savunma hakkının kullanımını engellediğine ve adil yargılanma ilkesiyle çeliştiğine karar vermiştir.(Öcalan(1) K.)³⁴⁸

³⁴⁷ Hulki Güneş v. Türkiye başvurusu no. 28490/95, Mahkemenin 19 Haziran 2003 tarihli kararı

³⁴⁸ Öcalan(1) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mart 2003 tarihli kararı

AİHM, Büyük Dairesi ise gözü altında ifadesi alınırken avukatlarından yardım alamadığını, üçüncü şahıslar olmaksızın avukatlarıyla temasa geçemediğini, yargılamanın çok geç bir aşamasına kadar dava dosyasına erişim sağlayamadığını, son olarak geç kalınmış bir zamana kadar avukatların dava dosyasına uygun bir erişime sahip olamadıklarını belirterek; bütün bu zorlukların adil bir yargılamada esaslı derecede savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğurduğu sonucuna ulaşmış ve Öcalan'ın başvurusunda Sözleşme'nin 6. maddesinin 3. fıkrasının, 6. maddenin 3. fıkrası (b) (c) bentleriyle birlikte ihlal edildiği sonucuna varmıştır.(Öcalan(2) K.)³⁴⁹

4.6. Suç ve Cezanın Yasallığı İlkesi

AİHS'nin 7. maddesi, 'kanunsuz suç ve ceza olmaz' ilkesini tanımaktadır. Suç ve cezalarda yasallık ilkesi keyfiliği önlemektedir. Bu ilke AİHS'nin dokunulamaz hakları arasında sayılmıştır. Suç ve ceza, eylem ya da ihmalin suç oluşturduğu zaman uygulanabilir olan hukuka bağlıdır. Suçun işlendiği zaman suç ve cezanın uluslararası hukuk tarafından öngörülmüş olması halinde de 'yasallık' ilkesi sağlanmış olacaktır. AİHS'nin 7. maddesinin, sanığın lehindeki yasanın geçmişe uygulanmasını önlemediği açıktır.³⁵⁰

7. maddenin 2. fıkrasına göre, işlendiği zaman 'uygar uluslar' tarafından suç sayılan eylem ve ihmaller nedeniyle bir kimsenin yargılanması ve cezalandırılması bu maddede öngörülen yasallık ilkesine aykırı düşmeyecektir hükmüyle savaş suçlularını yargılamak amacıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri örneğindeki gibi durumların gözetilmiş olduğu anlaşılmaktadır. 1. fıkraya bir istisna getirmeyi amaçlayan 2. fıkra ile AİHS sistemindeki suç ve cezaların yasallığı ilkesi zayıflatılmış olmaktadır.³⁵¹

AİHM'ne göre suç hukuk tarafından 'açık' bir biçimde tanımlanmalı, birey hükmün lafzından hangi eylem ve ihmallerinin kendini sorumlu kılacağını bilmeli veya gerektiğinde bir mahkemenin yorumu yardımıyla sorumluluğunu anlayabilmelidir. AİHM, bir önlemin özü bakımından 7. madde anlamında 'ceza' olup olmadığına serbestçe karar vermektedir. AİHM, AİHS'nin 7. maddesindeki 'hukuk' kavramını sadece yasama organının çıkardığı yasalarla

³⁴⁹ Öcalan(2) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mayıs 2005 tarihli kararı (Büyük Daire Kararı) kararı

³⁵⁰ Özcan Özbey, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005 ss 276-281

³⁵¹ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004, s. 217

sınırlı görmemekte, yazılı ve yazılı olmayan hukuku ve yasaların yanında içtihat hukukunu da bu kapsamda ele almaktadır. Ancak burada önemli olan konulan kuralların ulaşılabilir ve öngörülebilir olmasıdır.³⁵²

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 8/1. maddesi çerçevesinde yargılanan yazar F.Başkaya, 1991'de yayımlanan '*Paradigmanın İflası*' kitabında devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapmak suçundan dolayı mahkum olmuştur. Aynı olayda, devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda içerikli kitabın yayınevi sahibi Okçuoğlu da basılı eserleri yayımlamak suçundan TMK'nın 8/2. maddesi uyarınca yargılanmış ve hakkında 6 ay hapis ve 50 milyon TL. para cezası tayin edilmiştir. AİHM, TMK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasının, suç tarihi itibarıyla bu suçu işleyen yayınevi sahiplerine yalnız para cezasını öngördüğünü ve hapis cezasını öngörmediğini belirterek, Okçuoğlu'na verilen hapis cezası bakımından AİHS'nin 7. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu arada 4126 sayılı 1995 tarihli Yasa ile TMK'nın 8. maddesinde bir değişiklik yapılmış, aynı suç bakımından yayın sorumlularına da para cezasının yanında, 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Ancak bu yasal değişikliğin suçun işlendiği zaman söz konusu olmadığını dikkate alan AİHM, TMK'nın 8/2. maddesinde yayıncının yalnızca para cezasına mahkum edilebileceğinin öngörülmüş olmasına rağmen, yazı işleri müdürü gibi hapis cezasıyla cezalandırılmasının, cezanın yorum yoluyla artırılması sonucunu doğurması nedeniyle AİHS'nin 7. maddesinin ihlalini oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu başvuruda TMK'nın 8. maddesinde düzenlenen '*devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapmak*' suçuyla ilgili olarak AİHM, kanunun yaptırma bağladığı suçun ve bu suç karşılığında öngörülen cezanın açık bir biçimde tanımlanması ve bir kimsenin hareketinin ceza sorumluluğu gerektireceğini, mahkeme kararlarından yorum yoluyla da olsa önceden kestirebilmesi gerektiğini vurgulamış, başvuru konusu olayda TMK'nın 8. maddesinin DGM'lere suç kapsamını aşırı genişletecek bir yorum yetkisi tanımadığını belirterek suçun tanımı itibarıyla yasallık ilkesine aykırı düşmediğini belirtmiştir.(Başkaya ve Okçuoğlu K.)³⁵³

AİHM, 1988 ve 1989 yıllarında PKK'ya yardım etmek suçunu işleyen sanıkların haklarında sonradan çıkarılan 1991 tarihli TMK'nın 5. maddesinin uygulanmasıyla, suçun

³⁵² Güney Dinç, *Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları No: 102 ss. 375-376

³⁵³ Başkaya ve Okçuoğlu v. Türkiye, başvuru no. 23536/ 94, 24408/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

işlendiği anda verilmesi gerekenden daha ağır bir ceza verildiği sonucuna ulaşarak AİHS'nin 7. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar verilmiştir.(Ecer ve Zeyrek K.)³⁵⁴

Erdoğdu ve İnce davasında Dr. İ.B. ile yapılan ve yayınlanan bir röportaj nedeniyle '*devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapmak*' suçunu işlemekten mahkum edilen gazeteci ve dergi yazı işleri müdürü başvurusunda; terörist eylemlere teşvik etmedikçe, bir propaganda eyleminin Terörle Mücadele Kanununa göre suç teşkil etmemesi gerektiğini, yayınlanan röportajın terörizme teşvik etmediğini, bu nedenle mahkumiyetlerinin 'öngörülebilir' olmadığını, TMK'nın 8. maddesindeki propaganda suçunun izin verdiği ile yasakladığı davranışı ayırt etmeye imkan verecek yeterli açıklıkta bulunmadığını ileri sürerek AİHS'nin 7. maddesinin ihlal edildiği ileri sürülmüştür. AİHK, TMK m. 8'in, başvurucların gerektiğinde hukuki görüş almalarından sonra tutumlarını düzenlemelerini sağlayabilecek açıklıkta olduğu görüşüne varmış, AİHM de olayda AİHS'nin 7. maddesine ilişkin bir ihlalin söz konusu olmadığına karar vermiştir.³⁵⁵

'*Devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapmak*' suçunu düzenleyen TMK'nın 8. maddesinin uluslararası hukukun genel ilkelerine ve AİHS'ye aykırı düştüğünün ileri sürüldüğü Özler başvurusunda da³⁵⁶ AİHM, TMK'nın 8. maddesinin suç alanını yorumlamada DGM'ne çok geniş bir takdir yetkisi tanımadığını belirtmiş ve başvuruyu 7. maddeye aykırılık iddiası bakımından açıkça temelden yoksun bularak reddetmiştir.

19 Temmuz 2003 gün ve 25173 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15 Temmuz 2003 tarihli 4928 sayılı Kanun'un 19. maddesi ile Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

5.Özel Ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı (AİHS Madde 8)

AİHS'nin 8/1. maddesi; '*Herkes özel ve aile yaşamı, konutu ve haberleşmesi için saygı görme hakkına sahiptir*' demektir.³⁵⁷

³⁵⁴ Ecer ve Zeyrek v. Türkiye, başvuru no. 29295/ 95,29363/ 95, Mahkemenin 27 Şubat 2001 tarihli kararı

³⁵⁵ Erdoğdu ve İnce v. Türkiye, başvuru no. 25067/ 946, 25068 /94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

³⁵⁶ Özler v. Türkiye, başvuru no. 25753/94, Mahkemenin 30 Ocak 2003 tarihli kararı

³⁵⁷ Yekta Güngör Özden, H. Bülent Serim, **İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklerine İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer veren Anayasa Mahkemesi Kararları**, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 35, 1997 ss. 129-146

Terörizmin, demokrasi için bir tehdit oluşturduğu günümüzde demokratik toplumların, terörizm ve casusluk faaliyetlerine karşı etkili bir biçimde mücadele edebilmesi için, yıkıcı faaliyet içinde yer alanları gizlice gözetlemek yetkisine sahip olması zorunludur.

AİHS'nin 8. maddesinin 1. fıkrasında, bireysel yaşamın çeşitli yönleri koruma altına alınmıştır. Maddenin 2. fıkrası ise, 1. fıkrada tanınan hakkın, ulusal güvenlik, kamu güvenliği ülkenin ekonomik refahı, düzensizliğin ya da suçun önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın korunması, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ulusal makamlarca sınırlanabilmesine izin vermektedir. Yapılacak sınırlamanın 'hukuka uygun' ve 'demokratik bir toplumda gerekli' olması zorunludur. Hakkın sınırlanması bakımından ulusal makamlara geniş bir takdir yetkisi verilmiştir.

AİHM, 8. madde ile ilgili başvurularda, dava konusu işlem ya da önlemin korunan hakka bir 'müdahale' oluşturup oluşturmadığını, bir müdahalenin varlığı halinde Sözleşme çerçevesinde 'meşru' olup olmadığını incelemektedir. Müdahalenin meşruluğu sınırlamanın 2. fıkrada sayılan nedenlerden birine dayanıp dayanmadığına, 'hukuka uygun' olarak yapılıp yapılmadığına ve 'demokratik bir toplumda gerekli' olup olmadığına göre değerlendirilmektedir. 'Demokratik toplumda gerekli olma' koşulu, izlenen amaçla sınırlama arasında bir orantının olmasını gerektirir. 8. madde devlete yalnız keyfi bir müdahaleden kaçınma ödevi yüklememekte aynı zamanda bireylerin haklarına üçüncü kişilerden gelebilecek hukuka aykırı müdahalelere karşı devlete koruma ödevi getirmektedir.³⁵⁸

Bireyin ismi, kişiliğine ilişkin özel bilgiler ve belgeler, aile yaşamı, cinsel yaşamı, konut dokunulmazlığı, haberleşmenin gizliliği ve benzeri durumları özel yaşam kavramının genişliğine paralel olarak AİHS'nin 8. maddesinin koruma alanına girmektedir.³⁵⁹

Bu madde, aynı zamanda tutuklu bulunan şahısların dışarıyla olan ilişkileri ve haberleşme hakkıyla ilgili olarak da gündeme gelmektedir. Bununla birlikte; teröristlerin ya da terörist şüphesi altındaki şahısların hapislik hallerinin doğasında olan zorunluluklar, AİHS'nin 8. maddesindeki prensiplerini geçersiz kılabilmektedir. 'Dışarıyla haberleşme

³⁵⁸ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 s. 223

³⁵⁹ Ahmet Danışman, **Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması**, Konya : Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:10, 1991 ss.7-10

hakkı', özellikle AİHS'nin 6/3. maddesindeki 'savunma hakkı' ile birlikte düşünüldüğünde, tutuklunun savunma heyeti ile irtibat halinde olması bakımından ayrıca önemlidir. Tehlikeli suçlular da dahil olmak üzere, tutuklunun ailesiyle görüşme hakkı prensipte mümkün olmakla birlikte, tecrit halinin hukuk tarafından mazur görüldüğü yüksek riskli dönem ve durumlar hariç tutulmuştur.³⁶⁰

Hükümetin, güvenlik güçlerine cinsel şiddetle ilgili bir iftira riskinin var olduğu bazı durumlarda kadın şüphelilerin jinekolojik muayenesinin bu riskten kaçınmak ve güvenlik güçlerini PKK'nın karalama hedefi olmaktan korumak için gerekli olduğunu savunduğu Y.F. davasında AİHM, hükümetin hukuk tarafından tanımlanmış bir tıbbi gerekliliğin ya da tıbbi inceleme koşullarının varlığını gösteremediğini, savcının istemi olmadan bayan F.'nin 4 gün gözaltında tutulduktan sonra polis tarafından tıbbi incelemeye götürülerek jinekolojik muayenesinin yaptırılmasının AİHS'nin 8. maddesinin ihlali niteliğinde olduğuna karar vermiş ve kişinin fiziksel bütünlüğüne herhangi bir müdahalenin hukuk tarafından öngörülmesi ve o kişinin rızasıyla yapılması gerekliliğine işaret etmiştir. AİHM, aksi halde gözaltında tutulan kişiler gibi zayıf konumda olan kişilerin keyfi eylemlere karşı yasal güvencelerden yoksun kalacağını dile getirmiştir.³⁶¹

Dikme davasında, İstanbul'da bir hapisanede tutuklu olan oğlu ile Ramazan Bayramında görüştürülmesine izin verilmeyen başvuru anne, 'aile yaşamına saygı hakkı'nın ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Hapishane ziyaretleri konusunda hapsedilmenin olağan ve makul gereklilikleri ve mahpusun ailesi ile ilişkisinin düzenlenmesinde ulusal makamların AİHS'nin 8. maddesine göre takdir yetkisinin ölçüsünün dikkate alınmak zorunda olduğunu belirten AİHM, 8. maddenin olayda ihlal edilmediğine, yetkililerin takdir yetkilerini aşmadıkları sonucuna varmıştır.³⁶²

Türk Ceza Kanunu hükümlerine göre yargı kararıyla bir mahkumiyetin ardından hapsedilmenin AİHS'nin 5. maddesinin 1. fıkrasına uygun bir durum olduğu ve cezanın bu tür bir alıkonulmayı ve özel yaşamın engellenmesini zorunlu olarak içerdiği, bu durumun AİHS'nin 8. maddesinde korunan özel yaşama saygı hakkına bir müdahale olarak

---

³⁶⁰ Ertan Beşe , **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları** ,Ankara : Seçkin Yayıncılık , 2002, ss.182-185

³⁶¹ Y.F. v. Türkiye, başvuru no. 24209/ 94, Mahkemenin 1 Temmuz2003 tarihli kararı

³⁶² Dikme v. Türkiye, başvuru no. 20869/ 92, Mahkemenin 11 Temmuz 2000 tarihli kararı.

değerlendirilemeyeceği belirtilerek yargı kararıyla hapsedilmenin özel yaşama saygı hakkının ihlalini oluşturduğu iddiası AİHK tarafından kabul edilemez bulunmuştur.(İmırgı K.)³⁶³

6. Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (AİHS Madde 9)

Düşünce özgür olduğu için dışarıya vurulmadıkça bunun ayrıca korunmasını gerektiren bir durum da yoktur. Devlet, bireyin vicdani kanaatine etki etmemelidir. Din ve inanç özgürlüğü ise bireylerin istedikleri din ve inancı benimseme, dini bir inanca sahip olmama ve dinlere karşı ilgisiz olmayı da içerir.³⁶⁴

AİHS'nin 9. Maddesinin 1. fıkrasında herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı tanınmış, din ve inancı değiştirme ile din ve inancı açıklama özgürlüğünün de bu hakkın kapsamında olduğu belirtilmiştir. AİHS'nin 9. maddesinin 2. fıkrasına göre kişinin din ve inancını 'açıklama' özgürlüğü kamu güvenliğinin yararı, kamu düzeninin ve sağlığının ya da ahlakının korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için hukukun öngördüğü ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir. AİHM, AİHS'nin 9. maddesinde korunan düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü, demokratik toplumun temellerinden biri olarak kabul etmektedir. Din özgürlüğünü ise, demokratik toplumların çoğulculuk ilkesi çerçevesinde yorumlayarak, yalnız inananlar için değil, inançsızlar için de gerekli ve değerli bir özgürlük olarak değerlendirmektedir.³⁶⁵

Kalaç davasında, Hava Kuvvetlerinde hukuk müşavirliği görevini yürüten başvuru, 'hukuk dışı kökten dinci görüşleri kabul ettiğini gösteren tutum ve davranışları'na dayanılarak YAŞ kararıyla zorunlu emekliliğe sevk edilmesinin, dinsel inanç ve ibadetine dayanması nedeniyle din özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Türk makamlarına göre, başvurunun bu tutumu askeri disiplini ve laiklik ilkesini ihlal etmiştir. AİHM'ne göre, Devletler orduları için belirli bir davranış, özellikle askeri hizmetin gereklerini yansıtan kurulu bir düzene uygun düşmeyen bir davranış yasaklayan disiplin düzenlemelerini kabul edebilirler. Başvurunun YAŞ kararıyla emekliye ayrılması dinsel görüş ve inançlarına ya

³⁶³ İmırgı v. Türkiye, başvuru no. 28773/ 95, Komisyonun 26 Şubat 1997 tarihli kabul edilebilirlik kararı

³⁶⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**- T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 ss. 247, 252-253

³⁶⁵ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 ss. 230-231

da dinsel görevlerini yerine getirmesine değil ‘tutum ve davranışlarına’ dayandırılmıştır. Dava konusu olayda AİHS’nin 9. maddesinin ihlal edilmediğine karar verilmiştir.³⁶⁶

İsviçre’ye karşı Dahlab³⁶⁷ başvurusunda AİHM, öğretmen olduktan sonra din değiştirip İslam dinini seçen bir ilkokul öğretmenin, öğretmenlik görevini yerine getirirken başörtüsü takmasının yasaklanmasının, bir öğretmenin dinini açıklama hakkı ile 4-8 yaş arasında bulunan öğrencilerin din ve vicdan özgürlüğünün etkilenmesinin önlenerek korunması ihtiyacı arasındaki dengenin sağlanmasında, ulusal makamların takdir yetkilerini aşmadıkları, müdahalenin başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması, kamu düzeni ve kamu güvenliği amaçlarıyla ‘orantılı’ ve ‘demokratik toplumda gerekli’ önlem olduğu kararına varmış ve başvuruyu açıkça temelden yoksun bularak reddetmiştir.

Türkiye’ye karşı yapılan Karaduman başvurusu ile Leyla Şahin³⁶⁸ başvurusunda, ‘türban yasağı’nı inceleyen AİHK bir inancın gereğinin uygulanmasının ‘başkaları üzerinde baskı yaratabileceği’ gerekçesine dayanmış ve önceliği dinsel inançların dışa vurulmasına değil, ‘kamu düzeninin ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması’na vermiştir. Böylece Sözleşme’nin 9. maddesindeki ‘dinsel inancı açıklama özgürlüğü’ türbanlı öğrenciler bakımından sınırlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’nde öğrenci iken başörtüsü taktığı için bölümünde çeşitli sınav ve derslere alınmayan ve kaydını yenileyemeyen Leyla Şahin AİHS’nin 9. maddesinin ihlali iddiasıyla ilgili olarak AİHM’ne başvurmuştur. İslami bir vazife olarak sunulan ya da algılanan başörtüsünün onu takmayı reddedenlerin üzerinde yapacağı etkinin dikkate alınması gerektiğini, laiklik anlayışının AİHS’nin temelini oluşturan değerlerle uyumlu olduğunu, Türkiye’deki demokratik sistemin korunması bakımından laiklik ilkesinin muhafazasının gerekli görülebileceğini, Türkiye’de bütün olarak topluma kendi dinsel sembollerini ve dinsel öğretilere dayanan bir toplum anlayışını dayatmaya çalışan aşırı siyasal hareketlerin bulunduğu gözden uzak tutulmamasını, kız öğrencilerin üniversite binalarında başörtüsü takmaları dahil, dinsel sembollerin kullanılmasına izin verilmesinin çoğulculuk, başkalarının haklarına saygı ve özellikle de erkek ve kadınların kanun önünde eşitliği türünden değerlerin geliştirilmesine engel bir durum olarak algılanmasının anlaşılabilir

³⁶⁶ Kalaç v. Türkiye, başvuru no. 20704/ 92, Mahkemenin 1 Temmuz 1997 tarihli kararı

³⁶⁷ Dahlab v. İsviçre, başvuru no. 42393/ 98, Mahkemenin 15 Şubat 2001 tarihli kararı

³⁶⁸ a-Karaduman v. Türkiye, başvuru no. 16278/ 90, Komisyonun 3 Mayıs 1993 tarihli kabul edilebilirlik kararı

b-Leyla Şahin v. Türkiye başvuru no. 44774/98, Mahkemenin 29 Haziran 2004 tarihli kararı

bir durum olduğunu belirten AİHM, üniversitelerde dinsel simgeleri takma yasağını prensipte ‘haklı’, hedeflenen amaçlarla ‘orantılı’ ve ‘demokratik bir toplumda gerekli’ bulmuştur ve AİHS’nin 9. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

7. İfade Özgürlüğü (AİHS Madde 10)

AİHS’nin 10. maddesi ‘Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir’ hükmünü içermekle birlikte bu özgürlüğün belli koşullarla kısıtlanmasına izin vermekte ve bu hususta ulusal makamlara takdir yetkisi tanınmaktadır.³⁶⁹

AİHM’ne göre; demokratik toplumda ifade özgürlüğü, toplumun ilerlemesinin ve her insanın gelişmesinin vazgeçilmez temel taşlarından birini oluşturur. 2. fıkra hükmü saklı kalmak kaydıyla ifade özgürlüğü, sadece hoş a giden ya da insanları incitmeyen veya önemsenmeyen ‘bilgi’ ve ‘düşünceler’ için değil, aynı zamanda Devleti veya toplumun herhangi bir kesimini inciten, şok eden veya rahatsız eden bilgi ve düşünceler için de geçerlidir. Demokratik toplumun olmazsa olmaz koşullarını oluşturan, çoğulculuk, hoşgörü ve açık görüşlülük bunu gerektirir.(Handyside K.)³⁷⁰

Bir başvuruda 10. maddenin uygulanabilmesi için, öncelikle şikayet konusunun bu maddenin uygulama alanına girdiğinin belirlenmesi ve 10. maddenin uygulanabilirliğine karar verilmesi gerekir. Bundan sonra ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin ‘meşru’luğu incelenmektedir.

Müdahalenin meşruluğu için, ‘hukuken öngörülmesi’, 10. maddenin 2. fıkrasında sayılan sınırlama amaçlarından birine dayanması, ve ‘demokratik toplumda gerekli’ olmasıdır.

AİHM, sınırlamanın ‘hukuken öngörülmesi’ koşulunu değerlendirirken hukuksal kuralların ‘ulaşılabilirlik’ ve ‘açıklık’ özelliklerinin yeterince bulunup bulunmadığını ele almaktadır. Buna göre, yurttaşların belirli bir durumda uygulanacak hukuksal kurallar hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve eylemlerinin gerektireceği sonuçları

³⁶⁹ Mehmet Semih Gemalmaz, **Temel Belgelerde İnsan Hakları**, Ankara:İnsan Hakları Derneği Yayını, Kavram Yayınları 1996 ss. 150-153

³⁷⁰ Handyside v. İngiltere, başvuru no. 5493/72 Mahkemenin 7 Aralık 1976 tarihli kararı

öngörebilmeleri gerekmektedir. ‘Demokratik toplumda gereklilik’ koşulunu yorumlarken ise, ‘sınırlama ile izlenen amaç arasında orantılılık’ ve ‘zorlayıcı toplumsal ihtiyaç’ ölçütlerini kullanmaktadır. AİHM’ne göre, 10. maddenin 2. fıkrasındaki ‘gereklilik’ kavramı, ‘zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacı’ ima etmektedir. Bu durumun da öncelikle ulusal makamlar tarafından değerlendirilmesi gerekir.³⁷¹

AİHM, 10. maddeyi yorumunda din ve ahlak gibi konularda ulusal makamların takdir yetkilerine müdahale etmeme eğiliminde iken ‘kamu yararı ile ilgili tartışmalar’, ‘siyasal konuşmalar’ ve ‘basın özgürlüğü’ söz konusu olduğunda, ifade özgürlüğü için çok daha yüksek bir koruma düzeyini garanti etmektedir.

AİHM, basın özgürlüğünü ‘basının görevleri’ ile ‘halkın bilgi alma hakkı’ arasındaki karşılıklı ilişki noktasından değerlendirmektedir. Mahkeme’ye göre, basının kamu yararı ile ilgili bilgi ve düşünceleri bildirme zorunluluğu vardır ancak; basın yalnız bu tür bilgi ve düşünceleri yaymakla görevli değildir, halkın da bu bilgi ve düşünceleri alma hakkı vardır. Aksi halde, basının ‘kamu bekçisi’ yaşamsal rolünü oynaması mümkün değildir. Basın özgürlüğü, politik liderlerin düşünceleri ve tutumları hakkında halkın görüşlerinin oluşmasında en iyi araçlardan biridir; özellikle kamuoyunun zihnini meşgul eden politikacıların düşüncelerini ve yorumlarını yansıtma fırsatı vermektedir. Basın özgürlüğü, demokratik toplumun özünde yatan kavramlardan biri olan herkesin özgür politik tartışmaya katılımını da olanaklı kılmaktadır. Bu ilkeler, basılı ve görsel tüm medya için uygulanabilir.³⁷²

Terörizmi haklı gösterecek açıklamalar ve yorumlara karşı ‘ifade özgürlüğü’ ve bunun sınırları konusu gündeme gelmektedir. Düşüncelerin açıklanmasına tanınmış olan dokunulmazlık, toplum ve devlet için tehlikeli bir eylemi başlatacak nitelikte bir açıklama haline geldiği zaman bozulabilecektir. Kişinin ya da devletin korunması bakımından yasaklanmış eylemler varsa, sınırlama ya da cezalandırma, ancak düşüncenin açıklanması ile bu eylem arasında ‘açık ve yakın’, ‘doğrudan veya gerçek’ bir bağlantının var olması durumunda mümkündür. Ayrıca, ortada ‘açık ve yakın tehlike’nin var olup olmadığına siyasi organlar değil, bağımsız yargı organları karar verecektir.³⁷³

³⁷¹ Özcan Özbey, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005 ss. 353-356

³⁷² Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, ss. 215-236

³⁷³ Ertan Beşe, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Ankara : Seçkin Yayıncılık , 2002, ss. 188-189

Türkiye'ye karşı 10. maddenin ihlali iddiasıyla yapılan başvurulara bakıldığında, genellikle 'siyasal' içerikli ifadelerin cezalandırılması ile ilgili başvurular olduğu gözlenmektedir.

Diyarbakır eski Belediye Başkanı Mehdi Zana'nın 1987'de Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği bir röportajda 'PKK'nın ulusal kurtuluş hareketini destekliyorum. Katliamlardan yana değiliz, yanlış şeyler her yerde olur. Kadın ve çocukları yanlışlıkla öldürüyorlar...' Şeklinde kullandığı ifadeleri nedeniyle TCK'nın 168 ve 312. maddelerine göre yargılanmış 12 ay hapse mahkum edilmiş, 12 Nisan 1991 tarihli Yasa gereğince şartla salıvermeden yararlanarak cezasının beşte birini ceza evinde geçirmiştir. İfade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla Zana AİHM'ne başvuruda bulunmuştur. AİHM, bu olayda Zana'nın Diyarbakır eski belediye başkanı olması, röportajın büyük günlük gazetelerde yayınlanması, röportajın yayınlandığı dönemin Türkiye'nin güneydoğusunda PKK'nın sivillere yönelik saldırıları ile aynı zamana rastlaması ve olay anında aşırı bir gerilimin bulunması, röportajda PKK'nın 'ulusal kurtuluş hareketi' biçiminde tanımlanıp destek verilmesinin, o bölgede patlamaya hazır durumu daha da kötüleştireceği hususlarından hareket ederek Zana'ya verilen cezanın 'zorlayıcı toplumsal ihtiyaca' makul bir yanıt olarak görülebileceğini ve ulusal makamlarca gösterilen gerekçelerin 'uygun ve yeterli' olduğunu kabul etmiş, kararında Zana'nın cezasının yalnız beşte birini çektiğini de dikkate almıştır. Sonuç olarak söz konusu müdahaleyi izlenen meşru amaçla orantılı bulan Mahkeme, Zana'nın ifade özgürlüğünün ihlal edilmediğine karar vermiştir.³⁷⁴

'Yastutan Tarih 33 Kurşun,' adlı kitabında bazı pasajlarda Türk kökenli nüfusun aşırı olumsuz bir resminin çizilmesine ve hikayeye düşmanca bir ton verilmesine rağmen, bu ifadelerin 'şiddete, silahlı direnişe ya da ayaklanmaya kışkırtıcılık' oluşturmadığı sonucuna varan mahkeme, yazar Arslan'ın TMK'nın 8. maddesine göre yargılanarak mahkum edilmesinin AİHS'nin 10. maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir.³⁷⁵

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan için 1993'te düzenlenen anma törenine gönderilen mesajdaki 'isyan' ve 'baskı' gibi sözcüklerin Türk makamlarına siyasal eleştiri oluşturan yorum niteliğinde olduğu sonucuna varan AİHM, 'direniş', 'mücadele' ve 'kurtuluş' gibi sözcükleri içeren mesajın 'şiddete, silahlı direnişe ya da bir ayaklanmaya kışkırtıcılık' oluşturmadığını belirterek Gerger'in mesajından dolayı Terörle Mücadele

³⁷⁴ Zana (Mehdi) v. Türkiye , başvuru no. 18954/ 91, Mahkemenin 25 Kasım 1997 tarihli kararı

³⁷⁵ Arslan v. Türkiye, başvuru no. 23462/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

Kanunu'nun 8. maddesine göre cezalandırılmasını AİHS'nin 10. maddesine aykırı bulmuştur.³⁷⁶

Mahkeme 10. maddenin ihlalini saptadığı Karataş, Polat, Erdoğan ve İnce, Başkaya ve Okçuoğlu, Sürek ve Özdemir, Sürek, Öztürk, Erdoğan, Şener, İbrahim Aksoy, Kürkçü, İbrahim Ülger, Okutan Dağtekin, Abdullah Aydın(2) kararlarında da, aynı şekilde mahkum edilen ifadelerin şiddete teşvik edici nitelikte olmadığı sonucuna varmıştır. Mahkemenin benimsediği ve kararlarında yenilediği önemli bir görüş, şiddete kışkırtıcı ifadeler söz konusu olduğunda ulusal makamların takdir yetkisinin daha geniş olduğudur. Buna göre, bir bireye, kamu görevlisine ya da nüfusun bir kesimine karşı şiddet kullanmanın teşvik edildiği hallerde, devlet yetkilileri ifade özgürlüğüne bir müdahale gereğini incelerken, daha geniş bir takdir yetkisinden yararlanacaklardır.³⁷⁷

Türkiye'nin 10. maddeyi ihlalinin saptandığı kararlarda genellikle mahkumiyetlerin izlenen amaçla 'orantılı' olmadığı ve uygulanan cezaların aşırı ağırlığı vurgulanmaktadır. Bu kararların ortak yönlerinden biride (mülga) Terörle Mücadele Kanunu'nun 8. maddesine göre, yani 'bölücü propaganda' suçunu işlemekten dolayı başvuru sahiplerinin mahkum edilmiş olmalarıdır.

AİHM, konuyla ilgili incelemelerinde başvuru sahiplerinin açıklanan ifadelerinin etki alanının sınırlı olup olmadığını da göz önünde bulundurmıştır.

İfade özgürlüğünün ihlali iddiasının gündeme getirildiği Özgür Gündem ³⁷⁸
davasında başvuru sahipleri : *1992-1994 yıllarında muhabir yorumcu, temsilci dağıtımçı, vb. gazete ile ilgili bazı kişilerin faili meçhul cinayetlere kurban gittiğini, bazı kişilerin kaybedildiğini, gazete ile ilgili kişilere, büro ve bayilere silahlı ve bombalı saldırılarda bulunulduğunu, bu saldırılarla Türk makamlarının yakından bağlantılı olduğunu ve bu saldırılardan doğrudan ya da dolaylı biçimde devletin sorumlu olduğunu ileri sürmüşler,*

³⁷⁶ Gerger v. Türkiye, başvuru no. 24919/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

³⁷⁷ Karataş, Polat, Erdoğan ve İnce, Başkaya ve Okçuoğlu, Sürek ve Özdemir, Sürek, Öztürk, Erdoğan, Şener, İbrahim Aksoy, Kürkçü, İbrahim Ülger, Okutan, Dağtekin, Abdullah Aydın(2) kararları. (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

³⁷⁸ Özgür Gündem v. Türkiye, başvuru no. 23144/ 93, Mahkemenin 16 Mart 2000 tarihli kararı

10 Aralık 1993 'insan hakları günü' gazetesinin İstanbul bürosuna yönelik güvenlik güçlerinin operasyonunda binada bulunan 107 kişinin tamamının gözaltına alındığı, gazetesinin bütün arşiv ve belgelerine el konulduğu ve gazetesinin yayınının 2 gün boyunca durdurulduğunu bildirmişler,

Gazeteye karşı yürütülen çok sayıda ceza davasında gazetesinin bir çok kez toplatıldığını, yayınının durdurulduğunu, gazeteci ve editörlerin toplam 147 yıl hapis cezasına mahkum edildiğini belirtmişler ve Musa Anter, Behçet Cantürk gibi Özgür Gündem Gazetesi ile ilgili bazı kişilere yönelik saldırıların, bazı devlet yetkililerinin bilgisi dahilinde gerçekleştirildiğini açıklayan Başbakan'ın talebiyle Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı Kutlu Savaş'a hazırlanan 'Susurluk Raporu'nu da delil olarak sunmuşlardır.

AİHM, delil olarak hükümetin itirazına rağmen Başbakan'ın talebi üzerine hazırlanan ve Başbakanca kamuya açıklanmasına karar verilen Susurluk Raporunun, terörle mücadele ile ilgili sorunlar hakkında bilgi ve analiz sağlayan ve önleyici tavsiyelerde bulunan ciddi bir girişim olarak dikkate alınması gerektiğini ve bu temelde, gazetesinin ve bağlantılı kişilerin keyfi bir şiddet riskine maruz kaldıklarına dair başvuruçuların ifade ettiği korkunun maddi bir doğrulayıcısı olarak bu rapora güvenilebileceğini kabul etmiştir.

AİHM, 1992-1994 arasında gazeteye, gazetecilere, dağıtımcılara ve ilgili diğer kişilere yönelik cinayet, saldırı ve kundaklama da dahil olmak üzere, çok sayıda şiddet olayının gündeme geldiğini belirlemiş, devlet yetkilileri tarafından hoşgörülen bir kampanyayla gazetesinin mağdur edildiğine ilişkin endişelerin yetkililerin dikkatine de sunulduğunu, ancak bu iddiaların soruşturulmasına dair hiçbir adım atılmadığını ve iki olay haricinde herhangi bir koruyucu önlem alınmadığını belirtmiştir. 'Bu özgürlüğün gerçek ve etkili kullanımı devlete karışmama ödevi ile birlikte, özel bireyler arasındaki ilişkiler alanında da olsa devletin koruyucu pozitif önlemleri almasını gerektirir' şeklinde açıklamasıyla ifade özgürlüğü konusunda devletin pozitif ödevine dair içtihadını ortaya koyan AİHM, Özgür Gündem Gazetesi ve gazete ile bağlantılı kişilerin bir dizi şiddet eylemine maruz kaldığının yetkililerce bilindiğini, ancak gazete ve personelinin korunması için yetkililere yapılan başvuruların neredeyse tamamına cevap verilmediğini, şikayet edilen olayların etkili bir şekilde soruşturulmadığını ve şiddet içeren keyfi eylemlere karşı koruyucu bir önlem alınmadığını bu itibarla 'ifade özgürlüğünün kullanılmasında Özgür Gündem'i korumak için Hükümetin pozitif ödevini yerine getirmediği' sonucuna varmıştır.

Gazetenin İstanbul bürosuna 10 Aralık 1993'de yapılan operasyonda gazetenin arşivine, belgelerine el konulmasını, aşçı, temizlikçi ve mühendis de dahil olmak üzere, binadaki herkesin gözaltına alınmasını meşru gerekçeden yoksun ve amaca göre orantısız bir önlem olarak değerlendiren AİHM, bu uygulamanın ifade özgürlüğüne ciddi bir müdahale oluşturduğunu belirtmiştir.

AİHK ve AİHM tarafından incelenen ulusal mahkeme kararlarında, Özgür Gündem Gazetesi'nin 'devlete ve askeri yetkililere hakaret', 'halkı ırk ve bölge farklılığı gözeterek düşmanlığa tahrik etmek', 'PKK'nın bildirimlerini rapor etmek', 'terörle mücadeleye katılan devlet görevlilerinin kimliğini açıklamak' ve 'bölücü propaganda' suçlarından bir çok kez mahkum edildiği belirlenmiştir. AİHM, incelemeye alınan 21 ulusal mahkeme kararının çoğunluğunda, verilen cezaları izlenen amaçla 'orantısız' ya da 10. maddenin 2. fıkrası anlamında 'meşrulaştırılmaz' olarak değerlendirmiş, 'demokratik toplumda gereklilik' koşulunun ihlal edildiğine karar vermiştir.

Müslüm Gündüz başvurusuna konu olan olayda, Aczmendi Tarikatı lideri Müslüm Gündüz, 1995'te bir TV kanalındaki ifadeleri nedeniyle mahkum edilmesinin, ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür. AİHM, davada 10. maddenin ihlal edildiği sonucuna varırken Müslüm Gündüz'ün ifadelerini 'şiddet kullanmaya çağırıcı nitelikte olmamasına' önem vermiş, şiddet kullanmaya teşvik etmeksizin yalnız şeriatın savunulmasının, mahkumiyet kararını meşrulaştırmadığını belirtmiştir.³⁷⁹

Çetin ve diğerleri başvurusuna konu olan olayda, bir çok defa toplatılan Ülkede Gündem Gazetesi'nin, Aralık 1997'de OHAL bölgesine sokulmasının ve bu bölgede dağıtılmasının OHAL Bölge Valisince yasaklanması şikayet edilmiştir.(2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu m.11/e; 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararname m. 1/a)

AİHM'ne göre, OHAL Bölge Valisinin yayınların bölgeye sokulması ve dağıtılmasını yasaklama konusunda çok geniş yetkilere sahip olması AİHS'ne aykırı değildir, ancak yasaklamanın sınırlanması ve herhangi bir kötüye kullanmanın yargısal denetiminin etkinliği

---

³⁷⁹ Müslüm Gündüz v. Türkiye, başvuru no. 35071/97, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı.

bakımından, bu kısıtlamaların çok sıkı bir hukuksal çerçeve içinde düzenlenme zorunluluğu bulunmaktadır.

OHAL Bölge Valisinin yetkileri ile olağanüstü hali düzenleyen kuralların etkili bir yargısal denetime tabi tutulmadığını, yasaklama kararının gerekçelendirilmediğini, bu tür bir önlemin OHAL Bölge Valisinin tek taraflı bir takdiri işlemi ile kaldırılabilir iken bir buçuk yıl geçtiği halde yasaklama kararının hala yürürlükte bulunduğunu, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında kötüye kullanmaya karşı başvurucuların yeterli yargısal güvenceden yoksun bırakıldığını belirten AİHM, OHAL bölgesi ile ilgili kuralların uygulanmasına dayanan bu müdahalenin demokratik toplumda gerekli olmadığına karar vermiştir.³⁸⁰

‘Şiddete kışkırtıcı’ yayınlarla ilgili olarak , Sürek(1)³⁸¹ başvurusunda ise ‘faşist Türk ordusu’, ‘TC cinayet çetesi’, ‘emperyalizmin kiralık katilleri’ ibarelerini, iddia edilen zulmün sorumlusu olarak gösterilenlere karşı ‘nefret uyandırarak şiddeti arttıracı ifadeler’ olarak değerlendiren AİHM, mahkum edilen bu ifadeler açısından 10. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. ‘Türkiye Cumhuriyeti kuvvetlerine karşı bir savaş’, ‘topyekün bir özgürlük mücadelesi sürdürmek istiyoruz’ yolundaki ifadeleri, Türkiye’nin güneydoğusundaki koşullar bağlamında dikkate alarak Sürek(3)³⁸² başvurusunda ‘şiddete teşvik edici’ bulan Mahkeme, bu ifadenin mahkum edilmesini 10. maddenin ihlali saymamıştır.

Ulusal güvenliği, toprak bütünlüğünü ve kamunun güvenliğini sağlama amacıyla getirilen sınırlamalar, siyasi terörizmi temsil eden kimselerin basından yararlanarak görüşlerini yaymaya çalışmaları durumunda görülmektedir. 1991 tarihli İngiliz Yayın Kanunu, İRA’nın siyasi kanadını temsil eden Sinn Fein ve diğer bazı örgüt temsilcileri ile yapılan ve yasa dışı örgütleri destekleyici nitelikteki ifadelere yer verilen programların yayınının durdurulması amacıyla, idarenin, yayın kuruluşlarına başvurmasını mümkün kılmıştır. AİHM’de bu tedbirin, haberlerin yayınlanmasını önlemeye yönelik bir sansür olmayıp, terörist ve destekleyicilerinin kamuoyu önünde propaganda yapmalarını engellemeyi amaçlayan haklı bir tedbir olduğuna karar vermiştir. Benzer bir kararında AİHK, bir muhabirin, İRA üyeleriyle televizyonda görüşme yapmasına yasak konulmasının, örgüt

³⁸⁰ Çetin ve diğerleri v. Türkiye , başvuru no. 40153/ 98, 40160/ 98, Mahkemenin 13 Şubat 2003 tarihli kararı

³⁸¹ Sürek v. Türkiye (No .1) , başvuru no. 26682/ 95, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

³⁸² Sürek v. Türkiye (No. 3) , başvuru no. 24735/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı.

mensuplarının yasa dışı faaliyetlerinin propagandasını yapmakta, basını kötüye kullanmalarını engellemek şeklindeki haklı amaç olduğunu belirtmiştir.³⁸³

Bask bölgesindeki faili meçhul cinayetlerle ilgili olarak bir İspanyol Senatörü olan Castells'in bir dergide yayınlanan makalesinde, bu cinayetlerin arkasında, başta hükümet olmak üzere, bütün devletin olduğu iddia edilmiştir. Bunun üzerine, şikayetçinin dokunulmazlığı kaldırılarak, 'Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif'ten yargılanması sağlanmış ve Castells, sonuçta hapis cezasına mahkum edilmiştir. AİHM'ne göre, başvuru fikirlerini meclis kürsüsünden açıklamak yerine, bir dergide yayınlamıştır. Bu davranış, onun, Hükümeti eleştiri hakkını kaybetmesi olarak yorumlanamayacaktır, çünkü halkın seçilmiş temsilcileri, yararlarını ilgilendiren olaylara halkın dikkatini çekmek durumundadırlar ve kendileri bakımından, ifade özgürlüğü özel bir önem arz etmektedir. Bu konuda basın özgürlüğünün yeri de çok özeldir, çünkü karışıklıkların önlenmesi ve başkalarının şeref ve haysiyetinin korunması amacıyla sınırlanabilse de, basının ana görevi, siyasi sorunlar ve kamuoyunu ilgilendiren diğer konulara ilişkin haber ve fikirleri yaymaktır. Bu görev ve buna bağlı özgürlük sınırsız olmayıp bazı kısıtlamalara tabi olsa da, hükümete yönelik eleştirilerin caiz olan sınırları, sade vatandaşlara ve hatta siyasilere göre daha geniştir. Kaldı ki bu sınırlar aşılsa bile, hakim pozisyonunda olan hükümet, medyadaki haksız saldırıları önlemek için ceza davasına göre daha orantılı yöntemlere başvurabilecektir.(Castells K)³⁸⁴ Mahkemenin bu yorumuna göre, toplumu ilgilendiren siyasi ve kamusal haberler ve tartışmalar söz konusu olduğunda, basın özgürlüğü daha geniş bir serbestliği mümkün kılacak biçimde yorumlanmalıdır.

Türkiye'nin AİHS'nin 10. maddesini ihlaline ilişkin birçok başvuru ve buna bağlı örnek gösterilebilecek AİHM kararları bulunmaktadır.³⁸⁵

---

³⁸³ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**- T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 s. 233

³⁸⁴ Castells v. İspanya, başvuru no.11798/85 Mahkemenin 23/ 04/1992 tarihli kararı.

³⁸⁵ E.K, Yağmurdereli, Seher Karataş, Karakoç ve diğerleri Ayşe öztürk C.S.Y, Yaşar Kemal Gökçeli, Müslüm Gündüz, Çetin ve diğerleri, Yalçın Küçük, Kızılyaprak, Abdullah Aydın(1), Mehdi Zana(2), Yurttaş, Zarakolu, Haydar Yıldırım ve diğerleri, Feridun Yazar ve diğerleri, Maraşlı, Ayhan (1), Ayhan (2), Baran, Dicle, Erdost, Ağın, Sürek(4) kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

8.Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü(AİHS Madde 11)

‘Toplantı, AİHS’nde tanımlanmamıştır. Ulusal hukukta olduğu gibi AİHS bakımından da toplantı denildiğinde, bundan anlaşılması gereken, düşünceyi açıklama veya başkalarına ulaştırma ortak amacı için birden fazla kişinin bir araya gelmesidir. Toplantı özgürlüğü bu anlamda ‘gösteri yürüyüşü yapma’ hakkını da içerir.³⁸⁶

Örgütlenme özgürlüğü sendika kurma, denek kurma ve siyasi parti kurma özgürlüklerini içermektedir.³⁸⁷

Sözleşmenin 11. maddesinin 1. fıkrası herkes için ‘toplanma ve örgütlenme özgürlüğü’nü tanımakta, sendika kurma ve sendikalara girme hakkını güvenceye almakta, 2. fıkra ise bu özgürlüğün sınırlanma koşullarını düzenlemektedir. 2. fıkra silahlı kuvvetler ve güvenlik güçleri ile devlet yönetiminde çalışan görevlilerin toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün sınırlanabileceğini özel olarak belirtmiştir. Ulusal makamların toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü sınırlarken ‘amaçla orantılılık’ ‘hukuk tarafından öngörülme’ ve ‘demokratik toplumda gereklilik’ koşullarına uymaları gerekmektedir.³⁸⁸

AİHM, 11. maddeyi düşünce, vicdan, din ve ifade özgürlükleri arasındaki yakın bağlantıya işaret ederek, bu özgürlüklerin ‘kişisel görüşlerin korunması’ ortak amacı altında birleştiğini vurgulamaktadır. AİHM, ulusal makamların takdir yetkilerini kullanarak verdikleri kararların 11. maddeye uygunluğunu, dava konusu müdahalenin izlenen amaçla ‘orantılı’ olup olmadığı ve müdahaleyi haklı kılmak için gösterilen gerekçelerin ‘ilgili ve yeterli’ olup olmadığı yönlerinden incelemektedir. AİHM’ne göre, gerçek ve etkili bir barışçıl toplanma özgürlüğü, devletin karışmama ödevine indirgenemez. AİHM 11. maddenin devletlere pozitif ödevler yüklediğini de kabul etmektedir.³⁸⁹

³⁸⁶ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006, s. 239

³⁸⁷ İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları**, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayıncılık, 2006 ss.71-74

³⁸⁸ A. Şeref Gözübüyük , A.Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara: Turhan Kitabevi -2004, s. 373

³⁸⁹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması-** T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 ss. 287-289

Dernek kurma, sendika kurma ve sendikalara katılma ve siyasi parti kurma haklarının AİHS'nin 11. maddesinin kapsamına giren haklar olduğu, AİHM tarafından kabul edilmektedir.

Demokrasileri tehdit eden ve istikrarsızlığa sürükleyen terör hareketleri çoğu zaman etnik, dini veya ideolojik temele bağlı olarak ortaya konulmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin kapatılmasına karar verdiği bir kısım siyasi partilerin terör örgütleri ile organik ilişki kurdukları, terör örgütünün güdümünde hareket ettikleri, terör örgütünü destekledikleri, devletin birliğini ve niteliklerini bozmayı hedefledikleri belirlenmiştir. Bu nedenle konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti kapatma kararlarının bir bölümünün incelenmesi gerekli görülmüştür

Alman Komünist Partisi'nin Federal Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının AİHS'nin 9, 10, 11. maddelerini ihlal ettiği iddiasıyla yapılan başvuruda AİHK, özel sınırlama nedenleri yerine; 17. madde hükmünden hareket etmiştir. AİHK'na göre 17. maddedeki temel hükmün amacı, 'öngörülen hakları, demokratik kurumların özgürce işlemesi yoluyla korumak', yani 'sözleşme'nin koyduğu ilkelerin totaliter akımlarca kendi yararlarına istismarını önlemektir. Tüzüğü uyarınca Alman Komünist Partisi'nin amacı ihtilal yoluyla proleterya diktatörlüğü kurmak olduğuna göre, rejimi diktatörlüğe götüren faaliyetler AİHS'nin öngördüğü hak ve özgürlüğün birçoğunu ortadan kaldıracığından, AİHK bu başvuruyu 'sözleşme hükümleri ile bağdaşmaz' bulmuş ve başvurunun kabul edilemezliğine karar vermiştir.³⁹⁰

AİHM, TBKP, SP, ÖZDEP, HEP, DEP ve STP'nin kapatılmasını 11. maddenin ihlali olarak değerlendirirken, Refah Partisinin kapatılmasını ise Sözleşmeye aykırılık olarak kabul etmemiştir.

TBKP(Türkiye Birleşik Komünist Partisi)'nin Anayasa Mahkemesi'nce kapatılma işleminin Anayasa'nın ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın ilgili hükümleri çerçevesinde 'hukuken öngörüldüğünü' ve madde 11/2 deki ulusal güvenlik gereklerine dayanan meşru bir amacının bulunduğunu AİHM, kabul etmiştir. Ancak, 'demokratik toplumda gereklilik' koşulu bakımından incelemesi sonucunda ise AİHM'ne göre; TBKP henüz faaliyete

³⁹⁰Ertan Beşe , **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları** ,Ankara : Seçkin Yayıncılık , 2002, ss.199-201

başlamamıştır. Adında 'komünist' sözcüğünün yer alması tek başına kapatma kadar köklü bir önlemi meşrulaştıramaz. TBKP'nin Türkiye'deki terörden sorumlu olduğunu gösteren herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Programında Kürt halkına ulusuna ve yurttaşlarına atıfta bulunulmuş olmasına rağmen, Kürtlerin Türk nüfusundan ayrılması talep edilmemektedir. İfade özgürlüğü bağlamında, bir siyasal grubun yalnız nüfusun bir kısmının durumunu kamusal alanda tartışmaya açması ve demokratik kurallara uygun çözüm önerilerinde bulunması 'devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne' aykırılık olarak değerlendirilemez. Bu itibarla TBKP'nin Anayasa Mahkemesi'nce derhal ve temelli olarak kapatılması ve parti liderlerine getirilen bir başka siyasal parti kurma ve yönetme yasağı izlenen meşru amaçla 'orantılı' değildir. Uygulama AİHS'nin 11. maddesinin ihlalini oluşturmaktadır.³⁹¹

SP(Sosyalist Parti)'nin Genel Başkanı Doğu Perinçek'in konuşmalarında Türklerin ve Kürtlerin eşit biçimde temsil edileceği ve gönüllülük temelinde demokratik ilkelere göre bir federal sistemin kurulması' amacına yer verilmesi, 'Kürt ulusunun self-determinasyon hakkı' ile 'ayrılma hakkı'na referansta bulunulması ve partinin faaliyetlerinde terör örgütleri ile aynı amacı paylaşması nedeniyle SP'nin siyasi programında 'devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne' aykırılık saptanmıştır. Bu nedenlerle Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla temelli olarak kapatılmasına, mal varlığının Hazineye intikaline ve liderlerinin benzer siyasi faaliyetlerden yasaklanmasına karar verilmiştir. AİHM'ne göre; Perinçek'in konuşmaları Türkiye'den ayrılmayı teşvik etmemektedir. Şiddet kullanmaya ve ayaklanmaya çağıran ya da herhangi bir şekilde demokratik ilkeleri reddeden ibareler içermemektedir. Kürtlerin özgür rızaları olmadan önerilen federal sistemin mümkün olamayacağını vurgulamaktadır. Demokrasinin özü, demokrasinin kendine zarar vermemek koşuluyla bir devletin mevcut örgütlenme şeklini tartışmaya çağırsa bile çeşitli politik programların önerilmesine ve tartışılmasına izin vermektir. Perinçek bir çok defa seçim sandığı ve referandum yoluyla demokratik ilkelere uygun olarak, önerdiği politik reforma ulaşma ihtiyacını vurgulamıştır. Bu itibarla Sosyalist Parti'nin kapatılmasına, mal varlığının Hazineye intikaline ve liderlerinin benzer siyasi faaliyetlerden yasaklanmasına yönelik uygulama AİHS'nin 11. maddesi bağlamında izlenen amaçla 'orantısız' dır.³⁹²

---

³⁹¹ Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 19392/ 92, Mahkemenin 30 Ocak 1998 tarihli kararı

³⁹² Sosyalist Parti ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21237/ 93, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı

ÖZDEP(Özgürlük ve Demokrasi Partisi)'in programında 'devletin bölünmez bütünlüğüne' aykırılık saptanması ve programda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasının savunulmasının laiklik ilkesine aykırılık oluşturması nedeniyle hakkında Anayasa Mahkemesince kapatılmasına karar verilmiştir. ÖZDEP'in programını inceleyen AİHM, programdaki ifadelerde 'şiddet kullanmaya', 'ayaklanmaya çağırın' ya da 'demokratik ilkeleri reddeden' bir yön görmemiştir. ÖZDEP'in genel seçimler yoluyla belirlenen halkın temsilcilerinden oluşan demokratik bir meclisin yaratılmasını önerdiğini ve 'Kürt sorunu için barışçı ve demokratik bir çözümü desteklediğini', programında 'ulusal ve dinsel azınlıkların self- determinasyon hakkı'ndan söz ettiğini belirten Mahkeme, ÖZDEP'in kapatılmasını izlenen amaçla orantısız bulmuştur. Uygulamanın 'demokratik toplumda gerekli olmadığı' sonucuna vararak Sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁹³

AİHM, HEP(Halkın Emek Partisi) ve DEP (Demokrasi Partisi)'in parti yetkililerince açıklanan ifadelerde 'devletin bölünmez bütünlüğüne aykırılık' gerekçesine dayanılarak Anayasa Mahkemesi'nce her iki partinin kapatılması kararını incelemiştir. AİHM'ne göre; bir siyasal partinin devletin Anayasal temellerini değiştirmek amacıyla yürüttüğü faaliyetin meşruluğu için birinci koşul, bu amaçla kullanılan araçların her açıdan yasal ve demokratik olması, ikincisi ise, önerilen değişikliğin bizzat kendisinin temel demokratik ilkelere uygun olmasıdır. AİHM, HEP liderlerinin konuşmalarının 'şiddet kullanmayı ya da yasadışı yöntemleri teşvik etmediği' ve bu konuşmaların 'demokratik' ilkelere aykırı düşmediği sonucuna varmıştır. DEP eski Genel Başkanı Yaşar Kaya'nın Erbil konuşmasının politik bir araç olarak şiddet kullanmayı kabul eden ve şiddet kullanmaya çağırın mesajlar içerdiğini belirleyen AİHM, bu konuşmanın Türkiye'deki durumla doğrudan ilgili olmadığını; Türkiye'nin 'ulusal güvenliğinin', 'kamu düzeni' ya da 'bölgesel bütünlüğü'ne olan potansiyel etkisinin oldukça sınırlı olduğunu ve bu konuşmanın, bütün bir partinin kapatılması kadar genel bir cezayı meşrulaştırmadığı sonucuna vararak HEP ve DEP başvurularında bu partilerin kapatılmasının AİHS'nin 11. maddesini ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır.³⁹⁴

Sosyalist Türkiye Partisi'nin; programında Kürt ulusunun varlığının dile getirildiği ve Kürtlerin self-determinasyon hakkının savunulduğu, 'bağımsızlık savaşı' yürütme hakkına destek çıkıldığı, Türk ve Kürt halkı arasında bir farklılık oluşturmak suretiyle azınlık yaratma

³⁹³ ÖZDEP v. Türkiye, başvuru no. 23885/ 94, Mahkemenin 8 Aralık 1999 tarihli kararı

³⁹⁴ a-Demokrasi Partisi (DEP) adına Dicle v. Türkiye, başvuru no. 25141/ 94, Mahkemenin 10 Aralık 2002 tarihli kararı

b-Yazar, Karataş, Aksoy Halkın Emek Partisi (HEP) v. Türkiye, başvuru no. 22723/ 93, 22724/93, 22725/93, Mahkemenin 9 Nisan 2002 tarihli kararı.

konusunda niyetin ortaya konulduğu belirtilerek ‘devletin bölünmez bütünlüğü’ ilkesine aykırılık nedeniyle Anayasa Mahkemesi’nce kapatılmasına karar verilmiştir. AİHM, parti programında ‘şiddet kullanmaya çağırıcı nitelikte’ ya da demokratik ilkelerin reddedildiğini gösteren bir şey bulunmadığını; taciz edici olsa bile demokratik kurallar içinde Türk ve Kürt halklarını içine alan sosyal bir düzen kurmak amacıyla devletin mevcut örgütlenme biçimini değişik olarak ortaya koyan farklı siyasi projelerin önerilmesinin ve tartışılmasının demokrasinin gereği olduğunu belirtmiştir. Mahkeme’ye göre kuruluşundan çok kısa bir süre sonra kapatıldığından faaliyete de geçemeyen bu partinin, Türkiye’deki terörden sorumlu olduğunu gösteren bir kanıt da yoktur. Sonuç olarak AİHM, Sosyalist Türkiye Partisi’nin faaliyete geçmeden kapatılmasını ‘radikal’ bir önlem olarak yorumlamış ve bu önlemi izlenen meşru amaçla (ulusal güvenliğin korunması) ‘orantısız’ bularak, AİHS’nin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁹⁵

Refah Partisinin kapatılmasına karar veren Anayasa Mahkemesi kararında partinin siyasal faaliyetleriyle ‘laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı’ haline geldiğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, partinin kapatılması yanında, beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan milletvekillerinin milletvekilliklerinin sona ermesine ve Necmettin Erbakan ile bazı milletvekillerinin 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve deneticisi olamayacaklarına da karar vermiştir.

AİHM’nin Üçüncü Dairesi, Refah Partisinin kapatma kararını incelerken:

a-Refah Partisinin inanç temelinde ayrımcılık içeren ‘çok hukuklu’ bir sistemi kurmayı amaçlaması,

b- Partinin Müslüman cemaatine ‘şeriat’ı uygulamak istemesi,

c-Parti üyelerince bir politik yöntem olarak ‘cihat’a atıf yapılması gerekçelerini değerlendirmiştir.

Daire, Refah Partisi’nin ‘çok hukuklu sistem’ önerisi konusunda Hükümetin görüşüne katılmış, bu sistemin bütün hukuksal ilişkilerde bireyler arasında dine dayalı ayırım yaparak herkesi dinsel inancına göre kategorize edeceğini ve kişilere birey oldukları için değil, dinsel bağlılıklarına göre hak ve özgürlüklerini tanıyacağını belirtmiştir. Ayrıca böyle bir sistemin

---

³⁹⁵ Sosyalist Parti ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21237/ 93, Mahkemenin 25 Mayıs1998 tarihli kararı

bireyler arasında ayrımcılık yasağını ihlal etmesi kaçınılmazdır. Daireye göre, özellikle ceza hukuku ve ceza usule, kadınların statüsü ve kamusal-özel yaşamı dinsel kabullere göre ayırması bakımından şeriat, AİHS'nin değerlerinden açıkça ayrılır. Daire, Üçüncü olarak, Refah Partililerin toplumda İslam'ın egemenliğini kurmak için 'cihat' kavramını kullanmasının, partinin şimdiye kadar politik amaçları için meşru araçlar kullanmış olmakla birlikte, parti liderlerinin konuşmalarında zor kullanma olasılığının da dile getirildiğini belirtmiştir. Bir kısım parti üyelerinin açıklamaları ve bu açıklamalar karşısında parti yöneticilerinin tutumu Refah'ın belirli koşullarda, muhalefet etmek ya da iktidarı kazanmak için güç kullanma olasılığını dışlamadığı izlenimini vermektedir. 'AİHM'ne göre İslami teokratik rejime dayanan böyle bir toplum görüşü, Türk hukukunun tarihinde de zaten empoze edilmiştir'. 'AİHM'ne göre, Refah Partisi'nin kapatıldığı sırada 157 milletvekili ile TBMM' de nerdeyse üçte bir oranında sandalyeye sahiptir, kökten dinciliğe dayalı geçmiş politik hareketlerin politik iktidarı kazanabilme ve savundukları toplumsal modeli kurma olasılığı bulunmaktadır. AİHM, Refah Partisi'nin politik planlarının kamu düzeni için daha hissedilir daha acil bir tehlike yarattığını yadsımsızın, bu planları uygulama konusunda gerçek bir şansa sahip olduğunu düşünmektedir'. Böylece Daire, Refah Partisi'nin kapatılmasının ve parti liderlerine verilen siyaset yasağı cezasının 'demokratik toplumda gereklilik' koşulu çerçevesinde, bu önlemin 'zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca' karşılık düştüğü ve kapatmanın izlenen meşru amaçlarla (ulusal güvenlik, kamu güvenliği, suçun ve düzensizliğin önlenmesi, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması) 'orantılı' olduğu görüşüne ulaşmış ve Anayasa Mahkemesi'nin kararının gerekçesini bu müdahaleyi meşrulaştırmada 'ilgili ve yeterli' bulmuştur.

Refah Partisi davası, AİHS'nin 43. maddesi gereğince Büyük Daire tarafından yeniden incelenmiştir. Geçmişte kökten dinci hareketlerin belirli devletlerde siyasal iktidarı elde ettiklerini hatırd tutarak, Sözleşmeciler devletlerin tarihsel deneyimleri ışığında bu tür hareketleri engelleyebileceklerini belirten Büyük Daire Osmanlı İmparatorluğu'nda İslami teokratik rejimin var olduğunu ve Cumhuriyet kurulduğunda Türkiye'nin laikliği seçtiğini dile getirmiş, Türkiye'de demokratik rejimin devamı için laiklik ilkesine saygının güvenceye alınmasının önem taşıdığını dikkate alarak Üçüncü Daire gibi, Refah Partisinin kapatılmasını ve parti liderlerine getirilen siyaset yasağını partinin oy oranının ve kazandığı sandalye

sayısının da hesabını yaparak ‘demokratik toplumda gereklilik’ çerçevesinde ‘zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca’ karşılık düştüğü ve izlenen amaçla ‘orantılı’ olduğu sonucuna varmıştır.³⁹⁶

AİHM’nin altı siyasi parti ile ilgili davada kapatma yaptırımının ‘orantısız’ olduğunu saptaması sonucu 2001 Anayasa değişiklikleri ile parti kapatma yaptırımına alternatif olarak devlet yardımından yoksun bırakılma yaptırımının getirildiği bir yenilik olarak görülmektedir. Buna göre ‘Anayasa Mahkemesi,... temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin kısmen ve tamamen devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verebilir’ denilmiştir. Anayasa’nın 69. maddesinde (4709 sayılı 3 Ekim 2001 tarihli Yasa m. 25) yapılan bu değişikliğe uyum sağlamak amacıyla da Siyasal Partiler Yasası’nın 101. maddesi (4748 sayılı 26 Mart 2002 tarihli Yasa, m. 4) değiştirilmiştir.

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 311/1-f maddesi ile de ceza hükmünün, AİHS veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının AİHM’nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması durumunda, mahkum olan kimse tekrar yargılanmasını talep edebilecektir.

Bu gelişmelere paralel olarak ceza davası niteliğinde olan siyasi parti kapatma davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin parti kapatma yaptırımını izlenen amaçla “orantısız” bulduğu Halkın Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi ile Türkiye Birleşik Komünist Partisi’nin temsilcileri tarafından yeniden yargılama istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne müracaatta bulunulmuştur.

Anayasa Mahkemesi’nce yapılan inceleme sonucunda ;

a-02.03.2007 gün ve Esas:2003/1 (Değişik İşler) sayılı kararıyla kapatılan Halkın Emek Partisi hakkındaki davanın 4.12.2004 günlü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi uyarınca yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmesi isteminin, aynı Yasa’nın 318. maddesi uyarınca kabule değer olduğuna,

³⁹⁶ a-Refah Partisi ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 41340/98,41342/98, 413 43/98, 41344/98, Mahkemenin (Third Section) 19 Haziran 2002 ve 22 Ocak 2003 tarihli kararı
b-Refah Partisi ve diğerleri v. Türkiye başvuru no. 41340/98 , Büyük Dairenin 13 Şubat 2003 tarihli kararı (nihai karar)

b- 02.03.2007 gün ve Esas:2003/2 (Değişik İşler) sayılı kararıyla kapatılan Özgürlük ve Demokrasi Partisi hakkındaki davanın 4.12.2004 günlü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi uyarınca yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmesi isteminin, aynı Yasa'nın 318. maddesi uyarınca kabule değer olduğuna,

c- 02.03.2007 gün ve Esas:2003/6 (Değişik İşler) sayılı kararıyla kapatılan Türkiye Birleşik Komünist Partisi hakkındaki davanın 4.12.2004 günlü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (f) bendi uyarınca yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmesi isteminin, aynı Yasa'nın 318. maddesi uyarınca kabule değer olduğuna, karar verilmiştir.

9.Serbest Seçim Hakkı(AİHS 1.Protokol Madde 3)

Terörizme karşı en etkili mücadele demokrasinin kendisidir. Bu düşünceden hareketle seçme, seçilme, siyasi parti kurma, siyasi parti çalışmalarına katılma haklarının bulunduğu özgür bir ortamda, 'halkın görüşünün serbestçe ifade edilmesinin güvenceye alındığı koşullarda', 'makul aralıklarla' ve 'gizli oyla' seçimlerin yapılması sağlanmalıdır.

'Serbest seçim hakkı', Ek 1. Protokolün 3. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde, sözleşmecı devletlere yasama organını serbest seçimlere göre oluşturma ödevini yüklemektedir. '*Halkın görüşünün serbestçe ifade edilmesinin güvenceye alındığı koşullarda*', '*makul aralıklarla*' ve '*gizli oyla*' yapılması 'yasama organı' seçimlerinin taşınması gereken koşullar olarak belirtilmektedir.³⁹⁷

Serbest seçim hakkı bireylerin öznesi olduğu bir hak ya da özgürlük olarak formüle edilmemiş, bunun yerine sözleşmecı devletlere ödev olarak yüklenmiştir. Bu ödev ise, sözleşmecı devletlerin temsili demokrasiye uygun biçimde yasama organını seçimlerle

---

³⁹⁷ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok, İnsan Hakları El Kitabı, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, s. 255

oluşturmaları ve belirli aralıklarla da bu seçimleri yenilemeleridir. Bu yönüyle 3. madde, sözleşmecî devletlere siyasi bir rejim türü olarak temsili demokrasiyi empoze etmektedir.³⁹⁸

Sözleşme organları bu maddeyi ‘oy hakkı’ ve ‘seçimlerde aday olma hakkı’nı da kapsayacak biçimde geniş olarak yorumlamaktadırlar. AİHM bu hakların sınırlanabileceğini, iç hukuk düzenlemeleriyle ‘oy hakkı’ ve ‘seçimlerde aday olma hakkı’nın koşula bağlanmasını ilke olarak kabul etmekte ve bu konuda devletlerin takdir yetkisini tanımaktadır. AİHM, hakların kullanılmasına getirilen koşulların hakların özüne dokunmaması ve etkinliğini ortadan kaldırmaması, hakların sınırlanmasında meşru bir amaç izlenmesi, bu meşru amaç için kullanılan araçların ‘orantılı’ olması ölçütlerini aramaktadır. Mahkeme, devletlerin bu hakların kullanılmasına getirdikleri sınırlamaların seçimlerde ‘halkın görüşlerinin serbestçe ifade edilmesi’ne engel olmamasını da özellikle vurgulamaktadır.³⁹⁹

AİHM 1. Protokolün 3. maddesi devlete öncelikle kaçınma ödevini değil, demokratik seçimleri gerçekleştirmek için ‘pozitif’ önlemler alma ödevini yüklediğini belirtmektedir. Bu maddenin uygulanmasında ‘yasama organı’ kavramı yalnız ‘ulusal parlamento’ anlamına gelmeyip devletin anayasal yapısına göre anlamlandırılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi, DEP,’in kapatılmasına ilişkin kararında davanın açıldığı tarihte TBMM’de üyesi olarak bulunan 13 milletvekilinin milletvekilliğinin partinin kapatılmasına eylem ve sözleriyle sebebiyet verdiklerini belirterek, sona erdirilmesine karar vermiştir.

AİHM, 1. Protokolün 3. maddesinin, bireylerin ‘seçimlerde aday olma ve seçildikten sonra parlamento üyeliğini sürdürme hakkını’ ‘güvenceye aldığını belirterek, milletvekillerine uygulanan bu önlemin meşru bir amacının olduğu varsayılsa bile izlenen amaçla ‘orantısız’ bir önlem olduğu sonucuna varmıştır. Bu uygulama ‘seçilme ve parlamento üyeliğini sürdürme hakkı’nın özüne uygun düşmemektedir ve bu kişileri parlamento üyesi olarak seçmiş bulunan seçmenlerin egemenlik yetkisini ihlal etmektedir. Sonuç olarak Mahkeme eski DEP üyelerinin milletvekilliklerini sona erdiren bu önlemin 1. Protokolün 3. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması- T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 ss. 327-328

³⁹⁹ İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları**, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayımcılık, 2006 ss. 89-90

⁴⁰⁰ Selim Sadak ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 25144/94, 26149/95,26154/95, 27100/95, 27101/95, Mahkemenin 11 Haziran 2002 tarihli kararı

AİHM'nin bu kararını vermesinden önce, 1995 Anayasa değişiklikleri ile Anayasa'nın 84. maddesi değiştirilmiştir. Bu maddenin yeni 5. fıkrası, yalnız 'partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleri ile sebep olduğu Anayasa Mahkemesi'nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği'nin sona ereceğini öngörmektedir.(26 Temmuz 1995 gün ve 22355 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 23 Temmuz 1995 gün ve 4121 sayılı Yasanın 9. maddesi) Böylece, AİHM'nin de kararında belirttiği gibi milletvekillerinin 'kişisel siyasal etkinliklerini gözardı eden', yalnız kapatılan partinin üyesi olma gerekçesiyle milletvekilliğinin düşmesini öngören hüküm yürürlükten kalkmıştır.

Ek 1. Protokolün 3. maddesinin ihlal edildiği iddiası, kapatılan diğer siyasal partilerin Türkiye'ye karşı başvurularında da ileri sürülmüştür. Ancak AİHM, Sözleşmenin 11. maddesine göre örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde incelediği bu başvuruları 1. Protokolün 3. maddesinde düzenlenen 'serbest seçim hakkının ihlali' bakımından incelemeye gerek görmemiştir.

Ülkemiz uygulaması bakımından % 10' luk seçim barajı uygulamasıyla ilgili olarak bu oranın yüksek olduğu ve AİHS Ek 1. protokolünün 3. maddesi ile düzenlenen seçme ve seçilme ile siyasi faaliyette bulunma hakkının ihlalini oluşturduğu iddiasında, AİHM, bu uygulamanın sözleşmeye aykırı olmadığına karar vermiştir.⁴⁰¹

⁴⁰¹ http://www.avrupakonseyi.org.tr/aihmk/mahkemekararlari_2007_128.htm/4.4.2007-15.59

Yumak ve Sadak Kararı: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. fıkrasının 1. protokolüne dayanarak (özgür seçim hakkı) davalılar, parlamentoya girmek için gerekli olan % 10'luk oy oranının insanların meclis seçimlerinde özgür ifade haklarını ihlal ettiğini 26 Mart 2003'de öne sürmüşlerdir ve 9 Mayıs 2006'da talep değerlendirmeye alınmıştır.

Mehmet Yumak ve Resul Sadak sırayla 1962 ve 1956'da doğmuş, Şırnak'ta yaşayan Türk vatandaşlarıdır. Yumak serbest meslek sahibi, Sadak ise İdil belediye başkanıdır. Başvuru'nun hedefi olan Türk Seçim Kanunu'na göre bir parti ulusal mecliste sandalye kazanabilmek için oyların en az %10'unu almış olmak zorundadır.

3 Kasım 2002 seçimlerinde davalılar, DEHAP'tan (Demokratik Halk Partisi) Şırnak ilinde aday olmuşlardır. Gizli oylama sonucunda DEHAP, Şırnak ilindeki oyların yaklaşık % 45.95'ini (47,449 oy) almıştır; fakat %10'luk oy oranına ülke çapında ulaşamamıştır. Seçim Kanunu'nun 33. bölümüne (Yasa no.2939) uyumlu olarak – parlamentoda yer almak için %10 geçerli oy oranına ulaşılması- davalılar seçilememiş. Sonuç olarak Şırnak iline ait 3 sandalyeden 2si AKP'ye (Adalet ve Kalkınma Partisi) verilmiş (oy oranı %14.05, 14,460 oy), diğer sandalyede % 9.69 (9.914 oy) oy oranıyla bağımsız aday Tatar'a verilmiştir

Mahkemenin Kararı: Mahkeme Yüzde 10 barajı, 2002 seçimlerinden çok önce getirildiğini, bu nedenle milletvekili adayları, partilerinin ulusal barajı geçmemesi halinde parlamentoya giremeyeceklerini önceden görebildiğini not etmiştir.. Mahkeme, barajın, özellikle Türkiye'nin 70'li yıllarında yaşadığı istikrarsızlığı dikkate alarak, parlamentoda aşırı parçalanmayı önleme ve hükümet istikrarını güçlendirme amacını taşıdığını kabul ediyor. Mahkeme, hiçbir düzeltici dengeleme unsuru bulunmayan Türk seçim sisteminin, 2002 seçimleri sonrasında, çok partili sistemine geçildiği 1946 yılından bu yana temsil niteliği en düşük olan parlamentonun oluştuğuna işaret etti. Mahkeme, 14.5 milyon seçmenin yüzde 45.3' ünün, parlamentoda hiçbir biçimde temsil edilmediğini belirtti. Karara göre, barajın getirilmesinden bu yana yapılan seçimlerin sonuçlarının, barajın toplum içerisinde siyasi alternatiflerin ortaya çıkmasını bloke edemediğini gösteriyor. Mahkeme kararında, Hükümetin barajın amacının küçük partilere ulusal bazda teşkilatlanmaları ve bir ulusal siyasi proje oluşturmaları olanağını tanımak olduğu argümanını ilgilyle not etti. Bu bağlamda Mahkeme, Türk yetkililerinin, hem yargı ve yasamanın,

10. Temel Hak ve Özgürlükleri Kötüye Kullanma Yasası

(AİHS Madde 17)

AİHS'nin 17. maddesine göre 'Bu Sözleşmedeki hiçbir hüküm, herhangi bir Devlete, gruba ve kişiye, bu Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden birinin tahribini amaçlayan bir karar alma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz' hükmüne yer vermiştir. Bu hükmün amacı demokratik kurumları, fonksiyonlarını serbestçe yerine getirmelerini sağlayacak şekilde korumaktır. Bu madde bir devlet tarafından kişilerin haklarına yapılan müdahaleleri haklı gösterme amacıyla kullanılabilir bir içerik taşımaktadır. AİHS'nde yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanarak bunları yok etme girişiminde bulunma yasaklanırken; hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması da engellenmektedir.

Terörle mücadele bağlamında hiç kimse AİHS'nde öngörülen düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve basın özgürlüğü ve toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne dayanarak, bu özgürlükleri, Sözleşme ile güvence altına alınmış olan hür demokratik toplum düzenini yıkmak amacıyla kullanamaz. Sözleşme'nin koyduğu ilkelerin totaliter akımlarca istismarına izin verilmesi söz konusu olamaz.

AİHS'nin 17.maddesi demokratik ilkelere bağlı olmayan ya da siyasi programlarında insan hakları ile bağdaşmayan hususlara yer veren grup ve partilerin seçimlere katılmaktan men edilmelerine imkan tanımaktadır.

Terörist grup ve destekçilerinin de haklarının 17. maddeye dayanılarak sınırlandırılmış görmeleri son derece olasıdır. 17. madde Sözleşme'de sağlanan hakları kullanarak bunları tahrip etmek isteyen bireylere ve gruplara uygulandığı gibi devletin gücünün kontrol edilmesi amacına da hizmet eder. Devlet tarafından 17. maddenin kullanılmasının uygun olduğu

---

hem de politikacıların uygun bir seçim sisteminin seçilmesi konusunda en iyi konumunda olduklarını, kendisinin de Türk seçim sisteminin noksanlıklarını düzelterek ideal bir çözüm öneremeyeceğini kabul etti. Ancak, Avrupa Konseyi üyesi tüm ülkelerde kullanılan sistemlerin arasında Türkiye'de uygulanan yüzde 10'luk barajının en yüksek baraj olduğunu da not etti. Sonuç olarak da istikrarlı parlamento çoğunluklarının oluşturulması olan hedefi feda etmeden tüm siyasi eğilimlerin orantılı olarak temsil edilmesi amacıyla barajın düşürülmesi veya düzeltici dengeleyici unsurların getirilmesinin arzu edileceğine işaret etmekle birlikte Mahkeme ilgili devlete hareket alanı verilmesinin önemli olduğunu düşünüyor. Bu bağlamda Türkiye'de seçim sisteminin çok tartışıldığını ve noksanlıklarının düzeltilmesi için çok öneri yapıldığını belirten Mahkeme, 1995 yılında verdiği kararla Anayasa Mahkemesi'nin adil temsil ve hükümet istikrarı ilkelerinin birbirini dengelemesi ve tamamlanması gereğini vurguladığına dikkat çekti. Böylece Mahkeme, Türkiye'nin, yüksek baraja karşın 1 no.lu Protokolün ilgili maddesini ihlal etmediği kanısına vardı. Portekizli İreneu Cabral Barreto ve San Marinolu Antonella Mularoni, çoğunluğa katılmadı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bugün Yumak ve Sadak ve Türkiye davasının çeşitli yönleriyle ilgili kapalı duruşmanın kararını bildirdi. (uygulama no. 10226 / 03) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) özgür seçimlerle ilgili 1. protokolü 3. maddesininin ihlal edilmediği sonucuna vardı.

durumlarda da devletin gücü, ‘demokratik sisteme olan tehdidin ciddiyeti ve devamı süresiyle tam olarak orantılı bir şekilde’ kullanılmalıdır. Birey ve gruplar kişinin özgürlük ve güvenlik hakkını düzenleyen 5. ve adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesindeki güvencelerden yoksun bırakılamaz. Birey ve gruplarda AİHS’nden ‘hür demokratik düzeni tahrip etmek amacıyla eylemde bulunmak hakkı’nı çıkaramazlar.⁴⁰²

Alman Komünist Partisi’nin Federal Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması üzerine bu işlemin Sözleşme’nin 9, 10, 11. maddelerini ihlal ettiği iddiasıyla yapılan başvuruda Komisyon 17. madde hükmünden hareket etmiştir. Tüzüğü uyarınca Alman Komünist Partisi’nin amacı ihtilal yoluyla proleter diktatörlüğü kurmak olduğuna göre, rejimi diktatörlüğe götüren faaliyetler AİHS’nin öngördüğü pek çok özgürlüğün yok edilmesine yol açacağından, AİHK bu başvuruyu ‘Sözleşme hükümleri ile telif edilemez’ bulmuş ve başvurunun kabul edilemezliğine karar vermiştir.⁴⁰³

Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda başvurusunda ilgililer dağıttıkları beyannamelerden ötürü ırka dayalı ayrımcılık yapmakla suçlanmaları ve mahkumiyetlerini; keza yerel seçimlere katılmalarının yasaklanmış olmasını, özellikle, 10. madde hükmünün ihlali telakki etmekteydiler. Hükümet ise bu kişilere düşüncelerini ve hiçbir müeyyideye maruz kalmadan açıklama imkanının tanınması halinde Sözleşme’nin yasakladığı ayrımcılığı teşvik etmiş olacağını ileri sürmekteydi. AİHK’na göre, ‘...başvuranların siyasi fikirlerini ifade etmeleri, şüphesiz 17. maddedeki anlamında bir etkinliktir. Kendileri, yukarıda da saptandığı gibi, Sözleşme’nin lafzına ruhuna aykırı düşen faaliyetlere girişmeyi Sözleşme’den çıkan bir hakka dayandırmak için başlıca 10. maddeden yararlanmak istemektedirler ki, bu hak tanındığı takdirde yukarıda işaret edilmiş bulunan hak ve özgürlüklerin tahribine yol açacaktır. Binnetice AİHK başvuranların Sözleşme’nin 17. maddesi hükümleri gereğince AİHS’nin 10. maddesi hükümlerinden yararlanamayacakları kanaatindedir.’⁴⁰⁴

---

⁴⁰² Ertan Beşe , **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları** ,Ankara : Seçkin Yayıncılık , 2002, ss.198-203

⁴⁰³ Ertan Beşe , **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları** ,Ankara : Seçkin Yayıncılık , 2002, ss.199-201

⁴⁰⁴ Glimmerveen ve Hagenbeek / Hollanda req no. 8348/ 78 ve 8406/ 79 D.R. 18, s. 206 Komisyonun 11/ 10/ 1979 tarihli kararı

11.Etkili Başvuru Hakkı(AİHS Madde 13)

AİHS'nin 13. maddesi, Sözleşmedeki hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişilerin ulusal makamlara başvuru hakkını düzenlemektedir. Bu hak sözleşmeciler devletlerin AİHS'ndeki hak ve özgürlükleri iç hukuklarında uygulama ödeviyle yakından bağlantılıdır. AİHS'nin 1. maddesine göre sözleşmeciler devletler Sözleşmedeki hak ve özgürlükleri egemenlik alanları içinde güvenceye almakla yükümlü kılınmıştır. 13. madde ise, Sözleşmenin 1. maddesi ile devletlerin üstlendiği bu yükümlülüğü pekiştirmekte ve bireylere Sözleşmedeki hak ve özgürlüklerinin korunabilmesi için ulusal hukuk yollarına başvuru hakkını tanımaktadır. Ulusal düzeyde tanınan başvuru yolları, ihlallerin giderilmesini sağlama amacına yöneliktir. İç hukuk yollarından bir sonuç alınmadığı takdirde ancak, AİHM'nin denetimi söz konusu olabilecektir. Böylece 13. madde insan haklarının korunmasında ulusal yolların asli niteliğini kabul ederek, AİHM'nin ulusal organlar karşısındaki ikincil niteliğine uygun bir düzenleme getirmiştir. Ulusal makamlara başvuru hakkı bakımından, şikayet konusu ihlalin bir resmi görevli tarafından işlenmiş olup olmamasının da bir önemi yoktur.⁴⁰⁵

AİHM'ne göre, AİHS'nin 13. maddesindeki 'ulusal makam'ın her zaman yargısal bir makam olması gerekmez. İdari makamlara başvuru yollarının da, 13. maddenin gerekliliklerini karşılayabileceğini kabul etmektedir. Ancak her koşulda, tanınan başvuru yollarının 'etkili' olması gerekmektedir. Bir başvuru yolunun etkili kabul edilebilmesi ise, teorik ve hayali olmayıp, gerçekten mevcut bulunmasına yani sonuç doğurabilir olmasına bağlıdır. İhlal iddiasının yapıldığı ulusal makam, hem iddia hakkında karar verme hem de iddianın doğruluğu halinde ihlali düzeltme yetkisine sahip olmalıdır.⁴⁰⁶

Mahkeme, devletlerin 13. maddeden doğan yükümlülüklerini nasıl yerine getirecekleri konusunda belirli bir takdir yetkisine sahip olduklarını kabul etmektedir. 13. maddeye göre devletlerin yükümlülük alanı AİHS çerçevesinde yapılan şikayetlerin niteliğine bağlı olarak değişebilecektir, ancak pratikte ve hukuken 'etkili' bir başvuru yolu özellikle devlet organlarının eylem ve ihmalleri ile başvuruların yapılmasının engellenmemesini gerektirmektedir.⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁵ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 ss. 281-282

⁴⁰⁶ Özcan Özbey, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005 ss.372-377

⁴⁰⁷ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**- T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 ss. 313-314

AİHS'nin 13. maddesi, Türkiye'nin ihlal ettiği sıklıkla saptanmış olan Sözleşme maddelerinden biridir. AİHM'nin Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine ilişkin kararlarında, ihlal iddialarına karşı iç hukuk yollarının yeterli güvenceler içermediği vurgulanmaktadır. Mahkeme'nin bu yöndeki kararlarının büyük bölümü, yaşama hakkı ihlalleri, işkence ve kötü muamele ile Güneydoğu'da mal ve mülklerin güvenlik güçlerince tahrip edildiği iddialarıyla ilgilidir.

AİHM, yaşama hakkının ihlali konusunda Kaya, Ergi, Gül, Şemse Önen, Ağdaş, Mehmet Şirin Yılmaz, Güli Zengin, Acar ve diğerleri kararlarında 'güvenlik güçlerinin operasyonlarında yakınlarının öldürüldüğü' iddiasıyla ulusal makamlara başvuran kişilerin yaptıkları başvurularının yeterli biçimde incelenip soruşturulmadığını, AİHS'nin 2. maddesine dayanan şikayetleri hususunda etkin bir iç hukuk yolundan ve buna bağlı olarak, adil tazmin talebini de kapsayan diğer yollara erişmekten mahrum bırakıldıklarını belirterek, AİHS'nin 13. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.⁴⁰⁸

AİHM, Kurt, Çakıcı, Timurtaş; Taş, Çiçek, Şarlı, Akdeniz ve diğerleri, İrfan Bilgin, Orhan, Nuray Şen(2) kararlarında 'güvenlik güçlerince yakınlarının kaybedildiği' iddiasıyla yetkililere başvuran kişilerin şikayetlerinin yeterli biçimde soruşturulmadığı sonucuna vararak 13. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁰⁹

AİHM, 'yakınlarının gözaltında bulunduğu sırada öldürüldüğüne' yönelik başvuruçuların iç hukuktaki şikayetlerinin 'etkili' biçimde soruşturulmadığına dayanarak Salman, Tanlı, Avşar, Abdurahman Orak, Aktaş, Özalp ve diğerleri, İkinciso, Seyhan,Gezici, başvurularında da 13. maddenin çiğnendiği sonucuna varmıştır. Yine, yakınlarını 'faili meçhul cinayetler' sonucunda kaybeden kişilerin yaşama hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yaptıkları başvurularında AİHM, Yaşa, Tanrıkulu, Mahmut Kaya, Kılıç, Akkoç, Ülkü Ekinci, Tepe davalarında ulusal makamların bu cinayetlerle ilgili 'etkili' soruşturma yükümlülüğünü yerine getirmediği gerekçesiyle 13. maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Kaya, Ergi, Gül, Şemse Önen, Ağdaş, Mehmet Şirin Yılmaz, Güli Zengin, Acar ve diğerleri kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴⁰⁹ Kurt, Çakıcı, Timurtaş; Taş, Çiçek, Şarlı, Akdeniz ve diğerleri, İrfan Bilgin, Orhan, Nuray Şen(2) kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴¹⁰ Salman, Tanlı, Avşar, Abdurahman Orak, Aktaş Özalp ve diğerleri, İkinciso, Seyhan,Gezici, Yaşa, Tanrıkulu, Mahmut Kaya, Kılıç, Akkoç, Ülkü Ekinci, Tepe kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

AİHM, söz konusu kararlarda yaşama hakkının ihlali iddiasıyla ilgili olarak ulusal makamlarca ihlallerden sorumlu olanların belirlenmesini ve cezalandırılmasını sağlayacak kapsamlı ve etkili bir soruşturmanın yapılmadığını, bu durumun soruşturma sürecine mağdurların yakınlarının etkili bir biçimde katılmasının sağlanması ile lüzumu halinde devletin tazminat ödemesini gerektirebileceğini belirtmektedir.

Türkiye'nin 13. maddeyi ihlal etmekten sorumlu bulunduğu bir başka tipik konu, işkence ve kötü muamele iddialarının ulusal makamlarca Aksoy, Aydın, Tekin, İlhan, Büyükdağ, Berktaş, Batı ve diğerleri, Mehmet Emin Yüksel, Çelik ve İmret, Abdüssamet Yaman, Talat Tepe, Zülcihan ve diğerleri, kararlarında belirtildiği gibi 'etkili' bir soruşturmaya tabi tutulmaması, eksik ve yetersiz soruşturulmasıdır.⁴¹¹

AİHM, Mentş ve diğerleri, Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Yöyler, Hasan İlhan, kararlarında da Güneydoğulu köylülerin güvenlik güçlerince evlerinin yakıldığı iddiasıyla yaptıkları başvurularda iç hukukta 'etkili' bir soruşturma yapılmadığı ve 13. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bir kısmı iç hukuk yolları tüketilmeden yapılan bu başvurularda başvuru sahipleri iç hukuk yollarını tüketme kurallarından muaf saymayı gerektiren özel koşulların bulunduğu sonucuna varılmış ve 13. maddenin ihlal edildiğine karar verilirken de, yetkililerin bu olaydan haberdar oldukları halde, kapsamlı ve etkili bir soruşturmayı gecikmeksizin resen yapmamış olmaları dikkate alınmıştır.⁴¹²

AİHM, İpek başvurusunda, başvuru sahibinin oğullarının gözaltına alınması ve akabinde kaybolmaları, başvuru sahibinin evi ve mallarının yakılması bağlamında etkili bir soruşturma yapılmadığına ve sözleşmenin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴¹³

AİHM, terörle mücadele sırasında ev ve eşyalarının güvenlik güçleri tarafından tahrip edildiği iddiasını kabul ettiği Ayder ve diğerleri,⁴¹⁴ ile Altun⁴¹⁵ başvurusunda davacıların itiraz edebilecekleri ve tazminat isteyebilecekleri etkili bir iç hukuk yolu bulunmadığını,

---

⁴¹¹ Aksoy, Aydın, Tekin, İlhan, Büyükdağ, Berktaş, Batı ve diğerleri, Mehmet Emin Yüksel, Çelik ve İmret, Abdüssamet Yaman, Talat Tepe, Zülcihan ve diğerleri kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴¹² Mentş ve diğerleri, Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Yöyler, Hasan İlhan kararları (Kararların tarih ve sayıları Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴¹³ İpek v. Türkiye, başvuru no. 25760/94, Mahkemenin 17 Şubat 2004 tarihli kararı

⁴¹⁴ Ayder ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23656/94, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı

⁴¹⁵ Altun v. Türkiye, başvuru no. 24561/94, Mahkemenin 1 Haziran 2004 tarihli kararı

iddialarla ilgili esaslı ve etkili bir soruşturmanın yapılmadığını vurgulayarak Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Güvenlik güçlerince başvuru sahibinin yakınlarının kaçırıldığı ve kaybedildiği iddiasının ileri sürüldüğü Şarlı, Tekdağ, Buldan başvurularında AİHM, AİHS'nin 5. maddesi bakımından ihlal saptamadığı halde etkili bir adli soruşturmanın gerçekleştirilmemiş olduğu kanaatiyle yalnız 13. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴¹⁶

Doğan ve diğerleri kararında AİHM, başvuru sahiplerinin Boydaş Köyüne dönmekten ve oradaki mallarını kullanmaktan men edilmelerine ilişkin etkin bir çözüm yöntemine ulaşamadıkları sonucuna varmış ve AİHS'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴¹⁷

PKK üyesi olmaktan hükümlü K. Demir'in isyan sonrası bir başka cezaevine nakli sırasında ölümü olayı ile ilgili olarak soruşturmanın etkin biçimde yapılmaması nedeniyle başvuru sahiplerinin uğradıkları zararın tazminini elde edemedikleri, zira bu durumun başvuru sahiplerinin yakınlarının ölümüne ilişkin bir yargı kararını gerektirdiği düşüncesiyle AİHM, AİHS'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine ve davacıların etkin başvuru hakkından mahrum bırakıldıklarına karar vermiştir. (Ceyhan Demir ve d. K.)⁴¹⁸

AİHM, Tunceli'nin, Ovacık ilçesi Eğri Kavak Köyündeki evinin güvenlik güçlerince yakıldığını ve iç hukukta zararlarını giderecek etkili bir hukuk yolu bulunmadığını ileri sürerek başvuruda bulunan Aydın İçyer'in bu başvurusu ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, başvuru sahibinin yakındığı hukuksal boşluğu gideren ve başvurudan sonra yürürlüğe giren 5233 ve 5442 sayılı Yasalar ile gerçekleştirilen hukuksal yapılanmaya işaret ederek, öncelikle izlenmesi gereken iç hukuk yolunun varlığı nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. AİHM, 5233 ve 5442 sayılı Kanunlar ile ön görülen yasal süreci etkili hukuk yolu olarak benimsemiştir. (Aydın İçyer K.)⁴¹⁹

---

⁴¹⁶ Şarlı, Tekdağ, Buldan kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴¹⁷ Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, 8803- 8811 / 02, 8813 /02 ve 8815-8819 /02 Mahkemenin 29 Haziran 2004 tarihli kararı

⁴¹⁸ Ceyhan Demir ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 34491/ 97, Mahkemenin 13 Ocak 2005 tarihli kararı

⁴¹⁹ Aydın İçyer v. Türkiye, Mahkemenin 2006 tarihli kararı (Kaynaklar Bölümüne Bakınız.)

12. Bireysel Başvuru Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi Yasağı

(AİHS Madde 34)

Bireysel başvuru hakkını tanıyan AİHS'nin 34. maddesi, sözleşmecî devletlere 'bireysel başvuru hakkının kullanılmasını engellememe yükümlülüğünü' yüklemektedir. Mahkemenin yerleşik içtihatlarına göre, 34. maddedeki bireysel başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanımına engel olmama yükümlülüğü, mahkeme önünde etkin bir şekilde şikayette bulunma ve bu şikayeti takip etmeye yönelik bireysel hakka herhangi bir müdahale yapılmasını engellemektedir. Mahkeme, 34. madde de düzenlenen yükümlülüğün Sözleşmecî Devletlerden, sadece başvuru sahiplerine baskı uygulamaktan kaçınmayı değil, aynı zamanda bir başvurunun konusunu tahrip etmek ya da ortadan kaldırmak suretiyle mahkemenin başvuruyu normal prosedür çerçevesinde incelemesini faydasız kılan yada başka şekillerde buna engel olan herhangi bir eylem yada ihmalden kaçınmayı da sonuç itibarıyla gerektirdiği sonucuna ulaşmaktadır. Mahkemeye göre, bireysel başvuru hakkı başlangıçta ihtiyari bir koruma sistemi olarak tasarlanmış olsa da zaman içinde, Sözleşme koruma sisteminin önemli bir mihenk taşı haline gelmiş ve artık kişi için sözleşme ile doğrudan kendisine tanınan hak ve özgürlükleri uluslararası düzeyde talep edebileceği gerçek bir dava hakkına dönüşmüştür. Bir Sözleşmecî Devletin geçici tedbirlere uygun hareket etmemesi (Daire, tarafların menfaati ve yargılamanın düzgün işleyişi açısından, ilk olarak başvuruyu inceleyeceği duruşmaya ve daha sonra ise yeni bir duyuruya kadar ilgililerin iade edilmemesinin arzu edildiğini ifade eden geçici tedbir kararını davalı Hükümete bildirmiştir.), Mahkemenin başvuru sahibinin şikayetini etkin bir şekilde incelemekten alıkonması ve başvuru sahibinin hakkının etkin kullanımının engellenmesi ve dolayısıyla AİHS'nin 34. maddesinin ihlali olarak değerlendirilecektir.⁴²⁰

AİHM'ne göre bu yükümlülük, bir bireysel başvurunun yapılmasına ve yapılan bir başvurunun izlenmesine müdahale etmeme ödevini içermektedir. Bir başvurucuya, AİHS'ndeki maddi haklardan farklı nitelikte 'usuli' bir hak tanımaktadır. Bu usuli hak dolayısıyla bireylerin başvuru haklarını kullanmalarının engellendiği iddiasını ileri sürebilecekleri kabul edilmektedir.

⁴²⁰ Polis .Akademisi, AİHM Kararları Dergisi Cilt.3-sayı:12 s. 461

Akdıvar ve diğeri⁴²¹ davasında, AİHK'na başvurduktan sonra bazı başvurucuların yetkililerce sorgulanmasını ve böyle bir başvuru yapmadıklarına ilişkin bir belgeyi imzalamak zorunda bırakılmalarını ve bu yöndeki açıklamalarının filme alınarak Hükümet tarafından bu kişilerin başvuru olmadıklarının bir kanıtı olarak AİHK'na sunulmasını, Komisyon bireysel başvuru hakkının ihlali olarak kabul etmiştir.

Kurt⁴²² davasında da, başvuru sahibi Bismil savcısı tarafından sorgulanmış, yetkililerce Bismil noterliğine çağrılmış ve bir asker eşliğinde götürüldüğü noterlikte AİHK'na yaptığı başvuruyu geri aldığına dair bir belgeyi imzalamıştır. Başvurucunun avukatı hakkında da, PKK'ya yardım ve yataklık suçu isnadıyla ceza davası açılmıştır. AİHM, başvurucunun maruz kaldığı baskıları ve avukat hakkında ceza davası açılmasını, AİHS'yle güvenceye alınmış bireysel başvuru hakkının kullanılmasına müdahale olarak değerlendirmiştir.

Türkiye'nin bireysel başvuru hakkının kullanılmasını engellememe yükümlülüğünü tipik ihlal biçimi, Ergi, Tanrıkulu, Orhan, Dulaş, Akdeniz ve diğeri, Salman, Akkoç, Bilgin vakalarında olduğu gibi başvurucuların insan hakkı ihlali iddiaları nedeniyle devlet yetkililerince sorgulanmaları olarak kabul edilmiştir.⁴²³

Şarlı vakasında, başvurucunun AİHK'na başvurmasında yardımcı olan Diyarbakır İnsan Hakları Derneği Şubesi yöneticilerinden bir avukat hakkında ceza davası açılmıştır. Diyarbakır DGM Başsavcısı, avukatın Avrupa organlarına başvuru hazırlamakla devleti küçük düşürdüğünü ve PKK lehine propaganda yaptığını iddia etmiştir. AİHM, bu davanın açılmış olmasını bireysel başvuru hakkına bir müdahale olarak kabul etmiştir. Bu olay Türkiye'nin AİHS'ne taraf olmakla tanıdığı bir hakkın kullanılmasının, devlet yetkililerince 'suç' olarak görülebildiğini çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır.⁴²⁴

Özbekistan Devlet başkanına suikast girişiminden sanık olan ve Mart 1999'da Türkiye'de yakalanan Mamatkulov ve Abdurasulovic'in AİHS'ndeki bazı haklarının ihlal edildiği iddiasıyla Türkiye'ye karşı yaptıkları başvuru hakkında AİHM, Mahkeme İçtüzüğü'nün 39. maddesi uyarınca bir 'geçici tedbir kararı' alarak, Türkiye'den başvurucuları

⁴²¹ Akdıvar ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 21893/ 93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı

⁴²² Kurt v. Türkiye, başvuru no. 24276/ 94, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı

⁴²³ Ergi, Tanrıkulu, Orhan, Dulaş, Akdeniz ve diğeri, Salman, Akkoç, Bilgin kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴²⁴ Şarlı v. Türkiye, başvuru no. 24490/ 94, Mahkemenin 22 Mayıs 2001 tarihli kararı

Özbekistan Cumhuriyeti'ne iade etmemesini istemiştir. Ancak bu geçici tedbir kararına rağmen Türkiye başvuruçuları Özbekistan'a iade etmiştir. AİHM, geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığını vurgulayarak başvuruçuların geri verilmesinin avukatlarıyla irtibatını kopardığını, yargılama sürecinde silahların eşitliği ilkesinin gözetilmesi ve bir başvuruçunun davasını hazırlaması için yeterli zamana ve gerekli olanaklara sahip olmasının bireysel başvuru hakkının etkili biçimde kullanılması için gerekliliğini belirterek başvuruçuların 3. maddenin ihlaline ilişkin iddialarını destekleyecek kanıtları elde etmek için gerekli olanaklardan mahrum bırakıldığı sonucuna varmıştır. İddia edilen ihlalden mağdur olan kişiye onarılamaz zararların verilmesinden kaçınmak için, sözleşmecî devletlerin geçici tedbir kararlarına uymakla ve nihai kararın otoritesini ve etkinliğini zedeleyecek eylemlerden ve ihmallerden kaçınmakla yükümlü olduklarını belirten AİHM, Türkiye'nin geçici tedbir kararına uymayarak başvuruçuları geri vermekle sözleşmenin 34. maddesindeki yükümlülüklerini ihlal ettiğine karar vermiştir.⁴²⁵

AİHM Büyük Dairesince de incelenen Mamatkulov ve Askarov başvurularında, Özbekistan'da muhalif siyasi hareket mensubu iki Özbek vatandaşının Özbekistan'da işlemiş oldukları ileri sürülen suçlardan dolayı yargılanmak üzere Türkiye tarafından iade edilmelerine ilişkin işlemler şikayet konusu yapılmıştır. Başvuru sahiplerinin temsilcileri Türkiye'nin, İçtüzüğü'nün 39. maddesine uygun olarak Mahkeme tarafından bildirilen geçici tedbire rağmen Bay Mamatkulov ve Bay Askarov'u iade etmekle, AİHS'nin 34. maddesinden kaynaklanan yükümlülükleri ile uyumlu hareket etmediği iddia edilmiştir. AİHM Büyük Dairesi de, Türkiye'nin, Mahkeme İçtüzüğü'nün 39. maddesi çerçevesinde bildirilen geçici tedbir kararına uymaması nedeniyle, AİHS'nin 34. maddesinden doğan yükümlülüklerini ihlal ettiği sonucuna varmıştır.⁴²⁶

13. İç Hukuk Yollarının Etkinliği(AİHS Madde 35/1)

AİHM'ne yapılan başvuruların kabul edilebilirlik koşullarından biri olan 'iç hukuk yollarının tüketilmesi' koşulu (m.35/1), AİHS ile güvenceye alınan hak ve özgürlüklerin korunmasının öncelikle ulusal makamların görevi olduğunun kabulüne dayanır. Bu koşulla amaçlanan, ulusal makamlara kendi hukuk sistemleri içinde ihlali düzeltme olanağının

⁴²⁵ Mamatkulov ve Abdurasulovic v. Türkiye, başvuru no. 46827/99, 46951/99, Mahkemenin 6 Şubat 2003 tarihli kararı

⁴²⁶ Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye, başvuru no. 46827/99, 46951/99, Mahkemenin 4 Şubat 2005 tarihli kararı. (Büyük Daire Kararı)

tanınması ve ancak iç hukuk yollarından bir sonuç alınamadığı takdirde AİHS'nin getirdiği koruma mekanizmasının işletilebilmesidir. İç hukuk yollarına 'etkili başvuru hakkı'nı düzenleyen AİHS'nin 13. maddesi de, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu ile yakından bağlantılıdır ve AİHS'ndeki hak ve özgürlüklerin ihlali iddialarına karşı ulusal sistemde etkili bir hukuk yolunun bulunmasını gerektirir.⁴²⁷

AİHS'nin getirdiği koruma sisteminin ikincil olmasına ve ulusal egemenlik ilkesi çerçevesinde Sözleşmedeki hak ve özgürlüklerin korunmasında ulusal yollara öncelik verilmesine ve kural olarak AİHM'ne yapılan bir başvurunun kabul edilebilmesi için iç hukuk yollarının tüketilmiş ve bu yollardan bir sonuç alınamamış olmasının aranmasına rağmen, Sözleşme organlarının içtihatlarıyla bu kurala bazı istisnalar geliştirilmiştir.

Bu istisnalardan biri de, iç hukuk yollarının 'etkisiz' olması halinde iç hukuk yollarını tüketme kuralının uygulanmamasıdır. Güneydoğu'lu köylülerin evlerinin güvenlik güçlerince yakılması iddiası ile ilgili Akdıvar ve diğeri başvurusu iç hukuk yolları tüketilmeksizin yapılmıştır. Hükümet idare mahkemelerine ve hukuk mahkemelerine başvurulmadan AİHM'ne yapılan başvurunun bu nedenle reddini istemiştir. AİHM, iddialarla ilgili başvuru sahiplerinin çeşitli devlet görevlilerine başvurmuş olmalarına rağmen herhangi bir anlamlı soruşturmanın yapılmamasına ve başvuru sahiplerine bir yardım verilmemesine önem vererek hukuk mahkemelerine başvurunun etkililiğini değerlendirmiş, köyü tahrip etme sorununun yaygınlığına rağmen, mülkleri güvenlik güçlerince tahrip edilen kişilere bir tazminat ödendiğine ya da ilgili güvenlik güçleri hakkında kovuşturma yürütüldüğüne dair bir örneğin bulunmadığını, bu bağlamda güvenlik güçlerinin bu tür yasadışı davranışlarını kabul etmede yetkililerin genel bir isteksizlik içinde olduklarını, başvuru konusu olayda da herhangi bir tarafsız soruşturmanın yapılmadığını, yetkililerin delil elde etmek amacıyla başvuru sahiplerine herhangi bir öneride bulunmadığını ve yetkililerce başvuru sahiplerine herhangi bir ödemenin yapılmadığını belirtmiş ve başvuru sahiplerinin şikayetleri bakımından idare mahkemelerine başvuru yolunun 'uygun ve yeterli' görülemeyeceği kanaatine varmıştır. Sonuç olarak, iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvurunun reddedilemeyeceğine karar verirken, bu kararın 'bu davanın özel koşullarıyla sınırlı' olduğunu vurgulamayı da ihmal etmemiş ve bu kararın 'Türkiye'nin bu bölgesinde' iç hukuk yollarının etkisiz olduğu ya da başvuru sahiplerinin iç

---

⁴²⁷ Özcan Özbey, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri, Ankara: Adalet Yayınevi, 2005 s. 372

hukuk yollarını tüketme kuralından muaf tutuldukları biçiminde genel bir beyan olarak yorumlanamayacağını eklemiştir.⁴²⁸

AİHM, Güneydoğu'da köylerin güvenlik güçlerince tahrip edilmesiyle ilgili Mentеш ve diğerleri, Selçuk ve Asker, Dulaş kararlarında da aynı içtihadı yenilemiş ve hükümetin iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki ilk itirazlarını kabul etmemiştir.⁴²⁹

Güneydoğu bölgesindeki 'işkence' iddiaları ile ilgili başvurular arasında da, AİHM'nin iç hukuk yolları tüketilmeden yapılan başvuruları incelediğine dair örnekler bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Aksoy başvurusunda AİHM, buradaki sorunun sadece iç hukuk yollarının genel olarak etkili ya da yeterli olup olmamasıyla ilgili olmadığını, başvurucunun iç hukuk yollarını tüketmek için kendisinden makul olarak beklenebilecek her şeyi yapıp yapmadığının incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, savcı tarafından ifadesi alındığı sırada her iki kolundan felçli ve yaralarının açıkça görülebilir olduğu, ancak savcının bu yaraların niteliği ile büyüklüğünün nedeni hakkında hiçbir araştırma yapmamayı tercih ettiğini, böylelikle Türk hukuk sistemine göre de savcının soruşturma yapma yükümlülüğünü yerine getirmediğini dile getirmiştir. Aksoy'un herhangi bir hukuksal ya da tıbbi yardım ve destek almaksızın gözaltında tutulduğu 14 gün içinde yaralarının oluştuğunu dikkate alan Mahkeme, başvurucunun yaralarını farketmesine rağmen savcının hiçbir girişimde bulunmaması karşısında, başvurucunun ulusal yasal yollardan bir sonuç almamayı beklemesini anlaşılabilir bulmuş ve başvurucuyu iç hukuk yollarını tüketme yükümlülüğünden muaf saymayı gerektiren özel koşulların bulunduğu sonucuna varmıştır.⁴³⁰

Yaşama hakkının ihlali iddiasıyla yapılan kimi başvurularda da AİHM, benzer kararlar vermiştir. Kurt, Çakıcı ve Ertak başvurularında gözaltında kaybolma iddiaları ile ilgili olarak mahkeme, yetkililerin etkili bir soruşturma için adım atmamaları karşısında başvurucuyu iç hukuk yollarını tüketme kuralından muaf saymayı gerektiren özel koşulların varlığını kabul etmiştir.⁴³¹

AİHM, 'faili meçhul' bir cinayetdeki yaşama hakkı ihlalinin devlet güçlerinin yasadışı saldırılarına atfedildiği Yaşa, Oğur, Salman, Gül, Avşar başvurularında başvurucuların iç

⁴²⁸ Akdılar ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21893/ 93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı

⁴²⁹ Mentеш ve diğerleri, Selçuk ve Asker, Dulaş kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴³⁰ Aksoy v. Türkiye, başvuru no. 21987/ 93, Mahkemenin 18 Aralık 1996 tarihli kararı.

⁴³¹ Kurt, Çakıcı ve Ertak karları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

hukuk yollarına başvurma yükümlülüğü olmadığı sonucuna varmıştır. Gözaltında ölüm iddiasının ileri sürüldüğü Şarlı ve gözaltında işkence ya da ciddi kötü muamele iddialarının ileri sürüldüğü İlhan başvurularında da mahkeme davaları bu kapsama dahil etmiş ve iç hukuk yollarının etkili işlemediği görüşünde olduğunu ortaya koymuştur. AİHM, insan hakları ihlallerinin Türkiye’de yetkililerce hoş görülen idari bir pratik ve bir ‘sistem’ oluşturduğu iddialarını ise kabul etmemiştir. Başvurucuların iç hukuk yollarını tüketme kuralından muaf sayılmasının yalnız görülmekte olan davanın özel koşullarıyla sınırlı olduğunu vurgulamıştır.⁴³²

Iraklı altı köylü, Türk askeri güçlerinin 1995 yılında Irak’ın kuzeyindeki operasyonları sırasında AİHS’nin 2, 3, 5, 8, 13, 14, 18. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Türkiye’nin iç hukuk yollarının tüketilmediğine ilişkin itirazını reddeden AİHM, başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. Mahkeme, başvurucuların yabancı bir ülkedeki yargısal mekanizmalara ulaşmalarının fiziksel ve mali olarak imkansız olduğuna ilişkin görüşlerini kabul etmiş ayrıca Türk ordusunun Irak’ın kuzeyinde bu tür başvuruları incelemek için etkili mekanizmalarının olmadığını belirtmiştir. Başvurucuların Irak’ın kuzeyindeki Türk ordusu yetkililerine başvurma yükümlülüğünün olmadığı sonucuna varan mahkeme, Türkiye hakkındaki önceki kararlarına yollamada bulunarak, ‘devlet organlarının hukuk dışı davranışları’ ile ilgili iddiaları incelemede Türk makamlarının ‘genel bir isteksizlik’ gösterdiğini vurgulamıştır. (Halima Musa ve Issa v. d. K)⁴³³

14. Ayrımcılık Yasağı (AİHS Madde 14)

AİHS’nin 14.maddesi, Sözleşmedeki hak ve özgürlüklerin kullanılmasında cins, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da diğer bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır.⁴³⁴ Ayrımcılık yasağı, ancak AİHS ve ek protokollerin tanıdığı olduğu bir başka hak ve özgürlüğe bağlı olarak ileri sürülebilecektir. AİHS’nde ve ek protokollerde tanınmamış hak ve özgürlükler bakımından ayrımcılık yasağı güvenceye

⁴³² Yaşa, Oğur, Salman, Gül, Avşar, Şarlı, İlhan kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴³³ Halima Musa Issa ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 31821/96, Mahkemenin 30 Mayıs 2000 tarihli kabul edilebilirlik kararı

⁴³⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, ss. 242-243

alınmadığı gibi, bir hak ya da özgürlüğün kullanılmasına dayanmayan ayrımcılıklar da 14. maddenin kapsamında değildir.⁴³⁵

AİHM, 14. maddenin bağımsız niteliğini kabul etmemekle birlikte, özerkliğini tanımaktadır. Bunun anlamı ise, Sözleşmenin bir maddi hükmü ihlal edilmemiş olsa bile, bu maddi hüküm bakımından 14. maddenin ihlal edilebilmesidir. AİHM’ne göre, 14. maddenin uygulanabilmesi için, dava konusu olayların Sözleşme’nin ya da Protokollerin bir başka maddi hükmünün alanına girmesi yeterlidir. Bununla birlikte AİHM, bir kez Sözleşmenin bir maddi hükmünü inceleyip ihlalini saptadıktan sonra, davanın ayrıca bu hüküm bakımından 14. maddeye uygunluğunu incelemeye gerek duymayabilmektedir. AİHM, bu yasağı mutlak hak olarak kabul etmemekte ve ayrımcılık yasağının ‘objektif ve makul’ istisnaları olabileceğini belirtmektedir. Buna göre; 14. madde hak ve özgürlüklerin kullanılmasında her türlü farklı muameleyi yasaklamaz. Bir ayırım, eğer objektif ve makul bir meşrulaştırmadan yoksunsa, eşit muamele ilkesi ihlal edilmiş olur’ yorumunda bulunmaktadır. Mahkemeye göre; bir ayırımın ‘meşru bir amacı’ bulunmuyorsa ve izlenen amaç ile kullanılan araç arasında ‘makul bir ölçülülük ilişkisi’ yoksa, bu ayırım ‘objektif ve makul bir meşrulaştırmadan’ yoksun bir ayrımcılık sayılır. 14. maddenin AİHM, tarafından yapılan bu yorumu, ayrımcılık yasağının yalnız ‘benzer durumdaki kişiler’ arasındaki muameleler bakımından uygulanmasını, eşitliğinde yalnız benzer durumdaki kişiler arasında sağlanmasını mümkün kılan çok sınırlı bir ‘eşitlik’ anlayışını yansıtmaktadır. AİHM, ayrıca sözleşmecı devletlerin benzer durumlardaki farklı muamelelerinin meşru olup olmadığını değerlendirmede belirli bir takdir yetkisine sahip olduklarını da kabul etmektedir.⁴³⁶

Türkiye’nin Kürt kökenli bireylere Sözleşmedeki hakların kullanılmasında ‘milli köken’ ya da ‘ulusal bir azınlığa mensup olma’ nedenine dayalı olarak ayrımcılık yaptığının ileri sürüldüğü Akdınar ve diğlerleri, Mentş ve diğlerleri, Kaya, Selçuk ve Asker, Kurt, Tekin Ergi, Çakıcı, Tanrıkulu, Özgür Gündem, İbrahim Aksoy, Bilgin, Çiçek, Tanlı, Avşar, Şemse Önen, Aktaş, Tepe ve Yöyler başvurularında AİHM, söz konusu iddiaların kanıtlarla desteklenmediğini iddiayı kabul etmek için geçerli bir neden olmadığını belirtmekle yetinerek, 14. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır.⁴³⁷

⁴³⁵ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**- T. C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı – Baskı: Ankara Açık Cezaevi- Ankara-2004 s. 316

⁴³⁶ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 ss. 289-291

⁴³⁷ Akdınar ve diğlerleri, Mentş ve diğlerleri, Kaya, Selçuk ve Asker, Kurt, Tekin Ergi, Çakıcı, Tanrıkulu, Özgür, Gündem İbrahim Aksoy, Bilgin, Çiçek, Tanlı, Avşar, Şemse Önen, Aktaş, Tepe ve Yöyler kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne

Türkiye'ye karşı başvurularda, şartla tahliye bakımından Terörle Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca hapis cezalarının dörtte üçünün uygulanmasının terör suçlusu olmayan mahkumların cezalarının yarısını çektiklerinde şartla salıverilebilmeleri karşısında ayrımcılık yasağının ihlalini oluşturduğu şikayet konusu olmuştur.

Bu uygulama TMK'nın 17. maddesine dayanmaktadır. Buna göre, Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan hapis cezasına mahkum olanlar, 'hükümlülük süresinin 3/4' ünü çekmiş olup da iyi halli hükümlü niteliğinde buldukları takdirde, talepleri olmaksızın şartla salıverilirler.' Buna karşılık, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un 19. maddesi benzer durumda olan bütün mahkumlar için şartla salıverilmede hükümlülük süresinin 1/2'sini çekmiş olup, iyi halli olma koşulunu getirmektedir. Söz konusu yasal hükümler, ölüm cezasına mahkum edilip TBMM'nce bu cezanın yerine getirilmemesine karar verilenler ile müebbet ağır hapis cezasına mahkum edilenler bakımından da şartla salıverilmede farklı düzenlemeler içermektedir. TMK hükümlerine göre mahkum olanlar için daha ağır hükümler öngörülmüştür.

AİHM, bu konunun 'bir kişinin yetkili bir mahkeme tarafından mahkum edilmesinden sonra hukuka uygun olarak hapsedilmesi' ile ilgili olduğu görüşüne vararak, Gerger ve Türkiye davasını Sözleşmenin 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi ile birlikte 14. madde bakımından incelemiştir. Mahkemeye göre; TMK terör suçları işleyen kişileri cezalandırmayı ve bu yasaya göre mahkum edilen kişileri olağan hukuka göre mahkum olan kişilere oranla şartla tahliye bakımından daha az destekleyen bir muameleye tabi tutmayı amaçlamaktadır. Bu ayrımın 'farklı insan grupları arasında değil, farklı suç türleri arasında' yasama organının suçun ağırlığını dikkate alarak yaptığı bir ayrım olduğu sonucuna varan AİHM, bu uygulamanın AİHS'ne aykırı 'ayrımcılık' biçimini alan bir uygulama olmadığı kanısına varmış ve AİHS'nin 5/1-a maddesi bakımından 14. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.⁴³⁸

AİHM, Aslan, Başkaya ve Okçuoğlu, Abdurrahman Orak, Orhan, Refah Partisi ve diğerleri, Öcalan başvurularında olduğu gibi Türkiye'ye karşı 14. maddenin ihlali iddiasıyla

---

bkz.)

⁴³⁸ Gerger v. Türkiye, başvuru no. 24919/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı

yapılan çok sayıda başvuruda ise, 14. madde bakımından ayrıca 'inceleme yapmaya gerek olmadığı' sonucuna varmıştır.⁴³⁹

15. AİHS'ne Göre Devletin Olağanüstü Durumlarda Temel Hak ve Özgürlükleri 'Sınırlama' Hakkı

AİHS, taraf devletlerin polis ve diğer güvenlik birimlerinin, özellikle terör olayları nedeni ile can ve mal güvenliğinin korunması amacıyla, gereken hallerde bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlama ihtiyacında olduğu bilinci ile, onlara bu yetkiyi tanımıştır. Hükümetlerin hakları gerçekte tamamen askıya almaksızın sınırlama gücü, AİHS'nin belirli maddelerinin ikinci paragraflarında (8/2, 9/2, 10/2, 11/2); Dördüncü Protokol 2/3-4. madde; Yedinci Protokol 1/2. madde ve 16 ile 18. maddeleri tarafından sağlanır.

Devletlerin Sözleşmenin tanıdığı yetkiye dayanarak, temel hak ve özgürlükleri kısıtlarken, hiçbir şekilde temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunmamak ve kısıtlamaları da sadece amaçlarına uygun belirli sürelerde uygulamak zorunluluğu vardır.

Bu tür sınırlayıcı önlemlerin toplam üç temel şartı karşılaması gerekir. Bu sınırlamaların;

- 1.Hukuk tarafından düzenlenmesi,
- 2.Meşru bir amacının olması ve
- 3.Demokratik bir toplumda gerekli olması gerekir.

Sınırlamaların meşru bir amaca hizmet etmesi ve demokratik bir toplumda gerekli olması aynı zamanda 'orantılılık' kriterinin göz önünde tutulmasını zorunlu kılar. Demokratik hukuk devletleri, terörizme karşı mücadele amaçlı 'sınırlayıcı' ya da 'kamu düzeni'ne ilişkin tasarı ve uygulamalarında bu üç şartı karşılamaya gayret göstermektedirler.⁴⁴⁰

---

⁴³⁹ Aslan, Başkaya ve Okçuoğlu, Abdurrahman Orak, Orhan, Refah Partisi ve diğerleri, Öcalan kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴⁴⁰ Ertan Beşe , **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları** ,Ankara : Seçkin Yayıncılık , 2002, ss.203-204

16.AİHS’nde Devletlerin Olağanüstü Hallerde Yükümlülük Azaltma Ya Da Aykırı Önlem Alma Hakkı(AİHS Madde 15)

Olağanüstü yönetim usulleri, olağanüstü hal(OHAL) ve sıkıyönetimdir. Bu hallerde idarenin kolluk yetkileri genişleyip, takdir yetkisi artar, temel hak ve özgürlükler sınırlanır. Olağanüstü hal ve sıkıyönetim döneminde temel hakların durdurulması denince, bu hakları ortadan kaldırma ya da kullanılmaz hale getirme amacı olmaksızın olağanüstü yönetim koşullarının zorunlu kıldığı durumlarda geçici olarak ertelenmesi anlaşılmalıdır. Bu durumda sınırlamaların kıstası olağanüstü hal ve sıkıyönetim uygulamasının gereksinimleridir.⁴⁴¹ Olağanüstü hal ve sıkıyönetim Anayasaya dayanan ve Anayasal demokratik düzen içinde kalması ve kullanılması gereken bir uygulamadır.

Devletler ve onları oluşturan ulusal topluluklar, zaman zaman savaş hali, savaş tehlikesinin baş göstermesi, iç kargaşa, silahlı ayaklanma gibi varlıklarını tehdit eden büyük tehlikelerle karşılaşabilir. Devletler, bu gibi olağanüstü durumlarda, varlıklarını ve bütünlüklerini korumak ve karşılaşılan tehlikeyi savuşturmak için olağanüstü tedbirler almak zorunda kalabilirler. Bazı temel hak ve özgürlükler, olağan dönemlerde söz konusu olmayacak ölçüde sınırlanabilir, hatta tümüyle askıya alınabilir.⁴⁴²

AİHS’nde düzenlenen hak, özgürlük ve güvencelerin askıya alınması, her şeyden önce, olağanüstü bir durumun mevcudiyetine bağlıdır; yükümlerden sıyrılma, olağanüstü koşullar nedeniyle meşruluk kazanacaktır. Savaş, ayaklanma, ihtilal veya devleti yıkma girişimleri, yaygın terör eylemleri gibi ulusun yaşamını tehdit eden ‘bir genel tehlike’nin mevcudiyetini ve böyle bir durumda bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için ne yapmak gerektiğini takdir ve tayin ulusun yaşamından sorumlu Taraf devlete aittir.

Terörizmle mücadelede sivil toplumun korunması, bazen devletin gücünün artırılmasını gerektirmektedir. Bu durumda devletin ‘meşru hakları’ konusu gündeme gelmektedir. Bu nedenle; ‘terörizm’ ve ‘insan hakları’ arasındaki karşılıklı etkileşim, bazılarının göre ‘olağanüstü hallerde yükümlülük azaltma (derogation)’ konusunu da dikkate almayı zorunlu kılmaktadır. Bireyin korunması temel sorun olmakla birlikte olağanüstü

---

⁴⁴¹ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, S. 308

⁴⁴² Münici Kapani, **İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları**, Ankara: Bilgi Yayınları- Bilgi Dizisi: 46, 1987, ss.99

hallerde yükümlülüğün azaltılması terörizmle mücadele alanında daha büyük önem taşımaktadır.⁴⁴³

AİHS'nin 15/1. maddesi 'Savaş ya da ulusun varlığını tehdit eden diğer umumi bir tehlike halinde, her Yüksek Akit Taraf, ancak sadece durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerle çelişki teşkil etmemek şartıyla, işbu Sözleşme'de düzenlenen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.' hükmüne yer vermektedir. Bu hak keyfi olarak kullanılamaz. Koruma altında olan hakların bir kısmının kullanılmasının askıya alınma ihtimali, siyasi ve yargısal kontrolün hassas durumda olduğu olağanüstü şartlarda devletin egemenlik haklarına verilmiş önemli bir imtiyaz olmaktadır. Ancak AİHS'nin 15/2. maddesine göre 'yaşam hakkı(meşru istisnaları saklı olmak üzere); işkence ve insanlıkdışı ya da haysiyet kırıcı ceza veya muamele yasağı; kölelik ve kulluk yasağı; ve suç ve cezaların geriye yürümezliği' dokunulmaz haklar olarak nitelenmektedir. Bu haklara olağanüstü şartlarda da terörle mücadele gerekçesiyle sınırlama getirilemez.⁴⁴⁴

Devlet AİHS'nin 15/2. maddesinde belirtilen şartlara saygı göstermek şartıyla, kamu özgürlükleri ve yasal hakları sınırlayıcı düzenlemeler yapma hakkına sahip olmaktadır. Bunun ilk yolu, taraf devletin Sözleşme'nin belirli hükümlerine çekince koymasıdır. İkinci yol ise; imzacı devletin Sözleşme tarafından güvence altına alınmış hak ve özgürlükleri ihlal ettiği iddiasıyla aleyhine yapılmış somut bir şikayete cevap verirken de, 'olağanüstü hallerde yükümlülük azaltma bildiriminde bulunabilmesidir.

AİHM, devletin temel hakların kullanılmasını askıya alacak bir şekildeki uygulamalarını, 'gerekli' ve 'orantılı' olduğu zaman kabul etmektedir. AİHS'nin 15/3. maddesine göre yükümlülüklerin azaltılması için;

1.Şekle İlişkin Şartlar;

a) Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin alınan önlemleri içeren bir metinle bilgilendirilmesi gerekir.

⁴⁴³ Ertan Beşe, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Ankara : Seçkin Yayıncılık, 2002, s..189

⁴⁴⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin yayıncılık, 2006, ss. 314-315

b) Alınan önlemlerin gerekçelerinin ‘olağanüstü hallerde yükümlülük azaltma bildirim’i’ nde gösterilmesi gerekir.

c) Sözleşme metninin ‘zaman’ konusunda kesin bir hüküm içermemesine rağmen, çekince bildirimünün süresi konusunda ‘...gecikme olmaksızın ...’ hükmüne vurgu yapmaktadır.

2. Alınan Önlemlere İlişkin Şartlar;

AİHS’nin 15/1. maddesi gereğince alınan önlemlerin sınırlı ve amaçla orantılı olması gerekmektedir. Kullanılan araçların ya da alınan önlemlerin amaçla orantılılığı bunların, ortaya çıkardığı sonuçla mukayese edilmesi ile sağlanabilir. AİHS’nin kurumları, dogmatizmden sakınmakta ve ciddi bir tehditle mücadele etmek durumunda olan hükümetlerin, uygun tercihlerde bulunmak için kendilerinden daha iyi bir pozisyonda olduğunu kabul etmektedir. Anti-terörizm amacıyla alınacak önlemlere karar verilirken, bunların başarılı olacağı hususunda makul bir tahmin ya da beklenti olması gerektiği şeklindeki bir değerlendirme, ancak önlemlerin gerçekleşmesinden sonra mümkün olabilmektedir. Alınan önlemlerin, demokratik bir toplumda ‘kuvvetler ayrılığı’ prensibi nedeniyle minimum seviyede kalması gerekir. Temel hak ve hürriyetlere yönelik olarak, idare tarafından vuku bulacak her türlü ihlallere karşı en iyi güvence yargısal kontrol olmakta; bunun yanında parlamento ve idari denetim de gerekmektedir.⁴⁴⁵

Devletin aldığı önlemler uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamalıdır.

AİHS’nin 14. maddesi gereğince terörizmle mücadele amacıyla alınan yükümlülük azaltıcı önlemlerin alınmasında da cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal düşünce veya başka bir inanç, ulusal veya toplumsal bir köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum veya başka bir statü gibi herhangi bir nedenle ayırım yapılmaması gerekir.

Türkiye’nin kriz bildirimleri, bazı AİHM kararlarına da yansımıştır. AİHM, Türkiye’nin kriz bildirimleri bağlamında, ‘Güneydoğu’ da PKK terörist etkinliğinin genişliği ve etkisinin bu bölgede ulusun yaşamını tehdit eden bir olağanüstü durum yarattığını ve OHAL

⁴⁴⁵ Ertan Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara : Seçkin Yayıncılık, 2002, ss. 195-197

ilanı konusunda Hükümetin takdir yetkisini aşmadığını kabul etmiştir. Ancak Aksoy başvurusunda⁴⁴⁶ davacının yargıç önüne çıkarılmadan 14 gün gözaltında tutulmasının ve bu süre içerisinde başvuru sahibinin bir avukata, bir doktora, ve yakınlarına ulaşma hakkı gibi gerekli güvencelerden yoksun bırakılmasının ‘durumun zorunluluklarının gerektirdiği ölçüde’ olmadığını, Hükümetin takdir yetkisini aştığını belirterek Sözleşme’nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, 15. maddenin 3. fıkrasındaki şekil koşullarına aykırılık ileri sürülmediği halde bu konuyu, resen incelemeye yetkili olduğunu da belirtmiş, ancak bu davada alınan önlemlerin durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde’ olmadığını saptadığı için bu konuyu ayrıca incelemeye gerek görmemiştir.

Sakık ve diğerleri⁴⁴⁷ davasında AİHM ve Şimşek(1)⁴⁴⁸ başvurusunda ise AİHK kriz bildirimlerinde belirtilen ve olağanüstü hal ilan edilen bölgelerinde 424, 425 ve 430 sayılı olağanüstü hale ilişkin KHK’lerin uygulanabileceğini ve kriz bildirimlerinin Ankara’yı kapsamadığını belirterek; Ankara’da gözaltına alınan başvuru sahiplerinin durumlarıyla ilgili olarak dava konusu olayların AİHS’nin 15. maddesine göre açıklanan kriz bildirimlerinin kapsamında olmadığını ve Sözleşme’nin 15. maddesinin bu davada uygulanamayacağına karar vermiştir. Mahkeme, 15. maddeye göre aykırı önlemler alınan coğrafi alanın çerçevesinin Türkiye’nin kriz bildiriminde belirtilmeyen alanlara yayılmasının, Sözleşme’nin 15. maddesinin amacına aykırı olacağını dile getirmiştir.

Demir ve diğerleri kararında mahkeme, İdil’de 1993’te gözaltına alınan başvuru sahiplerinin 16 ila 23 gün boyunca yargıç önüne çıkarılmaksızın gözaltında tutulmasının, Türkiye’nin 15. madde çerçevesindeki kriz bildirimini ile meşrulaştırılmayacağına, gözaltı önleminin, krizin ‘kesinlikle gerektirdiği ölçüde’ bir uygulama olmadığı sonucuna vararak Sözleşme’nin 5. maddesinin 3. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁶ Aksoy v. Türkiye, başvuru no. 21987/ 93, Mahkemenin 18 Aralık 1996 tarihli kararı.

⁴⁴⁷ Sakık ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23878/ 94,23879/94, 23880/94, 23881/94, 23882/94, 23883/94, Mahkemenin 26 Kasım 1997 tarihli kararı.

⁴⁴⁸ Şimşek(1) v. Türkiye, başvuru no. 28010/ 95, Komisyonun 1 Mart 1999 tarihli kararı.

⁴⁴⁹ Demir ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21380/ 93, 21381/ 93, 21383/ 93, Mahkemenin 23 Eylül 1998 tarihli kararı

C-TERÖR MAĞDURLARININ ZARARLARININ KARŞILANMASI VE AVRUPA İNSAN HAKLARI YARGISI

Terör, günümüzün en önemli tehditlerinden biri olarak mevcudiyetini devam ettirmektedir. 11 Eylül'den sonra terörist saldırıların çoğalması, terörün önemli bir güvenlik sorunu oluşturmaya başladığının göstergesidir. Etnik çatışma, soykırım ve savaşın yanı sıra terör eylemleri ve terörizmle mücadele de bir kısım mağduriyeti beraberinde getirmektedir.⁴⁵⁰

Terör eylemleri ya da terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören gerçek ve tüzel kişilerin bu zararlarının karşılanması sorunu, AİHS'nde düzenlenen değişik hak ve yükümlülüklerin ihlalleri iddiasına bağlı olarak gündeme gelmektedir.

1.İnsanlık dışı Muamele

Terör ya da terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle, terörist yada terör suçunun zanlısı olmayan başvurucuların bir kısım davalarında da 'işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza yasağı' ile ilgili iddialar yer almaktadır.

1.1.Mala ve Mülke Zarar Verme

Terörle mücadelede Güneydoğu Anadolu'da 1990'lı yıllarda güvenlik güçlerince bazı köylülerin evlerinin, eşyalarının, ürünlerinin yakıldığı, hayvanlarının öldürüldüğü, evsiz ve geçim olanaklarından yoksun bırakıldıkları, göçe zorlandıkları iddiasıyla Türkiye'ye karşı çok sayıda bireysel başvuru yapılmıştır.

Bu başvurularla ilgili olarak Hükümet, başvurucuların evlerinin PKK tarafından yakıldığını bildirmiş ise de; Selçuk ve Asker,⁴⁵¹ Hasan İlhan⁴⁵² başvurularında bu kişilerin evlerinin kasti olarak güvenlik güçlerince yakıldığı, kişisel eşyalarından ve evlerinden yoksun

---

⁴⁵⁰ Cengiz Başak, Suç Mağdurları içinde : “ Uluslararası Suçların Mağdurları ve Uluslararası Kurumlar ”, Halil İbrahim Bahar, Ankara: Adalet Yayınevi 2006 ss. 333-349

⁴⁵¹ Selçuk ve Asker v. Türkiye, başvuru no. 23184/ 94,23185/ 94, Mahkemenin 24 Nisan 1998 tarihli kararı

⁴⁵² İlhan v. Türkiye, başvuru no. 22277/ 93, Mahkemenin 27 Haziran 2000 tarihli kararı

kılındıkları, geçim olanaklarından mahrum bırakılarak göçe zorlandıkları ve olay sonrasında da kendilerine bir yardım verilmediği kanaatine ulaşan AİHM, bu muamelenin 'insanlık dışı' sayılması için yeterli ağırlıkta olduğu sonucuna varmıştır.

AİHM, terörle mücadele sırasında meydana geldiği bildirilen başvuru sahiplerinin ev ve eşyalarının güvenlik güçleri tarafından tahrip edildiği iddialarını kabul ettiği Ayder ve diğerleri,⁴⁵³ Altun⁴⁵⁴ başvurularında da AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM, terörle mücadele eden güvenlik güçlerinin Güneydoğu Anadolu'da mal ve mülkleri kasten tahrip ettiği iddiasına karşılık tazminat ödendiğine ve bu tür iddialar hakkında sorumlular hakkında bir ceza davası açıldığına ilişkin iç hukukta hiçbir örnek bulunmadığını, yetkililerin de güvenlik güçlerince bu tür bir eylemin yapıldığını kabul etmede genel bir isteksizlik gösterdiklerini belirterek, başvurucuları iç hukuk yollarını tüketme kuralından muaf saymış ise de; insan hakları ihlallerinin genel ve sistemli olduğunu kabul etmemiştir.⁴⁵⁵

1.2.Kaybedilen Kişilerin Yakınlarına Karşı İnsanlık Dışı Muamele

AİHM'ne göre, kayıp kişinin yakını olmak her olayda AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiği biçiminde bir sonuca yol açmamaktadır. Kişinin kaybolmasından, bir aile bireyinin mağdur olup olmadığı olaydaki özel faktörlere bağlı olarak kabul edilmektedir. Bu faktörler, aile bağlarının yakınlığı, ilişkilerin özel durumu, aile bireylerinin dava konusu olaylara ne kadar tanık olduğu, aile bireylerinin yetkililerden bilgi almak için ne ölçüde çaba gösterdiği gibi faktörlerdir. Burada ihlalin özü, aile bireyinin kaybolması değil, bu konu yetkililerin önüne getirildiğinde onların gösterdikleri tepki ve davranışlarla ilgilidir. Bu bağlamda bir aile yakını, yetkililerin tutumunun doğrudan mağduru olduğunu iddia edebilecektir.

AİHM, oğlunun tutuklandığına tanık olan annenin, bir daha oğlundan haber alamaması ve savcıya yaptığı şikayetin ciddi bir şekilde ele alınmadığını belirleyerek annenin acısı ile baş başa bırakılmasını ve bu durumun uzun süre devam etmesini, savcının başvurucunun

---

⁴⁵³ Ayder ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23656/94, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı

⁴⁵⁴ Altun v. Türkiye, başvuru no. 24561/94, Mahkemenin 1 Haziran 2004 tarihli kararı

⁴⁵⁵ Akdivar ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21893/93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı

oğlunun PKK tarafından kaçırıldığına yönelik jandarmanın görüşünü paylaşmasını ve yetkililerin olay karşısında sergiledikleri rahat tutumu AİHS'nin 3. maddesinin ihlali olarak değerlendirmiştir.(Kurt K.)⁴⁵⁶

AİHM, oğulları ortadan kaybolan başvurucunun savcıya ve jandarma komutanına muhtelif başvurularda bulunmasına rağmen, bu şikayetlerin ciddiye alınmadığını, 6 yıldır oğullarından haber alamayan başvurucunun oğullarının öldürüldüğü korkusuyla yaşadığını, başvurucunun uzun süre katlandığı belirsizlik, şüphe ve korkunun şiddetli ruhsal sıkıntı ve acıya neden olduğunu dikkate alarak AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. (Çiçek K.)⁴⁵⁷

AİHM, Timurtaş kararında da, kayıp kişinin babası olan başvurucunun diğer oğlunun da gözaltında ölmüş olmasının kayıp oğlunun akıbeti hakkında duyduğu endişeyi artırdığını, babanın yetkililere yaptığı başvurular hakkında yetersiz soruşturma yapıldığını, hatta oğlunun gözaltına alındığı bir operasyon sonrası raporla kanıtlanmış olmasına rağmen, bazı güvenlik güçlerinin başvurucunun oğlunun gözaltına alındığını yadsıdıklarını belirterek sonuç olarak, başvurucunun oğlunun kaybedilmesinin başvuru bakımından 'insanlık dışı ve onur kırıcı' muamele oluşturduğuna ve AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁵⁸

Orhan kararında ise, bir oğlu ile iki erkek kardeşinin askerlerce götürüldüğüne tank olan başvurucunun, daha sonra yakınlarından bir haber alamaması üzerine yetkililere yaptığı başvurularda kendisine bilgi verilmemesini, hatta yürütülen soruşturmanın sonuçlarından bile haberdar edilmemesini dikkate alan AİHM, başvurucunun uzun süre belirsizlik ve endişe içinde kalmasının ciddi ruhsal sıkıntı ve acıya neden olduğunu belirterek, başvurucunun 'insanlık dışı muamele'ye maruz kaldığına karar vermiştir.⁴⁵⁹

AİHM, Kurt, Çiçek, Timurtaş ve Orhan kararlarında olduğu gibi, İpek başvurusunda⁴⁶⁰ da güvenlik güçlerince gözaltına alındıktan sonra kaybolduğu bildirilen, başvurucunun yakınının akıbeti konusunda çaresiz kalması sebepleriyle ıstırap ve sıkıntı çektiğine işaret

---

⁴⁵⁶ Kurt v. Türkiye, başvuru no. 24276/ 94, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı

⁴⁵⁷ Çiçek v. Türkiye, başvuru no. 25704/ 94, Mahkemenin 27 Şubat 2001 tarihli kararı.

⁴⁵⁸ Timurtaş v. Türkiye, başvuru no. 23531/ 94, Mahkemenin 13 Haziran 2000 tarihli kararı

⁴⁵⁹ Orhan v. Türkiye, başvuru no. 25656/ 94, Mahkemenin 18 Haziran 2002 tarihli kararı

⁴⁶⁰ İpek v. Türkiye, başvuru no. 25760/ 94, Mahkemenin 17 Şubat 2004 tarihli kararı

ederek, yetkililere yapmış olduğu başvurulara tatmin edici bir bilgi alamamış olmasını AİHS'nin 3. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir.

2.Özel Yaşam - Aile Yaşamı ve Konuta Saygı Hakkı

Diyarbakır'ın Dicle ilçesinin Kelekçi köyünde yaşayan sekiz köylünün evlerinin PKK tarafından yakıldığı hükümetçe savunulmuş ise de; başvurucuların Kasım 1992'de güvenlik güçlerinin köylerine saldırıda bulduklarını, kendi evleriyle birlikte dokuz evi yaktıklarını ve tüm köyü derhal boşaltmaya zorladıklarını iddia ettikleri Akdınar ve diğeri⁴⁶¹ davasında AİHK, olayla ilgili ulusal düzeyde gereği gibi bir soruşturmanın yapılmadığını saptamış ve evlerin yakılmasından güvenlik güçlerinin sorumlu olduğu kanaatine varmıştır. AİHM de başvurucuların evlerinin ve eşyalarının kasten yakılmasının 'aile yaşamı ve konuta saygı hakkı'na ciddi bir müdahale oluşturduğunu, hiçbir şekilde haklı gösterilemeyeceğini belirterek, AİHS'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Benzer biçimde, güvenlik güçlerince evlerin yakıldığı iddiasını içeren Menteş ve diğeri Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Orhan, Yöyler, Altun, Hasan İlhan, Ahmet Özkan ve diğeri başvurularında da⁴⁶² AİHM, başvurucuların 'özel yaşam, aile yaşamı ve konuta saygı' haklarına ağır ve meşruluktan yoksun bir müdahalenin varlığını saptayarak, AİHS'nin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

Başvurucuların köylerine geri dönememeleri iddiasını inceleyen AİHM, terör nedeniyle yaşam ortamlarından ayrılmak zorunda bırakılan yakınmacıların köylerine geri dönmelerine izin verilmemesinin, konuta saygı hakkına ciddi ve haksız bir müdahale oluşturduğuna bu nedenle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. (Doğan v.d.K.)⁴⁶³

Diyarbakır'ın Dicle ilçesinin Kelekçi köyünde yaşayan sekiz köylünün evlerinin PKK tarafından yakıldığı hükümetçe savunulmuş ise de; başvurucuların Kasım 1992'de güvenlik güçlerinin köylerine saldırıda bulduklarını, kendi evleriyle birlikte dokuz evi yaktıklarını ve

⁴⁶¹ Akdınar ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 21893/93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı

⁴⁶² Menteş ve diğeri Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Orhan, Yöyler, Altun, Hasan İlhan, Ahmet Özkan ve diğeri kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴⁶³ Doğan ve Diğeri v. Türkiye, 8803- 8811/ 02, 8813/ 02 ve 8815-8819/ 02 Mahkemenin 29 Haziran 2004 tarihli kararı

tüm köyü derhal boşaltmaya zorladıklarını iddia ettikleri Akdıvar ve diğerleri⁴⁶⁴ davasında AİHK, olayla ilgili ulusal düzeyde gereği gibi bir soruşturmanın yapılmadığını saptamış ve evlerin yakılmasından güvenlik güçlerinin sorumlu olduğu kanaatine varmıştır. AİHM de başvuru sahipleri evlerinin ve eşyalarının kasten yakılmasının ‘aile yaşamı ve konuta saygı hakkı’na ciddi bir müdahale oluşturduğunu, hiçbir şekilde haklı gösterilemeyeceğini belirterek, AİHS’nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Benzer biçimde, güvenlik güçlerince evlerin yakıldığı iddiasını içeren Menteş ve diğerleri Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Orhan, Yöyler, Altun, Hasan İlhan, Ahmet Özkan ve diğerleri başvurularında da⁴⁶⁵ AİHM, başvuru sahiplerinin ‘özel yaşam, aile yaşamı ve konuta saygı’ haklarına ağır ve meşruluktan yoksun bir müdahalenin varlığını saptayarak, AİHS’nin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.

3. Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet hakkı, AİHS’nin 1. protokolünün 1. maddesinde düzenlenmiştir. ‘Mülkiyetten barışçıl biçimde yararlanma hakkı’ olarak düzenlenen bu hükmün AİHM’nin de belirttiği gibi mülkiyet hakkını tanıdığından kuşku yoktur: ‘Herkesin mülkiyetinden barışçıl biçimde yararlanma hakkını tanımak yoluyla 1. madde özünde mülkiyet hakkını güvenceye almaktadır.’ Maddeye göre ticari şirketler gibi tüzel kişilerin mülkiyet hakları açıkça güvenceye alınmıştır. Bu Protokolün 1. maddesinin 1. fıkrasında ‘kamu yararı’ nedeniyle mülkiyet hakkının sınırlanabileceği, 2. fıkrada ise devletin mülkiyetin kullanılmasının ‘genel yarara’ uygunluğunu denetleme hakkının bulunduğu öngörülmektedir.⁴⁶⁶

AİHM, ulusal makamların toplumlarının ve ihtiyaçlarının doğrudan bilgisine sahip olduklarına, mülkiyet hakkına yapılan bir müdahalede ‘kamu yararı’nın ne olduğunun değerlendirilmesinde geniş bir takdir yetkisine sahip olmalarını ve uluslararası yargıçlardan daha iyi durumda bulduklarını kabul etmektedir. Mahkemeye göre, bir kimseyi mülkiyetinden yoksun bırakan bir önlemin yalnız ‘kamu yararı’ meşru amacını izlemesi yeterli değildir, aynı zamanda izlenen bu amaçla kullanılan araç arasında makul bir

⁴⁶⁴ Akdıvar ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21893/93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı

⁴⁶⁵ Menteş ve diğerleri Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Orhan, Yöyler, Altun, Hasan İlhan, Ahmet Özkan ve diğerleri kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴⁶⁶ İnsan Hakları Başkanlığı, **İnsan Hakları**, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayıncılık, 2006 s. 75

‘orantılılık’ ilişkisinin de bulunması gerekir. İstisnai haller dışında karşılıksız olarak ya da makul bir karşılık değer ödenmeksizin elkoyma işlemi, mülkiyet hakkına orantısız bir müdahale oluşturur. Ekonmik ve sosyal reformlar için mülkiyet hakkına müdahalede kamu yararı, hak sahibine mülkiyetin tam piyasa değerinden daha az bir ödemenin yapılmasını da gerektirebilir.⁴⁶⁷

Anayasa Mahkemesince kapatılan siyasi partilerin mallarının Hazineye devredilmesinin mülkiyet hakkını ihlal ettiği iddiaları hakkında AİHM, başvuruları 11. maddede düzenlenen örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde incelediğini belirterek, ayrıca 1. protokolün 1. maddesi bakımından ‘inceleme yapmaya gerek olmadığına’ karar vermiştir. (TBKP, Sosyalist Parti, Refah Partisi kararları)⁴⁶⁸

AİHM, terörle mücadele bakımından konumuzla ilgili olarak Akdınar ve diğeri davasında Güneydoğu’da güvenlik güçlerince mülkleri tahrip edilen köylülerin yaptıkları başvurularda mülkiyet hakkının ihlali iddiasını kabul etmiştir. Diyarbakır’ın Dicle İlçesinin Kelekçi Köyünde yaşayan sekiz kişi tarafından 1992 yılında güvenlik güçlerince evlerinin yakıldığı iddiasında AİHK, eylemin güvenlik güçlerince gerçekleştirildiği kanısına varmıştır. Komisyonun bulgularına dayanan AİHM ise, başvurucuların evlerinin ve içindeki eşyalarının kasti olarak yakılmasının mülkiyet hakkına ciddi bir müdahale oluşturduğunda kuşku olmadığını, belirterek Ek 1. Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁶⁹

Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Orhan, Yöyler, İpek, Altun, Hasan İlhan, başvurularında da AİHM, başvurucuların evlerinin ve diğeri mallarının güvenlik güçlerince kasten tahrip edilmesinin mülkiyet hakkına ağır ve meşrulaştırılmaz bir müdahale oluşturduğu sonucuna vararak, Ek 1. Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁷⁰

Doğan ve diğeri başvurusunda; 1994 yılı Ocak ayında Tunceli ilinin Hozat ilçesi Boydaş Köyü sakinlerinin bölgenin güvenlik açısından sakıncalı olduğu gerekçesiyle güvenlik güçlerince köylerinden çıkarıldıkları ve başvuru sahiplerinin daha güvenli bölgelere (Elazığ

---

⁴⁶⁷ Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye**, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004 s. 297

⁴⁶⁸ TBKP, Sosyalist Parti, Refah Partisi kararları (Kararların tarih ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

⁴⁶⁹ Akdınar ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 21893/93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı

⁴⁷⁰ Selçuk ve Asker, Bilgin, Dulaş, Orhan, Yöyler, İpek, Altun, Hasan İlhan kararları (Kararların gün ve sayıları için Kaynaklar Bölümüne bkz.)

ve İstanbul) taşınmak zorunda kaldıkları, buralarda yaşamlarını kötü koşullar altında sürdürdükleri ve geri dönmelerine güvenlik güçlerince mani olduğu iddiasıyla ilgili olarak AİHM, başvuru sahiplerinin Boydaş Köyü'ne girişine engel olunmasını mallarını kullanma hakkına müdahale olarak değerlendirmiştir. Mahkeme yerlerinden çıkarılan insanların genel olarak durumunun iyileştirilmesi çabalarını takdir ederken mevcut davanın amaçları doğrultusunda bu çabaları yetersiz ve etkisiz bulmuştur. Bu bağlamda hükümetin atıfta bulunduğu projenin başvuru sahiplerinin köylerine dönüşünü kolaylaştıracak pratik uygulamalara dönüştürülmediğinin altını çizmiştir. Bunun yanısıra terörizm ve terörizme karşı alınan önlemlerin neden olduğu hasarın telafisi için hazırlanan mevzuat taslağına ilişkin olarak AİHM, bu yasanın yürürlükte olmadığını dolayısıyla bu başlık altında başvuru sahiplerinin uğradığı mağduriyetleri giderecek çözümler sağlamadığını, başvuru sahiplerine köye dönüş kolaylığı tanınmadığı gibi alternatif barınma ve iş olanaklarının da temin edilmediğini, başvuru sahiplerinin ağır bir kişisel sorumluluk altında olduklarını, söz konusu sorumluluk ile genel çıkarların gereklilikleri ve kişilerin mallarını kullanma hakkının korunmasının gereklilikleri arasında bulunması gereken adil dengenin mevcut olmadığını bildirmiştir.⁴⁷¹

4. Adil Yargılanma Hakkı

Başvuru sahiplerinin Kahramanmaraş'taki köyüne 15 Nisan 1991'de teröristler tarafından baskın düzenlenmiş ve aralarında ilk başvuranın kocası ve diğer başvuranların babası olan A.O.'nun da bulunduğu köyün erkekleri öldürülmüştür. Başvuranlar Ankara İdare Mahkemesi'nde İçişleri Bakanlığı aleyhine Devletin vatandaşlarının canını ve güvenliğini koruma sorumluluğunu yerine getirmediğini iddia eden ve kendilerine A.O.'nun ölümü nedeniyle maddi ve manevi tazminat ödenmesine karar verilmesi istemini içeren bir dava açmışlardır. 15 Nisan 2002'de açılan davada Ankara İdare Mahkemesi 21 Şubat 1994 tarihinde görevsizlik kararı ile dosyayı Gaziantep İdare Mahkemesi'ne göndermiştir. İdari yargı süreci Danıştay'ın 10 Mart 1998 tarihli maddi ve manevi tazminata hükmeden Gaziantep İdare Mahkemesi'nin kararını onamasıyla tamamlanmıştır. Başvuranların hak ettikleri tazminat 5 Kasım 1997 ve 30 Nisan 1998 tarihlerinde kendilerine ödenmiştir.

---

⁴⁷¹ Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, 8803- 8811/ 02, 8813 / 02 ve 8815-8819/ 02 Mahkemenin 29 Haziran 2004 tarihli kararı

AİHM'si söz konusu davanın şartları altında, Ankara İdare Mahkemesi'nin görevsizlik kararı almasının 1 yıl 10 ay sürmesinin Sözleşmenin 6/1. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir.⁴⁷²

Başvuru sahiplerinin babası bir terör örgütü tarafından öldürülmüş ve başvuru sahipleri de babalarının ölümü ile ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'ndan maddi ve manevi tazminat talebinde bulunmuşlardır. Ocak 1992 tarihinde yapılan bu başvuru sonucunda İçişleri Bakanlığı başvuru sahiplerine Mart 1998'de hükmedilen maddi tazminatı ödemiştir. Başvuru sahipleri ise yargılamanın uzunluğu sebebiyle AİHM'ne başvurmuşlardır. Mahkeme, yargılamada makul sürenin aşıldığını ve başvuru sahiplerinin babalarının vefatından sonra maddi destekten yoksun kaldıklarını, bundan ötürü davanın kısa zamanda sonuçlanmasının ve tazminatlarının ödenmesinin başvuru sahipleri için önemli olduğunu bildirmiştir. Mahkeme'ye göre; ayrıca reel enflasyon oranı ve geçmiş gün faiz oranı arasında fark da farkedilir düzeydedir. Dava özel bir karmaşıklık durumunu içermemektedir ve başvuru sahiplerinin tutumları ile yargılama süresinin uzunluğu arasında bir ilgi bulunmamaktadır. Bu itibarla Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası ihlal edilmiştir.(Hatun güven ve diğerleri K.)⁴⁷³

Başvuru sahiplerinin babası, eşi ve oğlu olan M.G. bir terör örgütü tarafından öldürülmüş ve başvuru sahipleri de bu ölüm ile ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'ndan maddi ve manevi tazminat talebinde bulunmuşlardır. Ocak 1992 tarihinde yapılan bu başvuru sonucunda İçişleri Bakanlığı Haziran 1999'da hükmedilen maddi tazminatı ödemiştir. Terör mağdurları ise yargılamanın uzunluğu sebebiyle AİHM'ne başvurmuşlardır. Başvuruyu inceleyen Mahkeme yargılamada makul sürenin aşıldığına ve Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir.(Meryem Güven ve diğerleri K.)⁴⁷⁴

5. Terör ve Terörle Mücadeleden Kaynaklanan Zararların Karşlanması

AİHS'nin 5. maddesinin 5. fıkrasına göre bu sözleşmenin 5. maddesine aykırı bir yargılama ya da tutukluluktan dolayı mağdur olan kişiler 'tazminat hakkına' sahiptir. 5.

---

⁴⁷² Ormanci ve Diğerleri v. Türkiye başvuru no. 43647/98 Mahkemenin 21 Aralık 2004 tarihli kararı

⁴⁷³ Hatun Güven ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 42778/98, Mahkemenin 8 Şubat 2005 tarihli kararı

⁴⁷⁴ Meryem Güven ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 50906/99, Mahkemenin 22 Şubat 2005 tarihli kararı

fıkranın ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvurular, uygulamada yalnız 5. maddenin diğer fıkralarına bir aykırılık saptandığı zaman ele alınmaktadır.

Sakık ve diğerleri başvurusunda; AİHS'nin 5. maddesinin 3. ve 4. fıkralarına aykırı biçimde gözaltında tutulan başvuruçuların durumuyla ilgili olarak AİHM, 466 sayılı Yasa'nın yasadışı yakalama ya da tutukluluk durumunda zarar gören kişilere iç hukuk düzenlemelerine göre aykırı bir muamele yapılmış olması koşulunu getirdiğini, ancak iç hukuka uygun olan uygulamanın AİHS'nin 5. maddesinin 5. fıkrasındaki tazminat hakkının etkili biçimde kullanılmasını yeterli düzeyde sağlamadığına karar vermiştir.⁴⁷⁵

Terör eylemleri ya da terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddi zarara uğrayan gerçek ve tüzel kişilerin bu zararlarının karşılanması amacıyla 27.07.2004 tarihli ve 25535 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5233 sayılı Kanun ile bu kanuna ek maddeler getiren 5442 sayılı Yasa'nın amacı; terör ya da terörle mücadele dolayısıyla maddi zarara uğrayanların zararlarının kısa sürede, davaya konu olmadan, idarece sulh yoluyla karşılanmasıdır. Gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; gerekse İdare Mahkemelerinde açılan tazminat davaları uzun yıllar sürmekte, hem terörden zarar görenlerin mağdur olmasına hem de yargılama giderleri ve faizler nedeniyle daha fazla tazminat ödenmesine neden olmaktadır. Bu durum uluslararası alanda ülkemizin itibarını da zedelemektedir. Ekonomik ve sosyal nedenlerle köyden kente göç, ülkemizin her bölgesinde olduğu gibi, terörist eylemlerin yaşandığı yerlerde de olmuştur.⁴⁷⁶ Terör veya terörle mücadele dolayısıyla yaşanan göç olaylarının neden olduğu maddi kayıpların karşılanması özel bir önem taşımaktadır

Başvuruçuların köylerine geri dönememeleri iddiasını Doğan ve diğerleri davasında inceleyen AİHM, terör nedeniyle yaşam ortamlarından ayrılmak zorunda bırakılan yakınmacıların köylerine geri dönmelerine izin verilmemesinin, konuta saygı hakkına ciddi ve haksız bir müdahale oluşturduğuna bu nedenle 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁷⁷

5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkındaki Kanun ile bu Kanun'a 3 Ocak 2006 günlü ve 26042 sayılı Resmi Gazete'de

⁴⁷⁵ Sakık ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23878/ 94,23879/ 94, 23880/ 94, 23881/ 94, 23882/ 94, 23883/ 94, Mahkemenin 26 Kasım 1997 tarihli kararı

⁴⁷⁶ İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğinin 25.4.2006 günlü 2006- 4176/37 sayılı genelgesi

⁴⁷⁷ Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, 8803- 8811/ 02, 8813/ 02 ve 8815-8819/ 02 Mahkemenin 29 Haziran 2004 tarihli kararı

yayımlanan 28 Aralık 2005 günlü ve 5442 sayılı Yasa ile getirilen ek maddeler, terörden zarar gördüklerini ileri süren kişilerin genel kurallara göre dava açmadan önce, geriye dönük olarak her il merkezinde kurulan Zarar Tespit Komisyonu'ndan zararlarını talep etmelerini öngörmektedir. AİHM, Tunceli'nin, Ovacık ilçesi Eğri Kavak Köyündeki evinin güvenlik güçlerince yakıldığını ve iç hukukta zararlarını giderecek etkili bir hukuk yolu bulunmadığını ileri sürerek başvuruda bulunan Aydın İçyer'in bu başvurusu ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede, başvurucunun yakındığı hukuksal boşluğu gideren ve başvurudan sonra yürürlüğe giren 5233 ve 5442 sayılı Yasalar ile gerçekleştirilen hukuksal yapılanmaya işaret ederek, öncelikle izlenmesi gereken iç hukuk yolunun varlığı nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. AİHM, 5233 ve 5442 sayılı Kanunlar ile ön görülen yasal süreci etkili hukuk yolu olarak benimsemiştir.⁴⁷⁸

6. Terör Mağdurunun İstihdamı Yükümlülüğü

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun kapsamına giren terör eylemleri nedeniyle; şehit olan kamu görevlileri, er ve erbaşların daha sonra evlenmemiş eşleri veya çocuklarından birisi, yoksa kardeşlerinden birisi; çalışamayacak derecede malul olan kamu görevlileri ile er ve erbaşların eşleri veya çocuklarından birisi, yoksa kardeşlerinden birisi; malul olup da çalışabilir durumda olanlar 3713 sayılı TMK'nın Ek 1. maddesi ile Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik Hükümlerine göre terör mağduru kabul edilmektedir.

TMK'nın Ek 1/A maddesi ile genel, katma ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar ile mahalli idareler ve sermayesinin yarısından fazlası kamuya ait olan her nevi teşebbüs veya ortaklıklar için terör mağduru istihdamı mecburiyeti öngörülmektedir.

TMK'nın Ek 1/B. maddesi ile 4857 sayılı İş Kanunu'nun 101. maddesi genel, katma ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar ile mahalli idareler ve sermayesinin yarısından fazlası

---

⁴⁷⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Aydın İçyer başvurusu ile ilgili olarak, 17.01.2006 tarihinde açıkladığı kararında başvuruyu kabul edilemez buldu. 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanun ile oluşturulan iç hukuk yolunun hem teorik olarak hem de uygulamada etkili bir iç hukuk yolu olduğu kararda vurgulandı. Başvuranın malına ulaşamamasından kaynaklanan zararların karşılanması amacıyla öncelikle Zarar Tespit Komisyonlarına başvuruları gerektiği belirtildi. Hükümetimizin, köylerindeki mallarına ulaşamadıklarını belirten vatandaşlarımızın şikayetlerine çözüm getirmek amacıyla 5233 sayılı Kanun da dahil olmak üzere çok sayıda önlem aldığı vurgulanarak söz konusu Kanununun AİHM önünde bulunan benzer başvurular için iç hukuk yolu oluşturmak üzere çıkarıldığı ve Kanunla ilgili son uygulamaların bu yeni iç hukuk yolunun ulaşılabilir ve olumlu sonuç verecek nitelikte olduğu kararda belirtildi. <http://www.illeridaresi.gov.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=15> 6.5.2007 / 22:54

kamuya ait olan her nevi teşebbüs veya ortaklıklar dışındaki 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işverenler için terör mağduru istihdamı yükümlülüğü getirmektedir. Aynı kapsamda eski hükümlünün istihdamı olanağından terör suçluları da yararlanabilmektedir. Bu uygulama sosyal adalet anlayışının bir gereğidir.

7.Terör Mağdurları ve Terörle Mücadele Kanunu

3713 sayılı TMK'nın 21. maddesinde kamu görevlilerinden yurt içinde ve yurtdışında görevlerini ifa ederlerken veya sıfatları kalkmış olsa bile bu görevlerini yapmalarından dolayı terör eylemlerine muhatap olarak yaralanan, sakatlanan, ölen ve öldürülenler ile ilgili olarak yapılacak yardımın mahiyeti ve koşulları düzenlenmektedir.

TMK'nın 22. maddesinde ise terör eylemlerinden dolayı yaralanan, can ve mal kaybına uğrayan vatandaşların durumuyla ilgili olarak yapılacak yardımın kapsamı ve mali kaynağıyla ilgili hükümlere yer verilmiştir.

ÖNERİLER VE SONUÇ

Demokrasi ve İnsan Hakları, çağdaşlığın ve uygarlığın temelidir. Demokratik rejimlerin en büyük güvencesi ise devletin '*hukuk devleti*' niteliğini taşımasıdır. Hukuk devletinde alınacak bütün önlemler ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır. Anayasa Mahkemesi'ne göre 'Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu sayan ve faaliyetlerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan bir devlet' demektir.

Bütün insanlar özgür, onurlu ve eşit haklarla doğarlar. İnsan haklarının etkin biçimde korunmasına en fazla demokratik rejimler özen göstermektedirler. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin en önemli özelliği insan haklarının korunmasında etkili bir yaptırım gücü olan denetim mekanizması kurmasıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi insan haklarının uluslararası standardını ortaya koymaktadır. Anayasa Mahkemesi'de insan hakları konusunda çok duyarlı davranmakta ve kararlarında atıflarla uluslararası sözleşmelerin önceliğini ve üstünlüğünü vurgulamaktadır.

Günümüzde terör tüm uluslar için küresel nitelikte bir tehdit oluşturmaktadır. Demokrasilerde özgürlük ve güvenlik yaklaşımlarının insan hakları boyutunda dengelenmesi gerekmektedir.

Terörle mücadele için olsa bile insan hakları ihlalleri meşru görülemez. Terörle mücadelede başarı için bu mücadelenin hukukun meşru sınırları içerisinde, etkili ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi gerekmektedir.

İnsan hakları, insan onurunu korumayı, insanın maddi ve manevi gelişmesini amaçlayan haklardır. Bu haklar evrensel, özgürlükçü, barışçı, sorumluluk telkin edici ve etik temellere dayalıdır.

Terörle mücadele kapsamında teröristlerin etkisiz hale getirilmesi için güç kullanılması gerekebilir. Güç kullanımında orantılılık ilkesi gözetilmeli, gerekenden fazla güç kullanılmamalıdır. Yapılacak operasyonların planlama ve uygulama aşamalarında siviller ve zanlılar yönünden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi ile Anayasa'nın 17. maddesinde düzenlenen yaşama hakkını koruyucu tüm önlemler alınmalıdır.

Terör suçundan gözaltına alınan zanlıların yaşama hakkı ihlal edilmemelidir. Gözaltına alındıkları ve cezaevinde kaldıkları dönemde işkence, insanlıkdışı ve onur kırıcı muamelelere maruz bırakılmamalıdır.

Terörle mücadele nedeniyle kendi istekleriyle veya güvenlik gerekleriyle yerlerinden ve mülklerinden ayrılmak ve başka kentlere göç etmek durumunda kalan maddi ve manevi zarara uğrayan kişilerin mağduriyetinin giderilmesinde kendilerine yardım ve kolaylıklar sağlanmalıdır.

Terörden suçlanan kişilerin, gönderileceği ülkede insan haklarının ihlal edileceği yönünde ciddi bir tehlike bulunması halinde, sınırdışı etme ve suçlunun iadesi yoluna gidilmemelidir.

Terör suçunun sanıkları adil biçimde yargılanmalıdır. Gözaltına alma nedeni, gözaltında ve tutuklulukta geçen süre ile yargılama müddetinin makul olması gerekir. Yargılamada, '*çelişmeli yargılama*' ve '*silahların eşitliği*' etkin kılınmalıdır.

Terör suçlarının düzenlenmesinde ve cezaların uygulanmasında '*suç ve cezanın yasallığı*' ilkesi göz ardı edilmemelidir.

Terörle mücadele kapsamında özel ve aile yaşamı ile konuta saygı ve haberleşmenin gizliliğine yapılacak müdahalenin '*hukuka uygun*' ve '*demokratik bir toplumda gerekli*' olması zorunludur.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve basın özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün terör örgütlerinin amaçlarına hizmet etmek, onlara gerekçe sağlamak veya destek olmak amacıyla kullanılmasını önlemeye yönelik uygulama amaçla '*orantılı*', '*demokratik toplumda*' öngörülebilir ve gerekli olmalıdır.

Terörle mücadele kapsamında düşünceleri açıklamada kullanılan ifadelerin suç teşkil etmesi ve cezalandırılmasında '*şiddete, silahlı direnişe ya da ayaklanmaya kışkırtıcılık*' özelliği bulunması, '*toplum ve devlet için tehlikeli bir eylemi başlatacak nitelikte*' olması, '*düşünce açıklamasıyla eylem arasında bağlantı*' bulunması ve bu ilginin kurulmasında '*açık ve yakın tehlike*' kriterinin gözetilmesi gerekmektedir.

Terörle mücadele kapsamında insan hak ve özgürlüklerin kullanılmasında ve sınırlandırılmasında ayrımcılık yapılmamalıdır. İnsan hakları ihlalleriyle ilgili iddiaların etkili ve yeterli soruşturulmasını sağlayacak ulusal mekanizmalar oluşturulmalı, bireylerin başvurularında iç hukuk yollarına etkinlik kazandırılmalıdır.

Terörizme karşı en etkili mücadelenin demokrasinin kendisi olduğu gerçeğinden hareketle seçme, seçilme, siyasi parti kurma, siyasi parti çalışmalarına katılma haklarının korunması, seçimlerin '*halkın görüşünün serbestçe ifade edilmesinin güvenceye alındığı koşullarda*', '*makul aralıklarla*' ve '*gizli oyla*' yapılması sağlanmalıdır.

Uluslararası güvenceye alınan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 34. maddesinde öngörülen bireysel başvuru hakkının kullanılmasını engellememe yükümlülüğüne uygun davranılmalıdır.

Terörizmle mücadelede ayaklanma ve ihtilal girişimi, şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, devleti yıkmaya kalkışma gibi ulus yaşamını tehdit eden '*bir genel tehlike*' halinde olağanüstü yönetim usullerinin uygulanması ve devletin gücünün artırılması gerekmektedir. Terörizm ve insan hakları arasındaki karşılıklı etkileşime dayalı güvenlik ve özgürlük dengesinin kurulmasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesine göre yükümlülük azaltma sisteminden yararlanılmalıdır. Olağanüstü yönetim döneminde alınacak önlemler '*durumun zorunluluklarının kesin olarak gerektirdiği ölçüde*' olmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesi ve Anayasa'nın 14. maddesine göre terörist grup ve destekçilerinin insan hak ve özgürlüklerini kötüye kullanmaları engellenmektedir. AİHS'nin 17. maddesi terörist gruplara destek veren, demokratik ilkelere bağlı olmayan ya da siyasi programlarında insan haklarıyla bağdaşmayan hususlara yer veren grup ve partilerin seçimlere katılmalarının önlenmesine imkan tanımaktadır. AİHS'nin 17.

maddesine göre alınacak önlemler '*demokratik sisteme olan tehdidin ciddiyeti ve devamı süresiyle tam olarak orantılı bir şekilde*' kullanılmalıdır. AİHS terör olayları nedeniyle can ve mal güvenliğinin korunmasında hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına imkan veren düzenlemeleri de içermektedir. Temel hak ve özgürlükleri kısıtlarken, devletin hiçbir şekilde bu hak ve özgürlüklerin özüne dokunmaması ve kısıtlamaların sadece amaçlarına uygun belirli sürelerde uygulanması zorunluluğu vardır.

Terör eyleminden veya teröre karşı yürütülen faaliyetlerden etkilenecek zarar gören bireylerin mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik gerekli önlemlerin alınması hukuk devleti ve sosyal devlet olmanın bir gereğidir.

Küresel tehdit niteliği kazanan terör karşısında hiçbir ülke tek başına başarılı olamaz. Bu nedenle terörle mücadelede uluslararası iş birliği zorunludur.

İnsanlığın amacı terörle yaşamaya alışmak değil, terörü tümüyle ortadan kaldıracak küresel bir mücadele olmalıdır. Ulusal ve uluslararası sosyo-ekonomik uçurumların terörü doğuran ve besleyen en önemli faktörlerden biri olduğu göz ardı edilmemeli, sosyo ekonomik dengesizlikleri gidermenin sorumluluğu tüm uluslarca paylaşılmalıdır.

Terör herhangi bir din, ırk, ulus, etnik grup, sosyal ve ekonomik sınıf veya grup ile özdeşleştirilmemelidir. Terörü savunan ve arkalayan akımlar ve örgütler etkisizleştirilmelidir.

İnsan haklarına saygıyı bünyesinde barındıran demokrasi için en büyük tehdit olan terörizme karşı en etkin yol yine demokrasinin kendisidir.

KAYNAKLAR

A-KİTAPLAR:

Alkan, Necati , Gençlik ve Terörizm, TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayını No: 9, EGM No:323, Ankara:2002

Alpaslan, M. Şükrü, Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik, İstanbul: Teknik Yayınlar 1983

Avşar, Bozkurt Zakir, Kitle İletişim Araçları ve Terör, İstanbul: Kamer Yayınları 1992

Bahar, Halil İbrahim, ‘Suç Mağdurları’, Ankara: Adalet Yayınevi, Hukuk Yayınları Dizisi No:200, 2006

Baltacı, Vahit, Terör Suçları ve Yargılaması, Ankara: Seçkin Yayınları, 2007

Beşe, Ertan, Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları/Ankara: Seçkin Yayınları, 2002

Birleşmiş Milletler Türk Derneği, Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları/Ankara: Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları Sayı: 4, 1979

Çınar, Bekir, Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör, Ankara: Sam Yayınları, 1997

Çiçek, İbrahim, 5532 Sayılı Kanunla Değişik Açıklamalı Terörle Mücadele Kanunu/İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 2006

Çitlioğlu, Ercan, Gri Tehdit Terörizm, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2005

Danışman, Ahmet , Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması, Konya : Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:10, 1991

Dinç, Güney, Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi- Sorularla Hukuk Dizisi No: 4 Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006

Donnelly, Jack-Universal Human Rights in Theory and Practice (Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları; Çeviren Mustafa Erdoğan- Levent Korkut) Ankara: Yetkin Yayınları, 1995

Duparc, Christiane, Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları, Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, 1992

Ergil, Doğu ,Türkiye’de Terör ve Şiddet, Ankara: Turhan Kitabevi, 1980

Gemalmaz, Mehmet Semih - Temel Belgelerde İnsan Hakları, Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayını, Kavram Yayınları, 1996

Gözübüyük, A. Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2006

Gözübüyük, A. Şeref – Gölcüklü, A. Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2004

İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları, Ankara: Matus Basımevi Reklamcılık ve Yayıncılık, 2006

Kapani, Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Ankara: Bilgi Yayınları, 1987

Kapani, Münci, Kamu Hürriyetleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 453, 1981

Kışlalı, Ahmet Taner, Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003

Kongar, Emre ; Küresel Terör ve Türkiye, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003

Kurt, Şahin, Terör Suçları, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1998

Laçiner, Sedat, İngiltere, Terör, Kuzey İrlanda Sorunu ve İnsan Hakları, Ankara: Avrasya Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Ankara Çalışmaları Dizisi No:6, 2001

Mango, Andrew; Turkey And The War On Terror (Türkiye'nin Terörle Savaşı) Çeviren:
Orhan Azizoğlu, İstanbul: Doğan Kitap, 2005

Nomer, Ergin/Eskiyurt, Özer, Avrupa Sözleşmeleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk
Fakültesi Yayını No: 467, 1975

Ökten, A. Emre, Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları, İstanbul: Derin Yayınları, 2007

Özbey, Özcan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Yöntemleri, Ankara: Adalet
Yayınevi, 2005

Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları, 2005

Özçelik, Selçuk, Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, 2. Cilt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Yayınları No:541, 1978

Özdek, Yasemin, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, Ankara: Türkiye ve Orta
Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi/ TODAİE
Yayın No: 321/İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayın No: 20, 2004

Özden, Yekta Güngör- Serim, H. Bülent/İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklerine İlişkin
Uluslararası Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelere Yer Veren Anayasa Mahkemesi Kararları,
Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No:35, 1997

Tacar, Pulat Y. , Terör ve Demokrasi, Ankara: Bilgi Yayınları, 1999

Tezcan, Durmuş-Erdem, Mustafa Ruhan-Sancakdar, Oğuz / Avrupa İnsan Hakları
Sözleşmesi ve Uygulaması- Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2004

Tezcan, Durmuş- Erdem, Mustafa Ruhan – Sancakdar, Oğuz-Önok, Rıfat Murat / İnsan
Hakları El Kitabı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006

Türk Hukuk Kurumu Armağanı, Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu, İstanbul: Çağdaş
Yayınları, 1985

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Dünyada ve Türkiye’de Terör, Ankara: 2002,

Yapı ve Kredi Bankası, İnsan Hakları, İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları No:1410, 2000

Zafer, Hamide, Sosyolojik Boyutuyla Terörizm, İstanbul: Beta Yayınları, 1999

B-TEZ

Kaya, Sezgin, Avrupa Birliği’nde Uluslararası Terörizmle Mücadele Alanında İşbirliği, Yüksek Lisans Tezi Bursa, YÖK Dökümantasyon Merkezi No:11298, 2002

C-İÇTÜZÜK:

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ İÇTÜZÜĞÜ(*) *Karar No.: 584 Kabul Tarihi : 5.3.1973 (Resmî Gazete : 13 . 4 . 1973 – Sayı : 14506)* <http://www.tbmm.gov.tr/ictuzuk/ictuzuk.htm> 12.05.2007/ 09:35

D-GENELGE

İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliğinin 25.4.2006 günlü 2006- 4176/37 sayılı Genelgesi

E-MAKALELER:

Anayasa Mahkemesi /[http://www.anayasa.gov.tr/ general/icerikler.asp?contID = 246 & menuID =43&curID=45](http://www.anayasa.gov.tr/general/icerikler.asp?contID = 246 & menuID =43&curID=45)

Aydın, Gökhan, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı içinde: “ Dünyada ve Türkiye’de Terör ”, EGM Yayın Katalog No:373 APK Dairesi Başkanlığı Yayın No: 231, Ankara: Nisan- Mayıs- Haziran 2004 ss. 5-7

Başak, Cengiz, Suç Mağdurları içinde : “ Uluslararası Suçların Mağdurları ve Uluslararası Kurumlar ”, Halil İbrahim Bahar, Ankara: Adalet Yayınevi, 2006, ss. 333-349

Cuhruk, C. Mahmut, Anayasa Yargısı (4) Anayasa Mahkemesi'nin 25. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu içinde: “Avrupa Anayasa Mahkemeleri/Tarihçe, Kuruluş ve Görevleri Türk Anayasa Mahkemesi ”, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 11 sayfa 5–15, 1987

Evren, Teoman, Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu (Türk Hukuk Kurumu Armağanı) içinde: “ Hukuk Devleti Savaşçısı –Yargının Denetimi ” İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1985, ss. 74-75

Keskin, Serap; İnsan Hakları içinde: ‘Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı’/ İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları -1410, 2000, s. 64

Laçiner, Sedat : Dünyada ve Türkiye’de Terör içinde: “ 70’li Yıllar ve Ermeni Terörizmi ”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara: 2002, ss. 71-87

Yaman, Didem, Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No: 7 içinde: “ NATO’nun Yeni Görevi, Terörizmle Mücadele ve Bu Eksende Atılan Adımlar ” , Ankara: Usak Yayınları 2006, ss. 46

F-ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1970/44-Karar 1970/42 sayılı ve 17/11/1970 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 8-1991 Ankara ss. 443-451

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/1 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1971/1 sayılı ve 20/05/1971 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 9-1991 Ankara ss. 3-71

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/3 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1971/3 sayılı ve 20/07/1971 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 9-1991 Ankara ss. 80-131

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1971/31-Karar 1972/5 sayılı ve 16/02/1972 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara ss.155-236

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1973/19-Karar 1975/87 sayılı ve 15/04/1975 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 13-1991 Ankara ss. 403-478

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1974/8-Karar 1974/19 sayılı ve 21/05/1974 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 12-1991 Ankara ss.181-195

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1974/35-Karar 1975/126 sayılı ve 06/05/1975 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 13-1991 Ankara ss. 483-513

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1979/28-Karar 1980/13 sayılı ve 12/02/1980 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 18-1992 Ankara ss.116-124

Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas 1979/38–Karar 1980/11 sayılı ve 29/01/1980 günlü) Anayasa Yargısı Cilt 2, Kod: 30 ss. 8-11

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1980/1-Karar 1980/25 sayılı ve 29/04/1980 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 18-1992 Ankara ss. 157-165

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1983/2 (Siyasi Parti Kapatma)- Karar 1983/2 sayılı ve 25/10/1983 günlü) (Anayasa Yargısı Cilt 3, Kod: 16 ss. 1-5)

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1985/5-Karar 1985/23 sayılı ve 10/12/1985 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 21-1991 Ankara ss. 252-262

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas1990/1 (Siyasi Parti Kapatma)-Karar1991/1 sayılı ve 16.07.1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27- 2. Cilt, 1993 Ankara ss. 885 vd.

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1990/25-Karar 1991/1 sayılı ve 10/01/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27- 1. Cilt, 1993 Ankara ss. 65-129

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1992/1 sayılı ve 10/07/1992 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 28- 2. Cilt, 1993 Ankara ss. 696-831

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/6-Karar 1991/20 sayılı ve 03/07/1991 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27- 1. Cilt, 1993 Ankara ss. 375-421

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1991/18–Karar 92/20 sayılı ve 31/ 03/ 1992 günlü) 27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı Resmi Gazete ss.1-102

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1992/30-Karar 1992/36 sayılı ve 26/05/1992 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 29- 2. Cilt, 1994 Ankara ss.155-159

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1993/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1993/2 sayılı ve 23/11/1993 günü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt, 1995 Ankara ss. 841-935

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1993/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1993/3 sayılı ve 30/11/1993 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt, 1995 Ankara ss. 936-1038

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1993/3(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1994/2 sayılı ve 16/06/1994 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt, 1995 Ankara ss. 1061-1229

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1996/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1997/1 sayılı ve 14/02/1997 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 34- 2. Cilt, 1999 Ankara ss. 678-761

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1996/68 –Karar 99/1 sayılı ve 06/01/1999 günlü) 19 Ocak 2001 gün ve 24292 sayılı Resmi Gazete ss. 19-76

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1997/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1998/2 sayılı ve 16/01/1998 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 34- 2. Cilt, 1999 Ankara ss. 762-1145

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1997/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 1999/1 sayılı ve 26/02/1999 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 37- 2. Cilt, 2002 Ankara ss. 719-921

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1997/29-Karar 1998/19 sayılı ve 21/05/1998 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 36- 1. Cilt, 2001 Ankara ss. 139-147

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1998/4-Karar 1999/23 sayılı ve 07/06/1999 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 36-1. Cilt, 1992 Ankara ss. 496-506

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1999/1(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 2003/1 sayılı ve 13/03/2003 günlü) 19 Temmuz 2003 gün ve 25173 sayılı Resmi Gazete ss. 51-262

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 1999/2(Siyasi Parti Kapatma)-Karar 2001/2 sayılı ve 22/06/2001 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 37- 2. Cilt, 2001 Ankara ss. 922-1552

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2000/24-Karar 2004/82 sayılı ve 17/06/2004 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 41- 2005 Ankara ss. 171-181

Anayasa Mahkemesi Kararı(Esas 2003/28- Karar 2003/ 42 sayılı ve 22/05/2003 günlü) Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 40- 1. Cilt -2005 Ankara ss. 92-103

Anayasa Mahkemesi 02.03.2007 gün ve Esas: 2003/1 (Değişik İşler) sayılı kararı/Halkın Emek Partisi (kapatılan)

Anayasa Mahkemesi 02.03.2007 gün ve Esas: 2003/2 (Değişik İşler) sayılı kararı/Özgürlük ve Demokrasi Partisi(kapatılan)

Anayasa Mahkemesi 02.03.2007 gün ve Esas: 2003/6 (Değişik İşler) sayılı kararı/Türkiye Birleşik Komünist Partisi (kapatılan)

G-AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI :

A.A. ve diğlerleri v. Türkiye, başvuru no. 30015/96, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s.108)

Abdullah Aydın(1) v. Türkiye, başvuru no. 42435/98, Mahkemenin 9 Mart 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı-Nisan 2004-Ankara s. 124)

Abdullah Aydın(2) v. Türkiye, başvuru no. 63739/00, Mahkemenin 10 Kasım 2005 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006 Ankara. s. 18)

Abdurrahman Orak v. Türkiye, başvuru no. 31889/96, Mahkemenin 14 Şubat 2002 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt /2. Sayı-Temmuz 2002-Ankara s. 289)

Abdüssamet Yaman v. Türkiye, başvuru no. 32446/96, Mahkemenin 2 Kasım 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005-Ankara s. 162)

Acar ve diğlerleri v. Türkiye, başvuru no. 36088/97, 38417/97, Mahkemenin 24 Mayıs 2005 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:313/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-17 Ekim 2006 Ankara s. 55)

Ağdaş v. Türkiye, başvuru no. 34592/97, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s.122)

Ağın v. Türkiye, başvuru no. 46069/99, Mahkemenin 29 Mart 2005 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 402)

Ağırağ ve diğlerleri v. Türkiye, başvuru no. 35982 / 97, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/ 3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 151)

Ahmet Koç v. Türkiye, başvuru no. 32580/96, Mahkemenin 22 Haziran 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 336)

Ahmet Özkan ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 21689/93, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 1)

Akdeniz ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 23954/ 94, Mahkemenin 31 Mayıs 2001 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 152)

Akdıvar ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 21893/ 93, Mahkemenin 16 Eylül 1996 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 64/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-11.11.1998 Ankara. s. 12)

Akdoğ du v. Türkiye, başvuru no. 46747/99, Mahkemenin 18 Ekim 2005 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006 Ankara. s. 27)

Akkoç v. Türkiye, başvuru no. 22947/93 ve 22948/93, Mahkemenin 10 Ekim 2000 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 191/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-22 Ekim 2002 Ankara s. 15)

Aksaç v. Türkiye, başvuru no. 41956/98, Mahkemenin 15 Temmuz 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K.D. Dergisi / 3. Cilt / 11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 53)

Aksoy v. Türkiye, başvuru no. 21987/93, Mahkemenin 18 Aralık 1996 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.162)

Akkaş v. Türkiye, başvuru no. 52665/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 134)

Aktaş v. Türkiye, başvuru no. 24351/ 94, Mahkemenin 24 Nisan 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt/6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 127)

Al ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 59234/00, Mahkemenin 13 Aralık 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 137)

Algür v. Türkiye, başvuru no. 32574/ 96, Mahkemenin 22 Ekim 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt /4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 195)

Alfatlı v. Türkiye, başvuru no. 32984/96, Mahkemenin 30 Ekim 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/ 2. Cilt /8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 1)

Altay v. Türkiye, başvuru no. 22279/93, Mahkemenin 22 Mayıs 2001 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 164)

Altun v. Türkiye, başvuru no. 24561/94, Mahkemenin 1 Haziran 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/10. Sayı-Temmuz 2004-Ankara s. 279)

Arap Yalgın ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 33370/96, Mahkemenin 25 Eylül 2001 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:171/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-27 Şubat 2002 Ankara s. 36)

Arı v. Türkiye, başvuru no. 29281/95, Mahkemenin 25 Eylül 2001 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 208)

Arslan v. Türkiye, başvuru no. 23462/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:112/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-30 Mayıs 2000 Ankara s. 31)

Atça ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 41316/98, Mahkemenin 6 Şubat 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /5. Sayı- Nisan 2003-Ankara s. 98)

Avşar v. Türkiye, başvuru no. 25657/94, Mahkemenin 10 Temmuz 2001 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 270)

Ayder ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23656/94, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı-Nisan 2004-Ankara s. 6)

Aydın v. Türkiye, başvuru no. 23178/94, Mahkemenin 25 Eylül 1997 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye–AİHS Sistemi s. 162)

Aydın İçyer v. Türkiye, Mahkemenin 2006 tarihli kararı [http:// www. İlleridaresi. gov. tr/ modules. php? name= News&file = article&sid =15](http://www.İlleridaresi.gov.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=15) 6.5.2007 / 22:54

Ayhan (1) v. Türkiye, başvuru no. 45585/99, Mahkemenin 10 Kasım 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 239)

Ayhan (2) v. Türkiye, başvuru no. 49059/9, Mahkemenin 10 Kasım 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 247)

Ayşe Kılıç v. Türkiye, başvuru no. 49164/99 Mahkemenin 16 Ekim 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 152)

Ayşe Öztürk v. Türkiye , başvuru no. 24914/ 94, Mahkemenin 15 Ekim 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt /4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 156)

Ayşe Öztürk v. Türkiye, başvuru no. 59244/00, Mahkemenin 4 Kasım 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 186)

Ayşe Tepe v. Türkiye, başvuru no. 29485/95, Mahkemenin 22 Temmuz 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM K. Dergisi /2. Cilt /7. Sayı-Ekim 2003- Ankara s. 113)

Baran v. Türkiye, başvuru no. 48988/99, Mahkemenin 10 Kasım 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 254)

Başkaya ve Okçuoğlu v. Türkiye, başvuru no. 23536/94, 24408/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:128/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-15 Kasım 2000 Ankara s. 40)

Batı ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 33097/96, 57834/00 Mahkemenin 3 Haziran 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt / 10. Sayı-Temmuz 2004- Ankara s. 302)

Becerikli ve Altekin v. Türkiye, başvuru no. 57562/00, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 39)

Berktaş v. Türkiye, başvuru no. 22493/93, Mahkemenin 1 Mart 2001 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye-AİHS Sistemi ss. 148,165)

Bilgin v. Türkiye, başvuru no. 23819/ 94, Mahkemenin 16 Kasım 2000 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.171)

Binbir v. Türkiye, başvuru no. 29913/96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1.Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 282)

Biyay v. Türkiye, başvuru no. 56363/00, Mahkemenin 13 Ocak 2005 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 182)

Brannigan ve McBride v. Birleşik Krallık, başvuru no. 14553/89, 14554/89, Mahkemenin 26 Mayıs 1993 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 188)

Brogan ve diğerleri v. Birleşik Krallık , başvuru no. 11209/84, 11234/84,11266/84, 11386/85, Mahkemenin 29 Kasım 1988 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 187)

Buldan v. Türkiye, başvuru no. 28298/95, Mahkemenin 20 Nisan 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 185)

Büyükdag v. Türkiye, başvuru no. 28340/ 95, Mahkemenin 21 Aralık 2000 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 165)

Can v. Türkiye, başvuru no. 38389/97, Mahkemenin 27 Kasım 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 203)

Castells v. İspanya, başvuru no.11798/85 Mahkemenin 23/04/1992 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 243)

Ceyhan Demir ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 34491/97, Mahkemenin 13 Ocak 2005 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12. Sayı- Ocak 2005-Ankara s. 192)

C.S.Y. v. Türkiye, başvuru no. 27214/ 95, Mahkemenin 4 Mart 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /5. Sayı- Nisan 2003- Ankara s. 282)

Çakar v. Türkiye, başvuru no. 42741/98, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 157)

Çakıcı v. Türkiye, başvuru no. 23657/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:116/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-3 Haziran 2000 Ankara s. 24)

Çavuşoğlu ve Bulut v. Türkiye, başvuru no. 41580/98, 42439 98, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM K. Dergisi /2. Cilt /8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 160)

Çavuşoğlu ve diğerleri, başvuru no. 47757/99, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 224)

Çelik ve İmret v. Türkiye, başvuru no. 44093/98, Mahkemenin 26 Ekim 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 109)

Çelik ve Yıldız v. Türkiye, başvuru no. 51479/99, Mahkemenin 10 Kasım 2005 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006 Ankara. s. 37)

Çetin ve diğerleri v. Türkiye , başvuru no. 40153/98, 40160/98, Mahkemenin 13 Şubat 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt/5. Sayı-Nisan 2003- Ankara s. 202)

Çetinkaya ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 57944/00, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 163)

Çınar v. Türkiye, başvuru no. 48155/ 99, Mahkemenin 15 Ocak 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 64)

Çiçek v. Türkiye, başvuru no. 25704/94, Mahkemenin 27 Şubat 2001 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 31)

Çilengir v. Türkiye, başvuru no. 29912/96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 210)

Çolak v. Türkiye (2), başvuru no. 53530/99, Mahkemenin 15 Temmuz 2004 tarihli karar
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı-Ekim 2004-Ankara s. 62)

Çolak ve Filizer v. Türkiye, başvuru no. 32578/96, 32579/96, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 42)

Dağtekin v. Türkiye, başvuru no. 36215/97, Mahkemenin 13 Ocak 2005 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 172)

Dahlap v. İsviçre, başvuru no. 42393/98, Mahkemenin 15 Şubat 2001 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 238)

Dalgıç v. Türkiye, başvuru no. 51416/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8 Sayı-Ocak 2004- Ankara s. 166)

Dalkılıç v. Türkiye, başvuru no. 25756/94, Mahkemenin 5 Aralık 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 259)

Dede ve Diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 32981/96, Mahkemenin 7 Mayıs 2002 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /2. Sayı-Temmuz 2002- Ankara s. 61)

Demir ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 21380/93, 21381/93, 21383/93, Mahkemenin 23 Eylül 1998 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:118/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-29 Haziran 2000 Ankara s. 38)

Demiray v. Türkiye, başvuru no. 27308/95, Mahkemenin 21 Kasım 2000 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 146)

Demirel v. Türkiye, başvuru no. 39324/98, Mahkemenin 28 Ocak 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /5. Sayı- Nisan 2003- Ankara s. 78)

Demirtaş v. Türkiye, başvuru no. 37452/97, Mahkemenin 16 Ekim 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 154)

Demokrasi Partisi (DEP) adına Dicle v. Türkiye, başvuru no. 25141/94, Mahkemenin 10
Aralık 2002 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /4. Sayı- Ocak 2003-
Ankara s. 77)

Dertli ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 45672/ 99, Mahkemenin 24 Haziran 2003 tarihli
kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/6. Sayı-Temmuz 2003-Ankara s. 281)

Dicle v. Türkiye, başvuru no. 34685/97, Mahkemenin 15 Kasım 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 308)

Dikme v. Türkiye, başvuru no. 20869/ 92, Mahkemenin 11 Temmuz 2000 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi
s.157,165)

Dinleten v. Türkiye, başvuru no. 29699/ 96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 208)

Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, 8803- 8811/02, 8813/02 ve 8815-8819/02 Mahkemenin 29
Haziran 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /10. Sayı- Temmuz
2004- Ankara s. 347)

Dolaşan v. Türkiye, başvuru no. 29592/96, Mahkemenin 18 Ocak 2005 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 218)

Döner v. Türkiye, başvuru no. 34498/97, Mahkemenin 26 Ekim 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s.120)

Dulaş v. Türkiye, başvuru no. 25801/94, Mahkemenin 30 Ocak 2001 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 1)

Duran v. Türkiye, başvuru no. 47654/99, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 227)

Durmaz ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 46506/99, 46569/99, 46570/99 ve 46939/99,
Mahkemenin 14 Ekim 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12.
Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 74)

Dursun ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 44267/98, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli
kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 229)

Ecer ve Zeyrek v. Türkiye, başvuru no. 29295/95, 29363/95, Mahkemenin 27 Şubat 2001
tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:166/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-15
Ocak 2002 Ankara s. 32)

E.K. v. Türkiye , başvuru no. 28496/95, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt/3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 117)

Elçi ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23145/93, 25091/94, Mahkemenin 13 Kasım 2003
tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 10)

Epözdemir v. Türkiye, başvuru no. 43926/98, Mahkemenin 28 Ekim 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 134)

Erdoğan v. Türkiye, başvuru no. 53895/00, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 169)

Erdoğdu ve İnce v. Türkiye, başvuru no. 25067/94, 25068/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:129/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 28 Kasım 2000 Ankara. s. 44)

Erdoğdu v. Türkiye, başvuru no. 25723/94, Mahkemenin 15 Haziran 2000 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 247)

Erdost v. Türkiye, başvuru no. 50747/99, Mahkemenin 8 Şubat 2005 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt / 12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 253)

Eren v. Türkiye, başvuru no. 46106/98, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 2.Cilt/8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 172)

Ergi v. Türkiye, başvuru no. 23818/94, Mahkemenin 28 Temmuz 1998 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.135)

Ergül ve Engin v. Türkiye, başvuru no. 52744/99, Mahkemenin 23 Kasım 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 200)

Erkek v. Türkiye, başvuru no. 28637/95, Mahkemenin 13 Temmuz 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt/11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 33)

Erolan ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 56021/00, Mahkemenin 15 Ocak 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt/9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 67)

Ertak v. Türkiye, başvuru no. 20764/92, Mahkemenin 9 Mayıs 2000 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.139)

Esen v. Türkiye, başvuru no. 294 84/ 95, Mahkemenin 23 Temmuz 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s.101)

Fadime Özkan v. Türkiye, başvuru no. 471165/99, Mahkemenin 9 Ekim 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s.143)

Fatma Tunç v. Türkiye, başvuru no. 16608/02, Mahkemenin 20 Ekim 2005 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006 Ankara. s. 22)

Filiz ve Kalkan v. Türkiye, başvuru no. 34481/97, Mahkemenin 20 Haziran 2002 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt / 3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s.1)

Feridun Yazar ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 42713/98, Mahkemenin 23 Eylül 2004 (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 271)

Gençel v. Türkiye, başvuru no. 53431/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K.Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 175)

Gerger v. Türkiye, başvuru no. 24919/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:125/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-24 Ekim 2000 Ankara s. 51)

Gezici v. Türkiye, başvuru no. 34594/97, Mahkemenin 17 Mart 2005 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 337)

G.H.H. ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 43258/98, Mahkemenin 11 Temmuz 2000 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 177)

Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda req no. 8348/78 ve 8406/79 D.R. 18, s. 206 Komisyonun 11/ 10/ 1979 tarihli kararı(Aktaran: Ertan Beşe, Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları / Ankara: Seçkin Yayınları 2002, s. 201)

Göç v. Türkiye, başvuru no. 36590/97, Mahkemenin (Dördüncü Daire) 9 Kasım 2000 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni- Sayı:180/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 4 Haziran 2002 Ankara s. 29)

Göç Başvurusu(no. 36590/97) hakkında Mahkemenin (Büyük Daire) 11 Temmuz 2002 tarihli nihai kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt/3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 19)

Gökdere ve Gül v. Türkiye, başvuru no. 49655/99, Mahkemenin 9 Aralık 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı-Ocak 2005- Ankara s. 360)

Gönülşen v. Türkiye, başvuru no. 59649/99, Mahkemenin 9 Ekim 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 146)

Gül v. Türkiye, başvuru no. 22676/93, mahkemenin 14 Aralık 2000 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.135)

Güleç v. Türkiye, başvuru no.21593/93, Mahkemenin 27 Temmuz1998 tarihli(Yargı
Mevzuatı Bülteni-Sayı:130/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-5 Aralık 2000
Ankara s. 37)

Güli Zengin v. Türkiye, başvuru no. 46928/99, Mahkemenin 28 Ekim 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 150)

Gümüşt en v. Türkiye, başvuru no. 47116 / 99, Mahkemenin 30 Kasım 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt / 12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 350)

Günaydın v. Türkiye, başvuru no. 27526 / 95, Mahkemenin 13 Ekim 2005 tarihli kararı.
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006
Ankara. s. 61)

Gündoğan v. Türkiye, başvuru no. 31877/ 96, Mahkemenin 10 Ekim 2002 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 1.Cilt / 4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 151)

Günel v. Türkiye, başvuru no. 47296 / 99, Mahkemenin 27 Kasım 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 2.Cilt / 8 Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 206)

Güneş v. Türkiye, başvuru no. 28490/ 95, Mahkemenin 19 Haziran 2003 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 208)

Güven ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 40428/ 98, Mahkemenin 22 Ocak 2004 tarihli kararı.(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt / 9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 99)

Halil Doğan v. Türkiye, başvuru no. 49503 /99, Mahkemenin 29 Ocak 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt / 9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 117)

Halima Musa Issa ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 31821/96, Mahkemenin 30 Mayıs 2000 tarihli kabul edilebilirlik kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3. Cilt 12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 315)

Handyside v. İngiltere, başvuru no. 5493/72 Mahkemenin 7 Aralık 1976 tarihli kararı. (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi ss. 240,241)

Hasan İlhan v. Türkiye, başvuru no. 22494/93, Mahkemenin 9 Kasım 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 196)

Hatun Güven ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 42778/98, Mahkemenin 8 Şubat 2005 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 249)

Haydar Yıldırım ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 42920/98, Mahkemenin 15 Temmuz 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 70)

Hayrettin Barbaros Yılmaz v. Türkiye, başvuru no. 50743/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM K. Dergisi/2. Cilt/8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 177)

Herczegfalvy v. Avusturya, başvuru no. 1533/83 Mahkemenin 24 Eylül 1992 tarihli kararı (Aktaran:Güney Dinç, Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi- Sorularla Hukuk Dizisi 4- Türkiye Barolar Birliği Yayınları - Birinci Baskı : Ankara - Mayıs 2006 s. 94)

Hıdır Özdemir v. Türkiye, başvuru no. 46952/99, Mahkemenin 15 Ocak 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 70)

Hugh Jordan v. Birleşik Krallık , başvuru no. 24746/94, Mahkemenin 4 Mayıs 2001 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/5. Sayı- Nisan 2003- Ankara s.1)

Hulki Güneş v. Türkiye başvurusu no. 28490/95, Mahkemenin 19 Haziran 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 252)

İmırgı v. Türkiye, başvuru no. 28773/95, AİHK'nun 26 Şubat 1997 tarihli kabul edilebilirlik kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 227)

Işık v. Türkiye, başvuru no. 50102/99, Mahkemenin 5 Haziran 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2.Cilt /6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 220)

İbrahim Aksoy v. Türkiye, başvuru no. 28635/ 95, 30171/ 96, 34535/ 97, Mahkemenin 10 Ekim 2000 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 248)

İbrahim Ülger v. Türkiye, başvuru no. 57250/00, Mahkemenin 29 Temmuz 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 216)

İçöz v. Türkiye, başvuru no. 54919/ 00, Mahkemenin 15 Ocak 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s.73)

İğdeli v. Türkiye, başvuru no. 29296/ 95, Mahkemenin 20 Haziran 2002 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1.Cilt /3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 9)

İkincisoy v. Türkiye, başvuru no. 26144/95, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 159)

İlhan v. Türkiye, başvuru no. 22277/93, Mahkemenin 27 Haziran 2000 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 147,163)

İncal v Türkiye, başvuru no. 22678/93, Mahkemenin, 9 Haziran 1998 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 204)

İpek v. Türkiye, başvuru no. 25760/ 94, Mahkemenin 17 Şubat 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s.1)

İrey v. Türkiye, başvuru no. 58057/00, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 196)

İrfan Bilgin v. Türkiye, başvuru no. 25659/94, Mahkemenin 17 Temmuz 2001 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 139)

İrfan Kaya v. Türkiye, başvuru no. 44054/ 98, Mahkemenin 22 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 101)

İrlanda v. Birleşik Krallık, başvuru no. 5310/ 71 Mahkemenin 18 Ocak 1978 kararı
(Aktaran: Ertan Beşe, Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları / Ankara: Yayınları 2002
Seçkin ss. 164- 165)

İsmail Güneş v. Türkiye, başvuru no. 53968/00, Mahkemenin 13 Kasım 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 193)

Jalaliaghdam v. Türkiye, başvuru no. 47340/99, Mahkemenin 22 Ocak 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 103)

Kalaç v. Türkiye, başvuru no. 20704/92, Mahkemenin 1 Temmuz 1997 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi ss.
232,234)

Kalyoncugil ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 57939/ 00, Mahkemenin 29 Ocak 2004
tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 119)

Kanlıbaş v. Türkiye, başvuru no. 32444/96, Mahkemenin 8 Aralık 2005 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:314/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 31 Ekim 2006
Ankara - s. 70)

Karaduman v. Türkiye, başvuru no. 16278/90, Komisyonun 3 Mayıs 1993 tarihli kabul edilebilirlik kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye – AİHS Sistemi s. 237)

Karagöz v. Türkiye, başvuru no. 5701/02, Mahkemenin 20 Ekim 2005 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006 Ankara. s. 50)

Karakaş ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 35077/97, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 201)

Karakoç ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 27692/95, 28138/95, 28498/95, Mahkemenin 15 Ekim 2002 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/1. Cilt/4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 177)

Karataş v. Türkiye, başvuru no. 23168/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:114/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-20 Haziran 2000 Ankara. s. 40)

Karkın v. Türkiye, başvuru no. 43928/ 98, Mahkemenin 23 Eylül 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/ 7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s. 55)

Kaya v. Türkiye, başvuru no.22729/93, Mahkemenin 19 Şubat 1998 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 55/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-14.07.1998 Ankara. s. 27)

Kaymaz ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 57758/00, Mahkemenin 28 Ekim 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt / 12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 100)

Kenan Yavuz v. Türkiye, başvuru no. 52661/99, Mahkemenin 13 Kasım 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 196)

Kılıç v. Türkiye, başvuru no. 22492/93, Mahkemenin 28 Mart 2000 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 133/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-16.01.2001
Ankara. s. 97)

Kılınç v. Türkiye, başvuru no. 48083/99, Mahkemenin 15 Mart 2005 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 294)

Kırcan v. Türkiye, başvuru no. 48062/99, Mahkemenin 22 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 105)

Kızılyaprak v. Türkiye, başvuru no. 27528/95, Mahkemenin 2 Ekim 2003 tarihli kararı (Polis
Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/ 7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s. 189)

Kirman v. Türkiye, başvuru no. 48263/99, Mahkemenin 27 Kasım 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2 .Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 209)

Korkmaz v. Türkiye, başvuru no. 50903/99, Mahkemenin 22 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 108)

Kurt v. Türkiye, başvuru no. 24276/ 94, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 136/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-06.02.2001
Ankara s. 44)

Kürkçü v. Türkiye, başvuru no. 43996/98, Mahkemenin 27 Temmuz 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 209)

Labita v. İtalya, başvuru no. 26772/95, Mahkemenin 6 Nisan 2000 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 157)

Lesker Acar v. Türkiye, başvuru no. 39678/ 98, Mahkemenin 22 Haziran 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 342)

Leyla Şahin v. Türkiye, başvuru no. 44774/ 98, Mahkemenin 29 Haziran 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 388)

Mahmut Kaya v. Türkiye, başvuru no. 22535/93, Mahkemenin 28 Mart 2000 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:244/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-30 Mart 2004 Ankara s. 45)

Mamatkulov ve Abdurasulovic v. Türkiye, başvuru no. 46827/99, 46951/99, Mahkemenin 6 Şubat 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /5. Sayı- Nisan 2003- Ankara s. 21)

Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye, başvuru no. 46827/99, 46951/99, Mahkemenin 4 Şubat 2005 tarihli kararı (Büyük Daire Kararı) (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 405)

Mansur v. Türkiye, başvuru no. 16026/ 90, Mahkemenin 8 Haziran 1995 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 123/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-3 Ekim 2000 Ankara. s. 42)

Maraşlı v. Türkiye, başvuru no. 40077/ 98, Mahkemenin 9 Kasım 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 227)

McCann ve diğerleri v.Birleşik Krallık kararı,Mahkemenin 18984/91, 27 Eylül1995 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 134)

Mehdi Zana v. Türkiye(2), başvuru no. 26982/95, Mahkemenin 6 Nisan 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt / 10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 74)

Mehmet Ali Yılmaz v. Türkiye, başvuru no. 29286/95, Mahkemenin 25 Eylül 2001 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 208)

Mehmet Bülent Yılmaz ve Şahin Yılmaz v. Türkiye, başvuru no. 42552/98, Mahkemenin 7 Ekim 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 29)

Mehmet Emin Yüksel v. Türkiye, başvuru no. 40154/98, Mahkemenin 20 Temmuz 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 92)

Mehmet Şirin Yılmaz v. Türkiye, başvuru no. 35875/97, Mahkemenin 29 Temmuz 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt/11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 226)

Menteş ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 23186/ 94, Mahkemenin 28 Kasım 1997 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.172)

Meryem Güven ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 50906 / 99, Mahkemenin 22 Şubat 2005 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 267)

Metinoğlu v. Türkiye, başvuru no. 29700/96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 284)

Metin Polat ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 48065/ 99, Mahkemenin 15 Ocak 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 76)

Metin Yılmaz v. Türkiye, başvuru no. 45733/99, Mahkemenin 22 Aralık 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 394)

Mitap ve Müftüoğlu v. Türkiye, başvuru no.15530/89, 15531/89 Mahkemenin 25 Mart 1996 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 209)

Murat Kılıç v. Türkiye, başvuru no. 40498/98, Mahkemenin 29 Temmuz 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 282)

Murat Satık ve Diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 24737/94, 24739/94, 24741/94
Mahkemenin 22 Ekim 2002 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları
Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 187)

Mustafa Yüksel v. Türkiye, başvuru no. 42430/98, Mahkemenin 24 Haziran 2003 tarihli
kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 289)

Müslüm Gündüz v. Türkiye, başvuru no. 35071/97, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 108)

Nuray Şen (1) v. Türkiye, başvuru no. 41478/98, Mahkemenin 17 Haziran 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 244)

Nuray Şen (2) v. Türkiye, başvuru no. 25354/94, Mahkemenin 30 Mart 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 134)

O. v. Türkiye, başvuru no. 28497/95, Mahkemenin 15 Temmuz 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 78)

Oğur v. Türkiye, başvuru no.21594/93 Mahkemenin 20 Mayıs 1999 tarihli kararı.
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 120/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-22 Ağustos
2000 Ankara. s. 10)

Okçuoğlu v. Türkiye, başvuru no. 24146/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 110/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-16 Mayıs
2000 Ankara s. 51)

Okutan v. Türkiye, başvuru no. 43995/98, Mahkemenin 29 Temmuz 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 256)

Orhan v. Türkiye, başvuru no. 25656/94, Mahkemenin 18 Haziran 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 149)

Orhan Kaya v. Türkiye, başvuru no. 44272/98, Mahkemenin 5 Haziran 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 229)

Ormancı ve Diğerleri v. Türkiye başvuru no. 43647/98 Mahkemenin 21 Aralık 2004 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:274/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-3 Mayıs 2005 Ankara - s.117)

Öcalan(1) v. Türkiye, başvuru no. 46221/ 99, Mahkemenin 12 Mart 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /5. Sayı- Nisan 2003- Ankara s. 292)

Öcalan(2) v. Türkiye, başvuru no. 46221/99, Mahkemenin 12 Mayıs 2005 tarihli kararı
(Büyük Daire Kararı) kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 287)

Öner ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 64684/01, Mahkemenin 25 Ekim 2005 tarihli kararı.(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:313/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 17 Ekim 2006 Ankara. s. 50)

Özalp ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 32457/96, Mahkemenin 8 Haziran 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 1)

Özdemir v. Türkiye, başvuru no. 59659/ 00, Mahkemenin 6 Şubat 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt/ 7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s. 1)

ÖZDEP v. Türkiye, başvuru no. 23885/94, Mahkemenin 8 Aralık 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 111/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-24 Mayıs 2000 Ankara s. 44)

Özdoğan v. Türkiye, başvuru no. 49707/99, Mahkemenin 18 Ocak 2005 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 214)

Özertikoğlu v. Türkiye, başvuru no. 48438/99, Mahkemenin 22 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s.111)

Özgür Gündem v. Türkiye , başvuru no. 23144/93, Mahkemenin 16 Mart 2000 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 135/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-30.01.2001
Ankara. s. 7)

Özgür Işık v. Türkiye, başvuru no. 44057/98, Mahkemenin 24 Haziran 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 273)

Özler v. Türkiye, başvuru no. 25753/94, Mahkemenin 30 Ocak 2003 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 221)

Öztürk v. Türkiye, başvuru no. 22479/93, Mahkemenin 28 Eylül 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 122/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-20 Eylül 2000
Ankara. s. 24)

Özülkü v. Türkiye, başvuru no. 51289 / 99, Mahkemenin 27 Kasım 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 212)

Özüpek v. Türkiye, başvuru no. 60177/00, Mahkemenin 15 Mart 2005 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 299)

Özyol v. Türkiye, başvuru no. 48617/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt/8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 187)

Peker v. Türkiye, başvuru no. 53014 / 99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s.190)

Polat v. Türkiye, başvuru no. 23500/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 121/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-4 Eylül 2000
Ankara. s.11)

Ramazanoğlu v. Türkiye, başvuru no. 39810/ 98, Mahkemenin 10 Haziran 2003 tarihli kararı.
kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 237)

Refah Partisi ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 41340/98, 41342/ 98, 413 43/98, 41344/98, Mahkemenin (Third Section) 19 Haziran 2002 ve 22 Ocak 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2.Cilt /5. Sayı- Nisan 2003- Ankara s. 149)

Refah Partisi ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 41340/98 Büyük Dairenin 13 Şubat 2003 tarihli kararı (nihai karar) (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 269)

Rıza Dinç v. Türkiye, başvuru no. 42437/98, Mahkemenin 28 Ekim 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 106)

Saçık v. Türkiye, başvuru no. 60 847 / 00, Mahkemenin 9 Ekim 2003 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 149)

Sadak v. Türkiye, başvuru no. 25142/94, Mahkemenin 8 Nisan 2004 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 92)

Sadak ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 29900/96, 29901/96, 29902/96, 29903/96, Mahkemenin 17 Temmuz 2001 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 98)

Sadık Önder v. Türkiye, başvuru no. 28520/95, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 52)

Sakık ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 23878/94,23879/94, 23880/94, 23881/94, 23882/94, 23883/94, Mahkemenin 26 Kasım 1997 tarihli kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 187)

Salman v. Türkiye, başvuru no. 21986/93, Mahkemenin 27 Haziran 2000 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 145)

Sarioğ lu v. Türkiye, başvuru no. 48054/99, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 232)

Sarıtaç v. Türkiye, başvuru no. 29702/96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 285)

Satık ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 31866/ 96, Mahkemenin 10 Ekim 2000 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 141/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-10.04.2001
Ankara. s. 60)

Seher Karataş v. Türkiye , başvuru no. 33179/ 96, Mahkemenin 9 Temmuz 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 205)

Selçuk ve Asker v. Türkiye, başvuru no. 23184/94, 23185/94, Mahkemenin 24 Nisan 1998
tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 65/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-
24.11.1998 Ankara. s. 17)

Selim Sadak ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 25144/94, 26149/95, 26154/95, 27100/95,
27101/95, Mahkemenin 11 Haziran 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K.D.
Dergisi /1. Cilt /4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 61)

Selmouni v.Fransa, başvuru no. 25803/ 94, Mahkemenin 28 Temmuz 1999 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /2. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s.1)

Sevtap Veznedaroğlu v. Türkiye, başvuru no. 32357/96, Mahkemenin 11 Nisan 2000 tarihli
kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 146/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-
29.05.2001 Ankara s. 56)

Seyhan v. Türkiye, başvuru no. 33384/96, Mahkemenin 2 Kasım 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 112)

Soering v. Birleşik Krallık başvuru no. 14038/ 88, Mahkemenin 7 Temmuz 1989 tarihli
kararı(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi
s. 175)

Sosyalist Parti ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 21237/93, Mahkemenin 25 Mayıs 1998 tarihli kararı (Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 265)

Sosyalist Türkiye Partisi(STP)ve diğ erleri v. Türkiye, başvuru no. 26482/ 95, Mahkemenin 12 Aralık 2003 tarihli kararı.(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt/8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 121.)

Süleyman Özcan v. Türkiye, başvuru no. 29701/ 96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 286)

Süleyman Yıldırım v. Türkiye, başvuru no. 40518 / 98, Mahkemenin 29 Temmuz 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 264)

Sürek v. Türkiye (No .1), başvuru no. 26682/ 95, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı. (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 115/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-27 Haziran 2000 Ankara s. 26)

Sürek v. Türkiye (No. 3) , başvuru no. 24735/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı. (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 115/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-27 Haziran 2000 Ankara s. 26)

Sürek v. Türkiye (No. 4) başvuru no. 24762/ 94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı (Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 127/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2000 Ankara. s. 62)

Sürek ve Özdemir v. Türkiye, başvuru no. 23927/94, 24277/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı.(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 126/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 31 Ekim 2000 Ankara s. 47)

Süvarioğ ulları v. Türkiye, başvuru no. 50119/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 179)

Şahin Doğan v. Türkiye, başvuru no. 54545/00, Mahkemenin 30 Kasım 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 355)

Şahiner v. Türkiye, başvuru no. 292279/95, Mahkemenin 25 Eylül 2001 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 178/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-21 Mayıs
2002 Ankara. s. 22)

Şarlı v. Türkiye, başvuru no. 24490/94, Mahkemenin 22 Mayıs 2001 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1 .Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 263)

Şehmuz Aydın v. Türkiye, başvuru no. 40297/98, Mahkemenin 22 Aralık 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 400)

Şemse Önen v. Türkiye, başvuru no. 22876/93, Mahkemenin 14 Mayıs 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K.. Dergisi /1. Cilt /2. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 368)

Şener v. Türkiye, başvuru no. 26680/95, Mahkemenin 18 Temmuz 2000 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 247)

Şimşek(1) v. Türkiye, başvuru no. 28010/95, Komisyonun 1 Mart 1999 tarihli raporu.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 194)

Şimşek (2) v. Türkiye, başvuru no. 50118/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 182)

Şirin v. Türkiye, başvuru no. 47328/99, Mahkemenin 15 Mart 2005 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 352)

Tahir Duran v. Türkiye, başvuru no. 40997/98, Mahkemenin 29 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 122)

Tahsin Acar v. Türkiye, başvuru no. 26307/95, Mahkemenin 8 Nisan 2004 tarihli Büyük
Daire kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi / 3.Cilt / 10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara
s. 107)

Takak v. Türkiye, başvuru no. 30452/96, Mahkemenin 1 Nisan 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 69)

Talat Tepe v. Türkiye, başvuru no. 31247/96, Mahkemenin 21 Aralık 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 371)

Tanlı v. Türkiye, başvuru no. 26129/95, Mahkemenin 10 Nisan 2001 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 95)

Tanrıbilir v. Türkiye, başvuru no. 21422/93, Mahkemenin 16 Kasım 2000 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 148)

Tanrikulu v. Türkiye, başvuru no. 23763/94, Mahkemenin 8 Temmuz 1999 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 107/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-4 Nisan
2000 Ankara s. 37)

Taş v. Türkiye, başvuru no. 24396/94, Mahkemenin 14 Kasım 2000 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:157/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-02.10.2001
Ankara. s. 9)

Taşkın v. Türkiye, başvuru no. 49517/99, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s.234)

Taydaş ve Özer v. Türkiye, başvuru no. 48805/99, Mahkemenin 4 Kasım 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 191)

Tekdağ v. Türkiye, başvuru no. 27699/95, Mahkemenin 15 Ocak 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 79)

Tekin ve Taştan v. Türkiye, başvuru no. 69515/ 97, Mahkemenin 11 Ocak 2005 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 178)

Tekin v. Türkiye, başvuru no. 22496/93, Mahkemenin 9 Haziran 1998 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin/Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 163)

Tepe v. Türkiye, başvuru no. 27244/95, Mahkemenin 9 Mayıs 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2.Cilt /6. Sayı- Temmuz 2003- Ankara s. 173)

Tezcan Uzunhasanoğlu v. Türkiye, başvuru no. 35070/97, Mahkemenin 20 Nisan 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 217)

Timurtaş v. Türkiye, başvuru no. 23531/94, Mahkemenin 13 Haziran 2000 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s.139)

Tomasi v. Fransa, başvuru no. 12850/87, Mahkemenin 27 Ağustos 1992 tarihli kararı
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 157)

Toprak v. Türkiye, başvuru no. 57561/00, Mahkemenin 8 Ocak 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /9. Sayı- Nisan 2004- Ankara s. 61)

Tuncel ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 42738/98, Mahkemenin 27 Kasım 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 215)

Tutmaz ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 51053/99, Mahkemenin 23 Ekim 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 184)

Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 19392/92, Mahkemenin 30 Ocak 1998 tarihli kararı
(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 53/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-23.06.1998 Ankara. s. 16)

Türkoğlu v. Türkiye, başvuru no. 34506/97, Mahkemenin 17 Mart 2005 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 304)

Tyrrer v. Birleşik Krallık, başvuru no. 5856/ 72, Mahkemenin 25 Nisan 1978 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 159)

Uçar ve diğeri v. Türkiye, başvuru no. 55951/00, Mahkemenin 27 Kasım 2003 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 218)

Uygur v. Türkiye, başvuru no. 29911/96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 287)

Ükünç ve Güneş v. Türkiye, başvuru no.42775/98, Mahkemenin 18 Aralık 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/ 2. Cilt /8 .Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 240)

Ülkü Ekinci v. Türkiye, başvuru no. 27602/95, Mahkemenin 16 Temmuz 2002 tarihli kararı.
(Aktaran: Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 153)

Ünal v. Türkiye, başvuru no. 48616/99, Mahkemenin 10 Kasım 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 296)

Volkan Aydın v. Türkiye, başvuru no. 54501/00, Mahkemenin 10 Kasım 2004 tarihli kararı.
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 302)

Vural v. Türkiye, başvuru no. 56007/00, Mahkemenin 21 Aralık 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 387)

Yağcı ve Sargın v. Türkiye, başvuru no. 16419/90, 16426/90, Mahkemenin 8 Haziran 1995 tarihli kararı(Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 113/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-6 Haziran 2000 Ankara s. 60)

Yağmurdereli v. Türkiye , başvuru no. 29590/96, Mahkemenin 4 Haziran 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /3. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 135)

Yalçın Küçük v. Türkiye, başvuru no. 28493/96, Mahkemenin 5 Aralık 2002 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1. Cilt /4. Sayı- Ocak 2003- Ankara s. 264)

Yalman ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 36110/97, Mahkemenin 3 Haziran 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 30)

Yanıkoğlu v. Türkiye, başvuru no. 46284/99, Mahkemenin 14 Ekim 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 80)

Yaşa v. Türkiye, başvuru no. 22495/93, Mahkemenin 2 Eylül 1998 tarihli kararı.
(Yargı Mevzuatı Bülteni- Sayı: 104/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Mart 2000
Ankara s. 16)

Yaşar Kemal Gökçeli v. Türkiye , başvuru no. 27215/95, 36194/97, Mahkemenin 3 Mayıs
2001 ve 11 Şubat 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt /5. Sayı-
Nisan 2003- Ankara s. 261)

Yaz v. Türkiye, başvuru no. 29485/95, Mahkemenin 22 Temmuz 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s.107)

Yazar, Karataş, Aksoy Halkın Emek Partisi (HEP) v. Türkiye, başvuru no. 22723/93,
22724/93, 22725/93 Mahkemenin 9 Nisan 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM
K. Dergisi / 1.Cilt / 2. Sayı- Temmuz 2002- Ankara s. 192)

Y.B. ve diğerleri v. Türkiye, başvuru no. 48173/99, 48319/99, Mahkemenin 28 Ekim 2004
tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s.139)

Yeşil v. Türkiye, başvuru no. 50249 / 99, Mahkemenin 1 Temmuz 2004 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 28)

Yeşim Tan v. Türkiye, başvuru no. 48134/99, Mahkemenin 4 Aralık 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt /8. Sayı- Ocak 2004- Ankara s. 237)

Y.F. v. Türkiye, başvuru no. 24209/94, Mahkemenin 1 Temmuz2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt / 7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s. 68)

Yöyler v. Türkiye, başvuru no. 26973/ 95, Mahkemenin 24 Temmuz 2003 tarihli kararı
(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi/2. Cilt / 7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s. 122)

Yurtdaş ve İnci v. Türkiye, başvuru no. 40999/98, Mahkemenin 23 Haziran 2003 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /2. Cilt / 7. Sayı- Ekim 2003- Ankara s. 64)

Yurttaş v. Türkiye, başvuru no. 25143/94, 27098/95, Mahkemenin 27 Mayıs 2004 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /10. Sayı- Temmuz 2004- Ankara s. 254)

Yumak ve Sadak Kararı [http:// www.avrupakonseyi. org.tr/aihmk/ mahkemekararlari](http://www.avrupakonseyi.org.tr/aihmk/mahkemekararlari) 2007 _ 128.htm 4/4/2007 15:59

Zana (Mehdi) v. Türkiye, başvuru no. 18954/91, Mahkemenin 25 Kasım 1997 tarihli kararı (Aktaran:Özdek, Yasemin /Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye –AİHS Sistemi s. 214)

Zarakolu ve Belge Uluslararası Yayıncılık v. Türkiye, başvuru no. 26971/95, 37933/97 Mahkemenin 13 Temmuz 2004 tarihli kararı. (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004- Ankara s. 45)

Zülal v. Türkiye, başvuru no. 29703/96, Mahkemenin 7 Şubat 2002 tarihli kararı (Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /1.Cilt /1. Sayı- Nisan 2002- Ankara s. 288)

Zülcihan ve diğlerleri v. Türkiye, başvuru no. 53147/99, Mahkemenin 3 Şubat 2005 tarihli kararı(Polis Akademisi AİHM. K. Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005- Ankara s. 235)

H-GAZETE VE DERGİLER:

Resmi Gazete-27 Ocak 1993 gün ve 21478 Mükerrer sayılı

Resmi Gazete-19 Ocak 2001 gün ve 24292 sayılı

Resmi Gazete-19 Temmuz 2003 gün ve 25173 sayılı

Anayasa Yargısı Cilt. 2 - Anayasa Mahkemesi Yayınları: 2

Anayasa Yargısı Cilt. 3- Anayasa Mahkemesi Yayınları: 9

Anayasa Yargısı 1989-1991 Ekleri

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 8-1991 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 9-1991 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 10-1992 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 12-1991 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 13-1991 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 18-1992 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 21-1991 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-1. Cilt 1993 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 27-2. Cilt 1993 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 28-2. Cilt 1993 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 29-2. Cilt, 1994 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 30- 2. Cilt 1995 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 34- 2. Cilt 1999 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 36-1. Cilt 2001 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 37-2. Cilt 2002 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 40-1. Cilt 2005 Ankara

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi sayı 41- 2005 Ankara

Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Dergisi Terörle Mücadele Özel Sayısı EGM Yayın Katalog
No: 373 APK Dairesi Başkanlığı Yayın No:: 231, Ankara: Nisan- Mayıs- Haziran 2004

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi/1. Cilt /1. Sayı- Nisan
2002-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi/1. Cilt /2. Sayı- Temmuz
2002-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /1. Cilt /3. Sayı- Ekim
2002-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /1.Cilt /4. Sayı- Ocak
2003-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi / 2.Cilt / 5. Sayı- Nisan
2003-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /2. Cilt /6. Sayı-
Temmuz 2003-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /2. Cilt/ 7. Sayı- Ekim
2003-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi/ 2. Cilt/ 8. Sayı- Ocak
2004-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi/3. Cilt/9. Sayı- Nisan
2004-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi/3. Cilt/10. Sayı- Temmuz 2004-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /3. Cilt /11. Sayı- Ekim 2004-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /3. Cilt /12. Sayı- Ocak 2005-Ankara

Polis Akademisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi /4. Cilt /13. Sayı- Nisan 2005-Ankara

Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No: 7 Usak Yayınları, Ankara: 2006

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:53/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-23 Haziran 1998 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:55/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-14 Temmuz 1998 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:64/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-11 Kasım 1998 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:65/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-24 Kasım 1998 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 104/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Mart 2000 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 107/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-4 Nisan 2000 Ankara.)

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 110/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-16 Mayıs 2000 Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 111/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-24 Mayıs 2000
Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 112/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-30 Mayıs 2000
Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 113/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-6 Haziran
2000 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 114/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-20 Haziran
2000 Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 115/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-27 Haziran
2000 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 116/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-3 Temmuz
2000 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 118/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-29 Temmuz
2000 Ankara.)

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 120/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-22 Ağustos
2000 Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 121/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-4 Eylül 2000
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 122/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-20 Eylül 2000
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 123/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-3 Ekim 2000
Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 125/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-24 Ekim 2000
Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 126/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-31 Ekim 2000
Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 127/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2000
Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 128/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-15 Kasım
2000 Ankara.

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 129/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-28 Kasım 2000
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 130/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-5 Aralık 2000
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:133/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-16 Ocak 2001
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:135/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-30 Ocak 2001
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:136/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-6 Şubat 2001
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:141/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-10 Nisan 2001
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:146/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-29 Mayıs 2001
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:157/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-2 Ekim 2001
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:166/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-15 Ocak 2002
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:171/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-27 Şubat 2002
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:178/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-21 Mayıs 2002
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:180/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-4 Haziran
2002 Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:244/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-30 Mart 2004
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:274/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-3 Mayıs 2005
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:313/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 17 Ekim 2006
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı:314/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı- 31 Ekim 2006
Ankara

Yargı Mevzuatı Bülteni-Sayı: 315/Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı-7 Kasım 2006
Ankara